

I

00092

De evangelica
preparatione
opus à Doctis-
simo utriusq[ue]
lingua inter-

prete Georgio
Trapezuntio
e greco in
latinum ver-
sum.

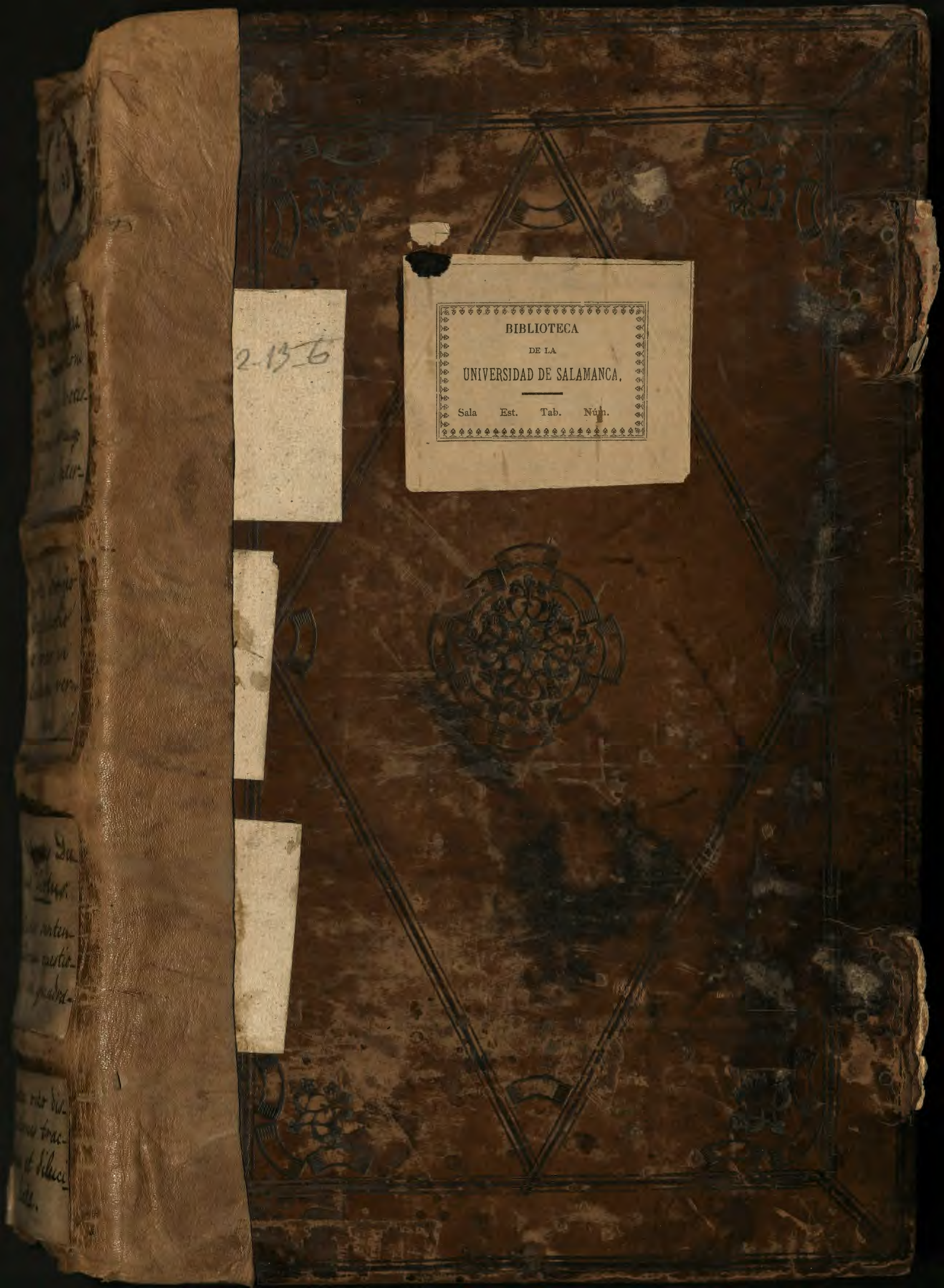
Johannes Du-
us Scotus.

Super senten-
tiarum questio-
nes in quadra-

ginta octo dis-
tinctiones trac-
tata et diluci-
data.

2-13-6

BIBLIOTECA
DE LA
UNIVERSIDAD DE SALAMANCA.
Sala Est. Tab. Núm.

42

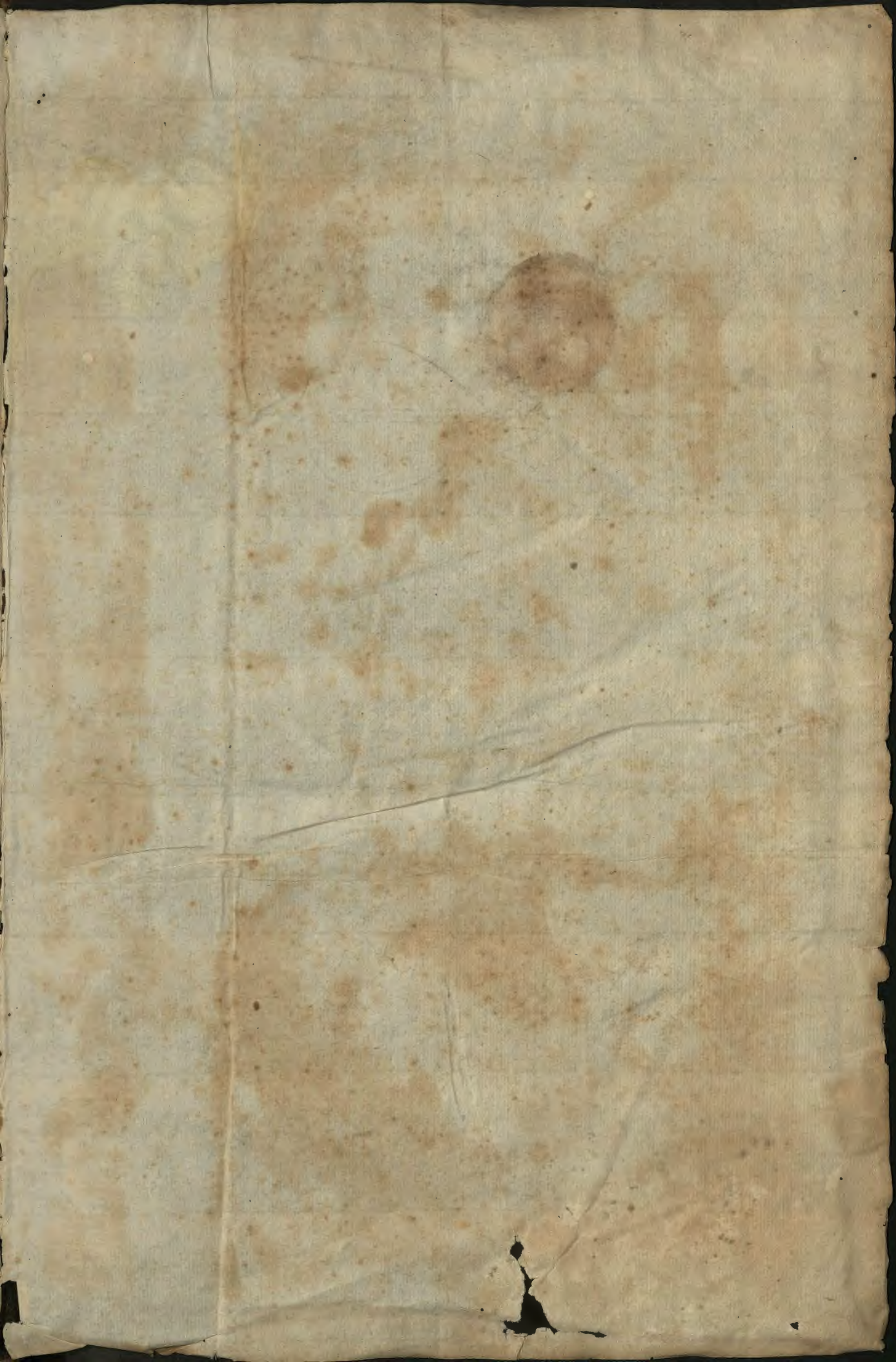
24

J. Pedro
Venero

no 92

2 - 13 - 6 - 10

618499223(1)
618499392(2)

I
00092

10
111

HIERONIMVS BONONIVS TARVISANVS.

Errores hominum uetustiorum
Sacris Eusebius libris refellit
Ignoti latebras: sinusq; ueri
Diuino docet ore: prædicatq;
Possint quo fieri modo beati
Summo dehinc homines bono potiti
Ergo philosophum sequamur omnis
Communi studio scholæ probandum

Iudex quid quoq; cuiusq; libri capite contineatur quæ ceteris uoluminibus omissum
ad faciliorem quæsitorem inuentionem Hieronymus Bononius addi procurauit.

LIBRO PRIMO.

De euangelii definitione & intentione sua	Cap.	i.
De his quæ solent obiici Angelis & Iudæis	Cap.	ii.
Refutatio eorum quæ obiiciebantur	Cap.	iii.
De origine mundi secundum gentiles	Cap.	iiii.
Diuersæ de substantia mundi philosophorum opiniones	Cap.	v.
Diodori uerba: qui præci homines Solem & Lunam colebāt: & quod nec Idola: nec dæ mones nouerant	Cap.	vi.
De phœnicum theologia	Cap.	vii.

LIBRO SECUNDO.

De ægyptiorum theologia	Cap.	i.
De græcorum theologia	Cap.	ii.
De Atlantiorum theologia	Cap.	iii.
De phrygum theologia	Cap.	iiii.
De arcanis mysteriis erroris gentilium	Cap.	v.
Quod merito superstitionem gentium contemnimus	Cap.	vi.
Breuis suprædictorum repetitio	Cap.	vii.
Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt	Cap.	viii.
Qualis de diis præcorum fuerit opinio	Cap.	ix.
Quod plato præcorū fabulas & interpretationes fabularum contempsit	Cap.	x.

LIBRO TERTIO.

De honestiore & naturali theologia græcorum	Cap.	i.
De mystica & naturali theologia ægyptiorum	Cap.	ii.
Quod Iuniōtes noua quædam per fabulas excogitarunt	Cap.	iii.
Refutatio mysticæ theologiæ	Cap.	iiii.

LIBRO QUARTO.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret inutilem esse diuinationem	Cap.	i.
Diuersæ gentium theologiæ	Cap.	ii.
Porphyrius de philosophia responsorum	Cap.	iii.
Redargutio prædictorum ipsius porphyrii	Cap.	iiii.
Quod omnes dæmones mali sunt	Cap.	v.
	Cap.	vi.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tpa Saluatoris
 Quod mali dæmones ad oia flagitia & facinora hoies impellebāt.
 Quod omnibus contemptis deo inharendum est
 Itidem
 De transmutatione prauorum dæmonum & operatione
 Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium

Cap. vii.
 Cap. viii.
 Cap. ix.
 Cap. x.
 Cap. xi.
 Cap. xii.

LIBRO QUINTO.

Quod potentia dæmonū per aduentū Saluatoris est abiecta
 Quibus rationibus homines a dæmonibus decapti sunt
 Quo modo multitudo deorum credita
 Quod dæmones quos inter hoium deorumq; naturam collo-
 cabant responsa dare credebantur
 De operatione bonorum dæmonū secundum porphyrium
 Quod dæmones coguntur ab hominibus.
 Quod dii gentium magicas artes docuerunt.
 Quod oracula defecerunt.
 Quod gentilium dæmones mortales sunt.
 De uetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo.
 Quod malefici uates partem quæstus petebant.
 Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini.
 Quod athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebāt.
 Quod etiam tyrannis Apollo adulabatur.
 Quod ligna & lapides laborandos Apollo consulebat.

Cap. i.
 Cap. ii.
 Cap. iii.
 Cap. iiii.
 Cap. v.
 Cap. vi.
 Cap. vii.
 Cap. viii.
 Cap. ix.
 Cap. x.
 Cap. xi.
 Cap. xii.
 Cap. xiii.
 Cap. xv.

LIBRO SEXTO.

Quod quæcūq; dii gentium p̄uidebant caelestiū motu p̄rudebam
 Quod uoluntates hoium fati agi arbitrabantur: liberum ne-
 gantes arbitrium: idq; deorum consiliis persuasi.
 Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit.
 Quod Apollo nonnunq; mentiri se fatebatur.
 Quod falsa est opinio de fato.
 Ipsorū gentiliū philosophorū uerba cōtra eos q̄ fatū esse opinant̄.
 Itidem.
 Bardesanes de eodem.
 De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine.

Cap. i.
 Cap. ii.
 Cap. iii.
 Cap. iiii.
 Cap. v.
 Cap. vi.
 Cap. vii.
 Cap. viii.
 Cap. ix.

LIBRO SEPTIMO.

Repetitio theologiæ gentilium.
 Quod solum hebræorū genus ueram sequebatur pietatem.
 Compendiose nonnullos hebræorum uitæ narratur.
 De Iudæorum theologia.
 De uerbo.
 De contraria uirtute.
 De hominum natura.
 Quod natura non est genita.
 Quod materia non est causa malorum.

Cap. i.
 Cap. ii.
 Cap. iii.
 Cap. iiii.
 Cap. v.
 Cap. vi.
 Cap. vii.
 Cap. viii.
 Cap. ix.

LIBRO OCTAVO.

De traductione

De translatione scripturæ. Repetitio gentilium theologia.	Cap.	i.
De uita & disciplina Mosaica.	Cap.	ii.
Eleazarus apud Aristeu de Allegorico sensu scripture.	Cap.	iii.
De Esseis qui priscis t'pibus sublimi uiuebant philosophia.	Cap.	iiii.
De deo & quod mundus creatus est.	Cap.	v.

LIBRO NONO.

Quod etiã Exteriores Iudæorum gentem admirati sunt.	Cap.	i.
Hecateus de eodem.	Cap.	ii.
Plearchus de eodem.	Cap.	iii.
Quod multi conueniunt et alieni de ueritate historia.	Cap.	iiii.

LIBRO DECIMO.

Quod greci non solũ a Barbaris artes: sed alter alterius inuen- ta dictaq; furantes suo nomini attribuebant.	Cap.	i.
Quod disciplinas oēs & artes a Barbaris greci acciperunt.	Cap.	ii.
De antiquitate Moyfi ac prophetarum.	Cap.	iii.

LIBRO VNDECIMO.

De tripartita philosophiæ diuisione secundum platonem.	Cap.	i.
De morali hebræorum philosophia.	Cap.	ii.
De rationali Iudæorum philosophia.	Cap.	iii.
De communissima noium apud hebræos impositione.	Cap.	iiii.
De physica parte secundum hebræos.	Cap.	v.
De intellectuali hebræorum physiologia.	Cap.	vi.
De ei uerbo græco ex plutarcho.	Cap.	vii.
Quod deus ineffabilis est.	Cap.	viii.
Quod deus unus est.	Cap.	ix.
De uerbo.	Cap.	x.
De bono.	Cap.	xi.
De Iudæis secundum Moysem ex philone.	Cap.	xii.
Ab hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.	Cap.	xiii.
Quod animi quoq; ab imortalitate ab hebræis plato didicerit.	Cap.	xiiii.
Quod productum esse mundum ab hebræis plato accepit.	Cap.	xv.
De luminariibus.	Cap.	xvi.
De mutatione mundi.	Cap.	xvii.
Quod resurrecturos mortuos et concedit non aliunde quam ab hebræis plato discere potuit.	Cap.	xviii.
De cælesti terra secundum platonem.	Cap.	xix.
Quod etiã de iudicio futuro hebræos plato sequitur.	Cap.	xx.

LIBRO DVODECIMO.

Quod querere leges non querere rationes iuuenes debent.	Cap.	i.
Quod comode p fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt.	Cap.	ii.
Quod sincera fide plato inhasse scripture uideatur.	Cap.	iii.
Quod non in omnes offerenda sunt ueritatis dogmata.	Cap.	iiii.
De uiro iusto secundum platonem.	Cap.	v.
Quod etiã de serpentis fraude Moysem plato sequitur.	Cap.	vi.
Quomodo plato quasi ioco ex uiro sumptã mulierẽ scripsit.	Cap.	vii.

De prima hominum uita.	Cap.	viii.
Quod etiā collocutionem serpentis & æuæ secutus est.	Cap.	ix.
Quod ordinem etiā scribendi secutus est.	Cap.	x.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses.	Cap.	xi.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.	Cap.	xii.
Quod diuinæ rerum imagines hæc inferiora plato putabat.	Cap.	xiii.
Quod adolēcentes cantibus ad uirtutes præparandi sunt.	Cap.	xiiii.
Quod poeta recte dicere cogendi sunt.	Cap.	xv.
Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur.	Cap.	xvi.
Quod non semper uino utendum est.	Cap.	xvii.
Quod nobiscum nobis gerendum est bellum.	Cap.	xviii.
Quod peccatorum anima est causa.	Cap.	ix.
De uero philosopho.	Cap.	xx.
Quod nonnunq̄ falso ad utilitatem audientiu utendum est.	Cap.	xxi.
Quod omne genus hoium ad ueritatem uocandum est.	Cap.	xxii.
Quod etiā de Salomonis parabolis plato multa accepit.	Cap.	xxiii.
De Seruis.	Cap.	xxiiii.
Quod aliqua in alienum sensum accepit.	Cap.	xxv.
Quod i duodeci tribu ciuitatē suā Iudæoz imitatiōe plato diuidit.	Cap.	xxvi.
Quod situm urbis Iudæorum secutus est.	Cap.	xxvii.
De prouidentia.	Cap.	xxviii.

LIBRO TERTIODECIMO.

Quod plato gentiliū deos contemnebat.	Cap.	i.
Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.	Cap.	ii.
Quod deus immutabilis ac uerus est.	Cap.	iii.
Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat occisus est.	Cap.	iiii.
Nulla pacto iniuriandum sit.	Cap.	v.
Quod fortes uiri etiā post mortem patriam defendunt.	Cap.	vi.
Ididem.	Cap.	vii.
Quod inconstanter de deo plato locutus est.	Cap.	viii.
Quod non recte plato de Dæmonibus sensit.	Cap.	ix.
Quod non recte in omnibus plato sensit.	Cap.	x.
Quod non recte de cælo plato sensit.	Cap.	xi.
Quæ de mulieribus sensit plato.	Cap.	xii.
Leges aliqua platonis.	Cap.	xiii.

LIBRO QUARTODECIMO.

Quod omnes inter se philosophi repugnant. Contra quod nostri omnes concordant.	Cap.	i.
De Successione platonica.	Cap.	ii.
Quod unusq̄sq̄ philosophoz q̄ ipse conuiciebat de diis seq̄bat̄.	Cap.	iii.
Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatē.	Cap.	iiii.
Opiniones priscoz periarchon. i. de principibus.	Cap.	v.
Opiniones philosophorum de diis.	Cap.	vi.
Aduersus eos q̄ sensū tollūt inutile esse dicētes ad cognitionē.	Cap.	vii.

FINIS.

AD SAN.

LIBER PRIMVS

AD SANCTISSIMVM PAPAM NICOLAVM. Q. GEORGII TRAPEZVNTII IN TRADVCTIONE EVSEBII PRAEFATIO.

VSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA
 prap̄paratione. Latinū ex gr̄aco beatissime pater iussū tuo
 effeci. Nā cum eum uirum tum eloquētia: tum multarū
 rez peritia: & ingenii mirabili flumine ex his q̄ iam tradu-
 cta sunt p̄stantissimū sanctitas tua iudicet atq; ideo quae-
 cunq; apud gr̄acos ipsius opera extent. Latina facere insti-
 tuerit. Euangelicā prap̄parationem q̄ in urbe forte reperta
 est: primū aggressi traduximus. Quod quidē in libro q̄si
 quodā in speculo uariā atq; multiplicem doctrinā illius
 uiri licet admirari. Cuncta. n. quae ante ipsum facta inue-
 taq; fuerunt: quae tñ gr̄ace scripta tunc inuenirent: multo certius atq; distinctius ipsis ēt
 auctoribus qui scripserunt p̄cepisse mihi uidetur. Ita cū constet nihil fere p̄clarum unq̄
 gestū fuisse quod illis tp̄ibus gr̄ace scriptū non extaret: nihil in rebus magnis naturaq;
 abditis quod a philosophis non esset explicatum: oīa ille tū memoriae tenacitate: tū men-
 tis p̄cepit acumine: ac ut apes solēt singulis insidere floribus: indeq; quod ad rem suam
 conducit colligere: non aliter ille undiq; certiora: uerisimiliora ue diligens mirabilē sibi
 atq; inauditū scientiae cumulum confecit: multiplices uariasq; philosophorū sectas non
 ignorauit: infinitos pene gentium oīum religionis errores tenuit: orbis terrarū historiam
 serie sua dispositā solus cognouit & ceteris tradidit. Nā cum nō esset nescius gestarum
 rez historiam titubare sanctissime pater nisi distincta tp̄ibus pateat (quippe cū natura
 tp̄ibus faciat ut quae in tpe fuerunt nisi qm̄ fuerunt scias: nec fuisse quidem pp̄ confusionē
 uideantur) eo ingenio: studio: industria: huic incubuit rei: ut oīum scriptorum peritiam
 in unū congestā facile superauerit: distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) auctori-
 bus cognouerit. Conferendo. n. inter se singulos: ueritatem q̄ ab oībus simul emergebat
 nec ab ullo exprimebat: consecutus est. Quae oīa ab aliis q̄ scripsit: & ab hoc opere per-
 spicere licet. Quod ille ideo suscepit: qm̄ cum apud gentiū p̄claros philosophia uiros
 nobilissimus esset: ac p̄scā paternamq; deorū religionē catholicā ueritatis amore contē-
 pserit: partim accusantibus suū propositum respondere: partim nostra pro uiribus suis
 uoluit cōfirmare. Itaq; in duas uniuersum ptis negociū partitus est. quae primam quae
 nunc traducta a nobis est: qua illis respōdet qui eū quod christianis inhaeserat accusabāt
 prap̄parationē euangelicā: alterā ueritatis catholicā doctrinā appellauit. Illud sane p̄-
 mittendū non est: nequis qm̄ nonnulla in hoc libro nō absq; tuae sanctitatis auctori-
 te concedimus: quasi traductoris transgressos officium nos accuset: ante primi concilii
 tpa librū hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat. n. ipsum Ariana haeresi ante sententiā
 concilii laborasse. Sanctorū deinde patrū auctoritatem libenter secutū sanctissime atq;
 pie in orthodoxia uixisse. Fertur. n. apud gr̄acos ab eo iussu patrū sacrosanctae illius Sy-
 nodi sybolum scriptū fuisse: quod ita cōposuit ut ad deiciendam absq; controuersia per-
 niciosam haereticorū opinionem: filiū dei genitum non factū: consubstantialēmq; patri
 conscripserit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suae quicq; addidisse: aut inde aliquid
 detraxisse: aut mutasse patres dicunt nisi solum illud: deū uerum de deo uero. Nā & si
 genitum esse a patre non factū: consubstantialēmq; deo patri filiū: ad refutationem ha-
 reticorū sufficerent: quia tñ deum filium: patrem uero deū uerum inter haec distinguen-

LIBER PRIMVS

res Ariani prædicabant: ne quoniam deum de deo ille dixit ansam captarent: deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro sparsa inuenimus ab Ariana prauitate non aliena: firmo nobis fuit argumento ante cœtum illū sacratissimum hæc illi conscripta & edita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis rotas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

EVSEBIVS PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE A GEORGIO TRAPEZVNTIO TRADVCTVS.

De Euangelii diffinitione: & intentione sua.

Capitulum Primum.

VM QUID SIT CHRISTIANISMVS NEScientibus aperire statuerim: hunc librū quo Euangelicæ doctrinæ ueritatē approbamus: ut orationibus tuis adiutus ad optatum finē perueniam: tuo nomini Episcoporū ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc euangelii noie significetur: & quæ nā huius uerbi potestas sit: declarandū esse arbitror. Euangelium igit dicimus quod æternæ atq; incorruptibiliū bonorum q̄ certe suprema & maxima sunt: & ex antiquissimis p̄dicta tpi bus: nuper uero splendore sui orbē illustrantia: cunctis hominibus annunciat: quod non cæcas caducasq; huius sæculi diuitias: nec breuē hanc calamitosamq; uitā: nec instabilia corporis cōmoda: sed aiarum quæ intellectualis substantiæ sunt a quibus et corporis bona quasi umbra consequentia dependet: summā propriamq; nobis affert foelicitatē: cuius quasi caput religio est: non illa gentilibusq; falsa & ficta errorisq; plena nomen ementita est: sed hæc nostra quæ ipsarū rerum ueritate appellatio nem adinuenit quā animi ad unum solū & uerum deū firmam stabileq; conuersionem: & uitā quæ mandatis eius pagatur esse asserimus: qua quidē ex uita amicitia et inter deum & hoies constituit: amicitiam uero beatitudo illa ultima & foelicitissimus finis consequitur: qui a superioribus dependet inde gubernat: ac rursus eo puenturus est. Quid igit hac inter deū & hoies amicitia melius nobis atq; beatius excogitari potest: Nō ne uitæ: lucis: ueritatis: bonorumq; oīum ipse fons atq; largitor est? An nō ipse ut cuncta & sine & iuuant cām in se ipso complectitur? Qua ergo re indigebit qui eius amicitia adeptus est: qui rex oīum creatorem charitate sibi cōiunxit: qui patrē atq; tutorem illū sibi ascripsit? Non possumus profecto dicere quin oīa quæ ad aiā: quæ ad corpus quæq; ad externa pertineāt optime beatissimeq; is possideat: qui charitate proximus deo factus: beatissimam eius amicitiam exacta exquisitaq; religione consecutus est. Hanc ergo salutem hoīum ad deum conuersionē atq; amicitiam ab oīpotenti deo missus deus uerbum quasi lucis infinitæ splendor cunctis annūciat. Non hinc aut aliunde: sed undiq; cunctis ex gentibus ad deū uerum: græcos simul & Barbaros: oēm sexum: oēm ætatem: diuites & pauperes: sapientes: & contra: liberos ac seruos: magna uoce cōuocat: hortaturq; omni studio ac cura hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem naturæ atq; substantiæ nos oēs creauit sic rursus cognitionem & charitatem suam æqualiter oībus proposuit qui gratiā eius ex toto aīo complectunt: & colunt. Hanc dei erga nos charitatē qui christus ipsius dei patris uerbū est ipse quoq; deus: non respiciens ad peccata hominum: sed se ipsum

se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit namque ait & annunciauit pacem illis qui longe sunt & pacem illis qui prope sunt: quod olim haebrei diuinitus docti predicabant. Quidam enim eorum clamant recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes fines terrarum: & adorabunt coram eo omnes patriarum gentium: quia domini est regnum terrarum & ipse dominabitur gentium: & rursus: Dicite in gentibus quia dominus regnauit: etenim firmavit orbem terrarum qui non commouebitur. Alius conspicuus erit dominus in ipsis: & contemnet penitus deos omnes gentium terrarum: adorabuntque ipsum singuli: ex loco suo. Haec ex priscis temporibus dicta diuinis oraculis: nunc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi predicatione perueniunt: sic predictam olim & expectatam a sanctis uiris omnium gentium uocationem ueritatisque cognitionem uerbum dei quod nuper de caelo descendit operaque fecit multo ante predicta nobis annunciat.

De His quae solent obiici Angelis & Iudaeis.

Cap. ii.

Ed sentio me impetu quodam animi & desiderio nimium prouectum. Antea enim quam nostra confirmemus quae solent obiici refutanda esse uidentur. Nam cum multi non ratione Christianam religionem sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: susceptam esse putent: iure nos qui ueritatem euangelicam: argumentis: signis: atque uestigiis approbare his libris aggressi sumus ad praeparationem suscepti negotii respondendum ad illa prius esse putamusque uel a graecis uel a Iudaeis: ac maxime a curiosis nobis solent opponi. Non enim aliter arbitror ordine certo ac serie orationem nostram progredi posse: quam si prius ea quae ad euangelicam ueritatem iter praeparare: & his qui a gentibus ad nos conuertuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde praeparatis iam & perfectioribus idonea quae ad ueram Saluatoris ac domini nostri Iesu christi cognitionem adducunt diligentius explanemus. Huius ergo negotii ab illis initium sit quae tam a gentibus quam a circuncisis qui exquisitius rem nostram quaerent dici possent: quaereret enim quispiam profecto: quod nam genus hominum simus qui haec scribere aggrediamur: utrum graeci an Barbari: uel siquid inter haec inuenitur neutri: & quos ipsos nos esse profiteremur non dico nomine. nam id quidem una uoce clarum fieri potest: sed uiuendi more ac secta. Nec enim inuenient gentium comprobatis religionem: nec Iudaeorum uos moribus uiuere uidemus: quid igitur hoc nostri est: aut quae nam haec est noua uiuendi ratio? Praeterea quomodo impii non erunt ac deorum omnium inimici: qui patrios mores: patriam iura patrias caerimonias quibus gentes omnes ac ciuitates continentur contempserunt atque adiecerunt: qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt: & quos deos: eos uidelicet qui ab initio saeculorum apud uniuersos homines tam graecos quam Barbaros per regiones ciuitates: agros: hostiis: diebus festis: ludis: ac caerimoniis ab omnibus regibus: tyrannis populis: philosophis: legulatoribus: honorant atque coluntur: ac eorum loco impia quaedam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igitur uenia digni: aut potius quem cruciatum quodque supplicium non merentur qui patria neglexerunt: & aliena signa spurcis sedibus Iudaeorum fabulis nixa elegerunt: aut quomodo non extrema prauitate sunt qui tam facile propria reliquerunt: ac fatuam & omnis rationis inopem fidem uniuersis gentibus inimicam ac impiam elegerunt: nec ipsum Iudaeorum deum secundum eorum caerimonias nec gentium religionem colentes inauditum ac inuium iter sibi ipsis turpiter confecerunt: Sed haec quidem ex gentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligens de nobis dicere poterit. Hebraei uero ipsi quoque de nobis forsam conquerentur: quoniam cum alienigenae simus: sic scriptura sua nihil ad nos pertinente impudenter abutimur: ut nos in suam nobilitatem intrudere: ac ipsos a patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nam si christum diuinis oraculis uenturum ante multa saecula scriptum est. Si Iudaeorum prophetae aduentum ipsius praedixerunt: qui & saluatore & regem iudaeorum non gentium ipsum futurum praedixerunt.

LIBER PRIMVS

Si tandem aliqua quædam meliora diuinioreq; scriptura prænuntiat: ea quoq; Iudæis non gentibus scripta fuisse. Itaq; non recte nos facere qui hæc ob audiamus: & quod turpius est quæ Iudæis propter errores suos incommoda uentura scribuntur: ea iam ipsis accidisse asseramus. Repromissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus: quodq; mente capti hominis est predictam felicitatem conseruantibus legem nobis ipsis attribuimus & datas ab ipsa lege cærimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiiciebantur.

Cap. III.

Is ceterisq; huiusmodi cum aduersus nos utantur: age iam deum omnium per Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes: primum in nos argumentum suum refutando: calumnitatores ipsos esse ostendamus qui nihil nos comprobare posse: sed expertes rationis fide persuasos asserunt: idq; tam ex his probationibus: quibus utimur cum ad religionem nostram gentiles concurrunt redarguemus: quam ex his quas uel scribendo uel uiua uoce proferendo: & aut priuatim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoq; libros qui hoc totum euangelicæ ueritatis negotium continent: gratiam enim dei ac cælestia beneficia per dominum nostrum Iesum christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic Tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes: alii diuinas scripturas exponentes: alii ueritatis dogmata subtilius comprobantes multa reliquerunt iure nobis hic modus cui libentes insudamus adinuentus est: quamuis primus omnium sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriâ longe abiiciens ac certas afferens probationes ait: Sermo ac prædicatio nostra non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. sed in ostensione spiritus & uirtutis: & rursum. Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiâ autem non huius sæculi neq; principum qui destruant: sed loquimur sapientiam in mysterio absconditâ: præterea sufficiens nostra inquit ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oibus nobis præceptum est: promptos esse ad respondendum cuiq; rationem a nobis de spe nostra querenti. Certum est igitur Saluatorem nostrum prædixisse doctrinam suam in testimonium omnium gentium per uniuersum terrarum orbem prædicatum iri: & ecclesiam quæ postea uirtute sua constituta est inuictam atq; inexpugnabilem fore: nec unquam futuram ut a morte superaret: sed firmam fore spiritus atq; immobilem tanquam in lapide stabilitam atq; fundatam cuius diuinationis effectus omnem impudentissimam linguam uana contradicentem profecto arcere poterit. Quis enim non fatebitur cum sic aperte res & euentus diuinationi congruat: dei uirtutem non naturam humanam illam fuisse: quæ & futura hæc præuiderat: & re ipsa præfecit quæ uerbis prædixerat: Iam enim sui euangelii fama totum ab ortu ad occasum orbem impleuit: omnesq; gentes adiit: crescitq; indices prædicatio sua: Ecclesia est hoc nomine ab ipso donata radices ægit: ac usq; ad astra sanctorum uiroꝝ orationibus glorificata luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neq; hostibus terga dat neq; ipsis ianuis mortis cedit pro pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidem ædificabo ecclesiam meam: & porte inferi non præualebunt aduersus ipsam. Sunt autem alia quoque multa a Salvatore nostro prædicta quæ in suo a nobis collecta loco & res & euentibus accommodata: ueram de ipso nostram ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hæc omnia non sunt continenda ad catholicam ueritatem comprobendam hebraicæ scripturæ testimonia: quibus ante mille annos Iudæorum propheta indoctorum hominum piscationem uniuersæ uitæ hominum affuturam prædicantes appellationem christi nomine ipso expresserunt & aduentum eius in carne: modum est ipsum quo doctrina eius ad omnes gentes perueniret prædixerunt: nec tacuerunt

runt

LIBER PRIMVS

runt futurā Iudæorū infidelitatem: & quicquid aduersus ipsum facturi: & quas pœnas pau-
 lopost eēt daturi: quod urbs eorū extrema obsidione caderet regnūq; suum oīno cessa-
 ret: ac ipsi ad oēs gentes dispersi suis inimicis ac hostibus ppetuo seruirent: q̄ oīa sicuti
 scripta sunt post aduentū Saluatoris nr̄i euenisse cōspiciunt. Præterea q̄s prophetas au-
 diens: post Christi aduentū Iudæorū abiectiōne gentium uocationē: aperte dicētes futu-
 ram nō admirabit: cum uideat res ipsas p doctrinā Saluatoris nostri oraculis ipsorū ad
 unguē quadrare. Per Saluatorē. n. nostrum factū est ut ex omni genere hoīum pene in-
 numerabiles spretis idolis: unius ac ueri dei cognitionē religionemq; susceperint: qd̄ ita
 futurę dei. oracula & p alios pphetas cecinerunt: & p Hieremiā maxime ubi dicit. Dñe
 deus meus ad te gentes uenient ab extremis terræ ac dicent quā falsa nostri patres idola
 possederūt: & non erat in ipsis utilitas: Si faciet hō si ipsi deos: nec erūt isti dei. Hæc igit̄
 uniuersa fidei nr̄e ueritatē astruunt: nec humana uirtute sed a deo p̄dicta & prophetarū
 oraculis scripta ostēdunt & ad hæc a multis uariisq; gentium principatibus liberos qn̄q;
 futuros hoīes uaticinant. Itaq; cum oēs gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes
 fere singulas tenerēt: ac alii populis: alii paucis regerent̄ quia ex re bella ubiq; fremebāt:
 captiuitates: depopulationesq; urbū ac gentiū indies fiebāt: plenaq; oīa erant seruitute:
 unde cogebant̄ urbani simul & agrestes ab ineunte statim ætate rei militari operā dare:
 ac sp̄ & ubiq; p urbem atq; agros armati. p̄dire: Continuo christi p̄sentia de quo scriptū
 est in diuinis oraculis: oriet̄ in diebus eius iustitia & multitudo pacis: & cōstabunt gla-
 dios suos in uomeres: & lanceas suas in falces: nec eleuabit gens in gētem gladium: nec
 exercebunt̄ ultra in p̄litum. Rex euctus uerba pphetarū secutus est: ac oīs principatū
 multitudo cessauit: ab Augusto in ipso tpe incarnationis dñi nostri Romanorū impio in
 monarchiā redacto. Ex illo at̄ tpe usq; ad memoriā nostrā non inuenies ita populos
 populis oppositos fuisse: nec gentē ullam ita i aliā infurexisse: nec humanā uitam oīum
 cōfusione uexatā ut passim prius fieri solebat. Atqui quō magna non est dignū admira-
 tione siq; ita secū attente cogitet̄: cur nā prisca t̄pibus qm̄ daemones oīum gentium dñā
 bant̄ ac summope ab oibus colebant̄. tanto alteri ad alteros furore ab ipsis diis suis cō-
 citati ferebant̄: ut nūc græcos: nūc ægyptios: nūc Syrios: nūc Romanos inter se bella
 re ac se ipsos destruere regiones suas in cursibus: ciuitates obsidionibus desolare uideres
 sicuti historis suis p̄spicit̄. Simul uero atq; piissima & pacificentissima Saluatoris nr̄i do-
 ct̄rina apparuit: multorū cultus deorū labebat̄: bella cessabant: uniuersū hoīum genus
 a magnis malis atq; piculis requiescebat. Quod maximū ego diuinæ ac ineffabilis suæ
 uirtutis signū dicere non dubitauerim. At uero ex sua p̄dicatione q̄tum hoīes p̄fecerint
 q̄tamq; utilitatem et̄ huius uitæ cōsecuti ipsis oculis cernes si attēderis nūq; alias in me-
 moria hoīum ab aliquo illustri uiro aut populo factū: nisi hūc suis dūtaxat uerbis atq;
 doctrina p uniuersum orbē diffusa: ut oīum iura gentiū recte atq; humanitus se hēant:
 illa ipsa in quā iura q̄ ante aduentum suū terra: fœda: immania erāt. Non. n. iā per se qui
 eū secuti sunt matres suas nephādis nuptiis cognoscūt non humanis uisceribus
 Scythæ qm̄ ad eos usq; p̄dicatio Christi puenit: nec charissimos falsa religione impulsos li-
 beros iugulat. Hæc certe ac talia pene infinita hoīum quondā uitam uexabāt. Massage-
 tæ ac berbices p̄pinquos atq; affines suos q̄ senectute cōficiabantur miserimos putat̄
 tradunt̄: ac ideo imolatis carens eorū quos plurimi fecerāt epulabant̄. Tibareni uiros se-
 niores suos p̄cipitare: Hyrcani rapaci generi auīū. Caspii cāibus p̄uicere soliti q̄ quidē cū
 et̄a religiosissime prius faciebant: nunc uero sola euāgelica uirtute undiq; truculentissi-
 ma hæc pestis explosa ē. Quod uero minime dii putant̄ aut inania & surda simulachra
 malefici daemones i ipsis habitātes: aut ptes mundi q̄ cōspiciunt̄: aut mortuorum ho-

LIBER PRIMVS

minum umbræ: aut quæcunq; animalium nocentissima: sed p his omnibus una Saluato-
 ris sola doctrina: cuncti simul græci ac Barbari: qui non ficto animo uerbum Christi au-
 diuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse: ut solum uerū deum regem ac dominū cæ-
 li: & terræ: Solis: Stellarum: totiusq; mundi creatorem collant atq; sequatur: quodq; cū
 ctis uiribus conātur sic uiuere: ut uel oculos coerceant: nequid cupiditate tracti turpi-
 ter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quoniam
 modo audebit negare quispiam nō esse felicitis uitæ? Aut uero quod nō recte parere om-
 nino laudant: tātū a periurio absunt: quoniam ab ipso nō esse iurandum audierunt: sed
 omni iureiurando abiecto sufficere hominibus ita & non: quodq; nec in cotidiano ser-
 mone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsū
 nec iniuriosum: nec turpe in labiis uerbum habeas: qm̄ ille dixit. De omni ocioso uerbo
 rōnem dabitis i die iudicii: quā philosophorum uitā non excedit. Ad hæc ēt quod simul
 cūcti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atq; igno-
 biles: docti simul atq; indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi hoies habitāt
 quotidie ferme ad percipiendā disciplinam christi qua non solum a turpi facinore: uerū
 etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaq; uentrem ac ea quæ sub uētre sunt do-
 mare docentur confluant: quod uniuersū in diuina piæq; disciplina exercentur excelsō aīo
 contumelias ferre: nullā in uindictam appetere: iram & appetitum oēm temerariū supe-
 rare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: oēm hoīem iure naturæ fratris ac proximi
 loco diligere: Hæc oīa si quis simul collecta consideret non ne fatebitur maxima & sola
 uere bona cunctis esse hoibus prædicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso po-
 tuisse: unq; hoies huius uitæ felicitatē recipere: Illud uero quale tibi uidet quod uniuersū
 genus hoīum non eorū solum qui aliqua humanitate præditi sunt: uerum etiam cru-
 delissimorū & in extremis oris terræ habitantium ab immanitate recessit: ac ad opiniones
 ueræ philosophiæ inductum est: Quis n. iam immortalē esse aīam nō credit? Quis nō
 speret esse apud deū cum naturæ concesserimus uirtuti deposita præmia: quibus inducti
 nostri hanc uitam oīno ita contēpserūt: ut prisicos & illustres philosophos mulierculas
 putes: si ad hos conferas: ludūq; puerorū non iniuria existimes oīa quæ de contēpnēda
 morte: aut uerbis: aut exēplo prisici philosophi docuerunt. formiæ apud nos atq; infan-
 tes: uiriq; Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuante im-
 mortalitatis nostræ opinionē re longe magis q̄ uerbis uerum esse cōprobarunt: quā ma-
 gnum ēt illud: quod oēs gentes non aliunde quā a doctrina nostri Saluatoris prouiden-
 tiam dei esse q̄ cuncta perspiciat atq; gubernet didicerunt: Nec est iam aliquis qui nō ac-
 ceperit sic doctrinā de iustitia & iudicio dei ut non fateat caute iccirco uiuendū ac lon-
 ge a uitiiis esse fugiendū. Sed caput beneficiorū oīum quæ a Saluatoris p̄dicatione: Chri-
 sti adepti sumus facile cognosces: si calamitosam prisicā Idolatriæ fraudē qua oēs quon-
 dam hoies dæmonū artibus p̄mebantur diligenter aīo uolueris. Verum qm̄ ita natura
 fieri compertū est: ut hoīum genus rōnis non expers nullā unq; rem aggrediatur nisi sua
 sione inductum credat sibi profuturā: non temere ad nostra cofugientes ac maxime iu-
 dios: qm̄ ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes:
 suadentesq; ut de prouidentia dei: de immortalitate animi: de bona uiuendi norma quæ a
 spe atq; fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & qui
 bus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec
 plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se cosecuturos:
 nec philosophiæ sectam ullam quispiam unq; suscipiet nisi antea crediderit: commodo
 sibi futuram

LIBER PRIMVS

sibi futuram: ita diuersa suasionem ac fide ducti alius epicureorū attrahitur uoluptate alius cynicæ uitæ duriciem admiratur: alius platonem præponit: nonnulli Aristotelem. nonnulli Stoicos diligenter secuntur. Sic artes quoque alii alias quamuis omnes mediæ sint meliores honestioresque sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaque uidebitis Rei militaris ab aliis: ab aliis mercaturæ: aut ædificandi studium esse propositum: Agriculturam alius exercet ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur cum sit uniuersa uita hominū duobus his fide & spe gubernetur: si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis fide tantūmodo traduntur: quæ ratione altiora cōsequi non possunt? Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior communiter. Nūc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sūt: ad primam accusationem respondendum: & qui fuimus quique sumus dicendum. Nūquam igitur negaturos sciat qui hæc requirant græcos nos esse patrios: primoque græciæ demonū cultus tenuisse quos nunc respicimus atque abominamur Iudaicis attendentes scripturis: a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colligamus: fatemur tamen carinonias Iudæorum uiuendi que morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis recte confestim quam si tam ipsa quæ a maioribus nostris accepimus quam Iudæorum priscas uirtutes in medium ut omnibus pateant protrahamus: sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit: si ante oculos omnium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus liberati & ad hæc qua ratione Iudæorum scripturas admirantes præsentem eorum uitam recusamus. Postremo quæ ratio euangelii sit: quis proprie atque sincere christianismus dicatur: quod nec gentilium nec Iudæorum sed noua quædam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata. Age iam primū omnium priscas ac primas ipsorum theologias per singulas usque impræsentiarum uerbis diuulgatas ac probas sapientū philosophorū de diis de constitutione mundi opiniones perspiciamus: hinc enim cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea sed eorum ipsorum que apud eos studiosissimi rege humanarum diuinarumque fuerunt uerba: ut nemo a nobis commentam fictamque narrari fabulam suspicari possit.

De Origine mundi secundum gentiles. Cap. III.

Iodorus igitur Siculus uir apud græcos clarissimus: quippe qui uniuersam huiusmodi historiā ad unum commodissime corpus collegit: statim incipiens: hæc de origine hominum conscripsit: De prima uero hominum origine: ut a naturalibus & historicis colligitur: binæ fuerunt opinioniones: Nam alii cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent: genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii congenerabilem atque corruptibilem putarunt: homines quoque apposite certis temporibus incepisse affirmarunt: Vnam enim ante initium omnium cæli & terræ cunctis simul confusis formam fuisse: postea disseparatis diuisisque molibus uniuersum ordinem mundi conspectum: aeramque motum habuisse continuum: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes sursum sua propter leuitatem natura semper tendente: qua ex causa solem ac stellarum multitudinem rotatione totius circumferri: partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis ad infinia propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram concreasse: quam primum post ea quam solaris calor exæstuauit constipatam fuisse: deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad transactum frigus calor exarsit: animalia concreta fuisse: quæ noctu a circumfusa caligine alebant: & in die a calore solidiora

reddebant ac postremo sufficiens iam clementū consecuta erupisse ab illa colluue uarias has aialium formas. Quorū calidiora leuioraq; ad altiora loca exiliisse uolucrū appellatione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis cōnumerata: eodem quoq; mō humidiora in consentaneū sibi ipsis locum confluxisse aquatica nūcupata: & sic aialium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postq̄ magis sole ac uentis induruit nihil ex pfectioribus producere posse: ac ideo ex mutua sexuum coniunctione pfectiora generatur: Hanc rem ita se habuisse tragicus ēt Euripides Anaxagore physici auditor i fabula quam Menalipen noīat his uerbis testatur: una calorū olim ac terræ forma: sed separatio cuncta in lucē tulit: uolucres ac feras simul: arbores generaq; nantium mortaliūq; genus: hæc de rerum origine prima a priscis accēpimus. Cum igit diuersis uariisq; in partibus orbis terrarum ita producti sint hoīes: non iniuria una eadēq; uti lingua nequiuert: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem hoīes nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuēta fertur laboriose uitam ægisse nudos absq; tegmine atq; tecto: qua de re multos frigore atq; æstu: nōnulli ēt inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docēte ad spedæa hyeme refugere: fruges depondere didicerunt: igne deinde adinuento artes quoq; ad uiuendum necessaria: indigentia & usu hoībus duce ac principe sunt excogitata. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hoīum uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mētio facta casualis quædā uniuersi productio enarratur: quibus congrua oēs ferme gentiliū philosophi conscripserunt: quorū opiniones si diligēter inspexeris a uanis quibusdam fatuisq; coniecturis pfectas inuenies: quod ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuerse de Substantia mundi philosophorum opiniones.

Cap. V.

Haleta ferunt primum oīum principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cuncta esse ac in ipsam demū deuenire arbitratur. Post eum Anaximandrū Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum oīum generationis atq; corruptionis cām dixisse. Nam ex ipso ait celos segregatos cæterosq; mūdōs numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitrat sæculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formæ esse terram asserit tantæq; profunditatis ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. ait præterea spermaticas vires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse: ac aliqua ex flammea pila aere hoc circūuoluta ut resta nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solem ac stellas cōstituisse: ad hæc hominem primo ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito postea quā nata sunt ad propria pabula perse uenire: hominē uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initis ab aliis natus aliorū nomine secutus fuisset: nunq̄ educari potuisset. Hæc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur quem genere infinitum: qualitibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitratur: motum uero ab æterno esse dicit: terrā ex aere cōstipato priuū oīum factam latam magis: iccirco non absq; ratione super aerem contineri: Solem uero ac lunā cæterasq; stellas a terra ortum habere. Itaq; solem terram esse ait uelocitate motus caliditatem affecutum Xenophanes colophonius nouum quoddam iter præter prædictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse cōtendit: esse nāq; simile quicquid est: Nam si aliquid inquit gigneretur id non fuisse antea necesse est: quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse asserit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque una cum

LIBER PRIMVS

una cum sensibus uidetur abiicere. Terrā uero continue aquis delatā paulatim in maria longo tpe abituram censet: Solem atq; alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq; amicus primū Xenophanem: deinde oppositā quādam uiam secutus est. Sempiternū. n. atq; immobile censet esse uniuersum quod est ens secundū ueritatem: solum. n. esse simplex & intrepidū atq; igenitum. Generationē uero eorū esse q̄ falsa aestimatione uident: esse cū non sint. Nā sensus se mouendos a ueritate putat: assernat. n. siquid est p̄ter ens id esse nō ens: Non ens aut non esse in rebus: & sic ens ingenitum sibi relinquitur. Terrā uero densioris aeris defluxu factā arbitrat. Democritus Abderita infinitū dixit esse uniuersum qm̄ a nullo creatū immutabile ē esse. Eorū uero quae nunc gignunt nullū habere principū sed ex infinito tpe cuncta simpliciter q̄ sunt: quae fuerunt: quaeq; futura sunt necessitate p̄destinata fuisse. Solis ac Lunae generationē propria: separatamq; ab alijs esse dicit: naturāq; ipsorū nec calidam nec splendidā fuisse: sed cōtra generatiōis suae naturae similit. Sed postea cū maior orbis solaris factus esset ignē in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniēsis filius maiestati deorū detrahere conatur: nec aliquid ex nō ente fieri asserit: ac sp̄ uniuersum sic se habuisse neq; aliquid noui fieri p̄ter id quod tpe infinito iam factū est: corpusq; esse uniuersum non solū immutabile: uerum etiā infinitū: finē bonorum uoluptatē statuit. Aristippus Cyrenaeus uolūptatem bonorū: dolorem malorū finem constituit. Ceteras sciētias excludit illud solū esse utile putans: ut q̄ras siquid domi mali aut boni tibi cōtingit. Empedocles Agrigentanus elementa quattuor ponit. Ignem: Aquā: Aera: terram: quorū cām amicitia & litern ac a prima elementorū cōplexione segregatū: aera circūfusū fuisse cōtendit: post quē ignem erupisse: cūq; alium locū non reperiret sursum a frigore aeris repulsum: circa terram aut duos circūferri dimidiatos orbēs: alterē ex igne totū alterē ex aere maxime ad ex igne admodū exiguo: & illū diem: hunc noctē esse putat: initiū uero noctis a die pp̄ impetū ignis: solem natura non esse ignē: sed ignis repercussione ei similem quā ab aquis fieri cernimus: lunā ex relicto ab igne aere congelato sicut grādo congelat. per se factā lucem a sole recipe: mentē non in capite nec in pectore sed in sanguine disseminatā esse: ac illis partibus hoies magis sentire quibus plus mētis inest. Metrodorus Chius sempiternum eē uniuersum ait: nā si factū esset a non ente. Infinitum ē qm̄ sempiternum: cū non habeat principū unde incipiat nec exitū quo terminet. Immobile quoq; asserit: qm̄ moueri non possit quod nō transeat: transire aut necesse est aut in plenu aut in uacū quorū alterē nō est: in alterum transitus fieri non pōt. Ex aethere aut fieri nubes densatione: inde aquā quae ad solē decurrens extinguit ipm̄: qui rarefactus rursus accendit: solē siccitate constipatū ex aqua splendida stellas efficere. Diem ē ac noctē inde fieri quod solē extinguat atq; incendatur. Eclipsim quoq; extinctione fieri. Diogene Apolloniata elementum aera ponit: oīa moueri dicit: mundos infinitos asserit quod factos esse arbitratur uniuersū si motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatū: ubi forte constipatum fuit ibi globum factū & mundum: in quo q̄ leuiora sunt superiora petierunt. Haec Plutarchus: quae oīa Socrates quoq; uir ille illustris furoris atq; infania plena putat. siquidē fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo aut unq; Socratem impiū quiddā & irreligiosum aut facere uidit: aut dicere audiuit. Nō. n. de natura rerum neq; de altioribus sublimioribusq; rebus ut plurimi faciunt disputabat: nec considerare unq; uoluit quonam modo quaeq; necessitatis serie haec moles q̄ mundum Sophistae appellant: aut singula caelestium corpora facta sunt: sed eos qui assidua cura atq; studio haec tractant stolidos uanosq; homines esse

LIBER PRIMVS

ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelligere non posse hoies hæc adinuenire: cuius non paruū signum est quod qui maxime hærum rerū scientiam profitentur quicq; cæteris sapientiores uidentur non eadē sed pugnantiā dicunt adinuicē. Sed hæc quidē Socrates (ut xenophon testatur) quibus consona in libro de aia ipsi Socrati orationē attribuens plato conscripsit. Nā ego inquit o Cebes cū iunior essem quā mirabili exarsit cupiditate eius sapiētiae quā naturalem sapiētiam appellat. Præclarę. n. mihi uidebatur causas rerę scire: cur singula quoq; modo gignātur atq; contrūpantur: & cur sint atq; per maneant: ac sæpenumero me ipsum hunc & illuc uersabam talia diligenter cōsiderans. Num postea quā frigidum & calidum ad putredinem quādam (ut quidā aiunt) peruenerint: tunc aialia concreantur? Eductū sanguis est quo audiendi uidendi: olfaciendiq; sensus nobis pstantur: quibus quidem sensibus memoria cōflatur atq; opinio: ex memoria porro atq; opinione cū tranquillitatem in his acceperint originē scientiæ proliire: rursusq; horū ipsorū corruptiones excogitando sic ad hanc cōsiderationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi sufficiens afferā: nam ex hac cōsideratione uel ipsa quæ prius plane sciebā ut tam mihi quā cæteris uidebar dedidici: sic tardior uel cæcus diuo factus sum. Hæc societas dicit apud oēs græcos clarissimus. Quate si huic tanto tāq; præstantissimo philosopho amētia uersa est dictorū de natura uinorū doctrina: iure nos quoq; impietate illorū oīum recusamus: pferim cum errores de multitudine deorū sui ab his quæ de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus. Anaxogorā primum græcorū intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorū transeamus: ac ipsum de prima hominū theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba qui præci homines Solem & Lunam colebant: & quod nec Idola nec demones nouerant. Cap. VI.

Egyptios ferunt primos oīum oculos cum in cælum sustulissent motū: ordinem & quantitates cælestiū corporum admiratos. Solē & Lunam deos putasse: ac Solē quidem Osirim Lunā Isim nuncupasse a proprietate quadā inditis sibi noibus: Nam si quis ad latinā linguam uerba transferat multoculus Osiris dici p̄t: neq; id ab re radios. n. sup̄ quasi multos rebus immittit oculos quibus oīa perspici: ut et poeta dicit. Sol qui terrarū flammis opera oīa lustras: quis nonnulli græcorū poetæ Dionysium esse osirim cōfingant. Syriū quoq; ipsum tanq; nomen de noie ductum sit appellatum existimant: hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus ignioculum radiis Dionysiū nuncupat: & orpheus splendoris auctorē Dionysium. Isim uero latine præcā dicere possumus: Lunæ hoc noie indito: quoniam sempiterna præcā sit: cui cornua depingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud ægyptios sit dedicata: quibus (ut porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes cōscripsit) non sanguinem aut uidorem offerebant: sed fruges terræ: quas etiam ipsas quasi deos adorabant. Miserationem uero: lachrymas atq; fletum germinibus terræ deflorescentibus offerebant. Similiter primæ animalium ex terra generationi: ei etiam quæ ex conuentu sexum est: morti quoq; animalium eodem modo: quod adorationis genus ex animi profectū ignauia infirmitati eorū erat accōmodatur. Sacra igitur regione assulo habitata ibi primum ab hoibus sacra cælestibus oblata sunt: non mytræ non calicæ: aut croci primitiæ (ne hæc longe postea fuerūt inuenta) sed herbā uiridem quasi productiuarum terræ uirū primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores. n. antea q̄ aialia terra produxit herbas aut multo priusq; arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum foliis:

LIBER PRIMVS

cum foliis: radicibus: ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo
 caelestibus litabant: ignē quoq; inextinctū in templis seruabant tanq̄ caelestibus similli-
 mum. Ab hac aut̄ exhalatione quam gr̄ci thymiasin dicunt: thysia quoq; quā sacrifici-
 um latine appellamus apud gr̄cos antiquitus dicta est: nunc uero non recte capimus
 thysia illam cultum appellant qui sanguine celebrat: & post pauca multo aut̄ postea
 iniquitate hoīum sc̄dissimus sanguis atq; hostiarū mos introductus est crudelitatis ple-
 nus occisis aīalibus & eorū sanguine aris deorū imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in
 Cratillo sic scribit ad uerbū. Videntur mihi primi gr̄corū eos solūmodo deos putasse
 quos et̄ nunc multi ex Barbaris colūt: solē uidelicet atq; lunam: Tellurē: Stellas: ac Cæ-
 lum. Nā cum ipsa cernerent thein sp̄. hoc est currere atq; reuolui: ab hac ipsius thein na-
 tura. i. deos appellarunt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tē-
 plorum molibus: nec simulachrorū dedicationibus operā dabant: quippe qui neq; pin-
 gere: neq; fingere: aut cælare: sed nec ædificare: adhuc sciebant unusquisq; facile cogitatio-
 ne p̄ se ipsum assequi potest. Quod et̄ nulla deorū atq; heroum Iouis Saturni: Neptu-
 ni: Apollinis Mineruæ: Iunonis: Dionysii: Herculis mētio apud illos erat: sed nec alio-
 rum quorū noīa modo Gr̄corum ac Barbarorū aures multitudine obrundunt. Præter-
 rea quod nec dæmon quispiā probus aut improbus admiratione habebatur: sed sola cæ-
 lestia ut dii non uictimarū cædibus: sed herbarum fumis colebant: non argumentis nō-
 stris sed suis testibus partim ex iam dictis: partim ex his quæ dicent̄ facile cōprobatur:
 quod & sacra scripturæ inuolabili patet auctoritate: q̄ a cæteris hoībus caelestia corpo-
 ra dicit deorum noīe adorata fuisse: solis uero hebrais unius ac ueri dei & creatoris om-
 nium fidem: cultū: & pietatem attribuit: quibus oībus apertissime liquet nō fuisse apud
 priscos uel gr̄cos uel Barbaros simulachrorū dedicationes aut deorum deorū ue genea-
 logiam: aut dæmonū ac spirituum iuocationes: aut turpem heroum theologiā. Sed ad
 hæc oīa quoq; ipsa deorū tam mārū quā sc̄minarum postea inuenta hæc oīa nihil isti-
 us nugatoriæ sup̄stitionisq; gentes oēs occupauit antiquissimis t̄pibus fuisse ostendunt.
 Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogitationes & confictas mortā-
 lium fabulas: immo uero improborū ac scelestorū artificia quibus cupiditates suas asse-
 qui possent: ut secretissimus et̄ sermo apud nos dicit. Initium fornicationis Idolorū in-
 uentio: gentiliū igitur oīum error: quo deorū multitudinem esse falso crediderunt: a
 phœnicibus atq; ægyptiis icipiēs: & ab his cæteros hoīem ac ipsos quoq; gr̄cos aggres-
 sus multis sæculis. Postea orbem inuadit: ut ipsorū phœnicum testatur historia quā Sa-
 choniatho uir priscus quam uel ante Troiana t̄pa floruisse dicunt: phœnicum lingua ex-
 quisitissime conscripsit: traduxit aut̄ in gr̄cum philo nō hebreus: sed Biblius. quos ma-
 gnis laudibus Porphyrius in quarto eorum quos aduersus nos libros euomit: his uer-
 bis decorauit. Narrat at̄ Iudæorum historiam uerissime: qm̄ & locorum & uirorum no-
 mina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius: qui eorū rerum oīum monumenta ab hie-
 romobalio dei Ieui asserit habuisse: quam quidem historiam Belbalo Berutiorum inscri-
 psit regi: cui pp̄ ueritatem historię quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho phœ-
 nicum et̄ historiam partim a singularium urbiū annalibus: partim a libris sacris qui de-
 dicari solebant: solerti collegit ingenio: q̄ non multo post Moysem Semiramidos fuisse
 temporibus scriptum est hunc uirum philo Biblius in gr̄cam linguam exactissima cu-
 ra traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historię te-
 statur: in qua non creator omnium: nec caelestia corpora: sed mortales uiri nec p̄bi quos
 saltem propter uirtutem admirentur: sed caelesti nefandorumque morum phœnicum

LIBER PRIMVS

ægyptiorumq; dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi qui etiam nunc apud omnes gentes quasi dii immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tempus est iam illos ipsos audire Philo biblius in exordio statim totius negotii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cum nihil omniumq; ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideat diligentius tamen quam cætera ea que sciuit: quæ Taautus excogitauit: non latebat ipsum quod primus omnium mortalium Taautus litteras adinuenit: & res memorabiles ausus est æternitati commendare: quem ægyptii Thoyth Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea que de diis fabulose dici uideantur: uel allegorice ad naturam: uel tropologicè ad mores student reducere non reducant: his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumq; allegorias excogitarunt: quas rebus naturalibus imponentes mysteria cum tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem rerum possit perspicere. Verum præsci ac præcipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uitam aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores cœlesq; patronos putantes quasi deos adorabant: quibus statuas ac simulachra: templa quoque statuentes naturalium et deorum nomina imponebant: Naturales autem deos Solem ac Lunam cæteras tam erraticas quam non erraticas stellas & elementa una cum istis putabant. Ita deos alios mortales alios immortales dicebant. His sic expositis phœnicum deinceps theologia secundum Sachoniathonem Biblius philo sic ad uerbum exponit.

De Phœnicum theologia.

Cap. VII.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrosum ac spiritalem aerem esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidum omnium luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum quoniam spiritus sua principia concupiuit facta est complexio atq; conexus qui Cupido appellatur: quique creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationem: sed ex eius conexu factum est motus: quod limbum dicere latine possumus: alii aquosam mixturam putredinem ex qua semina creaturarum omnium & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcencia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thiophasunin id est cæli inspectores in figuram oui confirmata. Motus autem effulsit Sol & Luna: stellæ ac astra magna huius mundi origo apud eos creditur: quæ deorum aperte religio contemnitur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aere igitur inquit & mari igneum uenti emittentes splendorem simul cum terra ac nubes facti: & maxime de cælo effusiones: Segregatis itaque cunctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursum in aere corruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limbo quasi ex somno profugerunt eruperuntq; tam ex terra quam ex mari mas & femina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi conscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum nominibus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ fetus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus suæ infirmitati ac ignauitæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta: ex his uero natos genus ac generationem dictos phœnicem habitasse: æstu autem facto palmas ad solem sustulisse quem deum putabant Beelsamen uocante: id est cæli dominum: quem græci Iouem

uocant.

uocant. Inculcat deinde grecos quasi erroribus ductos his uerbis. Non. n. temere multis hæc noibus distincta sunt: sed secundum susceptas res noia indita fuerunt: q̄ genus grecorū ignorans longe aliter intellexit ambiguitate interpretationis cōfufum: Addit deinde a genere sæculi & Protogoni mortales filios procreatos quorū noia lux: flama ignis: ex constrictione lignorū ignem reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto corpore natos filios asserit quorū noia montibus ubi habitauerunt iposita Cassio scilicet libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent cōmiscabant: tabernacula excogitata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrem Vsonem eos uixisse q̄ corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero imbrium p̄cipitata flantibus uētis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis ambustisq; primū cum his mare ingredi ausum fuisse: simulachraq; duo igni ac uento erexisse q̄ adorabat sanguine ferarū: perfundens: his oibus cū naturæ concessissent uirgas ac statuas a posteris cōsecratas annuasq; celebritates statutas. Longe at̄ post genus alti cælorū uenatorem & piscatorem natos: piscationem & uenationē inuenisse: ex his natos duos alios qui ferum ferriq; usum inuenierunt: quorū alterum Chusora uocatū cantibus magicis & huiusmodi uerbis plurimū ualuisse: hi domibus porticus addiderunt & circuitus & cameræ: ex his piscatores & uenatores & q̄ Titanes appellantur fuisse: ex his et̄ Amyntū atq; Magum q̄ greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his et̄ Misora & Selech idest uita tenuē atq; iustū: isti salem usumq; eius inuenierunt: a Misore Taautum fuisse natum qui primus elementa litterarū conscripsit: quē ægyptii Thoor: Alexandrenses Thooth: Græci Mercuriū uocant. A sedech Dioscuros natos: aut Gabiros: aut Cirbantēs aut Samotrachas q̄ primi naues cōstruxerunt: quorū nati herbarū uires & cantus ad medicinā inuenierunt. Ea tēpestate natum Elium q̄ altissimus fuit cognominatus & mulierē Beruth uocitatā: hos in Biblo habitasse: hi genuerunt Terrenū aut indigenā: cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius noie mira uarietate formosissimi sum premū corpus cælū fuisse appellatū: huic ab eisdem t̄pibus nata soror terra appellata cui et̄ propter formā terra cognominis facta: hi patri altissimo a bestiis dilaniato sacra & cerimonias ut deo instituerunt. Ita patris regnū Cælus possidens terrā sororem in matrimoniu duxit q̄ sibi quattuor filios peperit illū quem & Saturnū dicunt: Battum: Dogana q̄ & frumētarius appellat: ac postremo Atlātā: habuit et̄ alios liberos Cælus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Cæli diuortio uti uoluerit. Cælus tñ ab ea abstinens quodcūq; uolebat ui ei appropinquabat: & indignatione incēsus filios ab ea sibi p̄creatos neci tradere conabat: qua ex re coacta terra sortios sibi ac adiutores ad defendēdos natos conciuuit. Interea Saturnus cū in uirgine ualisset Mercurii termaximi. q̄ eius scriba fuit auxilio usus ad defensionē matris patrem ueliscit: Saturni deinde liberi fuerunt Proserpina & Merua: quorū prima uirgo obiit Mineræ at̄ atq; Mercurii nouis artibus hastā & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demū Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: cōmissum aduersus cælū pro terra plium: suis fugatisq; copiis regnū suscepit. Ea in pugna inter alios q̄dam Cæli coniunx ei admodū dilecta capta fuisse fert: quā Euagoni Saturnus in matrimoniu dedit: apud quē partu leuauit uentrem: & uocauit q̄ peperit Demarou: his ita gestis ædes suas moenibus Saturnus cinxit urbēq; condidit primā Biblum a phoenicibus noiatam: Atlāti uero fratri suspecto Mercurii consilio in profundo depulso foueā aggeris supiniecit: his corporibus Dioscuro posterū nauigia fabricati nauigabāt

tempestatibusq; ad Cassiū montem eieci templum ibi condiderunt. Deinde non lon-
 go transacto tpe Cælus exulans filiā suam Ascarten forma & uirginitate florentē cū
 duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad interficiendū dolo Saturnū emi-
 sit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit Ea re co-
 gnita Cælus fato pulchritudine aliisq; sotiis auctus in Saturnū insurgit: quas uideli-
 cet fatū & pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit: recipit autē ab
 Ascarte Saturnus non paucos filios quosq; iunior continuo simul atq; in lucē editus
 fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido: Dago autē frumenta inuenit
 atq; aratrū: ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus est: Selech at. i. iusto una titanidū nu-
 pta Aesculapiū enixa est p̄terea Saturno interea tres filii nati Saturnus patri cogno-
 minis: Iupiter Belus: & Apollo: tunc et nati sunt pontus. Typho: Nereus Ponti pa-
 ter. a Ponto Neptūnus p̄creatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimaq; uox pro-
 fluebat: hæc prima hymnos carminibus cōposuit: a Demaroonte Melchatus qui &
 Hercules uocat' natus: tunc Cælus Demaroonte sibi sotiō atq; amico Ponto bellū
 infert: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotūq; p̄soluit. Post triginta du-
 os aut annos regni sui Saturnus insidiis Cælū patrem p̄pentes fluentaq; in ualle q̄
 dā insidiis locatis cepit & uirilīa mēbra abrasit: unde sacer sanguis infontes fluentaq;
 stillauit: qui locus ad hæc usq; tpa monstrat: Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gētib;
 p̄dicata tpa: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa p̄scorū foelicitas. Sed
 redeamus ad nobilē istum theologū uideamusq; quid postea factū dicit. Ascarte autē
 inquit maxima summaq; ac Iupiter & Demaroon: & Adolus deorū princeps Satur-
 ni iussu regnū gubernabant: Imposuit at Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput:
 tūq; orbem terrarū circūiret repperit forte æropetē quem in Tyriā sacratam insulā ad-
 ductū consecrauit: Saturno aut quattuor oculos insigne regale cōposuit quorū duos
 in anterioribus duos i posterioribus partibus corporis collocauit: q̄ uicissim cōtracti
 quiescebant: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas pertensas quasi uolaret: du-
 as remissas quasi stare: significabat aut ipsum dormientē uidere & uigilantē dormi-
 re. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare & uolantē quiescere: Cateris et deis duas
 fecit allas in humeris quasi Saturno cōuolarent. Ipsi p̄terea Saturno duas in capite al-
 las locauit: unam pp̄ principatū mētis: alteram pp̄ sensum: Cū uero Saturnus austri
 regioēs petisset: uniuersam ægyptū deo Taauto largit: ipsum ibi regē constituit hæc
 oīa a septē dicit Sedech filiis cabiis appellatis & ab octauo ipsorū fratre Aesculapio.
 ut eis Taautus deus p̄cepit conscripta fuisse quæ Thaionis filius oīum primus apud
 phœnices deorū interpres allegorice ad naturā accomodauit: tradiditq; posteris quasi
 orgia q̄dam atq; mysteria: Taautus at quem ægypti Thoth appellant sapiētia phœ-
 nicū p̄stans primus religionē deorū ab ignorantia uulgari in dignitatē doctrinæ re-
 duxit: quē post multa tpa deus Surnobolus ac Thurro q̄ dicta est Chysartis secuti
 abditā Taauti theologiā & allegoriis obrusam in lucē protraxerunt: & post aliq̄ di-
 cit morē p̄scis in magnis calamitatibus atq; piculis: fuisse ut ciuitatis aut gentis p̄-
 ceptis dilectissimū ex filii ulciscēti damoni quasi redēptionis premiū traderet: & sic tra-
 ditū mystice iugularet. Cū itaq; Saturnus rex regionis quā phœnices Israëlē uocant:
 qui postea quam hoīem exiuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nym-
 pha unicum haberet atq; charissimū filium Ieud a re ipsa dictum: sic. n. et nunc phœ-
 nices unicum filium appellant: quia maximo atq; piculosissimo bello ciuitas p̄me-
 batur: regio indutū ornatu super constructā ad hæc p̄paratamq; aram immolauit
 Hic iste

LIBER SECVNDVS

Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniatonis traducta elementis de serpentibus ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitã nullum: pestem uero & interitũ uenenofo morsu hoibus inferunt. Scribit igitur ad uerbũ sic: Draconum naturam atq; serpentum ipse Taautus diuinã putauit: & post ipsum etiã phœnices atq; ægyptii spiritualissimũ enim animal diuinũ est & igneum: Nã spiritu absq; manuum aut pedum & oĩno alicuius organo exterioris argumento ut cætera uidemus aialia ferri eximiam celeritatem assequit uariasq; figuras & formas gradiens inuoluto reuolutoq; ad quam uult celeritatẽ gressu facillime præstat. Longeuum etiã est nec solum senectam cũ pelle deponens reiuuenscit: sed crescit etiã in adolescentia reductum: cũq; determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursum reiuerscit quis semper minus: ita nisi percussum intereat uix naturali nece conficitur: sed phœnices dæmonẽ foelicem ægyptii uero eneth appellarunt: cui accipitris caput apponũt propter aetiuitatẽ accipitris singularem. Iccirco Epies quẽ summum deorũ interpretem ægyptii putarunt sacrae litterarum scriba: cuius libros Arius in græcã linguam traduxit alogorice hoc tradens ad uerbũ ait. Diuinissimũ animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundũ est: id si palpebras erigebat luce primogenitam oĩm suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebræ fundebantur: hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius. A phœnicibus phœcides quoq; principia perdoctus diuinitus de deo quem ophonea græce uocã uic latinæ serpentem dicere possumus & de offionidibus mirum in modum diseruit: de quibus alio loco dicemus: Verum ægyptii uniuersum depingentes mundum ac ipsã inducti sententia iater circulum aereum igneumq; in superficie circũfufum serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta græcæ litteræ figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpentem uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorẽ oĩum cuius uirtute mundus contineatur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro in quo res plicas collegit hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is incorruptibilium primus est sempiternus: ingenitus expers partium: sibi ipsi simillimus. bonorũ oĩum auriga: munera non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris sine doctrina iusticiam perdoctus: natura perfectus: sapiens sacrae naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus ut cæteris diis immolabant deos maximos ac principes totius arbitantes.

Dracon:

Serpens:

Zoroastres in libro de deo.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SECVNDVS.

Ed phœnicũ theologiã iam p auctores suos exposuimus quã oĩno ut pestiferã fugiendam: & sanitatẽ tantã insanix quarendam salutare p̄dicat euangelium: quod aut non fabulæ dictæ sunt aut poetarũ figmenta altius quiddã quasi nucleũ contegẽtia sed sapientũ priscorũ & theologorũ ut gentes dicerent uera certã quæ testimonia cunctis antiquiora poetis inde patet q; usq; ad nostrã memoriã in phœnicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cũ ad naturalia quædam turpitudinem oc cultantes refugiunt cum res se ipsã carimoniarq; deorum uia claraq; uoce phœnicum omnium ipsos redarguant: Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiã transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentium nugas contempsimus &

LIBER SECVNDVS

salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quã maxime nunc neglectis suis sanctissime colit ægyptiis: Vniuersam autem ægyptiorum historiã & theologiam ipsorum seorsum in libro quẽ sacrum inscripsit Manetus quidam ægyptius græca lingua exquisitissime in medium edidit: Sed Diodorus etiam Siculus uir clarus omnem ut diximus historiã gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatam cõscribens ab ægyptiorum theologia totius negocii fecit initium a quo potius quasi ab illustriore notioraque græcis quã ab ægyptio Maneto: hæc ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

Serunt igitur ægyptii i rebus oïum originem hoïes primũ in ægypto primum a hoïes productos partim propter cæli temperantiã, partim etiam propter nilũ & nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec æstiu solis arduibus regionẽ premi: & solum irrigatione nili sic esse fecundum ut alimẽtorũ in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales hoïes fuisse: sed uirtute ac beneficiis uitam cõmunem excoluerunt immortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuere noïaq; habuere alii noua quædã alii a caelestibus translata esse quæ maximos deos Solẽ Saturnum Cybelem Iouem quem hoïem nonnulli nuncuparunt Iunonem Vulcanum Vestã ac postremo Mercurium: Solem autem primum oïum apud ægyptiũ regnasse: soli caelesti cognominẽ quibus nonnulli sacerdotũ Vulcanum contendant primũ igne inuentore regnum obtinuisse: deinde Saturnum qui sorore Cybele in uxorem ducta Osirim & Isim genuit: aut ut plurimi dicunt Iouẽ & Iunonem: hos uniuersum orbẽ imperio subiugasse ac quinque deos procreasse autem Osirim Isim Typhonia Apolinem ac Venerem Osirim Dionysium: Isim Cererẽ esse autemant quos matrimonio coniunctos quorum regno successissent plurimũ generi hoïum contulisse. Ita tractu thebaico centum portarum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem alii thebas appellat. Erexisse autem Osirim Iouis ac Cereris parẽtibus cæterisq; diis aurea templa quorum singulis certas cærimonias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitem inuentam & diuersis honoribus hoïes distinctos ut alii colerent alii colerentur: musicam adeo dilectam ut secum semper non paruum musicorũ duceret: quibus nouẽ uirgines quarum Apollo duxerat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excellisse: Quomq; oës gentes propter eius merita quasi deum susceperent ubiq; monumenta reliquisse. In india multas urbes construxisse: phrygiam domuisse: ac per helleponti angustias in europam traiecit. Macedona filium macedoniæ regem cõstituisse: ab hoc Apyn & Mneuin consecratos & apud ægyptios loco deorũ publice cultos: quoniã frumentorũ inuentoribus ad cõmittenda territoris semina p̄fuisent. Isim iureiurando nullius se præter Osiridis complexum petiturã decreuisse: quam etiam postq̄ hominẽ exiuit immortales honores cõsecutam uidemus. Osiride uero insidiis laniato alia quidem membra non mediocri labore ab Iside inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero in flumen nilum a Typhone proiectis cõstituto dolo sacra ac cærimonias maioris aliquãto cultus statutas fuisse hinc græcos accepisse & Dionysii orgia & dies festi cum honore huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferentes phallũ appellant: fingere autem aiunt ac cõmentiri oës qui apud thebas boerias ex Semele ac Ioue hunc demũ natum existimant quod Orphea primum ausum fuisse. Illum ægyptum petisse ac inde mysteria Osiridis doctum in græciam retulisse. Et quoniam cadmeis amicus eẽt genus dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq; alios ignorantia: nonnullos quia talem deum græcũ potius quã ægyptiũ dici uellent: cultum &

LIBER SECVNDVS

tum & mysteria eius libenter suscepisse: at uero poetā Orpheum facile totā rem ea de causa uerisimiliterq; finxisse: quoniā Cadmus ex thebis ægyptiis in boetiam profectus Semele aliosq; liberos genuisset: quā ab ignoto pressam septimo mense sicut etiam de Osiride phibent ægyptii puer; peperisse. hunc mortuū a Cadmo deauratū & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratū fuisse parentē quoq; eius Iouē prædicasse ut Semeles stuprū leniretur: hinc apud græcos celebratā esse fabulam q; Semele Cadmi Osirim ex Ioue concepisset in lucemq; edidisset: quā poetæ adeo amplificauerunt atq; auxerunt ut iam resonantibus theatris nemo græcor; sit qui hanc rem aliter gestā credat: nec in hoc solū: sed in aliis quoq; multis illustribus apud ægyptios uiris heroibus quoq; ac deis id esse a græcis factitatū. Herculem. n. ægyptium fuisse: cuius uirtute multas magnasq; orbis terrar; partes pdomitas hunc græcos ut suū diuinis honoribus colere qui suus nō sit: sed magnis t; pibus postea ad natū ex Alcumena Hercule inuria res gestas ægyptii herculis traductas. Persea quoq; in ægypto natū ut ipsius Isis genus ab ægypto ad argiuos translātū: fictis deinde fabulis Io ipsam esse q; in bonis fuit formā mutata: cuius honore factū ut ægyptii bouem adorēt: quis alii antiquissimis t; pibus aialium effigies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galeis isculptas ferri solitas: ut p; celio dicant eāq; rem impii signū ipsis fuisse. Parta deide uictoria ea aialia: quor; imaginem uictoriosi duces gestarūt: quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatisq; cā multa ex aialibus in deor; numero apud ægyptios suscepta contendunt. Bouē. n. ipsam tam partu suo q; arandi opera conducere: oues aut & parere & tegmētor; materiā præbere & lacte ac caseo alere. Canē uero una cū hoibus uenari & ad custodiendos hoies natum esse. Qua pp deum qui apud eos A nubis appellatur caninū habere caput: ea enim re ostendit custodem ipm Osiridos fuisse tā bæl uas qui importune obuiā factos coercentē: felem uero qm ad scuta facienda conducatur: ichneumona quoniam oua crocodilloz conterat & luto conuolutus cū os aperiant: ita in uentres eorum insilire soleat: ut exelis intestinis eos interimat. Ex auibus ibidem quidem utilē dicunt ad serpentū locustarum: erucar; interitū Accipitrem uero ad scorpiones atq; cerastas necandos: & alia huiusmodi uenenosa aialia: quem et non nihil conferre arbitrant. Aquilā uero quia regia sit colunt: hircum i diuinis ea rōne dicunt susceptū: qua priapū apud græcos pp genitalia membra cū illud aial ad coniunctionem sexuum maxime oium deferat. Membra uero genitalia apud eos honorari qm per ea instrumenta species aialium conseruant: quæ tñ non apud ægyptios solū: uerum et apud plerasq; alias gentes: qm quæ ad generationem aialium necessaria sunt apprime coluntur. Qua propter et antistites quia patribus secundū ægyptios successione sacerdotiū acciperunt huius dei mysteriis nunciant. Ad hæc pæanas et atq; satyros aiunt huius rei cā cunctis hoibus esse uenerabiles: cuius signū est: quia simulachra eor; in templis membris i morem hircor; quod aial traditur promptum sp esse ad coniunctionē tentigine affectis statuuntur. Sacros autē tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli honoribus tum pp agriculturā: tum quia frugū inuentio ad deos refert. Lupos qm canibus simillimi sunt: & qm Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē suscaptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem aduenisse: eisq; in specie lupi apperuisse. Nonnulli aut dicunt lupis aduersum ægyptū irruentes æthiopes distractos fuisse unde regionē lupariā appellatam. Crocodillū illis honori esse aiunt: qm eius terrore ab arabia atq; libya latrones in ægyptū nate nequeant. Præterea quedam de priscis regibus suor; rabiem canum fugientē ad paludem confugisse: qui præter opinionem hoium a crocodillo

LIBER SECVNDVS

suscipitur in alteram ripam traiectus fuerit. Sed cultura animalium alias alii causas asserunt. Multitudine. n. aiunt crebro in reges magno insurgente consensu diuersorum aialium cultum diuersis ciuitatibus a quodam rege statutum fuisse: ut dum singuli religionem reuerentur suam & ceterorum contemnant non possent uniuersi in unum aegyptii conspirare. Hanc aialia lintamina post mortem plangentes & pectora cum gemitu cadentes in sacris sepeliunt oculis quoque si quod sponte aliquis interfecerit mortis mulctatur supplicio: Felem autem aut ibidem siue sponte siue inuitus quisque necauerit morte punitur. Praeterea in quacumque domo canis mortuus fuerit omnes qui eam habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiuntur nec uino aut tritico ceterisque ad uictum necessariis quae in ea domo recondita fuerunt uti amplius licet. Alunt autem Apin quidem memphide: Mneuin in eliuoli Hircum in medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquasque feras in locis atris simulam aut pulcem lacte coctam afferentes & bellaria melle commixta & anserinas carnes tam elixas quam tostas. Cum masculis autem animalibus foeminei quoque sexus summa specie simul nutriunt quae pellices appellant. Cum uero Apis mortuus fuerit magnificeque sepultus quosque similem inueniant in perpetuo luctu sunt quem simul ac inueniunt ad urbem nili statim adducunt: quoniam solum mulieribus uidere ipsum licet: obuiam namque factae sublaris uestibus genitales partes ei ostendunt: nec unquam postea hunc deum mulieribus aspicere licet: in quem asserunt aiam Osiridos post mortem traductam fuisse. Hanc illa est aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat turpe ducere quam merito contempsimus atque despuimus: a tantis malis non nisi a salutari & euangelica doctrina quae obcaecatos mentis oculos per fidem illuminauit liberati uerum honestiores harum nugarum & quasi naturales rationes paulo post simul cum graecarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquissimae temerariaeque phoenicium & aegyptiorum superstitionis omnium gentium turpis theologia plena est. Verum de graecorum quoque theologia qui simularum & mysterium simili quodam ut aegyptii pacto utuntur: modo dicamus quam qui uniuersam collegit historiam in tertio & quarto uolumine diligentissime conscripsit factum a Cadmi aetate initio Cadmum autem post Moysen fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus loco suo demonstrabimus: ut aperte pateat Moysen maiorem natum quam graecorum deos fuisse: siquidem post Cadmum dii emerferunt: quem non paucis annis Moyses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Graecorum theologia. Cap. II.

Admum Agenoris filium ex phoenicia dicunt ad quaerendam europam quae fuit a Ioue rapta a rege missum fuisse nec inuenientem in boetiam tandem deuenisse ac thebas ipsi aedificasse. Cumque Armoniam Veneris filiam in uxorem duxisset Semelem & sorores eius ex ea genuisse. Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere non tulisse fulgura atque tonitrua mulierem: sed abortu edito puero igne ipsam flagrasse: a Ioue autem Mercurium accepisse puerumque ad speluncas nises quae inter phoeniciam & nilum sita est transmisisse. hoc pacto a nymphis educatum Dionysium uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse. inuenisse quoque coctionem ex ordeo confectam quam ceruisiam appellant: hunc cum exercitu non uiroque solum: sed et mulierum orbem lustrasse: iniustis atque impiis hominibus atrociter punitis. Fuisse tamen hastis thyrsis ornatis armatas mulieres: musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate omnique doctrinae

LIBER SECVNDVS.

doctrinæ genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur, Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirritem fuit complexus. Mitra uero capud ei ligari ppter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatū quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberūt ac in furorem uerfi alter alterum baculis cæderent: unde non nulli moriebantur: pro lignis ferula uti p-
suasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum quoniam leneus græce torcular latine apellatur. Bromium a bromo idest ignis sonitu: qui cum ab ortu ederetur insonuit. Satyri quoq; eum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant: ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam Hæc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis Cæli & terræ filias opinantur quas plurimi uirgines fuisse cōfingunt: & sic appellatas quoniam Myin græcæ honesta bonaque doctrina institueret significat: de Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisi filia Danæ Ioui Persea genuit: perseo Androne Alectriona peperit: ex quo Alcumena est procreata: cui se Iupiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcumenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit: quod fecit quia prædixisse. Iouem audiuerat illo die ex perfidarum genere regem nasciturum Herculem uero Alcumenæ Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerua suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius q̄ ætas patiebatur attracta mamilla Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo territus alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit Aesculapiū Apollinis atq; Phoronidos filium fuisse aiunt adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea te Iouem cōmotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopas a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse. Vnde iratus Iupiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo delicti pœnas Apollinem persoluisse. Hoc i quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiam ab aliis gentibus græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum theologia. Cap. III.

Rimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta ut dicunt & quinque filios habuit: quorū duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutē: in deos translata[m] terram. nominari: filias quoq; Cælum habuisse Basiliam & Cybellem quam etiam Pandorā uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem hyperioni fratri nuptam binos liberos solem atq; lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidātes Hyperiona interemisse: Solem ad fluuium eridanum præcipitasse: hæc cum luna sic facta percipisset ab alto seipsam loco deiecisse matrē autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postq̄ inueniri nullibi poterat in deos fuisse translata[m] creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq; Lunam ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum theologia. Cap. IIII.

Phryges uero Meona phrygiæ antiquissimū fuisse regē contendūt a quo nata
Cybelem fistulam quā Syringa græci uocant inuenisse: & montanam matrē

LIBER SECVNDVS

appellatam: cui magno & casto amore phrygius dicitur marsyas coniunctus: a quo uerem cognitam fuisse negant & tibiam aiunt inuentā. Cybelem autē attidi conuenientem cum uentre cognita res esset interfecto Attide ac sociis eius a patre cōmotam furore per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatam fuisse tympanis dolorē suum consolantem. Marsiæ uero primū cum ea erranti: deinde in musica contētione ab Apolline seperatu pellem uino fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem: & cum eo ad hyperboreos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepultum & Cybelem diuinos honores consecutā: unde ad hunc usq; diem adolescentis mortem phryges plāgere arisq; instructis Attida Cybelemq; templo in piscino sibi phrygiæ oppido magnificæ cōstituto ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis Cæli filios regnum inter se partitos fuisse quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti uicinas oceano partes contigisse: & multam astrologiæ operam datam septemq; filias natas quæ Atlantides appellantur: a quibus q̄plures dii & heroes nati & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auaricia & impietate præditum sororem Cybelem duxisse a qua Iouem suscepit: quibus & aliū Iouem Cæli fratrem & cretæ regem contendunt fuisse qui multo inferior posteriore Ioue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obrinuit. Cretæ autē regem decem filios genuisse quos curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in libyæ sicilia italiæq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā patri uitam dicitur elegisse regnumq; suscepisse: alii patre concedente tradiderūt: alii odio patris a populis electum: atq; ideo Saturnum cū titanibus bellum ei induxisse: quo uictō uniuersum sibi orbem subiugasse (plurimum autē & corporis robore & animi uirtutibus ualuisse tradunt) ac summopere studuisse: ut & impii punirent & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam humanam uiueret uitam Iouem appellatum. De terrestribus autē diis cum multa uariæq; tam historicis q̄ poetis scribantur: & inter historicos Eumerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Orpheusq; monstruosa quædam finxerint breuiterq; uterquæ conscripserunt explicare conabor. Deos igitur honorabant Eumerus ait magnificentissimis sacrificiis & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte confectis: de quibus latius in superioribus cōscriptum est. Est autem in ea insula quæ deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templum ab eo ipso quando totius orbis repugnabat constructum: statua etiam in eo mōte aurea est: in qua panæis litteris Cæli: Saturni: & Iouis res gestæ summatim conscriptæ sunt: & paulopost Cælum ait iustum & benignum uirum & astrologiæ nō imperitum primum regem fuisse: a quo cælites deos sacrificiis primo cultos: unde cæli cognomen habuisse: duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererem ab uxorem Vesta suscepisse Saturnum deinde regnasse, & a Rheā quā in uxorem duxerat iouem: iunonem: & Neptunum suscepisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit iunonem Cererem & Themium in uxores duxisse: & filios a prima quidē curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tertia Mineruam. his dictis græcorum fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Ed de græcorum atlantiorum phrygumq; theologia hactenus: quibus nō absurdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus: ut facile unusquisq; uidere possit: utrum sit aliquid in eis ueræ religionis signum: an a demoniaca superstitione ac errore perfluxerunt: omni turpitudine atque dedecore plena & lachrymis potius

LIBER SECVNDVS

mis potius q̄ risu dignissima: quæ demens ille in libro quo gētilēs ad fidem adhortatur
 apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus & usu plurimorū nego-
 tiorum prudentissimus qui patrias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus ci-
 to contēpsit. Pauca igit̄ ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & iuisibilia sunt
 ac ideo diligenti cura: non inquirēda barathri ora monstrorū plenissima lebes thespro-
 rius: tripes: ciræus: aena dodonæa cælo i deserto atq; harenis honoratus & quod ibi ora-
 culum est: hæc oīa senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquuntur: Ultimo enī
 silentio castalius & colophonius fontes cæteraq; fluenta quæ diuinandi uim habere ui-
 debantur tradita extinctaq; cū suis fabulis defluerunt totiusq; uinationis potius q̄ di-
 uinationis nefanda mysteria ceciderunt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiare-
 us: Apollo: Amphiloachus: tacent aurispices: augures: somniorū interpretes: & qui fari-
 na aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernū diem quasi ab inferis mortuos
 reduxerint cū dæmonibus collouantur. Perierunt ægyptiorū penetralia: tenebris tradita
 sunt necromantiā tyrrhenorum: capræ simul cū istis ad diuinationē preparatæ: & cor-
 ui hoibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio quem Menolē græ-
 cæ: id est latine totū furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes co-
 medentes facto furore inicianur euan euan conclamantes: quæ uox aspirata secundum
 exquisitā hebræorum linguā sceminei sexus serpentē significat. Ceres at̄ & bona dea my-
 sterium fuerunt: quæ mærores rapinā & luctum eleucis docet. Quare mihi uidetur si
 quis deriuationi uerborū attendere uelit ab orge id est latine ira quā aduersus Iouem Ce-
 res suscepit orgia: mysteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-
 dit appellata fuisse: quod si ēt ab attico illo Myente qui uenando periit ut Appollodo-
 rus scripsit mysteria uocantur. Non erunt certē gloriosa quædam hæc mysteria funebri
 quodā honore tradita: forte aut̄ mysteria. i. mytharia quasi fabulæ quædā latine appel-
 lata sunt. Perdat̄ur igitur qui hæc primus hoibus tradidit siue Dardanus qui deorū fa-
 bulas in mysteria deduxit: siue Aetio qui orgia & cærimonias thracibus adinuenit: siue
 phrygius ille Mida qui ab Odryso illo didicit: & subditis deinde artificiosum mærore
 tradidit: siue Ginyra cyprius qui mulierem quandam capere studens turpissima Vene-
 ris orgia ex nocte in diem trāsferre ausus fuit. Quidam at̄ aiunt Melampodem Amy-
 thaonis filium ab ægypto in græciam luctum Cereris solēniter celebratum reportasse:
 quos oēs ego impiarum assero fabularum auctores: & pernitiōse superstitionis inuento-
 res extitisse. Quid enim aliud quā dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed
 multo turpiora uidebuntur. si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit: educat pu-
 ella: Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter qui genuit draco factus cōiungitur:
 unde in sauasiorum mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum me-
 moriam: imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur: Pe-
 perit & Pherephatte tauriformem filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurum laudant
 draconis patrem & draconem rursus tauri patrem: & in montem arcana hæc facta du-
 centes pastoralementem stimulum celebrant: pastoralementem ut puto stimulum ferulā: quod ge-
 nus ligni bacchantes ferunt appellantes nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarra-
 re: quassilum: rapinam: idoneæ terræ hiatum: sues: eubolei: quas eodem hiatu simul
 & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde megarenses in thesmophoriis suis immi-
 tunt: quæ sacra uariis modis mulieres quoniam hæc fabula uarie narratur per ciuitates
 græciæ celebrant thesmophoria: sciophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis mo-
 dis Pherephatte rapinam complorantes. Dionysi uero mysteria penitus in humana

LIBER SECVNDVS

quemadmodum puerum cum curetibus salientem dolo puerilibus donis titanes decap-
 pti ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit Munera uero quibus captus di-
 citur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt: quoq; sacrorum symbola nō est utile au-
 dire pila pinea: speculum poma uellus. Minerua uero Dionysi iam discerpti corripuis-
 se: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes autē Dionysi membra in lebetē prius
 elixabant: deinde uerubus fixa Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmi-
 ne multauit. Dionysi uero membra Apollini sepeliēda tradidit: qui in parnaso ipsa de-
 posuit. Vis & coribātium audire orgia: tertium ab his fratrem interemptum fuisse affe-
 runt: cuius caput purpura tectum & aëreo scuto coronatum ad radices olympii mōtis
 portarunt: ac sepelierūt: quibus nomina Bauboni dysaul Triptolemo: Eumolpo & Eri-
 boleo fuerunt. Triptolemus bubulcus Eumolpus ouium pastor: suum uero Euboleus
 a quibus Eumolpides & præconum sacrum genus descendit. Cererem uero a Baubone
 coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectā:
 quam Cycrona uocant Cereri allatam fuisse: cūq; Ceres luctu oppressa potum recusa-
 ret: quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia mēbra deæ ostendit: quæ
 hoc spectaculo delectata Cycrona suscepit ac bibit: hæc atheniensium mysteria sunt:
 hæc summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est ab-
 re carmina quædam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cūctas in corpore par-
 tes attollens uestem patefecit: tum dea ridens Suscepit paruum qui forte astabat iac-
 chum: Ingressitq; sinu uetulæ baubonis: & inde pocula suscipiens tandem cycrona per-
 hausit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo. Immo ue-
 ro leuissimo crichthidarum populo: aliisq; græcis quos mortuos hæc expectant. Qua
 enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula. Ephesinus eraclytus canit: No-
 ctiuagis maleficiis bacchis iniiciatis simul atq; iniuciantibus: quibus ignis futura prædi-
 cit quiq; apud ceteros mysteria putantur sine antistite peragunt: ex quibus omnibus fi-
 cta: & inania: & decæptionis plena cuncta probātur: quorum symbola (denudanda. n.
 sacra ipsorum sunt) exta fumantia: polenta saldraco mala punica: tremētia animalium
 corda: ferula: hederæ: pulles: papauera: hæc ipsorum sacro sunt: themidos autē hæc sunt
 sacratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic. n. mystice mem-
 bra genitalia appellantur: O manifestam impudentiam. Nam cum priscorum hoīum
 petulātiā nox cogeret sacra modo nox iniiciatus prædicatur: & facibus tenebræ uictæ
 petuleos sacrorum mores ostendūt. Extingue pontifex ignem: uerere faces qui eas por-
 tas: hac luce turpitudine Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colētur: uenustio-
 ra uidentur in tenebris: hæc orgia nescit ignis simulare aperiendo redarguēdoq; omnia
 punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes
 puerq; a titanibus laceratum & lugentem mulierem & membra turpitudinis turpissime
 colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decæ-
 pti mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Hæc quidem Clemens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus. Cap. VI.

Vare non iniuria nos magna uoce ista omnia contempsisse fatemur a longissi-
 mo ac prisco errore gratia & misericordia dei omnipotentis & ineffabili uirtu-
 te saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Rationē. n. secuti nefan-
 dum atq; impium duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros ho-
 norare: qui extremæ petulantiaē crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradide-
 runt: Quam enim insaniam non superaremus si modestiam: prudentiam: iustitiamq;
 laudantes

laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoque ac in humanis homicidio simul ac parricidio maculatis diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumulus impietati addi poterit quam si uirorum mulierumque membra & in experte terrarum rationis naturam sanctissimam dei appellationem quis intrudat eaque turpia deo attribuat: quae si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauiissimo supplicio puniuntur. Cur longior sum omnibus graecis simul ac barbaris lucem effuluisse praedicamus quae a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefatti oculis animi aliquatulum apertis fabulas poetae religionem priscorum esse cognouerunt in quam naturae quaedam secreta occultari multi credentes decipiuntur: quae quis nihil ueritatis habeant: tamen exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quae honesta ipsi putarunt non iniuria spretis euangelicam saluatoris praedicationem praetulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap. VII.

Quod faciemus si altius haec primum repetierimus. Graecorum igitur popularis: ut ita dicam & fabulosior theologia & phanicum ac aegyptiorum huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis comprobatum est: quam non iniuria in principio praeparationis euangelicae collocamus: ut & nos in memoriam redigamus: & qui nesciunt discere possint qualis maiorum nostrorum erat religio: & quanta nos ipsi ueritatis ignoracione quasi uiolencia obruti emersumus per euangelicam praedicationem & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarum: nec apud gentem unam: sed ubique quasi animarum sol proprios lucis radios immittens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit: apertissime namque praenominati eorum auctores mortuorum simulachra & turpissimorum hominum imagines cultas nullamque mentionem dei ueri factam illis fuisse diuinam iusticiam contempnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil aliud multi quam ad implendum uentrem mentem eleuabant quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti deum deique uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac eum quaerentes ad caelum animos erexerunt: & caelestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris praestantiores aut corporis robore: aut prudentia: aut facultatibus: gigantes quosdam uel tyrannos uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum quos a diuiniore statu decidisse credimus miranda quaedam facere uidebantur: uel eos qui humanae uitae aliquo modo proferunt: cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt: Quare deorum etiam templa sepulchra eorum fuisse multi testantur: ut Clemens in exhortacione non nullos graecorum auctores scripsisse commemorat: quod si placet rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

Ubi enim inquit inanis superstitio initium coeperit: quasi malorum omnium fons multitudinem deorum constituit: quibus hostias immolare solenia facere simulachra statuere & templa condere persuasit quae tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larisaeam ciuitatem Acrisi sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerantur: & in arce Atheniensi: ut Anthiochus in nouo historiarum conscripsit Cecro-

pos sepulchrum fuit. In templo uero palladis: quam ciuilem appellant Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolpi atq; Dairæ filius in eleusine una cū Ceiei filiabus sepultus est. Quid multa: nō. n. latet a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hæc quidē Clemēs.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap. IX.

Os autē rursus altius hæc repetentes dicere nō dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoībus insitum non solum utiq; quid atq; cōducibile de noīe significari: uerū etiam oīum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt: re autem creaturas pro creatore coluerunt præter unum aut admodum paucos ut uerissimis hebræorum libris ostenditur: quia rebus uisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctæ reducentes nō creaturæ alicui. sed ipsi rerum omnium creatori cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt: Cateri autem omnes tenebris animi inuoluti ad tantam impietatem deducti sunt ut pecudum more honestum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate corporis terminarent: & hac ratione eos qui uoluptatem adinuenerunt genera uel auxerunt atq; amplificarūt maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellarunt: piam huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferentes quos bonorum inuētores putabant: tantumq; mentis infania ualuit ut nec peccare se arbitrentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoīes propter regna tunc primum cōstituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam diximus mores hoīum legibus stabiliti nō essent: nec supplicia peccatoribus imminerent: adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudiciam: homicidia: parricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & earum rerum memoriam posterioribus quasi perutilem relinquere studebant.

Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempserit. Cap. X.

Aec theologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia nō parum iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur aluntur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine progressi nō solum principia & rerum elementa: ut solem lunam stellas: præterea terrā aquam ignē Verum etiam composita & affectus eorum & fructus terræ: quos cererem bonam deam & bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescerent ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetusissimi autem etiam animalia bruta quæcunque ad uitam conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bæuis cærimonias statuere non erubuerunt: ipsos igitur audias græcos per unum qui præstantissimus omnium fuerat fabulas nonnunq; suscipiendas nonnunq; repellendas asserere. Mirabilis enim apud deos Plato modo sententiam suam apertius explicando negat ea dicenda diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: modo de legibus scribēs oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis contineatur fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans cum de cælo: sole: luna: stellis: & de uniuerso mundo partibusque suis physice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia deorum: quasi particulariter sic in Thimæo disserit: sed de aliorum demonum atque deorum generatione disserere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus

Quare

LIBER SECVNDVS

Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cum a diis orti sunt & parentes suos qui sint opportune teneant nullo modo falluntur: Nam quis neque necessario neque probabiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant æquum est ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturque cæli ac terræ filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii complures nati sunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & iuno. hæc igitur Plato secundum ius & fas quamuis nullo modo probari possint credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem diligenter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contineri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicans his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi maximum de maximis rebus mendacium efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit: quodque a Saturno mulctatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe finxit. Nam etiam si uera essent tacenda omnino putarem: nec ita facile ad omnes efferenda sed maxime quidem cælenda quæ si necessitas quædam dicere cogere paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt nec prædicanda o Adimante in ciuitate nostra: Nec enim iuueni persuadendum est puniri parentes oportere etiam si iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere ut alius alii bella & pugnam ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia qui si rempublicam conseruare uolumus intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudicio: sed si aliquo modo possemus nunquam ciuem cui fuisse inimicum libenter persuadere remus. hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus prædicanda: quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carnibus suis edere. Saturni autem uincula & Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsatae matri afferet: deorumque pugnae quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ: Apertissimæ igitur Plato priscorum fabulas & fabularum interpretationes contempsit: quod romani intelligentes fabularum fragmenta spreuerunt. Quod ab halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris qui in secundo uetustæ romanorum historię res gestas Romuli enarrans sententiam. quoque illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorauit quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt. quarum rerum magnam curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Tempora igitur lucos aras simulachra: formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt cærimonias ac saluberrimas solennitates quibus dii culti gaudent iustitiam & dies festos cæteraque constituit: ut optime græcorum reipublicæ res romana conferri possit. fabulas autem quæ de diis traduntur turpes atque inutiles existimans nec solum diis: sed neque probis hominibus dignas cunctas eiecit ac persuasit ut optime de diis romani & existiment & loquantur: nullum enim opus immortalis naturæ indignum illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiis uirilia amputatur: nec a Saturno liberi sui interficiuntur: nec Iuppiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur: sed nec solennis unquam dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passiones celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit quis inopes iam omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atque foeminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nefandum: sed religiose omnia quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neque apud græcos: neque apud barbaros usquam honestius ista constituta sint & quod ego maxime mirari soleo quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi

LIBER TERTIVS

confluant qui res sacras patriis peragunt moribus: nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur quod multis aliis accidisse manifestū est: Verum et si deorum responsis alienigena quaedam sacra suscepta sunt omni eiecta fabularum garulitate romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus ex consuetudine romanorum fuit: sacerdos autem utriusque sexus uir & foemina ex phrygia consecratur: & urbem ut solent tibiae & tympanorum sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabularum omnino sprete deorum caerimonias peragit. Non autem ignoro esse nonnullas fabulas apud graecos hominibus utiles: quarum aliae naturae opus per incertum ostendunt: aliae consolandi gratia fictae plenae utilitatis sunt: quae quis optimae scientiae tantum romanorum theologia multo praestantior ducit: parua. n. est illa fabularum utilitas: nec multis prodesse potest: sed illis duntaxat qui causas rerum curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctior ad peius solet huiusmodi orationem interpretari: & in horum aliter semper incurrit: Nam aut duplicabiles deos ducit: si quidem eorum multa in magnis miseris oppressi fuerunt aut nihil turpe: aut iniquum, deorum exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquenda ista sunt qui philosophiae speculationis insudarunt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De Honestiore & naturali theologia graecorum. Capitulum primum.

Anc quidem philosophorum optimi & uetustissimi romanorum de graecorum theologia iudicarunt: qui physiologiam fabularum apertissime reppulerunt. Nos autem quoniam ad redargutionem illorum producti sumus ageiam interpretationes ac allegorias suas quae frivola atque indignae sint inspiciamus nihil nostri afferentes: Sed illorum ipsorum productis auctoribus ab ipsis sublimem hanc theologia perdiscamus. Verum cum aliter alii dixerunt: & unusquisque inuenta sua uera esse contendat: satis erit si quae clarioribus graecorum philosophis uisa sunt proposuerimus. Primus igitur cheronensis adducatur Plutarchus qui fabulas peruertens mysticam in eis theologia latere contendit: quam ueluti a deorum inducens penetrabilibus non mortaliu aliquem ut fabulae uolunt sed temulentiam per Dionysium significare ostendere conatur. Lunonem uero nuptialem: uiri ac foeminae conjunctionem: deinde quasi oblitus paulopost: terram per Lunonem ostendi uoluit: Latonam uero obliuionem ac noctem esse: & rursus Latonam ac Lunonem eandem esse putat. Iupiter autem per aethera sibi uirginitate accipitur. Quid haec mihi perstringuntur cum liceat ipsum audire sicut ait in libro quem de plattrensi Daedalo inscripsit arcana pandentem theologiae sacraria his uerbis prisca quidem tam apud graecos quam apud barbaros theologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritate doctis sub aperiens quod carminibus Orphei: & aegyptiorum satris: & phrygia doctrina comprobatur: maxime autem orgia & immolationes & quae symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiunt: Nam qui Lunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram ifodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significat uitam ea re ostenditur absque ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum Lunonem adhuc uirginem ab euboea insula ubi educata fuit furim a Ioue ablatam ferunt: &

LIBER TERTIVS

runt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Citharone factum fuisse: ac Macri-
dem Iunonis nutricem ab eo scrutari prohibitam quia Iupiter in illis locis cum Latona quie-
sceret. Vnde postea grato animo Iuno easdem aras atque templa cum Latona uoluit habere: itaque
ut et Latona nocturna appelletur aperte tam rebus quam Latonae nocturnaeque nominibus occultum
latens & tenebrosum diuinarum rerum significat. Alii autem quia ibi latuit Iuno nocturnam
dicunt appellatam primum fuisse: deinde re iam aperta nuptialem. Qui autem naturam secre-
ta subtilius per fabulas inuestigant hoc pacto Iunonis atque Latonae potestatem coniun-
gunt: Iuno. n. terra est: Latona uero nox. Obliuio. n. quia uerbum hoc graecae significat in
nocte fit pro somnum. Nox porro nihil aliud est quam terrae totius umbra: quae radios sola-
res eripiens atrum atque obscuram aera reddit. Quod autem non alia est Iuno quam Latona inde
profecto patet: quia Dianam Latonae filiam omnes asserunt quam & Lucinam appellant. No-
mina igitur haec duo sunt uni deae imposita. Praeterea Apollinem Latona Martem Iuno
peperit. Apollinis autem atque Martis eandem esse uirtutem apertissimum est. Mars. n. ares
graecae appellatur. quod a regni auxiliu[m] pugna oppressis afferre significat. Apollo uero
uocatur quod a pallati. i. ab agrotationibus homines soluat atque liberet quae obrem ardentis-
simas et stellas solem apollini & nomine martis appellatam Marti accommodant: nec absque
eandem deam nuptialem & lucinae atque solis matrem putarunt Matrimonium namque finis pro
creatio est: qui nihil aliud est quam a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta: Cum
Lucina inquit illum in lumen adduxit tum solis cernere quiuit fulgor. Primum. n. a do-
lore partus liberari pro Lucinam: deinde solaris aspici solem qui generationis finis est ostē-
dere uoluit. Sed non est ab re peruulgatissimam quoque fabulam enarrare. Dicitur. n. Iuno
ne irata dissidentemque ab eo moestus ea de causa nimium fuisse: quem Alalcomenes indigena do-
cuit ut alteram ducere simularet ita consilio eius ex quercu simulachro mulieris confecto
quod dadalem appellarunt nuptias praeparare fingebant. Nymphae igitur tritonides & uni-
uersa boetia confluebat quibus rebus Iunonem commotam a citharone descendisse: & pla-
tensium multitudine mulierum sequente ad Iouem peruenisse simulationemque patefacta sum-
ma cum leticia reconciliata fuisse. honorem autem simulachro tantum fecisse ut dedala nomine
ipsius diem festum instituerit: quod tamen ex zelotypia quis omni animo expers esset cremauit:
huius fabulae talis ratio est Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud quam elementorum
intemperie significant: quae nisi certis proportionibus contempererentur natura rerum soluta
magna perniciem afferunt. Si ergo iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimium excesserit sicc-
itate omnia pereunt. Sin uero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouem aspernata supe-
rauerit. Magna uis pluuiae delata diluuium cuncta uastauit: quod illis temporibus factum boe-
tiam maxime regionem proluit quae multitudine aquarum tectam fuisse dicitur. Quare quam
primum tempestate transacta terrae apparuerunt: deorum reconciliatio facta fingitur. Pri-
ma uero arborum omnium quercus effloruit: quae non modo piis hominibus: ut Hesiodus ait: ue-
rum et diluuii reliquiis opitulata est cum glandes ramalia ferant: est apes cum tegat trun-
cuae. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilem et illam & mysticam graecae theolo-
giae rationem nihil magni nec dignum philosophia continere. Audisti quippe per Iunonem
modo matrimonium: modo terram: modo humidam significare substantiam. Didicisti Dio-
nyfium mihi aliud quam temulentiam esse. Latonam noctem Apollinem solem: ipsum
denique Iouem calidam uirtutem atque igneam: Turpitudini ergo fabularum accessit: ut
secretior haec & mystica theologia non ad diuinas quasdam & caelestes uirtutes: nec ad
rationales & incorporales substantias conducatur: sed rursus in temulentiam & nuptiarum
opera & aggritudines hominum deducatur & quod honestissimum in ea est ad terram ignem

LIBER TERTIVS

solem reliquasq; huiusmodi partes orbis terminetur nec ultra hæc quicq; afferat quod èt Plato non ignoravit qui in eo libro quem cratillum inscripsit: nihil ultra uisibiles mudi partes priscos græcorum cognouisse & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetusissimos græcorum: Cælum: stellas: solem & lunam: quæ nunc èt multi barbarorum colunt deos putasse manifestum est huiusmodi quidè græca sunt.

De Mistica & naturali theologia ægyptiorum. Cap. II.

Vnc ægyptiorum mysticam theologiam quæ multo uetustior fuit uideamus
 n Osirim & Isim solem & lunam esse aiunt. Iouem spiritum qui per omnia transeat: Vulcanum ignem: Terram cererem: Oceanum humiditatem ac nilum fluuium asserunt: cui deorum generationem attribuunt: Aerem Mineruam appellant: quos quandoque deos aera dico aquam ignem terram & spiritum per uniuersum orbem transire contendunt: & in uanas formas hominum atque animalium commutari: quorum cognomines apud se homines floruisse solem: saturnum: Opim Præterea Iouem: Iunonem: Vulcanum & Vestam: quæ omnia Manethus latius scripsit Compendiosius autem Diodorus his uerbis Osiris & Isis sol & luna secundum ægyptios sunt a quibus trinis temporibus uere æstate ac hyeme inuisibili motu circumductis mundus gubernatur: & omnia nascuntur aluntur augentur. Tempora quamuis inter se aduersentur mirabili tamen concordia annum cõficere: horum autem deorum alter ignis & spiritus: altera humidi & sicci: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus omnia & oriuntur & conseruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex solæ ac luna originem trahere. Partes autem uniuersi quinque illas esse spiritum uidelicet: ignem siccum humidum: ægyptiorum lingua posuerunt & spiritum quidem diligenti ad latinam aera: quorum singula deos putarunt: & nomina uetustissima ac prima ægyptiorum lingua posuerunt: & spiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare possumus: qui cum in animalibus ipsius: ut ita dicam animalitatis causa sit quasi parentem aliquam rerum animam omnium esse putarunt: quibus maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue dicens: pater hominumque deorumq; ignem uero uulcanum appellarunt magnum deum esse putantes: permultumq; ab generationem atq; clementum conferre. Terram porro quasi uas aliquod atq; receptaculum eorum quæ oriuntur existimantes matrem nominauerunt: cui rei Orpheus consentit dicens. Terra mater cunctis diuesq; ceres humidum autem oceanum dixisse dicuntur quis uerbum expressum latine deliciarum matrem significat. Oceanum autem nonnulli græcorum designare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit: oceanus generatio diuum. Aegyptii autem nilum fluuium esse contendunt: cui & deorum generationem attribuunt. Plures enim urbes in solo ægypto quam in reliquo terrarum orbe fuisse aiunt a priscis diis Ioue uidelicet: sole: mercurio: apolline: pane lucina: aliisq; quibuslibet conditas aera mineruam appellarunt & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam & incorruptibilem aiunt esse natura & extremum uniuersi locum obtinere contendunt. Quapropter a uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero appellatam: quoniam ter in annuo spatio uere: æstate: hyeme commutatur: glaucopin. i. glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli græci putarunt glaucos habeat oculos: quod nomen ipsum denotare uidetur: insaniunt enim qui sic putant: sed quoniã aer nisum aialibus præbeat: asserunt autem hos quandoq; deos totum orbem peragrarè & hominibus in sacratorum animalium formis apparere: quod & poeta ab ægyptiorum sacerdotibus acceptum uerum esse his uerbis attestatur: Peregrinis iquit dii similes uirorum

LIBER TERTIVS

rorum urbes ingrediuntur æquitatem ferentes. Equidem a cælestibus diis quorū æterna generatio est ægyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ cõiter omnibus contulerunt ad immortalitatem translatos: quorum aliqui cælestibus diis cognomines fuerunt: sol scilicet Saturnus Iupiter quem nonnulli hāmonem appellant. Ad hæc Lunonem Vulcanum: Vestam: & extremū Mercurium primumq; oïum solem in ægypto regnasse: hæc Diodorus Plutarchus autē in libro quem de Iside inscripsit his uerbis utitur: sed quasi ab alio initio plurimorum atq; rudiū sententiam cõsideremus qui dicūt sic: ægyptios Osirim: nilum fluum esse putare. Isidi terræ matrimonio conuinctū Thyphona uero mare in quod incidens nilus submergitur: quemadmodum græci Saturnum tēpus. Lunonem æra uulcani uero generationem aeris mutationem in ignē esse arbitrātur: his dictis rursus fabulas ad dæmōes refert: & aliter atq; aliter interpretatur operæ precium autē est ab his sciscitari: utq; simulachra hæc & simulachrorum figuræ dæmonū an ignis aeris terræ aquæ aut uirosq; & mulierum brutorūq; animalium formas ostendant. Nam quoniam cælestium cognomines mortales extiterūt ut ipsi aiunt. quos in numerum deorum translatos existimant cælestium ne formas in simulachris imprimunt. an quod ipse uisus ostendit mortalium hominū? Quod si ipsi respondere reculent: res tñ per se magna uoce claimāt mortales fuisse oēs quorum simulachra cõstituuntur Plutarchus enim in libro de Iside uel qualitatem corporum describit sic dicens: ægyptiorum historia flauit corporis fuisse Typhona tradidit. Martem alibi subnigri Osirim: hæc Plutarchus mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabularum perit uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis acõmodate cum etiā absq; his colere ea potuerint: utris autem hæc appellationes indita primum fuerunt. Verum Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uind nomina de elementis primo: deinde de hominibus equiuoce: an e contra hominibus primū imposita ad elementa nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria utrum elementorū aut mortalium hominum symbolis peraguntur: errores autem: temulentiam: amores mulieres raptas: & uiros infidiis cõuolutos milleq; huiusmodi dedecora quomodo elementis acõmodari potuerunt: aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæ Porphyrus etiā in epistola ad Anebum quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alii omnes nihil aliud præter uisibilia putāt ægyptiorum rationem ad unguem secuti. qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replent obliquam fixasq; stellas quæ oriri atque occidere cum his dicuntur deos existimarunt: quarum partes alia aliis erraticis attributa sunt ascendentem quoque particulam ac dominos eius quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiæ scripta sunt ubi ortus etiā & occasus & futurorum diuinitio continetur. Vidit enim Cheremol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride & Iside dicuntur omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præterea progressus atque regressus aut decrementa cremenataque lunæ: aut ad solarem cursum aut ad nocturnum hemisperium: aut ad diurnum: aut ad fluum nilum & omnino ad res causasque naturales referri: nec ullam de incorporeis eos uisusque substantiis facere mentionem. Unde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a motu stellarum necessario dependere arbitrantur: quam necessitatem fatum appellant. Sic omnia stellis attribuunt quos solos deos & fatorum dominos existimantes sacris & simulachris reliquoque deorum cultu propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ

LIBER TERTIVS

in caelo uidentur alios deos Porphyrio etiam teste theologia aegyptiorum non nouit creatorem uero rerum osium non intellectum: non incorpoream quandam substantiam: non uirtutem quandam intellectiuam: sed uisibilem hunc solem arbitratur. Ad stellas igitur omnia refert & cuncta fati: id est stellarum motui & aspectibus attribuit: quae opinio usque ad haec tempora ab aegyptiis tanquam uera defenditur: quod si haec uisibilia elementa mystica aegyptiorum theologia deos putat: haec autem omnia animae atque rationis expertia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad quam turpitudinem sublimis eorum theologia decidit: quae ultra haec nullum intellectum: nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoque concedunt ab aegyptiis in graecos theologiam affluxisse una cum aegyptiis graeci etiam redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro quem de abstinentia a carnibus animalium edidit. Ab hac peritia inquit aegyptii ad cognitionem dei profecti cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam solummodo habitasse: sed eandem animalia omnia continere. Qua de re tam homines quam bestias serpentina simul atque uolantia quaedam in deos susceperunt & alius apud eos deus hominis collum: faciem alius: aliudque membrum aliusmodi gerit: & rursus: aliud caput hominis: collum: uis: ceteraque membra diuersorum animalium conformia possidet: quibus significant deorum sententia animalia complura cum inter se tantum maxime nobiscum amice uiuere. Vnde leoni particula quaedam aegyptii dedicata leonina: alia uero quaedam bouina alia canina nominatur: Virtutem enim quae in omnibus est his animalibus quae a singulis deorum inuenta sunt colere statuerunt. Aquam uero atque ignem apprime uenerantur & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanae causa haec elementa sunt. Quare adhuc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uersus cultus igne atque aqua peragitur: nam qui dicant hymnos aquam libat: & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus aegyptiorum lingua deum exluseitat. Ea uero animalia magis colunt quae rebus sacris magis conueniunt: Nam & hominem apud Aethiopes oppidum adorant. quare quemadmodum ab humanis carnibus abstinentum est sic ab aliorum etiam animalium haec illi cumulatam sapientiam & diuinarum rerum consuetudine quaedam animalium magis quam homines a diis intellexerunt amari: quae soli maxime consecrata putant quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constat: & post pauca. Scarabeum uero animal aethiopes rerum diuinarum indocti abominabantur: quod aegyptii summo opere uenerantur animam solis effigiem esse putantes: Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet: & spermate in sterco infuso pila deinde confecta pedibus inuoluit: ueluti sol caelum & mensent lunarem expectat: sic de ariete de crocodillo de uulture ceterisque animalibus philosophantur: ita ex sapientia & religione ad cultum animalium perueniunt. Haec de generosa aegyptiorum theologia locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam rationalium atque irrationalium substantiam animae dicentes non iniuria in deorum numerum bruta aegyptios accepisse: affirmant. Quomodo autem stultissimum non est immanes bestias. ideo ut deos uenerari quia similem hominibus animam habeant. Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas natura rationis expertes. fingit quasi homines appellare non dignamur: non hominum honores sed primae causae & appellationem & gloriam attribuunt. Ad haec quare mirabilis aegyptiorum sapientia lupos: canes: leones uenerantur didicimus: nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autem humanum

LIBER TERTIVS

humanum genus: gratiaque largitori bonorum Christo reddemus: qui nos a uetustissima ista cæcitate per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam. n. ipsi et fere oēs ægyptii ab hoc morbo liberati uero militant deo: habes iam absolutam ægyptiorum græcorumque theologiā: a quibus didicisti nihil incorruptū coluisse. Cōcedatur autē eis ueram fabularum esse physiologiā: sitque sol modo Apollo modo Osiris: & luna nunc isis nūc diana & quæcūque alia dicere uelint. Solem ergo ac lunā stellas quoque & reliquas mundi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa græcorum ac ægyptiorum theologia ad sublimiora nos perducere fabularum allegoriis pollicita ad corpora rursus deduxit nec aliquid quod ignem & aquā & partes mundi colere adhortata est: quomodo igitur saluatoris nostri euangeliū mirabile non est: quo solis & lunæ totiusque mundi creatorē dicenti fide colere: nec elementa corporum nec uisibilia quædam: sed eū qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creatorem intellectū solum admirari: solumque adorare didicimus: qui per oīa penetrans cum sit incorporealis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur autē atque perspicitur per ea quæ facit: quæ producit gubernat conseruat omnibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiā terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

u Erum & fabulosa & mystica illorum theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur: quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuere conati maxima arrogantia fabulas laudant quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit: explanabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: quos etiam uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes præsensibiles significarunt imagines: & ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qui litteras nesciunt librorum uolumina non aliud quam per textum putant papyrus: hoc exordio auditores præparauit: audias igitur quæ progrediens scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem æthereum habitat: nulloque sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo parioque lapide ad comprehendendum lumen ipsius exhortantur: auro autem ignis ille immaculataque natura intelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt: hominis autem formam diis attribuerunt quoniam deus ratio est: pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis præterea figuris & ætatibus & alios sedentes: alios stantes: mares alios: alias fœminas: & aut uirgines aut matrimonio coniunctos diuerso quoque amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lateat. Unde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuant: pila & rotunda omnia: mundo præcipue soli & lunæ quæ nonnunquam spei atque etiam fortunæ: circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cælo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris: pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoque soli terræ cylindri formationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus: quod autem turpius quam obscenitatem idolorum excusare: quid amentius quam auro & lapide: huiusmodique materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare: Quod autē a iunioribus hæc cauillationes excogitatae sunt: quas prisci ne somniis quidem uiderunt: quibus ex auro & preciosa materia imagines deorum

fingere turpe uidebatur: uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustif-
 sima quidē res est quæ prisci ex ligno fingeant. Si quidē lignum erat quod in delo pri-
 mum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum ē Palladi ab indigenis con-
 stitutum: quod ē nunc apud athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrū ex ligno
 apud samios erat ut Callimachus asserit. Sic. n. inquit deos uetusti fingeant. Peras etiā
 ille qui primus argolice templum condidit: & Callithiam filiam suā antistitem cōfēra-
 uit: ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur cōfirmasse. Lapidem. n. rem duram &
 inanem in deorū effigiem cælare uolebant. Aurum uero atq; argentū in fecundæ terræ
 atq; infœlicis morbos colores esse putabāt. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt:
 hæc Plutarchus. Plato uero magnis ante eum tēpibus non decere ex auro & lapidibus &
 ebore aliq; materia in animi deorum effigies fingere putās sic in legibus præcepit. Ter-
 ra inquit & uesta sacra deorum est habitatio: ne igitur ex his cæteris diis simulachra cō-
 stituat: aurum aut atq; argētum inuidiosa possessio est: Ebur aiā deposuit: ac ideo ad
 simulachra deorum ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refu-
 tatum esse Porphyrium puto: sed tñ reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est
 græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitrantes: quæ in se ipsa mundum cō-
 tinens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans ante omnia sæcula primus.
 Iupiter extremus longa est post sæcula mundi.
 Iupiter est summus uertex atq; infima planta.
 Ipsæ æternum semper simul est: ac totus ubiq;
 Terra fundus.
 Sideraq; domus rex est: & iupiter ipse
 Principium atq; ortus rerum: uis una: deusq;
 Unus & omnipotens: regali in corpore cuius.
 Singula ponuntur tellus: nuda ignis: & aer.
 Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo
 Ac iucundus amor: magno hæc in corpore regis
 Sunt iouis excelsi: ceruicem nanq; uidebis
 Cæli suspiciens renitentia magnaq; tecta
 Hoc caput auricomum flauo de uertice crinis
 Stellarum erutilant radii: dehinc aurea pandit
 Cornua bina caput: capitq; simillima tauri
 Vnum est ortus: occasus aliud:
 Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.
 Lunaq; purpureo phœbi redimita colore
 Præscia uenturi mens constat regius æther:
 Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere
 Arcanumue potest: penetratq; per omnia uictrix.
 Præterea inuictum corpus sine fine modoq;
 Panditur: ast humeri magni sunt pectora lata
 Est aer: alas quoq; uenti possidet ille
 His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso
 Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.
 Venter: & ex altis confurgit montibus ingens

LIBER TERTIVS

Quem medio pontus succingit rite sonorus
 Vltima præterea terrarum lumina & ampli
 Fundamenta globi furibundaq; tartara plantas
 Esse pedum magni constat rectoris olympi
 Hic dum sub terris cælasset cuncta: deinde
 Eximis repetens in lucem protulit almam
 Vniuersus igitur mundus Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cõstitutus. Iupiter at
 est inquantũ intellectus est a quo uniuersa pducuntur & qui cuncta creat intelligendo:
 hoc igit modo theologis de ioue sentientibus ipossibile est talẽ eius imaginem fingere
 qualẽ carmina descriperunt Iouẽ igitur esse credendũ est uirtutem prouidentẽ atq; uiu
 ficam quã pila & rotundis figuris significabantur nois uero simulachrũ ei constituunt:
 qm̄ mens est qua cuncta seminali rone producit. Sedere at fingit ut stabulis uirtus atq;
 incõmutabilis exprimat. Nuda aperta q; habet superiora qm̄ conspicuus intelligẽtis &
 superioribus est. Inferiora uero regunt quia occultatur inferioribus creaturis. Scepterũ le
 ua tenet qa in his corporis ptibus eorũ spiritualissimũ uitæ domiciliũ inuenit. Creatiuus
 n. intellectus rex spiritusq; uiuificans mudi est. Dextera uero aut aquilã protẽdit aut ui
 ctoria: altere quia cæterorum deorũ dñs quemadmodũ aliarum auis aquila est: alterũ
 qa oia sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Non est aut ab re diligenter cõsiderare qsnã
 Iupiter esse his carminibus affirmat. Mihi. n. nõ alius uidetur q̄ hic uisibilis mudi qui
 cælo æthere aqua terra cæterisq; ptibus constat. Apte nãq; in iplis dñi regali i corpore cu
 ius singula ponunt: & q̄ sint ista declarat tellus unda ignis & aer. Nox simul atq; dies
 sapientia primaq; origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiciẽt mentẽ atq; intellectũ iouis
 æthera eẽ: quod stoici postea secuti substantiã igneam mentẽ esse mundi & deũ esse. cor
 pus nec creatorẽ aliud esse. q̄ uirtutem igneã asseruerũt: hæc. n. a carminibus istis eos ac
 cepisse arbitror. Præscia uenturi men constat regius æther: his uerbis manifeste magnũ
 quoddã mundus esse aial declarat. Quod cum iouẽ appellauerit: ætherẽ quidem men
 tem ipsius: corpus uero reliquas ptes mudi putauit: sed huiusmodi qdem carminũ Iu
 piter interpret aut iste carminũ uniuersus mudi inqt Iupiter est aial ex aialibus deus
 ex diis cõstitutus. Ita nullũ aliũ q̄ hunc uisibile mundũ significari uoluit. Sic & ægy
 ptiorũ ratio: a qbus Orpheus ista recãpit mundũ & ptes eius deus astruebat: aliã dein
 de snia a se adiecit creatorẽ oium deum prouidentẽ quendã intellectũ esse affirmans. quõ
 n. separacũ intellectũ in carminibus intelligi dicemus: quẽ poeta ille siue Orpheus siue
 alius nunq̄ intellexit. Siue. n. a priscis græcis siue ab ægyptiis didicerat theologiã. nihil i
 telligibile atq; incorporeũ tradi ab eis poterat. Si quidẽ locupletissimus Plato testis est
 qui in cratillo clamat ut diximus priscos græcos eos dũtaxat deos putasse quos mō bar
 bari solẽ lunam stellas & cælũ. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus te
 stimoniũ perhibeat nõ aliud q̄ mundũ & ptes mudi deos ab ægyptiis cultos: nec quicq;
 ipsos de intelligibilibus & uiuis substãtiis intellexisse. Vnde igit poeta ille deũ qui super
 oia est uniuersũ creatorẽ p ipsũ uniuersũ & ptes eius mente solũmodo cognoscibile
 cognoscere potuit: Rei uero incorporeã cognitionẽ unde habuit: nec certe quicq; incor
 poreũ ab eo præceptũ carminibus ostendit. Creatiua. n. mens nec a pluribus est consti
 tuta ptibus nec cælũ sibi caput dici põt: nec ignis aqua & terra corpus ei conficiunt: nec
 oculi eius sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo at humores pectora terga & men
 tem creatrix mens oium habebit: aut quõ æther mēs creatoris dici aut fingi põt: Quod
 igitur hæc cauillatur carminis huius interpret neminẽ fugere potest: Ego uero in pfun

LIBER TERTIVS

dum impietatis incidisse arbitror eum qui partes mundi partes dei putauit: & ausus est mundum & deum eundem affirmare: & ad hæc quasi aiam mundi esse intellectum qui omnia creauit. Non. n. pium est coniunctum mundo creatorem & animam corpori putare. Adesse aut ipsium uniuerso mudo prouidere ac gubernare scriptura diuina docet. An non impleo inquit dās ego cælum & terram: rursus deus supra & in cælo & idē in terra est: & alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes nec sicut in mente aiaq; nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras au diamus. Cælum mihi sedes: terra uero scabellum pedum meorum clamantes. Considera igitur quanto melius & expressius hæc dicta sunt. Nā qui cælum sedem appellat terrāq; scabellū & uniuersum mundum prouidētiæ dei subiecit: & super oia deum esse significauit quippe cū neq; scabellum neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero cælum caput dei: & mentem eius æthera & partes mundi partes dei asserūt: nec creatorem nec deum cognouisse redarguuntur. Non. n. ipse se ipsum creabit nec mens ipse poterit dici: cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit cuius terra & cætera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectæ: Si uero mens iouis nihil aliud q̄ æther est & si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulū idemq; ipsi significare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora aer dico & æther: animaduerte quo mens iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus deum appellabit eum: cui mens corpus quoddam insensatū est atq; inanime. Quare merito theologia nostra negatiue oia hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther: nec sol & luna: nec stellarum fulgor: nec uniuersus ipse mundus deus sit: sed opera manuum eius: Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur non dico creatori: sed intelligibilibus creaturis cōparata: quas immortales & longe corporibus præstantiores beate apud deum uiuere arbitrant. Probe igitur de mundi partibus hoc modo a scriptura docentur. Videbo cælos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quas tu fundasti & opera manuum tuarum: sunt cæli & rursus. Respiciate in altitudinem, oculis uestris & considerate quis oia ista monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginem fingere qualem carmina descripserūt: & ideo ei simulachrum hoīs constituerunt: qm̄ mens est: quæ cuncta seminali rōne producit: quomodo igitur si mundi & spatium eius cæli: aeris: terræ: cæterarūq; huiusmodi imaginem quā carmina descripserūt fingere impossibile est diuinæ mentis effigiem fabricati sunt: Quod. n. corpus intellectui diuino similitudinē habebit: cū nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur: humana. n. mens incorporea est atq; simplex: corpus at omne corruptibile atq; cōpositum. Quare iure rationalis atq; immortalis aia & intellectus eius imaginem & similitudinē dei habere dicitur. Immaterialis. n. & incorporea intellectualis rationalisq; p̄ essentiā est uirtutis & sapientiæ capax. Qui si humanæ aia atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est: qm̄ nec sensu percipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneum simulachrū ac effigiem dei creatoris omnium similitudinē habere arbitraretur: Natura enim diuina omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit mente solummodo ac sanctis animis intellecta: figura uero iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies est: quæ nō totum hominem: sed peiorem eius partem imitata expressit: nullum enim uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse iupiter erit: qui aut in ære aut in ebore cernitur: aut quomodo pater Hercules est qui ab Alcumena natus esse dicitur: reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt: ut enim in primo probauimus

LIBER TERTIVS

probauimus uetustissimi phoenicum theologi Saturni filium mortale ex mortali & ex
 phoenicia originem traxisse affirmabant: hæc eadem ægyptii nunquam negarunt præter
 quam quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoque suum fuisse iouem
 asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendunt. Atlantii etiam &
 cæteri omnes qui apud se iouem natum fuisse asserunt mortalem nunquam negarunt: resque
 ipsius gestas mortales enarrant: factaque multa turpia omnis petulantia plena conscribunt.
 Fabularum uero priscis quidem illis expōitoribus modo calida quædam & ignea uirtus
 modo spiritus quidam iupiter uidebatur. Nunc autem nescio quo modo his iunioribus crea
 tiua mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quæ dicunt patrem auum
 atque proauum istius mentis esse: ut. n. theologia eorum prædicat Saturni filius iupiter
 fuit & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cæli fi
 lium fuisse non negant. Si igitur deus omnium & intellectus qui cuncta creauit iupiter est
 quænam dicent esse Saturnum patrem iouis? & cælum rursus Saturni patrem. Quod si pri
 mus iupiter omnium est quasi creator necesse est secundos & post eum cæteros esse: qui ab
 eo creati sunt. Saturnus. n. quem tempora esse uolunt quam tempora motu cæli conficiuntur
 a cælo genitus dicitur. Cæli autem & temporis ipsius causa est profecto mens illa creatrix quam
 iouem appellant. Quare non erit a cælo tertius iupiter. Quomodo igitur tam ægyptiis
 & phoenicibus quam græcis & primis omnibus philosophis tertius a cælo creatiuus iste intelle
 ctus in theologica genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi astuta fi
 ctio. Patefiet autem ex his magis quæ subiicit dicens. Coniugem ioui iunonem recte puta
 runt: ætheream. n. atque æream uirtutem iunonem appellarunt. Nam æther est aer subtilis
 simus iouis certe mentem æthera esse carmina significarunt. Modo autem iste interpres dif
 finiendo æra ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autem ær: corpus igitur æther. Qua
 re mens quoque iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque mens
 natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminum
 oblitus: quibus aperte dicitur mentem iouis æthera esse præcia inquit uenturi mens con
 stat regi: & æther iunonem ætheream & æream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utitur
 dicens uniuersi aeris uirtutem iunonem: inferioris autem qui lunari luce illustratur latonam
 nominari. Latonam. n. a latendo dici & obliuionem significare: quia cum aëris lunare or
 bem descendendo transferint diuinarum rerum obliuiscuntur propterea est apollinis & dia
 næ dicitur mater quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer est hic inferior cum lunæ solisque
 mater sit non iniuria per latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer solis
 & lunæ mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur quam ab
 ipso luminaria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uir
 ginale simulachrum in foco ignis statuitur: quæ uirtus quam ferax est: mulieris eam specie
 denotarunt. Rhea uero quæ opem latine appellamus lapidosæ atque montanæ terræ uir
 tutem designat. Ceres feracis & planæ: differt enim a Rhea quam bonam ioui peperit deam
 ac ideo imago eius spicis coronatur & papauera quæ fertilitatis symbolum sunt circa ima
 ginem ponuntur: hic diligenter aduerte quomodo deorum ipsiusque Iouis matrem quæ
 Rhea dicitur ad terram & lapides detraxit: & eadem esse cereri ait, quibus adiecit. Quo
 niam autem quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quam sol in hyemali sol
 stitio fouet. Bona quidem dea quam & persephonem uocant uirtus feminum est. Pluto ue
 ro sol qui tempore hyemis remoti opem mundi partem perlustrat: iccirco raptam ab eo
 Proserpinam dicunt: quam Ceres sub terra latentem querit. Plantarum autem omnium
 uirtus Dionysus nuncupatur: & bonæ quidem deæ imago germiua quædam quasi sui sym

LIBER TERTIVS

bola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtu-
 tem generationis plantarum significans. Plutonis autem raptoris galea caput tegitur:
 quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni
 symbolum est. Canis autem eius frugum a terra partium tripartito in projectione oratio-
 nem germinationem diuidi notat. Atys porro atque adonis ad fruges ac fructus pertine-
 re uidentur. Sed atys flores maxime designat qui antequam ad fructum ueniant defluunt.
 Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur: quoniam flores defluxi semina non produxe-
 runt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est
 qui non parum uniuerso conducit: cuius caput candore fulgens caelestis motus Caesari-
 es uero quae inferioribus imaginis partibus apponitur crassitudinem terrestri aeris si-
 gnificat. Verum quoniam uaticinandi etiam quaedam uirtus est themis. id est latine carmen
 ta uocitata est: eo quod statuta unicuique praecinat: quibus omnibus uirtus haec inferior coli-
 tur ut uesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax ut parturiens nutrix: ut Rhea
 lapidosa & montana ut Ceres herbosa: uaticinatrix ut themis. Vis autem seminalis quae in
 terram descendit quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona
 dea: quod ad plantaria Dionysus nuncupatur: ita bona dea a plutone. id est a remotiore ac
 sub terra immorante sole semetis tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme quasi reno-
 uatis temporibus germinat: florendi uirtus atyda ut diximus perficiendi adonim spiri-
 talis silenum praesidem possidet: motio autem eorum & quasi quaedam extensio per bac-
 chum denotatur. Satyri ueneream omnem uirtutem ostendunt: quibus omnibus uniuersa ter-
 restris uirtus perficitur. Haec necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorum
 theologiam ignorares. Cur autem haec quasi diu honoranda sunt quae ad alimenta aiali-
 um deus produxit: aut cur nobis terrestri uirtus colenda est: quibus caelestis & immor-
 talis anima inest perspicax si a sordibus libera est dei rerum omnium creatoris. Cur etiam
 si motus spiritalis silenus est: & motiuam uirtutem significat tum caelestem candore ca-
 pitis: tum aeream & crassiorem prolixitate ac densitate barbaram: non magno enim hono-
 rari cultu uidemus qui omnibus erat praepositus: cum adonim atque dionysum fruges
 uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem non mirabitur nisi
 insanus sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed non
 est opus pluribus ea confutare quae sponte sua iacent: exponenda potius caetera sunt ne
 quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanum:
 symbolum autem eius thetym appellauerunt: eius uero aquae quam bibere possumus uir-
 tus achelous dicitur: marinae neptunus quam in quantum generare potest amphitritem
 uocant & aquae quidem dulcium particulares uirtutes nymphae: maris nereides nuncu-
 pantur. Ignis uirtutem uulcanum dicunt: & in forma hominis ei simulachrum consti-
 tuunt: in cuius capite pileus est caeruleus caelestis symbolum uolutionis: ubi integer sin-
 cerusque ignis inuenitur: nam qui a caelo in terram delapsus est cum imbecillior sit mate-
 riaque indigeat claudicans fingitur: quam uirtutem in sole apollinem uocarunt a radiis
 uidelicet motu: quoniam pallyn graece mouere est. Nouem autem apollinem circa mu-
 sae concinunt: septem uidelicet planetarum orbem: octaua sphaera: & haec ultima quae luna
 est. Laurum ei dedicauerunt quoniam haec arbor ignea est: unde odio a daemonibus maxi-
 me habetur: & quoniam si uritur plurimum sonat: quod praedicendi uirtutem designat:
 hunc ipsum quia agrotationibus medeatur & morbos pellat: herculem uocant: & xii.
 ei attribuunt certamina quoniam per duodena signa pertranseat: clauam & leonis pellem
 accommodant: alterum ut inaequabilitatem motus significant: alterum quoniam in leo-
ne maxime

LIBER TERTIVS

ne maxime vires suas ostentat: huius salutarem uirtutem æsculapius designat: cui bacillum traditur agrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis signum salutare. Naturales. n. oēs cateraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestribus esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritualissimum animal aiunt: quod & imbecillitatem corporis exuat: & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur: nã & ad acendum uisum herbam inuenisse & reuiuiscēdi quandã herbam cognoscere traditur. Ignea solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempora circūuolutus conficit horus dicitur. Virtus aut̄ eius qua ex agricultura fructum percipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur: quæ cū uirtutem et̄ corruptiuam contineat una cum serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quia superiores solis regiones tres sunt ortus: occasus: meridies. Lunam etiam dianam nuncuparunt: quæ quīs uirgo sit lucina tñ est quoniam nouilunii uirtus ad pariendum nō parum conferat. Quod autem apollo in sole est: id in luna minerua: qua prudētia designatur: rursus luna hecate dicitur propter uarias eius corporis figuras: quas a distantia solis sumere uidetur. Triformis. n. uirtus eius est: nam nouilunii uirtutem candidis & aureis uestibus & ardente face significant. Cista uero cū iam mediã sit designatur: quoniã crescente lumine fruges maturat. Plenilunii aut̄ uirtutem ferrugineo colore denotarūt: ramus ei laureus attribuitur. qm̄ a sole ignea fit: papauer propter fertilitatem & multitudinem aiarum. quæ in ea tanq̄ in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papauer est: arcum habet ut dianã: qm̄ partus dolores acuti sunt. Parca quoq; ad uirtutes lunæ referunt: clotho ad generandū: lachesis ad nutriendum: atropos qm̄ inconuertibilis dea est: trepin. n. uertere græcæ significat: fructuū et̄ generatiuam uirtutē quam cererem appellant: lunæ cohabitare dicunt ad exaugendã uirtutem eius. Cōtinetur. n. bona dea lunari potestate: dionysum quoq; sibi accomodāt partim pp̄ cornuum productionem: partim propter nubiu locum: qui lunæ subiacet. Saturni at̄ uirtutem qm̄ tarda & frigidã est tpi attribuerunt quē seniorēm depingūt: quia tpe uniuersa senescunt: occasiones aut̄ cures significant & saturni custodes sunt. Tpis. n. obseruatio quædam occasio est. Quattuor uero anni tpa alia soli q̄ aeris ianuas aperire dicuntur: alia cereri attribui mus cistas q̄ ferunt duas: alterã florum qua uer: alterã spicis qua aestas significat. Virtutem uero martis qm̄ ignea est atq; sanguinea bellis p̄fecerunt: plurimūq; obesse atq; prodesse putarunt. Venerē generandi uirtutē possidere dicunt: spermatis & cupiditatis cãm ei mulierisq; formã accomodant pp̄ generationē pulchram fingunt qa uesper est: q̄ pulcherrima in caelo stella esse uidet: cui cupido assistit pp̄ cupiditatē. Vbera & ptes genitales tegunt: quia spermatis & nutritionis hæc membra cã sunt: & ex mari esse phibetur: quod elementū humidum calidūq; ē & motu crebro spūmas eiicit q̄ res spermatis symbolū est. Orationis aut̄ & interpretandi uirtutē mercurium appellarunt: qui p̄tensus atq; rectus fingitur pp̄ oratiōis uigorem quīs & dionysi spermaticas vires q̄ per oia tendunt significare cōfirmatur. Sed cū oratio cōposita sit aliam in solē ponunt & mercurium appellant: aliã in lunam quã nuncupant hecatem: aliã in uniuerso & appellat hermopin in oibus. n. seminalis uis est. Mercurii aut̄ filium cupidinē dicūt: qm̄ amandi uirtus orationi quoq; attribuit. Vniuersi symbolum pana esse affirmant: cui cornua dederunt pp̄ solē & lunam: uariã pantheræ pellē pp̄ uarietatem cælestiu: sed hæc græcorum sunt. Aegyptiorū at̄ ait deorū symbola talia sunt. Creatorē inqt eneph aegyptii appellat: cuius imaginē in forma hois faciūt colore caruleo zonã tenentē & sceptū: cuius in capite pennã ponunt significātes difficilē inuentu esse creatorē & nemini conspicuū uiuificū

LIBER TERTIVS

etiam & regem & intelligibili motu circumlatum: hic deus inquit ab ore ouum producit a quo nascitur deus: quem ægyptii phtha: græci uulcanum uocant. Significatur autem huiusmodi ouo mundus: huic iccirco ouis dedicata est: quoniam præsci lactis potu degebant: uerum mundi quoque ipsius simulachrum tale finxerunt: complicatos habet pedes: uestes uariam usque ad talos indutum: auream pilam capite sustinet: partim quia locum non mutat: partim propter uariam stellarum naturam: partim quia mundus ipse rotundus est: Solis imaginem in nauis collocant quæ crocodillo fertur: ut per nauigium motus in humido: per crocodillum autem potabilis aqua significetur: in qua solem ferri contendunt. Cælestis autem atque terrestris telluris uirtutem isin appellarunt: isin enim græce æquale est: unde iustitia oritur: cælestem tellurem lunam esse asserunt: terrestrem uero hanc frugum procreatricem quam habitamus. Quod ergo ceres apud græcos est id est isis apud ægyptios: & rursus bona dea: & dionysius apud græcos isis & osiris apud ægyptios: fructuum enim procreatricem uirtutem osirim putant: quæ fletibus placant quoniam occationis tpe in terris occultetur. Designat autem etiam pluuialem nili uirtutem: uerum quandoquidem tellurem terrestrem per osirim denotant: fecundam: terram intelligunt: quoniam uero cælestem nilum esse aiunt. Hunc. n. osirim: id est nilum a caelo defluere arbitrantur: quem et deflere solent lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quæ cæteris tpebus desinere uidetur. Isis autem quæ secundum fabulas osiridi coniungitur terra ægyptia est: isidos enim maritus osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In elephantino poli autem ægyptia urbe simulachrum colitur cærulei coloris uiri corpus: caput arietis habens: arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet coniunctionem solis & lunæ in ariete significant Cæruleus color ei attribuitur: quia lunaris coniunctio humidior est. Secunda uero lunæ lux in apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum homo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi coloris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spiritus symbolum apud eos est: atque propter motus uelocitatem: atque quia in altiora uolat: quæ lucidiora inferioribus sint. In mysteriis autem apud eleusina antistes qui rerum sacrarum expositor est imaginem fert creatoris: ille qui faces tenet solis qui stat in ara lunæ sacrorum præco mercurii. Castellum autem quoddam est ægypti: quod anamis appellatur ubi homo colitur: qui quæ sibi ad sacrificium præparantur comedit. Quod autem animalia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorum putant: inde patet quia soli & lunæ boues sacrificant: & in heliopoli maximus bos & nigerrimus quem nineuin appellant ad imaginem solis colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora reddidit: habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quam in aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius metum mouetur: testiculos maximos habet: quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol seminariū naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt: quem apin nuncupant nigrum præ cæteris & signa solis atque lunæ habente: n. habet. n. ex sole luna lumen Solis symbolum est coloris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrii libro ne quid mystice græcorum ac ægyptiorum theologia nos fugeret conscribere placuit: quos errores nos fugimus & transfugas nos prædicare non pudet: non enim terebit me arrogans illa oratio: explicabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: Non enim nos scelesti sumus qui hos errores fugimus: sed qui turpes atque obscenas has fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summam theologiæ sapientiam accipiunt qui iuxta

LIBER TERTIVS

qui iuxta uocem apostolicam cum sapientes se dicant fatui sunt inuenti quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ theologiæ. Cap. III.

Erunt quæ mysticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes: ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur cum una diuina uirtus non multæ colendæ sint. nam quemadmodum quis multas partes & membra unius corporis sint non tamen tot animæ sed una in homine uno anima est: sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum plurimisque partibus constantem: cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud autem ridiculum est quod etiam ægyptiorum nugæ ad incorporeas transtulit uirtutes oblitus chæremona illum ab eo productum qui præter hæc uisibilia nullum alium ab ægyptiis cultum fuisse deum testabatur: & omnia in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi ægyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se modo colere clament friuolas has inuentiones excogitastis? & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur: particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut ægyptiacas nugas præterea quis mentis compos non deridebit has græcorum physiologias? Si enim iupiter secundum eos non ignea illa uirtus atque ætherea ut teste Plutarcho præsci putabant: sed supremus ipse intellectus regis omnium creator & uita est: quomodo Saturnus pater eius erit: per quem tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater: quam interpretis iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Iunonem uero aera esse dicens nescio quomodo & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quædam obliuio sit quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur: quomodo hæc obliuio solis & lunæ mater erit? Apollinem quippe atque draconem latonæ liberos ad solem & lunam traduxit. Cur autem Opem & Cererem: id est secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat? Cur dionysum præterea & atym & adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanquam dii colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia hæc a creatore producuntur multo atque multo illis honorabilius sit: hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solē modo apollinem: modo herculem: deinde dionysum ac æsculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: id est æsculapius erit atque apollo? Quomodo autem sol hercules est: cum alcumenæ mortalis sceminae filius hercules perhibeatur? aut quomodo furore sol exagitabatur & liberos incitatus interimet suos: quod herculem fecisse omnes fatentur? sed. xii. inquit certamina. xii. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certandi laborem inuito imponat? quomodo autem rem ad solem quinquaginta festiades & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus herculem conuenisse fabulantur? reduci poterunt: præsertim cum mortales liberos ab illis herculem suscepisse confirmet: a quibus herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentam uestem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse: uerum non hercule: sed dionysum esse solē ponamus? Quæ igitur eum genuit siue semele quædam: siue per sephone? quomodo autem Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus? quam autem dicimus multitudinem mulierum fuisse quæ cum Dionysio militauit? quæ

LIBER TERTIVS

uero solis erit ariadne? Quare aut non omnium quæ a terra nascuntur: sed uini solūmodo largitor Dionysus? qui si Aesculapius & sol est quomō a Ioue turpissimi causa quæ stus fulmine percutitur iuxta Pindarum sic de ipso dicentem?

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen animamq; e corpore uulsi.

Aeclepiadum uero genus quod multis sæculis in græcia floruit undenam ortū est? eteris Sit sane uerisq; ac certis rationibus in solem & lunam & reliquas partes mundi fabulæ transferantur, ergo rursus creatore relicto falso creaturas coluerunt. Quod si nō partes mūdi: sed inuisibiles creatoris uirtutes: quibus oīa replet: oībus abest: oīa gubernat & continet colere se dicent: quare non proiectis fabulis sicut impiis atq; turpissimis ad ipsum ueræ & unum deū non conuertuntur? hoc. n. facere debent: non autē quasi mente capti uenerabilē dei appellationem creaturis ascribere: nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere: ut intus se deū inuenturos confidere uideant: nec in simulachris & inanimata materia diuinas honorari uirtutes putare: nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre: a quibus oībus liberatos oporteret tanq̄ ueros philosophos magna uoce p̄dicare: nō hæc se uisibilia sed inuisibilē solummodo creatorē admirari: & inuisibiles atq; incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere nō incedēdo ignē neq; arietē aut tauæ sacrificando nō fertis & simulachris: sed pio aīo & recta de deo snia & uirtute quæ ut possibile hoī est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unq; barbarus nullus græcus ante doctrinā saluatoris nostri hanc ueritatē cognouit. Saluator aut noster solus oēs undiq; gentes euangelica p̄dicatione ad uerā religionem conuocauit. Sapientes aut huius sæculi oīa se scire iactantes cū deum cognouissent: non ut deū glorificiarunt aut gratias egerunt sicut apostolus ait: sed obtenebratū est imprudens eorū cor & dicentes se sapientes stulti inuenti creaturas non creatorē colentes qui ē benedictus in sæcula. Post. n. longam philosophiā & mysticam: immo uero impiam theologiam a physiologia sua deiecti multitudini conferunt: & multorū errores simulachris sacrificando adaugent. Quare patet pudore uictos turpitudinē theologiae suæ physiologia cælare uoluisse cū opere fabulas comprobent. quod mihi mirū nequaq; esse uidetur: cum & ipsos deos uideo fabulas contemnere non posse. Quippe operæpretium est apollinem ipsum & aesculapium audire quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit de se ipso edidit.

Cum latona graui partus oppressa dolore

Commotiq; essent gemini intra uiscera diui

Stabat terra: aer stabat fixa insula robur

Accipit: fluctus etiam imitescere ponti

Cœpere: arcitenens uatesq; exiuit apollo.

Aesculapius quoq; de se ipso sic edidit.

Natus ego ex sacra trica, cui tota medendi.

Ars: cui sese omnis pariter sapientia debet:

Quem mater peperit compressa ab apolline magnum

Illum aesculapium diuum numeroq; recaptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum ioue mercurius: maiaq; atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo

Exoluo pani mortalis uota bicorni.

Deliciasq; deo pariter bipedi capricuro.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiam talis uidelicet qualem se ipm hoc oraculo descripsit: non. n. uniuersus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest cū maiæ atlantidos filium se fuisse fateatur: & æsculapius quomodo sol erit qui se tricēsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum non inficiatur? Quomodo aut cum sit solis filius sol ipse erit? Solis aut & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam si sol est quo pacto in delo insula genitum se a latona prædicat? Hæc obiicienda eis tunc maxime cenfeo qñ imprudenter saluatoris nostri uirginem partum deridere audent: præsertim cū non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint. philosophi physiologicè fabulas intelligant. Dii uero ipsi aperte qui & unde fuerint oraculis suis declararint: manifestū. s. est quia diis credendum est: uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̄ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorū physiologiæ falsæ oīno inueniunt. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorū deorum de seipsis testimonia falsa relinquētur. Sed illud forsā quispiam obiiciet quia responsum apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur. Sol & osiris item Dionysus horus apollo.

Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:

Qui uentos: qui dat imbres qui tempore mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetarū fabulas & philosophorum sententias comprobantes pugnātia de se ipsis confirmant. Nā si mortalem sibi matrē ascribit apollo & patriā unde oriundus fuit spōte fatetur quomō sol erit: q; si sol est quomō deos insula patria & mater latona: hæc. n. uera esse ipse apollo respondit. Præterea si apollo sol. est quō hæc de se ipso cecinit? Vtrū sol de cælo in aliquem hōiem descendit & hæc de se cecinit? sed non est possibile talem tantāq; substantiam homini se subiicere. An intelligētia & uirtus illa quæ in ipso est? Sed nec illam aīa hominis unq̄ suscipere potuit. Eadem utemur rōne de luna q̄ uis potestātē quæ in luna est hecatē appellantes: & malignorū spirituum originē putantes: cum ad amorū obscena inuocent ministeria cōcedendum eis fortassis uideat. Quomodo aut & Pluto & serapis in solē referuntur cum malignorū spirituum princeps esse serapis prædicetur? ex quibus oībus mystica philosophorū theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autē omnium auctores dæmones esse malignos qui nonnunq̄ fabulas: nonnunq̄ philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore arrogantiā perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVS.

Is itaq; dictis iam tēpus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ pcurrere quam ciuilē appellant. Nam quoniam in tria genera theologiā partiuntur: in fabulosum quod etiā historicum appellant poetis maxime attributū. in naturale atq; mysticū quod philosophi approbāt: & i ciuile quod i singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensat: estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositū. Tps iā est tertiā quoq; portionē q̄ ciuilē appellāt testimonio sp ipsorū utētes redarguere. Cōtinent igit in hoc tertio gñe oracula: re-

sponsa curæ morborum in hoibus piis: & econtra eiekti uel aucti morbi in impiis: quarum oïum rerum periculum fecisse dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: qui tam manifestas uirtutes contemnunt leges patrias transgredientes: quas oportet unumquëq; seruare: ut nemo debeat res nonas temeraria cura scrutari: præsertim cū a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur: qui secundū leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur: sed primū quidem & fabulosum theologiae genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum unusquisq; sicuti placet inquirunt interpretetur ac reprobet: Tertium autē quod singularium legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisq; nec philosophus moueat nisi uelit tanq̄ impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum: ratioq; reddenda quare saluatoris nostri euangelica prædicatio oïum gentium huiusmodi legibus contemptis ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.

Vales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet: utrū bonas & uerè diuinas an econtra: hoc. n. modo mihi nunc placet eos interrogare nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam oïno uirtutem in simulachris esse contenderet: & hoïum malitia arteq; malefica oïa fieri probaret. Responsa. n. ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hoibus ambigue ad utrūlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ in simulachris attribuunt natura rerū fieri multa enim genera esse herbarū multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia. n. contrahere atq; densare alia distrahere & rarificare tendere aut oïno mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tpe: alia longo efficiunt: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla cōseruantia sanitatis inteniuntur: nonnulla econtra morbos inducunt. Multa et lucem lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantæ: lapides: aromata magnas uirtutes insita sibi natura possidet: ad quæ omnia positio quoq; locorū multū conducit: instrumenta et ipsi ad huiuscemodi artem multo ante præparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerūq; speluncis responsa ferri: ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nūcū atq; ministri: ad quæ oïa uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hoïum: Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam qui hæc peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiunt interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte: ut in cæteris credantur mala prænunciant. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita fallantur ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero et contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nā & cantando nō nunq̄ peragere quædam uidentur: & inaudita quædam noīa inuocant ut diuini uideantur. Maxime autē multos decipi cum aliquo docti sint: quos ipsa responsorū mirabilis compositio & uerborū elegantia & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis autē responsis quæ ambitione dicta non sunt: sed quadā futurorū coniectura clarius prolata multa: imo uero pene oïa falsa inuenta sunt: unde si quod et euentu rerum comprobatū fuerit casu potius q̄ ratione id accidisse credendum: quæ quis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt pene innumerabilia eorū nullus meminit: neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum: hæc responsa deorum causam fuisse plerūq; nec etiam

LIBER QVARTVS

etiam eo tempore quando gr̄acia florebat & dæmonum superstītio in ea uigebat: clarū quid & utile facinus predictione deorum factum unq̄ fuisse. In calamitatibus. n. bellorū nihil prouidentes dereliquerūt eos quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt: quod loco suo planius faciemus: probabimusq; multos ab illis in bella iniectos nec utiliter unq̄ responsū: sed ambiguitate qua ignorantiam suam tegebāt delusos de captosq; fuisse quærentes. Multa. n. etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus sæ penumero salutem & uitam ægrotantibus promittentes: & quasi dii crediti ac diuinæ p̄dictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt malefici quidam uiri non dii fuisse. Quid aut̄ oportet dicere q; ciuibus suis isti fatidici nunq̄ profuerunt: & eis qui de longe ueniunt ignoti; sunt mirabilia promittunt: cum certe oportet ciuibus magis suis q̄ alienis deos propitios facere: sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere nō possunt: hoc ita fit: sic uniuersam rem istā humanæ inuentionis opus fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta omnino putrescit. Vbi enim est oraculum delphicū. quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi apollo pythius aut clarius: ubi dodonæus iupiter: delphicum quidem oraculum ter a thracibus concrematum fuisse traditur: nec unq̄ ab apolline calamitas illa prædicta: idem de capitolino ioue ptolemæorum t̄pibus fuisse audiuiimus: q̄n̄ uestæ quoq; templum exustū fuit. Magna uero illa effigies iouis quam decus quasi uniuersæ gr̄aciæ dicunt fuisse temporibus Iulij Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diuinitus ic̄ta flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus capitolinum arsisse templum fertur: & Pantheum fulmine disiectum atq; dirutum narratur. Serapis quoq; sacrariū in alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cōscripta tenemus. Quid igitur mirum est si aliis prodesse non potuerunt qui ab extremis seipos periculis non defensarunt. Illud autem quod maximo argumēto est ab hominibus hæc non ab alia uirtute fieri non præmittam. Nam multi uatum atq; aruspicum non solum præcis: sed etiam nostris tēporibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis inuentionibus fieri ediderunt: a quibus modos quoq; artificii exquisitius patefactos nō ignoramus qui tanq̄ seductores & malefici uiri ultimo supplicio secūdam leges affecti sunt: quæ res adeo claræ sunt ut neminem lateant. Non enim deiecta quidam & ignobiles: sed alii generosam istam philosophiam pallium induti & supercilium eleuantes profitebantur. Alii primates antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime qui aduersus ueram christi religionem multa conati sunt: nec sumus nesciū philosophum quoq; illū & uatem similia in mileto passum interiisse: quibus omnibus in unum collectis non dubitabit forsā aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse: sed seductorum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opinionem multis etiam gr̄acis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerunt placuisse non ignoramus. Nam peripatetici homines cynici atq; epicurei sic sentiunt: quos ego iccirco summopere admiror: quia nati & educati moribus corruptissimis & a patribus tam deos q̄ oracula reuereri docti sua sponte potuerunt ab erroribus illis emerge re: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerum etiam inutilia & multorū detrimentorum causam oracula esse: quorum scripta cum pene infinita sint unius testimonium mihi nunc sufficit: qui cum Chrysippus a prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet sic aduersus eum conscribit redarguens quia male responsis deorū quæ ut plurimum falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbū scribit. Ad

LIBER QVARTVS

hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non. n. possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ nisi fato fieret uniuersa: quæ ratio multo uanior est q̄ cætera. Quasi. n. uerum atq; concessum esset ueritatē in responsis deorū contineri: quasiq; id manifestū sit oīa fatis fieri ex hoc intulit. Videmus at̄ omnino contrariū aperte nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: uerum Chrysippus ex alterutris hæc cōprobauit. Oīa enim fatis fieri inde ostendit quia uaticinatio sit. Uaticinationem uero esse inde probat quia oīa fatis fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse contendant: quia perpaucissima illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: qđ nullam esse uaticinii artem ostendit. Nec. n. arcu aut funda artificiose uti eum dicemus: qui cum sapius atq; sapius telum proiecerit semel aut ad summū bis uel ter ad signum peruenerit: cū pene infinities longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet qui cū multos interemerit uix tandem unū a morbo liberauit. Nulla. n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod aut̄ omnia fere falso uates isti prædicant: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime qui uaticinandi artem profitentur: quos manifeste uidemus cum sibi aliquid agendum utile imminet sententia & consilio eorum uti diligenter qui rerum peritiam habere putant. Verum quod uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus ea et̄ afferentes quæ hac de re epicurus conscripsit. Nunc autem illud quod diximus confirmandum non esse scilicet artis: sed casus ueritatem oraculorum. Cum. n. nō semper neq; plerūq; sed rarissime aliquid assequimur nec sciētia nec arte: sed casu & fortuna id factum dicimus si uocabulorum potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. Cap. II.

D hæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandiq; artem non fictā fatata quidem esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere nanq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq̄ humanæ uitæ peruitiles. Sed quam utilitas sequeretur si futura omnino mala prædiscas cum nullo modo cauere possis. Nam quæ fatata sunt nemo euitare potest: nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde sequitur. Mœror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero econtra tanta ex predictione bonorum lætitia homines afficiuntur: Non enim tantum solent homines expectatio ne bonorum gaudere quantum timore malorum exagitari: præterea mala nobis imminere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanum genus expectare solet propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur lætitia: immo autem nonnunq̄ etiam minuatur si maiora sponte sperauimus q̄ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter spem sæpenumero anunciantur uehementer turbemur. Verum etiam si hæc ita nō haberent: neminem tamen lateret nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam cōferre hominibus quia futura mala prædicat nisi caueamus: is factorum uim abstulit siquidem nostrarum uiriū est cauere & nō cauere: q; si necessario id quoq; fieri quispiam contendat ut fati necessitas uniuersa complectetur: sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est etiam si omnibus oraculis prædiceretur: œdipoda quidem & alexandrum priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuisse a parētibus interimi quis summopere id facere studuissent: ut malū quod ab illis sibi futurum erat effugeret: sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit propter factorum

LIBER QVARTVS

pter factorum necessitatem. Hæc ille. Tu aut̄ illud semper probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq; et̄ epicureos gracos hoies atq; philosophos & gracie moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos oraculoꝝ responsa: oia tanq̄ inania contempſisse quod certe nequaꝫ illi fecissent: nisi apertissime rem falsam oino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in aio non est. Nam quis magna istoz copia sit non tñ hoc pacto quia scilicet hoium inuentione ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incipi aliqua uirtute fieri hæc non inficians respodere constitui. Nō enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si oēs simul graci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deū uerum ignorasse & a malignis dæmonibus in morem cæcorū fuisse dicti ostendentur: quō non magis euangelicæ dispensationis mysteriū admirabimur: quo undiq; a seductione & oppressione dæmonū liberati sumus: ex illo n. tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi ueꝝ deum & saluatorem nostrū ecclesie in medijs urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe condita sunt: ubi ais piis & cultu uirtutis fulgentibus secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus: hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum si mul̄ et̄ illud ostenditur: non temere nos uti multi putant superstitionē a parentibus traditam contempſisse: sed uero certoq; iudicio ueritatem euāgelicā amplecti sed de his hāc tēnus. Tempus. n. est iam ut propositum negotiū capiamus.

Diuersa gentium theologia. Cap. III.

N quattuor igit̄ genera exquisitissimi facultatis theologi non theologiae modum quendā ut in superioribus: sed quasi subiectū ipsius partiunt. In primis enim deū patrem oium atq; regem locandum putant: deinde aliorum deoz multitudinem sequi contendunt. tertio loco dæmones: quarto heros ponūt: quos oēs lucem esse & appellari autumant: præter malignos dæmones qui tenebræ appellantur. Dæmones. n. alios bonos: alios prauos arbitrātur: & hos ita primum locū in malis optinere quemadmodū deus in bonis: ita rebus diuisis de diis quidē caelestia & usq; ad lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiūt caelestes: quos & athereos. deos appellant summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroz aras: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solūmodo colere inueniuntur. Cōsideret. n. unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis coluntur: deos ne an dæmones: & utrū bonos dæmones an proteruos: quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare aut̄ non oportet nullū dæmonem a diuina scriptura bonū appellari: neq; deum aliū esse uere atq; proprie præter unum qui oia creauit. Virtutes aut̄ bonas quæ creaturis connumerantur nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spiritales ministros potestates diuinas: archangelos: aliisq; noibus pulchre accommodatis nūcipat. Dæmones aut̄ si nominis potestatem dicere licet: non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus: sed quia diæmōn soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tū terrere significat. Absurdum certe oino est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphirius de philosophia responsorum. Cap. III.

Ideamus igit̄ quænam uirtutes oraculis & responsis p̄sunt: ut impietas gentilitatis oibus pateat: nec a me ipso quicq; afferre in aio est: ne crimandi ansas p̄beam inimicis: sed testimonis: quod adhuc feci eoz ipsorum in medium pro-

LIBER QVARTVS

ductis totam rem peragam. Cum aut̄ innumerabiles sint & philosophi & historici illū idoneum magis propolito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit: & multa nostris t̄pibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic. n. gentiliū pene omnīū deorū ac dæmonum naturā maxime inuestigasse & summopere falsitatem defendisse uideatur. Hic igitur in libris quos de responforum philosophia conscripsit: Apollinis ac reliquorū deorum & bonorum dæmonū illa respōsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorū dæmonum ostendere: & ceteros hoīes ad uerum ut ipse dicit dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igit̄ respōsis quæ ab ipsis electa sunt: quæq; quasi ueriora memoria tradita operapreciū est totam hanc rem cōsiderare atq; cognoscere quales nam sint eorū auctores. Sed primum illud uideamus: quō in exordio librorū iureiurando affirmat nihil se falsi allaturum: constantibus inquit atq; firmis hoībus qui a bonitate deorum atq; dæmonū spem salutis hauriunt nihil addens nihil auferens hæc tradere oportet. Nā & ego deos ipsos testor nihil ad respōsorū sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsā uerbū aliq̄d correxerim: magisq; impietate timui q̄ futurā sacrilegii pœnā. Col legemus aut̄ in his libris multa q̄ ad ueritatē dogmatū pertinent: & diuinationis negotiū non omnino contemnemus. Nam & ad sp̄culationem harū rerū conducit: & ad bene uiuēdum hortatur. Quam aut̄ utilitatem hic labor afferet noster illi maxime cognoscent: qui cum ueritatem magno labore quæsisent uota sæpius fecerūt: oraruntq; ut auctoritate docentium deorū uisione dignati possent a dubitationis uexatione liberari huiusmodi usus exordis obrestatur postea ne ad multos libri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi qui edes q̄ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc cōmunicanda sunt qui uitam ad aiæ salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte: sed enigmatische hominibus ista tradiderunt. Respōsa deinde apollinis colligit quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus uerum etiam celestibus animalia esse sacrificanda præcepit apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones nō deos esse affirmet: quibus gentiles cædē animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum apollinem ipsū audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorum sic per respōsa homines instituit.

Hæc age qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter uitæ: maētanda est hostia cunctis.
Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastum:
Aera seu qui habitant: lætum seu qui æthera: seu qui
Alta colunt cæli: seu qui infima regna barathri:
Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto
Terna quidem diuis cælestibus hostia: & ipsa
Candida maētanda est: terna & terrestribus atq;
Atra eadem gaudent porro & capiuntur apertis
Terrestres aris foueas cum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore:
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Hostia: mel uero nymphæ atq; liquentia uina
Offerri latantur: at ignem accendier aris
Quæ circū uolitant terram: sibi numina querunt:

Imponiq;

LIBER QVARTVS

Imponiq; atrum corpus: tum thura simulq;
 Inuicier salvas fruges & dulcia liba,
 Hæc facito: uerum quibus est data cura profundi.
 His ipso semper fer sacra in littore: totum
 Proiceq; in fluctus animal cælestibus autem
 Extremas reddes partes atq; igne cremabis;
 Quod superest propone tibi: dapibusq; referua
 Sudet odoratis crassiq; uaporibus aer
 Deinde hoc apollinis oraculum exponit dicēs: cum igitur & terrestres & inferni dii sint
 oibus istis aras quadrupedes offerēdas iubet. Modus autē differt: nam terrestribus qui
 dem super aras: infernis autē in foueis mactandas esse hostias præcipit. Aeris autē uo-
 latilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto: uolati-
 lia etiam marinis: sed uina in fluctus proicere mandat: ita omnibus diis præter quā ter-
 restribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia:
 quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum quas albas esse
 uult extremitates ait conseruandas reliquas autē partes comedendas. Ex his. n. solummo-
 do comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sa-
 crificanda sunt: simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre animal est & iccirco cereri
 gratissimū: atra uero quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autē simul quoniam terre-
 stris corporis tria sunt symbola & super aras terrestribus quoniam super terram uersan-
 tur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offerenda: quoniam uniuersi mouent: in mo-
 tu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniam & cæruleus color aqua-
 rum. Alba uero aeris: lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq; æthereis ex-
 tremitates dat consecrandas quoniam leuiores reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis
 comunicare oportet: quia cum alii dii arcere mala soleant: cælestes bona nobis largiun-
 tur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Capitulum Quintum.

Etiam uideamus quemadmodum cōtraria omnino in eo libro posuit: quem
 de abstinendo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacri-
 ficandum neq; incendendum censet: deinde opiniones aliorum reprobat asse-
 tens non esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Sceleratissimam enim esse bruto-
 rum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo primo: uerum etiam cele-
 stibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit. qui etiam cælestibus anima-
 lia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur: cui placuis-
 se ostendit non diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theor-
 phrasti & huius ratione acquiescit apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon. cæteri-
 que omnes quos deos gentilitas ducit: quibus ubiq; animalia immolantur: dæmones erunt
 & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium scelus & abo-
 minationis secundum ipsum plenissima est: quomodo erunt boni qui hæc re summope-
 re gaudent? Quod si non solum animalia: uerum etiam crudelitatis cumulo homines
 etiā mactari offeriq; sibi cupiunt: quomodo apertissime scelsti & inhumani non erūt:
 nihilq; aliud q̄ perniciosissimi dæmones: aut quomodo iure nos accusabimur: qui om-
 nino impium esse putamus sanctissimum dei appellationem atq; uenerationem immū-
 dis spiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didici-

mus nihil terrenum & mortuum: sed integritatem animi & castimoniam corporis rectam scientiam & ardentissimam fidem afferentes: quam ad extremum usque spiritum intemeratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quibus ostendit rationibus nec deo nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incendendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate: nihil enim materiale inueniri potest quod in materiali deo non sit obscenū: iccirco neque oratio ei quæ uoce proferatur conuenit: sed nec interior oratio. si aia uitio contaminatur. Silentio autem sancto & cogitatione integra ab omniq; morbo remota cum colimus: sic illi & coniungimur & similes ut possibile homini est efficiamur: mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offeretes: ita hymnis deum laudamus: ita salutem ac impossibilitatem animi requirimus. Sacrificium. n. deo est alienæ ab omni uitio mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt diisq; intelligibilibus hymnos oratione offerre possumus. Primitias. n. offerre oēs solent earum rerū quas acciperunt & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert: sic homines oportet mundæ inuentionem mentis intelligentis offerre gratias agetes quia hæc nobis tribuerint: & quia nos mentemq; nostram speculatione sua contineant atq; nutriant iuuantes: consulentes: & ad salutem nos nostram reducetes. Hæc Porphyrius quibus similia in libro de sacrificiis de primo ac magno deo Thyaneus ille apollonius conscripsit. Sic ergo inquit maxime decentem aliquis curā de rebus diuinis suscipiet propitiumq; habebit deū si deo primo qui unus est & ab aliis omnibus separatus post quem longo interuallo reliqui cognoscuntur: nullo modo sacrificet nec ignem incēdat nec sensibilem ei aliquid offerat: nullius ei rei eget non dico a nobis: sed nec ab intelligentis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicquid non insit aliqua obscenitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam quæ non ore profertur quæ illi offerēda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atq; pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo nō indigens: bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius: Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscente paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscepta est: adeoq; creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita demones concitati iustas penas sumpserunt. Alii namq; hominum omnino impii facti sunt nullos deos colētes. alii malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt: sed illa. quæ immolata nihil omnino ulli officunt. Innocens. n. immolatio atq; sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiciet ita usui nostro animalia diuinitus esse concessa quemadmodum & fruges terræ sciat animalibus cæcis non nihil noxæ committi. Priuantur. n. aia uiolente: non ergo sacrificanda præsertim cum ut ipso nomine ostenditur res sacra sit: sacer autem homo est qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges si aliunde per uim acciperis offerre fas est. Non. n. aliorum iniuria deus placat q; si ablata fruges offerenda non sunt: multo minus animalia uel aia inde ablata offerenda sunt: præsertim cum aia multo nobilior frugibus sit: qua qui animalia priuat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdam ex animalibus diis offerimus cuius rei gratia id facimus: utrū honoris: quisnam honor hic potest esse qui ab iniuria originem trahit: an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare nō iniuste agere cum animalia nihil iniuriantia interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis referendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim

LIBER QVARTVS

magis retribuere uidebitur q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribuere
 sed neq; gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deũ pu-
 tat: is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spē futuri beneficii animalia immolan-
 da sunt præsertim cum non sit possibile ita hæc agere ut deum lateant. Si ergo re alicu-
 ius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur. Relinqui-
 tur profecto nequaq; immolandum esse: & maxime cum nulla redii indigeant: sed ani-
 mum hoĩs respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificiũ sit rectam de his ipsis & de re-
 liquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers op-
 timæ primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos græcorum philoso-
 phos patet nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse cæde animaliu
 deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidẽ bonus sed seductor
 & mēdax fuit: qui nidore carniũ & libationem sanguinis petiit: & in eodem libro ipse
 Porphyrius nō ignorat inquit cui curæ pietas est nihil animatum diis offerri sed dæmo-
 nibus aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt. Cap. VI.

Voniam igitur alios bonos alios malos dæmones putat age iam uideamus :
 q̄ certisq; rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones quos gentili-
 tas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc mō demonstrare conabi-
 mur. Omne quod bonum est non prodesse non pōt: & ecōtra quod malum est Dæmo-
 nes aut̄ & dii gentilium Saturnus: Iupiter Iuno: minerua & similes ac inuisibiles uirtu-
 tes quæ in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationi-
 bus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidet̄.
 Verum etiam cæde ac sanguine hominum summopere gaudent. quomodo igitur boni
 dæmones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tempora saluatoris. Cap. VII.

Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error quātaq; impietatis putredo
 humanum genus ante saluatoris nostri tpa detinebat: quæ postq̄ incipit euan-
 gelium in orbe terrarū prædicari minui sic cœpit ut adriani t̄pibus in morē so-
 lis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit: Gentiliũ ergo ipsorum
 ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscoꝝ temporum pestem utemur: q̄ adeo
 aios hominum inuaserat: ut quasi dæmoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati
 liberorū sanguine scelestas placarēt uirtutes. Ita pater unicum filiũ dilecta mater filiam
 dæmoni tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hoĩum quod humanum esse natura cogno-
 scitur ad furiosam immanemq; crudelitatem a dæmonibus impellebatur quæ ita se habe-
 re non modo apud barbaros: uerum et̄ apud græcos ois historia plena est. Nam & rho-
 dii hoĩem Saturno sacrificabant: quam rem magis t̄pibus postea mitigare uolētes mor-
 tis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; cōseruabant: quem in ipso festo uino
 grauato immolabant. In salamine uero insula: quam antiquissimis t̄pibus coroneã uo-
 cabant usq; ad Diomedis tempora agraualæ cecropis filiaẽ homo cædebatur. Postea ue-
 ro in templo palladis agraualæ ac Diomedis (unum. n. trium fuit) Diomedis homo im-
 molabatur: qui ab adolescentibus ter circũ aram ductus tandem a sacerdote hasta per-
 cussus & i rogo impositus cremabatur: quã rem diphilus rex cypri Seleuci t̄pibus abo-
 minatus non hoĩem sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Dæmon autem ille quicũq;
 fuerit non inuitus bouem pro hoĩe suscipiebat. Ita non multũ interesse inter immolatio-
 nem hominis atq; bestiaẽ uidetur. Manethus autẽ hystoricus apud aegyptios in helio-

LIBER QVARTVS

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur: quem morem amosis im-
 probauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres in die: quos inquirebant si mundi essent quē
 admodum postea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionyso ē
 omadio apud chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmoni
 os etiam Apollodorus scribit hominem marti sacrificare solitos: & phœnices bellorum
 aut pestilentie calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare: quod omnes
 qui eorum historiam scripserunt testantur: maxime autem Sachuniatho a Philone bi-
 blio in græcam linguā ut in superioribus dictum est traductus. Histrus quoq; qui cre-
 tensem historiā collegit Curetas scribit saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pal-
 las qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autē
 hoīum imperatoris Adriani tēpibus ubiq; fere cessarunt. Immolabatur. n. prius in laodi-
 cea syriæ palladi uirgo: nunc aut cerua: & arabes singulis annis puerum immolātes sub
 lara sepeliebant: oēsq; græci communiter ante q̄ in bella exirent ut Philarchus historicus
 tradidit hoīem immolabant. Prætereo thracas & scythas ceteraq; prisca. Verum etiam
 nunc quis ignorat in magna urbe latini Iouis solēnitate hominem immolari: & usq; ad
 hunc diem non in arcadia solum Pani liceo: nec in carthagine. Saturno: sed oēs commu-
 niter hoīes cum dies statutus aduenerit quo sacrificare hoīem solebāt aram sanguine ho-
 minis spargunt. Philo ē qui phœnicum historiam cōscripsit his uerbis in primo uicitor
 libro. Morem inquit prisca in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse ut ciuitatis aut
 gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiū
 traderet & sic traditum mystice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis quem phœ-
 nices israelem uocant: qui postea q̄ hoīem exiuit ad saturni stellam adductus est: cū ab
 Anobret nympa unicum haberet atq; carissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic. n.
 etiam nunc phœnices unicum filium appellant) quia maximo atq; periculosissimo bel-
 lo ciuitas premebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc preparatamq;
 aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro quo
 ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesq; homi-
 num hostes dii uestri sunt: qui non solum amentia lætantur nostra: uerum etiā modo
 per contentionem certaminis modo per cupiditatem uictoriæ animis uestris concitatis
 ad uoluptatem suam immolationes hoīum postulant: qui multis nonnunq; ciuitatibus
 atq; gentibus tanq; communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter ho-
 mines uexare: quousq; sanguine hoīum placati sunt. Aristomenes. n. melenius ioui quē
 illi appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit: in quibus Theopompus etiam la-
 cedæmonioꝝ rex fuit nobilis, scilicet ac regia hostia tauro Scythæ autem quoscuq; ad
 uenas cæperint (capiunt autem multos qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur)
 dianæ statim immolare solent: quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Mo-
 nimus uero in libro miraculorum collectionis in pellæ ciuitate thessalica hominē achi-
 uum Peleo & chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctii etiā Cretenfes au-
 tem isti sunt ioui hoīem immolabant: ut Anticlides scripsit Lesbii quoq; Dionyso: & phœ-
 nices dianæ: alteros Doscida: alteros Phitocules historici hoīem immolare solitos con-
 scripserunt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpi-
 næ ut demaratus in primo tradidit: alter defensori dæmoni ut Dorotheus in quarto ita-
 licarum rerum exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dæmones. Quo
 modo. n. non scelestissimi sunt: & illi qui tanq; saluatores inuocantur: & isti qui salutem
 ab insidiatoribus petunt: litareq; putant deis hoīum iugulo: nec enim homicidii crimen
effugiunt

LIBER QVARTVS

effugunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus? & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus statim resiliimus ut poeta omnium maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repressit.

Improvisum aspris ueluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit

Attollentem iras & cærule colla tumentem

Perniciosos autem dæmonas fraudulentos & pestes hominum manifeste uidentes: a quibus liberi et uestri ad cædem petuntur non fugitis hæc ille. Ego autem etiam Dionysium halicarnasensem uirum romanæ historiæ ac italicæ peritissimum huius sceleris testem adducam: qui in primo de antiquitate italica iouem & apollinem quoniam decima hominum immolata non fuerat magnas italis calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; permansit: sed immaturi omnes defluebant: nec spicæ semine replebantur: nec herbæ pecori sufficientes germinabant: fontes quoq; ipsi alii bibi non poterant: alii æstatis tempore deficiebant: & aut mulieres abortum patiebantur: aut nati pueri manci & discerpti erant. Cætera quoq; hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius quàm solebant uexabantur: sciscitantibusq; ipsis quid in deos commiserunt quidq; facturi ut ab his pestibus liberarentur: responsum fuerat quia cum impetrassent quæ petierant non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent: quæ si reddiderint conualescent. Pelasgi enim & aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini ex nascituris decimam se partem immolatos. Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fecundissimo rerum usu prouentu decimam nascentium omnium partem sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbios non pelagos aut aborigines: sed thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerum primitias dixit recte diis consecratas fuisse nullam autem ex hominibus partem: quam dii maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur: nisi ut cæterorum animalium sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum alii probarent: alii plenam insidiarum putarent: sciscitari rursus per oracula placuit: si hominum decimam sacrificare diis gratum esset. Deo autem annuente magna seditione uexati sum: & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione ne dolo ista primates facerent commota scissi atq; diuisi sunt: migrabantq; multi immo uero quasi amentia furentes pellebantur & pellebant: multaq; ciuitates destitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt & fratres cognati: & propinqui propinquos: ita ex italia fugientes græciam & barbariam repleuerunt: quod malum non paucis annis italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes: tum religioni satisfaciendum putantes ab adolescentibus qui ad iuuentam in annos proueniebant primitias deligebant. Et paulo post: asserunt autem Saturno in italia prisca temporibus ita sacrificatum fuisse quemadmodum apud carthaginenses ante quàm urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tempora & occidentaliores fere omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias immolasse: ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse: & ne quasi patrio ritu neglecto superstitione inani incolæ turbarerentur: simulachra pro uiuis hominibus: quos influentia tyberis proiciebant hostiarum ornata modo in tyberim immittere docuit: quæ res a romanis temporibus quoq; nostris idibus maius diligenter fieri solet. Ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis uirginibusq; uestales prætores alii-

que ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoium quæ argiuos appellât a ponte sacro in tyberim demittunt. Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uigesimo historię uolumine carthaginensibus ac Agathode tyranno siciliæ post mortē Alexandri magni primi Ptolemæi tibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant aut. Saturnum illis iratum fuisse: qm̄ prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant: Postea uero clam emptis infantibus atq; educatis liberorū loco immolabant. Cūq; diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari facile animis induxerunt: ut crederent ad obsessionem urbis hostes. iccirco diuinitus missos fuisse: qm̄ priscos deorū honores non seruarent. Itaq; deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii qm̄ suspectos se esse uidebant sponte se tradiderunt. Erat aut apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis: cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrū ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebantur in gentem foueā ignis repletam inciderent. Iure igitur hebræorū scriptura reprahendit. eos qui moribus patriis contēptis hæc imitati sunt dicens immolabantq; filios atq; filias suas daemōnibus: interfectaq; terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere non bonorum daemōnum inuentionem fuisse priscam illam & primam simulachrorum institutionem & uniuersam religionem gentilium: sed perniciosorum omnino atq; scelestorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentiū daemōnia Apostolicum est illud quo dicitur: quia q̄ gentes sacrificant daemōnibus nō deo sacrificant. Et certe si qd boni in deis gentiliū esset amatores profecto iusticiæ salutare & benefactores hoibus essent: nec humano sanguine gauderēt. Sed responsis & oibus modis a cæde humanū genus repellerent.

Quod mali daemones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant.

Capitulum octauum.

Quod uero maligni ab ista daemones humanum genus intruserunt quis per se ipsum pateat: tamen inde quoq; apertius uidebis si adulteria & fornicationes gentilium quæ usq; ad hunc diem in heliopoli phœnice multisq; aliis in locis peraguntur in mentem tibi ueniant: quasi enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites cædibus & stupris lætantur: quanto magis dii aut boni daemones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiiciet malignos quidem esse daemones eos qui hæc perunt: alios autem illos bonos: quos maxime tanq̄ saluatores uenerantur: quæredum ubi nam isti saluatores sui quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atq; flagitiis auertere. Quomodo autē boni sunt si malos daemones non depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piūq; hominum genus atrocitate malorum daemōnum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum daemōnem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerū isti deum colunt: qui nec rhodiis nec saraminibus: nec heliopolitanis fugiendos esse prauos daemones significauit: nec malignum iunonis spiritum: cui tris quotidie hoies sacrificari solitum ab historia didicimus contēnendum esse unq̄ dixit? Nec chios docuit: nec membratim crudelissime disertū hominem Dionysio immolarent nec teneidos similiter: nec prohibuit Mauorti hoiem ubiq; offerri? Cur igitur eū colunt qui uel in liberos prauis daemōnibus iugulātes nequaquā defendit: nec dixit in laodicea syriæ ubi singulis annis uirgine litabat perniciosum daemōnē habitare

LIBER QVARTVS

habitare nec in libya atq; arabia ubi adolescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus quem colunt quò non admonuit faciunda nõ esse. Incestus et adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere nõ posse: quod nullus unq; præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est fecisse inuenitur. Is enim per Moysen uniuersos præmonuit hoies non esse colenda dæmonia: e contra uero repellenda cõtendendaq; tanq; perniciosissimos spiritus: templaq; ipsorum ac cærimoniae quibus honoratur sic esse delenda ut nulla eorum extet memoria: qui adeo maleficiose humanum genus inuasert tantamq; uictoriam amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicuntur uolueris uniuersum istis scelestibus orbem spiritibus subiectũ fuisse inuenies gratiam: africanam: thraciã scythiam: prudentissimorũ atheniensium gentẽ ipsam quoc; magnam urbem: si quidem et ibi dialibus hoies iugulabatur. Rhodum præterea: salamina: insulas omnes: chium: tenedum: arcadiam: lacedæmona: ægyptũ: phœniciam: libyam: syriam: arabia: ubiq; usq; ad tẽpora saluatoris nostri tam aialium q̄ hominum cæde & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neq; prius uitam hoium hæc mala reliquerunt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit: historicos. n. suos iam audiuius ad Adriam usq; tẽpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentuntur autem qn̄ rebus incti prauis se dæmonibus sacrificasse negat. Illos. n. adorabant: illis hoies cædebant: ad honorem illorum turpissima admittebat flagitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum. n. Iouem Martẽ diuonysum Iunonem Mineruam Venerem & sapientissimum atq; pulcherrimum Apollinem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt qui cæde hominum gaudent (gaudent aut̄ isti quibus nisi homines immolentur ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincuntur siue ipsi talibus gaudeant quod dubitari nõ potest: siue aliis hæc offerri permittat. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubentur: cur adeo errare hoies patiuntur ut ad colendos prauos dæmones ignorantia ductos despiciantur? Cur huiusmodi humanũ genus seruire spiritibus non dedignantur: cum oporteat si boni dii sunt longissime. ab hoibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute prædicationeq; integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hoibus circũuentum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur si aliquo eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecudes tradet. Dii aut̄ boni qui miseros ut dicunt hoies tutantur: qui pastores & saluatores reges patres & domini nuncupantur inimicis dæmonibus quali atrocissimis baluis homines a quibus pie coluntur crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & protegent imbecillũ genus hoium: nec hostes & prauos spiritus tanq; immanes bestias longe a grege hoium fugabunt: nec docebunt hoies qui se req; suam illis commendant non colendos sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt nec unq; fecerunt immo uero e contra oraculis atq; responsis suis hoies immolari sibi petebant & turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Ad hæc quò deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unq; adorabitur: si bouum malo nunq; conuenire potest: nisi lucẽ ac tenebras ad idẽ concurrere posse contendat. Quo modo aut̄ dii sunt aut omnino boni dæmones q̄ bonitate ab hoibus superatur. Iniquũ

LIBER QVARTVS

enim Porphyrius scripsit: nō dico homines solum: sed etiam q̄ multo minus est anima
lia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugi
endas nec placandos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mun
dum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inharendum est. Cap. IX.

I uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam
res externas ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt ut formam bona esse con
firmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis qui animæ curā ha
beant. Nos autem quantū nobis possibile est istis non indigemus: sed omni studio atq;
opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet p̄fectiore uirtute & uera de rebus opi
nionē. E contra uero prauis tam dæmonibus q̄ hominibus & omnibus qui caducis atq;
materialibus rebus gaudent dissimiles esse studemus: Non iniuria igitur philosophus
& demones contemnere debet & diuinationes negligere. Ea enim quæ homines uatici
nationibus petunt negligit. Non ergo de matrimonio nō de mercibus non de seruo nō
de furto non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinione homines cupiunt: ab extis ani
malium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedēs æternam solummodo uitam quæret
quā toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspicatus & uniuersam
diuinationem quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte osten
dit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudēsq; uir ea
fugit quibus dæmones placantur quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confe
cta. Nemo priscorum prudens ac modestus inuenit. Omnes enim ut diximus ante sal
uatoris nostri aduentum uel hominum sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo er
go secundum Porphyrium prudens modestusq; gentilium fuit. Præterea ipse rationem
sequens sacra dæmonum refutat & mundo animo esse hortatur: quem dæmones inua
dere nequeunt quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini cō
paratus inferior reperietur perniciosissimo dæmoni: quia uidelicet ei amicus sit pernicio
so enim perniciosus amicus est: sacrificandum cōsultat: quod ipse in libro de responsis co
scripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit mune
ra prius dæmoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contra
ria facienda probat mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandū non esse dæ
monibus quoniam purum mundumq; aggredi non possunt cū dii similes sint: q̄ si pru
dens & modestus uir est qui dæmonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificadum
consultat qualifnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui
cæde ac sanguine hominum gaudent: quē morem si quis laudat is omnes homines qui
modo uiuunt uituperat: q̄ si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempse
runt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inharendum est. Cap. X.

h Is omnibus hac luce clarius patet non diu nō boni dæmones: sed longe ab om
ni bonitate remoti hostes ueri dei p̄niciosi atq; impii gentilium esse deos: a qui
bus nemo præter dñm nostrum Iesum christū humanum genus eripuit qui
euangelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet & a durissima anti
quissimaq; seruitute liberat ac ad uerā conuocat libertatē: ad quam curriculo tēdere ma
gna uoce oibus p̄dicat cl: nās. Spiritus dñi sup me: pp quod misit me euāgelizare pau
pibus: misit me sanare cōtritos corde p̄dicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rur
sus educere ligatos e uiculis: & e domo carceris sedētes i tenebris. Hac. n. ab antiquissimis
temporibus

temporibus uera hebræorum oracula redemptionem nostram & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futurā: unde nos saluatoris nostri gratia & patrocínio confirmati a flagitiis ad modestiā & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonū seruitute nec sacrificabimus unq̄ nec seruiemus diis gentiliū: a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur: nunc quia liberati euangelicā doctrina ad saluatorē nostrum dñm & benefactorem creatorē & regem uniuersi adducti sumus: quēpie adoramus non ut dæmonibus uideatur: sed ut ab euāgelicā doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi: eamq; uitæ munditiā adhibentes: quam nobis saluator tradidit nequaq̄ illos timebimus qui mundum aggredi aium quoniam dissimiles sunt nequeunt ut philosophus concedebat. Sed neq; diuinationis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus nec quicq; penitus dæmoniacum perscrutabimur. Quorum, n. gratia hæc petunt ea nos contemnere christus docuit: illaq; solummodo desiderare iussit: de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt: quæ solus saluator noster uerbum dei quod semper cum deo patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domiciliū illi cōstituerunt: de quibus ipse dicit: habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erunt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carniū Porphyrius exterminet
n apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines se
 ducant transmutari: honorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinē
 alliciant: persuadeantq; deos esse cum non sint effigiem assumere confirmet: quos tantū
 ait potuisse ut sapientissimos poetas & philosophos complures decæperint: quorū elo-
 quentia multitudinem euerterunt. Præterea oēs maleficas artes ab ipsis dæmonibus in-
 uentas fuisse ad uoluptatemq; homines impulsos ut titillatione obcæcati primum eo-
 rum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcunq; inquit
 animæ uitiis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruentes in naturam dæ-
 monum conuertuntur: ac perniciosæ sicut illi sunt. Sunt autem sicut & dæmones inui-
 sibles atq; insensibiles humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sen-
 tiri possit: nec formam omnes unam: sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo
 apparent modo inuisibiles sunt. Spiritus autem quia quidem corporalis & passibilis &
 corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est lōgo temporis spacio perdurat. Aeter-
 nus autem esse non potest quoniam mutatur & defluit Proportionati autem sunt bo-
 norum spiritus sicut & corpora fuerunt: malorum autem impropportionati. Dæmones
 igitur uitiis dediti quicquid male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur: &
 uolenti enim omnino atq; simulatores cum sint: priuatiq; luce meliore insidiosè aggre-
 diuntur: nunc occulte adulantes modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit
 ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transferre cupientes: om-
 nibus enim gaudent malis & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur.
 Allicunt enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum potentia uoluptatum:
 inanis præterea gloriæ appetitione: unde seditiones: rixæ bellaq; nascuntur: quodq; om-
 nium pessimum est deos etiam ipsos & primum uniuersi deum similibus seruire uitiis
 persuadent: ita omnia sursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis non solum uul-
 gus: sed multi et philosophorum alteri alteris causam præbentes. Qui, n. philosophi cō-
 munes opiniones non contempserunt ad impietate uulgi delapsi sunt: multitudo etiam

LIBER QVARTVS

uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nam poësis quæ in uerbis sonantibus & compositione magnifica utitur persuasit immo uero inflammauit hoïes ad impietatem: ita seducti non possunt percipere nec bonitatem nocere nec prauitatem iuuare unquam posse. Nam ut non potest caliditas ut Plato ait frigiditatem inducere nec frigiditas caliditatem: sic nec iustitia nocere potest. Iustissimus autem omnium deus est: non esset. nisi deus nisi esset iustus. Quare alia quædam est uirtus bonorum & dæmonum: alia malorum. Qui enim ad nocendum nati sunt & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodem esse non possunt. Ab istis autem maleficarum quoque artes constitutæ sunt hos enim summopere & præsentem istorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaque uisione qua facile decipiunt monstra quædam & prodigia sensui & imaginationi præponentes: unde amatoria & incentiua libidinum præparantur: quibus omnis luxuria & diuitiarum copia: & inanis gloriæ cumulus comparati atque acquiri creditur: hac falsitate hoïes decipiunt. Dii enim esse uolunt cum nidore carniuin & fumis gaudeant. His enim uaporibus confirmari & roborari uidentur: hæc omnia eius sunt qui exactissime ista sciebat. Prænominatus enim philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est prauos dæmones omnes qui sanguine gaudent appellauit & multitudinem a poetis & non nullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium. Cap. XII.

Dem declarat malignorum dæmonum principes Serapim & proserpinam esse: diuina uero scriptura belzebub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius hæc in libro responsorum conscripta malignos omnes dæmones non temere Serapidi subiicimus. Non enim factorum eius symbolis solummodo persuasi sumus: uerum etiam quia quæcumque alliciunt & quæcumque repellunt. Plutoni attribuuntur ut in primo libro monstrauimus. Serapis autem apud ægyptios is deus est qui apud græcos Pluton nuncupatur: ideo prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoque dedit hoïbus quibus dæmones expelluntur: iste supplices docuit quomodo brutorum assumpta figura dæmones hominibus insiliunt. Unde apud ægyptios & ceteros omnes qui prudentes in agendis caerimoniis deorum esse uidentur: corrigiæ in templis irrumpunt & animalia ante inuocationem deorum expulsa multitudine caduntur: ita domo ceteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hoïum istis plena & maxime illorum qui delicatis uicibus uiuunt. Comedentibus enim nobis adueniunt & inhaerent corpori: ideo ieiunium & castitas maxime laudant: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi qui sanguine & immunditia gaudentes ut his fruantur in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim est quia uehemens caducarum rerum cupiditas & appetitiui spiritus impetus non aliunde quam ex præsentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflammata est: & uoluptatis ardor animum ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tunc huiusmodi dæmonum præsentiam esse cognoscas: quorum præsentia facit ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunquid ait isti sunt illi dæmones quorum princeps Serapis est: Symbolum enim etiam horum triceps canis est ille scilicet qui in aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim ceteros dæmones tanquam princeps expellit: sed Proserpina etiam dæmonum princeps est: quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca unum inquit Proserpinæ responsum si apposuero uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.

Tauræ

LIBER QVINTVS

T aurea itemq; triceps missa e caelo aurea phoebe
Quam multae uariant formaeq; trinaq; signa
Quae terna & simulachra fero terrae aeris ignis
Quippe meis atris terrarum est cura molosis

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVINTVS.

Quod potentia daemonum per aduentum saluatoris est adiecta:

Cap. I.

EINDE QVINAM SINT CANES ATRI CLARE

interpretatur dicens perniciosos daemones sic appellari. Verum & si satis a superioribus pateat non bonos sed perniciosos daemones quasi deos a gentilibus cultos: non tamen erit ab re quam multi adhuc imbecillitate quadam animi seducuntur religionem patrum laudantes cumulatius eandem rem ostendere: a qua non ab alio quam a praedicatione Christi liberati sumus. Ipsi. n. fatentur temporibus saluatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum daemonum accidisse: & ad haec ut in superioribus patuit post euangelicam doctrinam diis offerri homines improbatum esse. Adiciendum autem est non solum superstitionem daemonum fuisse: uerum et multos atque uarios principatus cessasse. Fere. n. per omnes ciuitates & castella reges & tyranni antiquitus erant ita ut non pauciores principatus essent quam ciuitates: facileque a daemonibus impulsus alteri in alteros insurgebant. Sic depopulationes regionum obsidiones urbium & seruitus maxima uigebat in morem iumentorum captiuis seruentibus. Unde facile consideratum est quam ingens ante saluatoris nostri tempora humanum genus calamitas premeret. Quae omnia diligenter in unum collecta si non ante cessasse considerantur: nec successionem unum post alterum defecisse: sed omnia simul quasi terramotu facto post dominum nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euangelicae ac uerae salutaris doctrinae mysterium admirari: cuius praedicatione factum est ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem aedes constitutae sint: ubi tam uetus quam noua scriptura ita publice legitur ut ab omnibus audiatur: Unde audientes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt autem responsa daemonum & auguria & aruspicia hominum nec quis adeo nunc insanuit: ut postea quam nomen christi in orbe claruit audeat clarissimorum sanguine aut caede hominis immanissimos daemones placare: quam rem prius non rudes aut priuati solummodo uerum etiam sapientes & reges factitabant. Quod autem post tempora saluatoris nostri potentia daemonum fracta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quem aduersus religionem nostram conscripsit hoc modo testatur. Nunc uero miratur inquit si tam multis annis peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim quam Iesus colitur nihil utilitatis a diis consequi possumus. Haec uerba illius sunt. Quod si dicitur sunt o Porphyri quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos dicitis mortalis homo Iesus & seductor fuit: daemones uero uestri & dii & saluatores: cur igitur omnes simul cum aesculapio terga uerterunt: uniuersumque humanum genus fusi atque fugati Iesu tradiderunt: qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manifestissima uiuere signa & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquantisper uolunt aduertere: tantum unus solus & ipse mortuus potest ut innumeros deos ex

LIBER QVINTVS

pulerit: & honoribus eorum destructis cultum ad se transtulerit. Illi autem & multi & uiui ut dicitis nec apparent usq̄ iam nec operantur. Cur igitur ita fit: quia nō dii sed prauī dæmones dii uestri sunt. Iesus autem & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: & humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progredit̄. Cumq̄ oporteret si dii essent & humanarum rerum curam haberent religionem christi deponere: & cultum suum corroborare nihil efficiunt: sed conati quidem sapius sunt & reges ac principes uniuersumq̄ romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangelium concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires quī ipsorum suggestionibus conspirassent contra pauculos hoīes ac pauperrimos euangelii nuncios quicq̄ efficere potuerunt. Iesu. n. mortuī diuinæ uires pulsīs dæmonibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem & cauernas terræ habitare cōdemnati in sepulchris hominum: omnīq̄ immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanū genus pietatem attraxerunt.

Cap. II.

Quibus rationibus homines dæmonibus decepti sunt. Principes certe dæmonum siue aerei siue inferni postq̄ uiderunt ab hominibus nonnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus quibusdam simulachrorum quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas dæmonica operatiōe prædicare uidebantur & uoluptate corporis oēs alliciebant adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ post mortem in cælum ascendissent ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum cum a simulachris ad inuisibiles spiritus qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt cogitatio raperetur quasi uera uehemēter creuit: ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dii maximi putati sunt. Priscorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem extollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq̄ statuīs exprimere conabatur: animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuīs plerūq̄ adesse dæmones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabāt. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq̄ inferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant modo bonos se dæmonas: modo deos cælestes: & nunc heroum animas: nunc alios atq̄ alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroes: alii dæmonas esse contenderent: & hos alii bonos alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis censebant. Ita factum est ut multitudo immo uero innumerabilitas deorum credita sit.

Cap. III.

Quomodo multitudo deorum credita. Primum enim fulgētia in cælo corpora: tum pp̄ perpetuum motum: tum quā cuncta hæc inferiora perspiciant atq̄ moueant deos appellarunt. Deinde quā heroes uitæ hoīum communiter profuerunt in deorum numero accepti sunt: quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quæ postea detestati quīs & uera & prisca sit: ad naturalia tñ reducētes fabulas negant: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq̄ passionibus adorabile nomen dei attribuerūt: quod theologiæ genus ita p̄ se ipsum iacet: ut oratione confutatoria non egeat. Quid. n. turpius q̄ uenerem: cupidinem: & priapum deos nuncupare? Res quoq̄ humanas deos fecerunt. Orationis. n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noīarunt. Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineræ ut bellicas: alias Vulcāo ut oēs quæ p̄ ignē fiunt accommodarūt. Extremo malignos quosdā dæmones uarios certe atq̄ multiplices quos mō deos: mō animas

LIBER QVINTVS.

animas mortuorum esse credunt: in theologiam suam susceperunt. Hæc cum ita se habeat: cæteris quia manifeste friuola sunt prætermittis: de operatione dæmonum quibus in superioribus dictum sit: tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoque dicamus.

Quod dæmones quos inter hominum deorumque naturam collocabant responsa dare credebantur.

Cap. IIII.

Rimum autem Plutarchi uerba in testimonium adducam: quæ in eo libro qui inscribitur quod oracula defecerunt conscripta sunt. Probe inquit asserunt multi cum a Platone quod qualitatibus subiicitur elementum inuentum sit: quam materiam uocant a multis magnisque dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atque maioribus satisfecisse dubitationibus: qui genus dæmonum inter deos & homines posuerunt. Modum. n. excogitarunt: quo humanum genus diuino coniungitur: Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx aut ægyptius ut ab utrorumque carimoniis conicere possumus. E grecis autem Homerus promiscue his nominibus uti uidetur: eosdem modo deos modo dæmonas nuncupans. Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primum: deinde dæmonas: postea heroas postremo homines: e quibus mutationem atque progressum in melius facere uidetur. Aurei quidem genus homines in bonos dæmonas transferens: semideos autem uiros in heroas reducens: nec necesse est de spacio temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis anima & herois uita commutetur nihil ad rem: cum priscoi hominum atque sapientum testimonio pateat naturas esse quasdam inter deos & homines quæ suscipiunt mortalium passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca recte mihi dici uidentur non deos qui longe a terris semoti sunt: sed dæmonas deorum ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundum Empedoclem: & ad hæc mortem atque luctum: hi mihi parum prudentes solent uideri. Et paulo post: est. n. ut in hominibus uirtutis diuersitas: & appetitiue atque irrationalis partis. sic in ipsis quoque dæmonibus: sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atque imbecilla: in aliis uehemens atque impetuosa: cuius rei uestigia testimoniaque sunt sacra & carimoniæ fabulosæ multis ad hunc usque diem in locis peracta. Nefastos. n. dies & tristes in quibus ieiunia & planctus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas constitutos esse crediderim: cuius rei argumentum est: quæ antiquitus fiebat hominum immolatio: quam nec diuinitus introductam fuisse credendum est: nec reges: neque principes temere carissimos sibi liberos iugulasse: sed perniciosorum dæmonum: iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dæmones cum non possint aut nolint animæ per corpus coniungi: quemadmodum Hercules cethaliam amore uirginis commotus obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petentes bella: pestes: aliasque calamitates urbibus inuexerunt: nec ante cessarunt quam habuerint quod cupiebant. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliqui boni sunt cur ita prauis placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent? Nunc autem cum nunquam id fecerint: sed turpissima semper uita & obscenis uerbis & sanguine brutorum atque hominum malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes quam prauis gratissima sunt deo & bonis uirtutibus placere putabant? Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neque bonos dæmonas gentiles sed perniciosos solummodo uenerantur. Quam rem magis idem Plutarchus con-

LIBER QVINTVS

firmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdam significare a dæmonibus antiquis
 simis gestas tpiibus: & ea quæ de gigantibus ac de titanibus decantantur dæmonū fuisse
 operationes. Vnde mihi suspicio nonnunq̄ incidit: ne ista illa sint quæ ante diluuiū a gi-
 gantibus facta diuina scriptura tetigit: de quibus dicitur. Cū aut̄ uidissent angeli dei fili
 as hoīum quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores. ex quibus procreati sunt fa-
 mosissimi gigantes a sæculo. Suspiciabatur. n. fortasse quispiam illos & illorum spiritus
 esse: qui ab hoibus postea dii putati sunt: pugnasq; illorū tumultus & bella esse quæ fa-
 bulose de diis conscribebantur. Plutarchus ē in libro ubi de iside ac ægyptiorū diis con-
 scripsit his uerbis utitur. Multo melius at̄ dicunt qui quæ de typhone osiride & iside cō-
 scribunt: nec deorum: nec hoīum sed magnorum dæmonum calamitates affirmāt fuis-
 se: quos ē Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theologos ex-
 cellentiores q̄ homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quā hoīem superiorem: aīa
 tñ & corpore coniunctam dixerūt. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis: ali-
 os minus affici: ut. n. in hoibus ita ē in dæmonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur.
 Nam quæ de gigantibus & titanibus græci decantant: & Apollinis aduersus Phytho-
 nem bella. Dionysi præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differunt: quæ de
 osiride & typhone apud ægyptios narrantur. Empedocles at̄ pœnas etiam dare dæmo-
 nas peccatorum confirmat. Aether. n. eos inquit & pontus expellit: terra nullo modo su-
 scipit. Sic ab alio in aliud elementum depulli atrociter uexātur quousq; purgati primū
 ad locum redeant. Similia uero de typhone ferunt ægyptii: quem aiunt inuidia commo-
 tum terra simul atq; mare turbasse: deinde graues pœnas persoluisse: his similia idē Plu-
 tarchus in libro quoq; de casu oraculorum explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinatione
 nem attribuens multa de delphis & de Dionysio dicebat: nec erat nescius eorum sacrorū
 quæ apud græcos celebrantur: sed dicebat eis magnas istorum dæmonum fuisse cala-
 mitates significari. Apolliniq; cum typhonem interfecisset non annorum nouem: neq;
 ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulsio post nouem ma-
 gnos annos pœnis purgato contigisse ut ad oraculum quod interim themis custodie-
 bat rediret. Sic se habuerunt quæ de typhone & de titanibus narrantur. Dæmonū enim
 aduersus dæmonas pugnae fuerunt: & exilia eorum qui uicti fuerant atq; supplicia: qua-
 lia typhon quoniam in osirim & saturnus quoniam in cælum peccauit passus est. Quo-
 rum honores aut omnino apud nos defecerunt aut minores sunt: cum in alio ipsi exu-
 lent mundo. Audio enim etiam solymos liciorum uicinos. Saturnum maxime uenera-
 tos fuisse: sed postq̄ archalum & arithon & tosin principes suos interfecit fugisse inde
 ipsum testantur: ac ideo neglectum fuisse: his autem similia multa possumus a fabulis
 accipere. Si uero nominibus deorum nonnullos dæmonas appellamus minime mirum
 uideri debet. Cui enim deorum unusquisq; subiicitur cuius uirtute sustentatur: eius no-
 mine solet nuncupari. Nam & nostrum alius iouialis: alius martialis: alius mercurialis
 est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rem ostendant: multi contrarias etiam
 denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De Operatione bonorum dæmonum secundum Porphyrium.

Cap. V.

Vnc rursus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione a Porphyrio non
 nulla colligamus. Iure nanq; testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ
 religionis maxime hostis fuit: & exactissime theologiam gentiliū sciuisse pu-
 tatur. Is igitur in libro de responsis pana Dionysi famulum enarrat fuisse: quem cum in
 numero bonorum dæmonum collocet agricolis quibusdam aparuisse confirmat: quos
 & repente

*Porphyrius & nostræ
 Religionis maxime
 hostis fuit: & the-
 ologiam gentiliū
 exactissime sciuisse putat.*

LIBER QUINTVS

& repente postea mortuos asserit sic dicēs. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto re-
sponso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodam branchidarum agro
mortui essent interrogantibus quamnam necis eorum causa fuerat sic Apollo respondit.

Torus Dionysi famulus pan auriq; cornis

Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos

Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.

Gestabatq; manu: multos is corpore uasto

Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia: uides figurā: Perspicis res gestas panos quas apollo exposuit? Quo
modo igitur bonus est dæmon qui talia faciebat? Sed considera etiam aliorum magni
fica facta: quorum gratia cælo relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut
iusticiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alii pugnis: alii uenationi
bus gaudent. Cum enim ab apolline quaereretur si iurandū est sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum: sunt tympana curæ

Fœmineiq; chori: dura atq; horrentia bella

Pallas amat. nemora & saltus uenatibus apti

Dianam capiunt iunoniq; humidus aer

Debetur: cereriq; seges perquirit osirim

In latis nili ripis fidelissima coniunx

Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissi-
ma sunt omni uirtute neglecta hæc adhibenda esse uidentur: Mineruæ quoque pugnae
atq; bella non pax nec quies hominum: & Dianæ uariæ canes tanq̄ uenatrici nimium pla-
cent. Cur igitur relictis cæteris quæ ad beatā uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt
non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

Agnam uero naturam dæmonum ea quæ istis subiecit maxime ostendūt. Re-
cte inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate
quadam impulsos accedere: quos alios maiore: alios minore impelli necessitate
non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natu-
ra boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere conentur. præ-
sertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Hæc enim omnia uera esse ac necessi-
tate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus: non autem simplici-
ter dicta necessitate sed persuasionem quadam persuasa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc

Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius

De cælis hecate cur huc compulsa uenire es? Et paulo post respondetur

Victa hominum precibus cælestia numina terram

Coguntur petere: & casus aperire futuros

Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit

Carminibus domitus phœbeus fulgor ab alto

Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus

Afflatu spirans labensq; in corda sonoro

Et subiit mentem innocuam: sanctiq; capacem

Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.

Istis ipsis subiecit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest.

LIBER QUINTVS

Spiritus enim a cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur:
 & aia tanq̄ basi usus per instrumenta: corporis uocē reddit. Hinc igit̄ patet coactos ac-
 cedere: ab his autē quæ sequentur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus.
 Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitoq̄
 Da requiem soluens priscas cædensq̄ figuras
 Et remoue a membris ac lintea dura resolue. Et in alio.
 Soluite ferta pedes: liquidis & spargite lymphis
 Eq̄ manu ramum laurus auferte uirentis.
 Linea sitq̄: omnis deleta: omnisq̄ character.
 Quibus addit philosophus: lineas ergo dicit delēdas ut recedere possit. Ista enim & ha-
 bitus corporis atq̄ uestitus: qm̄ inuocatorum habent deorū effigiem ne recedat facile fa-
 ciunt. Quam ergo diuinitatē habent: qui ad tantam miseriam deiecti sunt ut ab hoibus
 detineantur: neq̄ uirtute aut sapientia cogantur. Sed arte quadā malefica impellantur.
 Nec ergo Pythagoras nec tu Porphyri nec quicūq̄ illos appellat recte unq̄ dicere pote-
 rit: sed nec bonos quidē appellare dæmonas licet eos qui a mortalibus Præsertim male-
 ficis atq̄ magis ita illigantur: ut neq̄ recedere quidem possint cū uelint. Nam si diuina
 impassibilis omnino natura est: quō dii erunt qui uestitu lineis figuris coronis herbarū
 floribus & uerbis quibusdā ineptis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uinciūtur.
 Quomodo at̄ boni saltem dæmones erunt qui coacti hoibus adsunt. Nam si ad bene-
 faciendū uocātur: oportet certe si boni sunt sponte absq̄ ulla illata necessitate accedere.
 Sin autem ad malefaciēdum quō boni erūt qui mala peragunt: & quō adoratione atq̄
 cultu digni sunt: qui maleficis hoibus seruiunt: & mala coacti & præter uoluntatē susci-
 piunt non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorū artificio: quod
 idē Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptiū latius exposuit: petiitq̄ ab eo tanq̄
 in ea re perfectissimo: quare tantā illud artificium uim habeat pdoceri. Sic. n. dubitan-
 do interrogat. Magnā uere mihi dubitationem illud affert quia ut meliores rogāt: & ut
 peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dii iubeant cæteros esse iustos: iussi multa ini-
 qua committunt. Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem qui multis se die-
 bus ab operatione ueneræ non abstinuit: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos im-
 pellunt. Præterea nolunt ab esu carniū ad inuocandum uatem accedere: ne scilicet ani-
 malium cæde inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui
 mortuum tetigit ei ad uisionem accedere non licet mortuis autem & cadaueribus ani-
 malium omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere
 uidetur quod nō dico dæmoni aut animæ: sed ipsi regi atq̄ reginæ soli dico ac lunæ aut
 alicui cælestium deorum famuli nonnunq̄ & scelesti homines terrorem inferūt: & mul-
 ta falso dicentes ad manifestandam ueritatē illos compellunt. Falsa enim profecto di-
 cunt atq̄ impossibilia: cum cælum se scissuros: & arcana isidos edicturos: & membra
 osiridos typhoni tradituros minantur nisi dii respondeant. Quomodo enim deiecti at-
 que formidolosi non sunt: qui ficto huiuscemodi terrore tanq̄ infantes mouentur. Mo-
 neri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur: & hæc illa dicit esse quibus
 maxime dæmones cogūtur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ua-
 leant non uideo. Tu uero inquiunt qui e limo emeristi: qui sedes in loco: qui nauigio na-
 uigas: qui singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris.
 His enim orationibus atq̄ hymnis uisui hominis dicunt deum se subicere nescientes:
 quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur quia
uirtutum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum afferāt. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eēt quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quæ nihil significant quod sibi uolunt: Nam si ad uerborum significationem deus respicit quacumq; uoce eadem res significatur mouebitur: non enim ægyptius erat deus: si autem ægyptius fuit: sed tamen nō ægyptia lingua immo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorum malignitate hæc omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant q̄ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo omnino esse uidetur: quomodo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugitiuo seruo: de prædiis emendis: de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

Agicæ autem artis ipsi dii gentilium & inuectores & doctores fuerunt. Vnde nanq; hoies quibus dæmones coguntur q̄ ab ipsis dæmonibus discere potuissent: Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil. n. nos harū reꝝ scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gētilium & ad defensionē nostram idē ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. non autem solum fælicem conuersationem suam: uerum etiam quibus rebus gaudeant: & quibus illigentur dii hoibus significarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur: & quæ sibi offerenda sint: & quos dies uitare oporteat: figuras quoq; ipsas simulachroꝝ quales esse debeāt & in quibus locis ipsi uersentur & oīno nihil est quod ab ipsis diis hoies non didicerint. Quam rem cū multis approbare possumus: paucis tñ erimus cōtenti. Primum. n. proserpinæ responsa de simulachris quō & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.

Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum

Ponito: tum totum cælato & pingito mures

Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunt

Hæc ornamenta: atq; animo gratissima nostro:

Tum myrram: thus: styracem: ipsorumq; cruorem

Conterito pariter murum: sacra desuper inde

Verba cane: tot uero adhibe muresq; repone:

Quod mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum

Exque eius trunco uaginam aprato: piasq;

Tunc effunde preces simulachro & debita solue

Vota: hæc si facies per somnum meq; uidebis

His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secreta

deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit: quibus dæmonum uirtus & maligni-

tas profecto manifestatur. Quid enim profunt maleficæ istæ artes: aut quam utilitatē

inanimata nobis simulachra afferunt: Quid autem oportet magicas artes insequi si uir-

tus & philosophia ad fœlicitatem sufficiat: Sed uideamus qualia sint quæ subiecit: cara-

cteras & inquit figuras non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas æris neglexerit unq;

Aut auri flaua: aut argenti candida dona:

Quis non miratur: quis non hæc ipsa deorum?

Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos etiam circumscribi docuit. Contine-
ri enim eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra. n. est terra quæ
dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus cōtinetur: his oibus op-
time astruitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus colī: quos non iniuria nos
penitus contempsimus. Vides. n. a theologis eorum & ab illis ipsis cōcedi figuris & ca-
racteribus eos detineri: cum oporteret non alibi q̄ in animo nec in omni aīo: sed ab om-
ni macula remotissimo & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enim certe ad talē
animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspicien-
dum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

¶ Vne autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem
libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis: etenim iam cessit apollo:
Clauibus oclusus silet: ergo rite peractis
Discedas patria: & redeas ad limina sacris

Opportune istis adiiciam illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cū
igitur ait Amonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotū dixi. Narra nobis o amice si pla-
cet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta
esse uidentur. Hæc ego. Tacente autē Cleumbrotō & quasi rubore confuso ac in terram
respiciēte. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere: cum oīa fere hic præter unū
uel ad summum alterū defecisse perspiciamus. Quare cōmuniter inter nos cōsideremus
quam de causa oracula deorū sic debilitata immo uero extincta sunt. Non. n. ignora-
mus boetiā multiuocam propter multitudinem oraculoꝝ appellatam fuisse: quæ oīa
quasi aquarū fluentia deficcata sunt. Nullibi. n. nunc q̄ in lebadia boetiæ oraculum in il-
lis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentiliū dæmones mortales sunt. Cap. IX.

¶ D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus: quibus gentiliū dæmonas mortales ef-
se ostendit. Non. n. inquit male mihi dici uidetur non deos sed ministros deo-
rum dæmonas oraculis præesse. His autē dæmonibus errores & calamitates at-
tribuere ac deniq; mortales eē opinari barbarice dictū arbitror. Interrogauit igitur Cle-
umbrotus philippum quis & unde adolescens esset: cūq; audisset: neq; nos ignoramus
inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cū de magnis rebus
dicatur audacter magis q̄ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec cre-
do te fugere datū esse abs te, quod negaueras. Cōcedis. n. dæmonas esse ministros deo-
rum. Quid autē inter hos & deos interierit si utrisq; incorruptibilitas & impassibilitas ef-
fentialiter inest? Ad hæc cū Eracleo silētio cogitaret malos quidē dæmonas esse ait Phi-
lippus non solum Empedocles: uerum etiā plato & Xenocrates & Chrysippus scripse-
runt. Democritus autē cum deprecetur bona sibi apparere dæmonia ostendit non igno-
rasse proterua quædam eē esse profecto. De morte uero dæmonū audiui ego ab Ami-
liano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quem credo multos uestrum cognouis-
se: q; cum in italiā pater suus nauigaret circa insulas quas echinadas appellant flatu uen-
torum deficiente noctu prope paxas deuenisse. Cūq; omnes pene qui simul nauigabāt
attentiones uigilarent repente a paxis insula uocem magnam auditā fuisse: qua Thram-
nus quidam uocabatur: quæ uox nouitate rei oēs magno pertulit miraculo. Thramnus
enim ille

LIBER QVINTVS

enim ille qui uocabatur homo erat ægyptius eius ipsius nauis gubernator: quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocati atq; respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris annuncia tunc panna magnum mortuum esse. Quare audita magno dicebat Epitherfes (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculos fuisse. Cūq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum. Sin uero tranquillitas maris esset & uentorum flatus cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quæ audiuerunt. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat flatus uentorum: tunc Thamnum in mare pronum respiciētem magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus pan mortuus est: qua re nunciata magnus multorum gemitus immo uero innumerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant qui ea in nauī nauigabant cito ac facile cum romam uenissent huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio casare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat Thānum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius præbuit ut philosophis qui tunc romæ reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille pan ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse cōiecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philip pus dixisset nonnulli eorum qui aderant eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse restabantur. Tunc Demetrius ultra britanniam inquit multas esse insulas desolatas: quarum aliquæ dæmonibus ac heroibus sunt dedicatæ. Nauigauit autem ipse iquit auxilio regis uiddendi gratia ad proximam britannia insulam: ubi pauci quidem incolæ: omnes uero sacrosancti a britannis habentur. Cūq; ibi essem magna tempestas in aere commota nimbis & fulminibus omnes exteruit: Quam rem incidisse insulares dicebant: quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine ut modo aut pestifero cuncta replent ueneno esseq; ibi narrabant insulam ubi Saturnus somno uinctus a briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosq; cū ipso esse dæmones cultores atq; ministros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter quo tempore dæmonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tēpore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unq; q̄ temporibus saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

De Vetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo. Cap. X.

u Erum quoniam hæc cunctis nota sunt ad ea transgredi animus est: quæ neminem e studiosis fugere possunt. Vetustissima enim deorum responsa oēs græcorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud græcos tam philophia quam eloquentia nobilibus curiose collegit & refutauit. Vtar igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaq; deorum figmenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculorum conscripsit. Cum fame inquit athenienses propter Andriogei cadem agitantur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iusticia & humanitate aut saltem poenitentia mentis quæ contritione placandos

LIBER QVINTVS

deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares totidemq; foeminas in cretam sacrificandos mitterent: cuius rei memoria immo quaedam uestigia uel usq; ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu

Atq; ea minoi regi mandate quotannis

Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram

Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges sanxisset fertur: & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit petisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem decaptos: crudeliter & iniquiter intrudis? Croesus enim imperium Lidiae a maioribus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuens superare: ut eorum patrocinio tutior esset: te Apollo maxime coluit templumq; tuum delphice auro atq; argento ita ornauit ut ditissimum templorum omnium & sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolentia fretus aduersus perfas arma mouere statuit: neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si croesus alym transmiserit amnem

Imperium perdet magnum regnumq; superbum

Hac responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis operibus ditauit euertisti: & regnum Lidiae quod longissima successionis serie in eum deuenerat in perfas: transtulisti: non sponte opinor. Non. n. tam pium religiosumq; regem & praecipue tui amicum decipere unquam uoluisses: sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si tamquam deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Croesum. Miser igitur tu qui delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani autem omnes homines qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum insanum fuisse inficior. qui & bis ambiguitate. ne ignorantia tua dicam decaptus: tertio etiam non diuitiis aut uana re quapiam. Sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quaesiuim. Sed mea omittenda forsitan sunt alienaq; simul quae temporibus nostris efficiens omnia confundis. Antiquissima uero quae uniuersis patent omnino praedicanda Magna Xerxes terrestribus copiis atq; naualibus in graeciam impetu ferebatur. Quare athenienses quibus maxime infensus erat turbati cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid autem tu num amicos atq; cultores tuos defendisti minime: sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.

Effugite: extremas mundi & penetrare sub oras

Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem.

Non saluum caput ullius non pesue. manusue

Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua

Curribus ecce furit uectus de gente syrorum

Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia maiors.

Non templis diuum parcat: non moenibus urbis:

Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno

Sudore aspicitis superum simulachra madere?

Hæc ne

LIBER QUINTVS

Hæc ne diuinatio est: Nemo profecto conditionem illorum temporum perspicies hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur.

Post multas tandem prostratas iupiter urbes

Lignea mœnia dat pallas quam condidit urbi:

Vnde optata salus foelix & palma sequetur:

Si tantum pugnam non expectarit equestrem.

Tu uero salamis uel cum successerit æstas

Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis

Quo pacto si Apollo futura quasi præuidere potest amissuram sciebat filios

salamina utrum uero hyeme quando cerealìa femina iaciuntur an æstate quãdo metun

tur ignorabat: quia uidelicet certum erat non potuisse illos ingenti persarum exercitui re

sistere: quo autem tempore aggredierentur maleficus ille qui hæc omnia responsa finge

bat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniensium præuiderat: ac ideo

fugere illis nauibus quasi ligneo munito muro consulebat: quod etiam Themisto

cles humani uiribus ingenii præuiderat. Sed ante q̄ tu auctoritate tua populum mouis

ses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus lacedæmoniis responsum

fuit uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra

Aspersis deuicta cadent: uel regis adempti

Herculidis mortem grauius plangetis amaram.

Hæc certe si quieto tempore cecinisses omnibus friuola uisa fuissent. sed terrore factum

est ut ignorantia tua lateret. Non. n. solum uaticinatio uerum et aruspicia: & auium uola

tus atq; cantus in talibus solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostra

ta regem quoq; non euasurum. Sin autem rex egredieretur casurum illum nemo dubi

tasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem lacedæmoniorum nō ignoraret. Ita fie

ri posse cōiecasti ut perterriti hostes admiratiq; animos hominum consilium aggredien

dæ urbis relinquerent: quam si tamen capissent ac diruissent rex etiam euadere non po

terat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disunxi

stis: ut quoq; res se uerteret ueridicus uidereris. Prætereo multa quorū ambiguitate ma

gnas urbes plerūq; scimus euersas fuisse. Nihil enim unq; hominibus hæc deorū respon

sa contulerunt: offuerūt uero sapius alios in alios cupiditate ac spe uictoriæ Apollinis

auctoritate concitantia. Eed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge

Uenisti: care & cunctis dilecteq; diuis

Tene hominem appellem ne deum: sed quando sacrarum

Cura tibi tanta est documenta exquirere legum

Te potius natum cælesti ex stirpe putarim:

Has autem concedo libens cognoscere binas

Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ

Humanæ: quarum una fouet lætaq; fouetur

Libertate homines semper contra altera tristi

Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors

Seditioq; parit: pax illam dulcis amorq;

Hanc igitur fugiet: illam sed quisq; sequetur.

LIBER QUINTVS

Quæris an deus sit: & deum potius fore putas: etiam ne coniciens illum propter uirtutem futurum memoriæ? Leges aut̄ illi eas concedis: quas aniculæ quoq; medijsindius & mancipia non ignorant. Quis. n. uirtute atq; concordia ciuitates crescere: cōtrariis libertatem amitti ambigeret. Sed doce quō fortes: quomodo concordēs ciues erūt: nec mortales hoīes uelis hæc uidere quæ tu nescias. Non aut̄ de rebus publicis atq; grādibus solum: sed priuatis et̄ ac leuioribus inutilia dabant responsa. Deducenda. n. uxore interrogatus respondit. Arguam eligito puellam: de filiis aut̄ neue labdacides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione ad aureos migrate uiros: de inani gloria.

Excedit cunctas excultra pelagica tellus:

Thracēs equis præstant: uirtus sed maior eorum

Est hominum: qui pulchre arethusæ e gurgite porant.

Non uideris certe o Apollo aruspicius & auguribus melior. Multo enim te Socrates præstantior: qui cū ab eo quidam quæreret duceret ne uxore utrum facies inquit pœnitebit. Illi uero qui filios desiderabat dixisse fertur non recte ipsum facere q; de habendis cogitet liberis: cū potius cogitandum sit quō si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat quoniā infeliciter in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam. n. relinquebat. Sed suam morositatē quæ faciet ut apud alios quoq; non prospere uiuat secum afferebat. Tu aut̄ o Apollo non modo uocatus: sed et̄ sponte nonnullis consuluisti. Nam atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uigintiq; post caniculares dies opaca in domo Dionysio uti medico cōsuluisti: nec præclarū quid sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet iuniorē ducendam uxorem respondisti: quilibet id qui naturæ uires ac ætatum considerauit non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. XI.

Cur autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao lacedæmoniorum regibus multo utilius fore respondi: si agri quem bello acquisuerint mediā Apollini partem attribuerunt cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas: neq; ita ego te imprudentem audeo dicere Sint hæc.

Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap. XII.

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulāntissimum: qui de mulieribus ea scripsit: quæ nemo frugi æquo animo audiret: & Euripidem a socratica philosophia improbatum & Homerum: quem Plato tanquam inutilem a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi enim patri de filio quæretū dixisti: præclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nascet tibi filius Mnesarchide optimus atq; gloriosus. Homerum autem & fœlicissimum quasi deum & miserum quoniā in agenda uita non paruos tulit labores pronūciasti. Quid igitur erat quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quæso absq; inuidia ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad cælum similiter conscendamus. An uituperādas omnes mulieres putas: quæ nobis nubere nolint ut Archilochus fecit? Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernātur. Quare qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te iussus est: musarum enim occidit a micum. Qua uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio nisi coronas ac plaudentia theatra

LIBER QUINTVS

sia theatra soleant admirari: an quia publice in arce atheniensium cœnaret: an quia ma-
 cedonum populi eum laudabant cœlo dignum iudicasti: Homerum uero cur deũ: cur
 fecilem fore putabas: cui de morte interroganti respondisti: patriã quære. Nã hanc ma-
 ter tibi non pater dedit. Sed non procula Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ulti-
 ma fata: cum adolescentium abditũ sermonem audies. Graue nanq; o sapientissimi ui-
 rorum: deorum uolui dicere: graue inquam est si neq; ubi natus est: neq; ubi moriet sci
 et Homerus. Simileq; mihi uidetur ac si scarabeus uehementia uetorum a stercore ubi
 natus est ad alia stercorea latus delphicum Apollinem interrogaret: quonam e stercore
 natus esset: & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis hæcenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.
 Vero non poetas, solummodo, sed pugiles etiam atq; athletas in deorum tu-
 is oraculis honores cõduxisti. Vtinam cum mare metiri possis: & harenarum
 numerum non ignores: surdos intelligas: & mutos audias: hæc omnia nesci-
 res & illud probe teneres: quia pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut as-
 nos quoq; deos putares: aut Diomedem pugilem nõ quasi deum honorares. Vltimus
 heroum Diomedes quem uenerator sacris. Cur enim o græcorum interpres ut Plato di-
 cit ad cœlum illum hominem rapuisti? An quia uno ictu in olympico certamine aduer-
 sarium deiecit: apertisq; pectoribus eius manu pulmonem abstraxit? O rem mirabilem
 an quia quattuor talentis damnatis non tulit sed mœrore ac ira commotus columnam
 qua domus sustentabatur ubi iudicum filii docebantur subtraxit: miseraq; omnes mor-
 te confecit? Sed illud forsan admiraris quia in loculum persequentes fugiens sacrum in-
 gressus tegmen oculi sic apposuit atq; tenuit ut inde nõ potuerit abstrahi. Ideo ergo de-
 us & non mortalis ideo uirtutem eius dii admirati in cœlum ipsum sicut Ganymedem
 rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis: & quia uiribus be-
 ne usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus otacula reddis?
 Præcipuus deorum siluester asinus non Diomedes quem uenerator sacris. Quippe &
 Diomedem & multos alios si calcibus secum certaret omnino superaret: ipsum etiã pu-
 gilem thasium ad barathrũ de cœlo calcibus facile deiceret. Credamus enim deo q; etiã
 thasius ambrosia nectareq; deorum in cœlo utatur. Nunc demum intelligo diuinũ qd
 esse cœlestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent omni uirtutis genere spreto
 Thasium pugilem imitati fuissent: cui immortalitatem quidem ut Diomedis dii nõ con-
 cesserunt. Sic autem honorarunt ut cum ænea statua eius quasi animata super pulsantem
 hostem ceciderit. Cũq; Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putassent
 in mareq; statuam iccirco proiecerint dii commoti ingenti annonæ penuria eos uexa-
 bant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum ut soles auxilium eis
 præbuidisti sic dicens. Reductis in patriam exulibus cererẽ metetis Thasii uero quasi ma-
 iori curæ deorum humanitati exules q; statuæ forent restituerunt eos in patriam: & nul-
 lam utilitatem consecuti sunt: donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statu-
 am intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta fecunditas agrorum thasii restitu-
 ta est. Simile quid loris accidisse fertur: qui cum Euryculem quasi prodicionis cõscium
 in carcerem intrusissent & post mortem eius statuas dehonestarũt: fame laborãtes ora-
 culum accæperunt ut dehonestatum honorarent si agros non frustra uellent arare. Nõ
 minus igitur athletas dii uident diligere q; boues saginati ab hominibus diliguntur: qui
 bus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam titannis apollo adulabatur Cap. XIII.

LIBER SEXTVS

q Vid autem dicam q̄ crudelissimis etiā tyrannis sic adularis ut summos uiros
putare uidearis: Quid. n. ais de Cypselo Fœlix hic uir Cypselus æacida. Quo
modo at̄ si Cypselus fœlix phalaridē cuius ille similis fuit beatū fuisse negabi
mus immo uero non uideo qua rōne phalaris etiā tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quo
que respondisti Appollo Iupiter que pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona
& Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cæpisset patie
tiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit

Quod ligna & lapides adorandos apollo consulebat. Cap. XV.

m Ethymnensibus autem perutile fore asseruisti si ligneum Dionysi caput cole
rent: colunt enim certe methymnenses ligneū Dionisi caput tibi hortanti psua
si: alii uero lapideis: alii æneis: nonnulli aureis: multi argenteis simulachris sa
crificāt. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures
lapideos atq; ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mi
rabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherēt me
thymnēses extraxerunt: colendūq; illud diuinis honoribus esse respōdisti. Orē mirabile
ex profundo maris ita repēte retibus annexū Dionysi caput p̄siluit. Hæc Oenomans.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEXTVS INCIPIT.

Vnc in hoc sexto euāgelicæ præparationis uolumine falsitatem
oraculorum a falsa de fati opinione profluxisse: neq; aliunde q̄
cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura
collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcūq; dii gentium præuidebant cælestium motu præ
uidebant. Cap. I.

a Dedit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius:
qui i libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit.

Quæcūq; inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant: quod om
nes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum. n. ab eo quæreretur marē ne an
fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam respondit: idq; a cōceptionis tem
pore percipisse declarat dicens: non sperato marem phœbe cum arares cypriæ radiis te
nebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursu prædicabāt. Malis enim pulmonem agi
tari humoribus respondit: quia salebris Saturnus premeretur: & in alio responsō: fata
tus tibi adest dies quem Saturnus mauorsq; simul statuerūt. His abunde intellectum
puto non diuina quadam uirtute sed cælestium motus obseruatione ac ratione mathe
matica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̄ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum satis agi arbitrabantur liberum negātes arbitrium idq;
deorum consiliis persuasi. Cap. II.

q Vare modo attente considera: q̄ non solum exteriora: & quæ in potestate no
stra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabātur. Sic. n.
ipse apollo cum de milite quodam iterrogatus esset quare tam periculosa rei
studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat: adeo aut̄ generosi quidem
illi dii fatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus cōfiterentur.
Qua igitur spe uota illis redduntur: aut cur pie colendi adorādīq; sunt: qui sibiipsis suf
ficere nequeunt: Quæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab

LIBER SEXTVS

Vos ab erichonii generati sanguine magni
 Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
 Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
 Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
 Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
 Exilietq; æther: quæ templa exce. sa deorum
 Sub mediisq; undis naues multasq; cremabunt
 Atq; altos ferient montes: ipsoq; fugabunt
 Pastores trepidos: spelæaq; poscere cogent
 Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum
 Ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo
 Ferre autem longe præstat quodcunq; seueræ
 Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
 Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
 Quicquid nent fufis parca rex iussit olympi.
 Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est quæ parcarum fufis
 sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum
 q̄ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spre
 tis sola ueneranda: q̄ si parcarum dominus Iupiter est: qui quodcunq; fufis parca con
 uoluent immobile fore statuit: cur nõ cæteris omnibus relictis solum illum deum & so
 lum bonorum largitorem magna prædicas uoce: præsertim cum ipse solus consilia par
 carum ut alibi dicis mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequē
 dum atq; colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ui solui posse apollo respondit. Cap. III.

Contra uero pithius. Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim
 quæreret quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset
 quidq; faciendum esset: ut quasi aptus susciperetur: fatorum impediri ui eum
 respondit: quam magicis artibus effugere poterat: Vnde aperte patet magicam diuini
 tus artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrii nõ
 mea sunt: qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui
 deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam confide
 randum est q̄ dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam: sed ad malas ar
 tes hoies hortatur. Quod Apollo nonnunq̄ mentiri se fatebatur. Cap. IIII.

Orphirius autem mentiri quoq; deos fatetur exquisitam futurorum cognitio
 nem dicens non hominibus solum sed multis etiam deorum incompræhen
 sibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere
 solent non posse uera se respondere: homines aut ex amentia perseverantius cogunt: ut
 respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cæli ac continentis affectio esset
 ut uerum præuidere non posset retine dicebat per uatē uim istam: & potētia uerba hæc
 non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarum mihi
 uia dicendum præstat. Deinde cōcludens ait: manifestum iam fecimus unde falsitas ad
 deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autē dicimus hinc patere nihil in deo
 rum oraculis diuinū fuisse. Quomodo enim deus qui natura ueritas est mentietur: aut
 quomodo boni dæmones falsitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine su
 perior erit qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua

non

cura uirtutis sit nulla ratione cogi posse ut mentiatur non dubitamus. Nam si etiã uerbera & cædem minaberis: non dubitabit exclamare ensem acue: ignem afferas: corpus meum incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendēt: & terra in cælum ascendet: q̄ falsum a me quicq̄ audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus: minime.

Quod falsa est opinio de fato. Cap. V.

On enim dii aut boni: sed perniciosi ac nequam dæmones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus sed necessitate factorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euerit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuiq̄ hominum: estq̄ necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreq̄ confici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed fatis coactis id cupit: & latrones similiter ac adulteri cæteri q̄ nequissimi homines: & e contra modesti & iusti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisq̄ monenti ac præcipienti mentem adhibebitur: aut quomodo non exclamabit: nõ sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam fatis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiē diq̄ tibi necessitas instat frustra tamen doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolūt: immo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatatū est: & profecto qui hortatur & docet qui peccantes castigat & probos commendat: is te ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo factorum utitur nomine: similiterq̄ facit ut si quæ bonitatē naturæ qua uniuersa gubernantur nequitia appellet uocabulo: eodem. n. certo pacto cū manifeste oēs non aliunde sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosq̄ seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehementer erat qui hæc necessitate factorum fieri contendit: & studia hoium retrudit. Exhortatione nãq̄ atq̄ doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia una cū legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit non enim erit opus aut peccantes castigare: si quidem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraq̄ profecto uidemus magnam uiam alterum ad improbitatem reprehendendam: alter ad probitatem amplexandã retinere. Pietas enim in deum non ne funditus euertitur: si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest profdesse. Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri nõ omnino amenissimum erit ab exteriori quadã ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus alia sequimur: ut quemadmodum dolere gaudere uidere audire non ratiocinando sed re ipsa comprehendimus: ita a nostrum ipsorum consilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uoluntatem eueniunt: quibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est: considerandumq̄ diligentius qua ratione fiant: uidebimus enim non factorum sed alia quadam atq̄ sublimiori prouidentie rōne ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis prædicant iura: propria uero rōne singula secundum formas suas: quædam habitu: quædam natura quædam sensu alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero cōsequente ad ea quæ per

LIBER SEXTVS

quæ per antecedentem producta sunt: uarium totius atq; diuersum constituunt orna-
 tum: cūq; singula rerum genera propriam naturæ determinatāq; fabricam a prima cau-
 sa consecuta sint: hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet: cū enim non sim-
 plex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis aīo atq; corpore constet: cumq;
 corpus ex consequēti ut organum animo attributum sit: anima uero de intellectus sub-
 stantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc autē irra-
 tionalis incorporea atq; immortalis: cūq; corpore bæuis aīo rationali immortalisq; na-
 turæ coniungamur. Iure ita compositum hoc animal cum simplex natura sit: duplici-
 ter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diui-
 niorem partem si se ipsum cognouit non spernit libertatis suæ cupidū: ita idem & seruit
 & liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus con-
 iunctionem homo cōsecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt
 fati uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat: si enim necessitas quæ impedi-
 ri non potest fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequen-
 tia impediuntur: infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidūt quo-
 modo fatum & natura idem atq; unum erit: fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ
 in nobis est: cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiā cor-
 poris natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniūt
 sed neq; animi libertatem: neq; corporis naturam: neq; quæcūq; forinsecus accidunt iu-
 re quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ
 naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt pro-
 ducuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit quoniam ipse dixit & facta
 sunt ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus: alia præter opinionem ac-
 cidunt nostram meminisse tunc debemus cōiunctionis huius nostræ: quæ corpore atq;
 animo constat: unde rationalis atq; intellectiua anima in infantis corpore præter natu-
 ram suam irrationalis esse uidetur: & intellectus ægrotatione corporis uersus insanit: &
 senectute instrumentis omnibus intellectis intellectiua animæ uirtus hebetatur: dolo-
 res rursus præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deiiciunt:
 quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet inuitabilia quædam uincula liberta-
 ti animæ partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere: sed uoluntas ho-
 minis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus cun-
 ctis resistat. Corpus enim plærūq; ad uenere fertur: & anima habens utens rationis
 subigit corporis impetum atq; domat. fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia
 quaeritat: at uoluntas econtra: ea ipsa nonnunq; eligit: & ieiunio cæterisq; laboribus ap-
 petitum carnis frænat: præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum: & uo-
 luntas laborem plærūq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui
 præter naturam est conuertunt: masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non
 in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit interdum auertitur: adeo ut nō
 nunq; mori melius q̄ uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si
 ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi es-
 set difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines inter
 bæluas inter ignem etiā atq; aquam continentemq; aera non est sibi solummodo pu-
 gnandum aduersus coniunctam corporis naturam: uerum etiā ad infinita pene exte-
 riora. Crebro. n. etiā ciborum & continentis temperies aut econtra frigora æstus aliaq;
 huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autē per accidens ingruenta non pa-

LIBER SEXTVS

rum propter corporis naturam quæ non facile potest exteriores sufferre uoluntatē hominis perturbant: ad hæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plarūq; nostram rationibus aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliorē: alias peiorem efficiunt: Solet. n. conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti ēt prauī mores proba conuersatione corrigunt: sic igitur rationalis aīæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autē uiribus suis diuinis aliqñ superat cuncta: & inuictō robore philosophatur. Quid dicam q; quibusdam sæculis excelsō magnoq; animo hoīes & robustissimis corporibus abundarūt: nonnullis econtra: quæ oīa gubernationi totius aptissime congruentia q̄ maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autē simpliciter tam his quorum nos sumus causa: q̄ his quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt una omnipotens atq; oīa penetrans prouidentia dei præsidet: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus multa ēt eorum quæ natura fiunt commutat: auxiliūq; affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus & operemur: his oībus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt: in ea quæ secundū naturam: & in ea quæ per accidens fiunt omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locū factorum possidet ratio: hinc etiā unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his quæ secundum naturam aut corpore aut aīo: fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt: Solummodo autē in libro animi motu: qñ non secundum naturam neq; recte mouetur: sed a regia exiens uia sponte (dominus. n. sibi ipsi animus est) præter naturam fertur: cūq; præcipuum honorem a deo accæperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex iniūcta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare: uia uero regia recta est: quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliqua eligere cum possit ēt contraria male. Ita si proprio motu naturale despexerit legem fons uirtuū sponte non aliunde neq; ulla necessitate: sed libera uoluntate atq; iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus aut naturā aut substantiam animæ creauit. Cui. n. ipse bonus sit: bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt: Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: nō enim natura sed præter naturam malum agitur: cum sit electionis deprauatæ non naturæ opus: Cum enim uirtus ad eligēda bona inest: si ea non elegit: sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempserit: Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarū omnia depræhendere putat: nec nobis sed uirtuti qua omnia mouentur peccandi causam tribuit: is quomodo non impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat: sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniam tamen non peccare ui factorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorum diuinæ attribuat prouidentia: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur imo uero pessimus omnium: quia creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia uitia ipelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata nō esse: aut peccandi causam

LIBER SEXTVS

causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisque adsit peccare homines cogit: siue stellarum motui uim cogendi concessit. Ipse certe aut per seipsum aut per orbem caelestes quasi per organum nolentes homines ad uicia immittit. Quare non iure homo sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil scelestius excogitari potest. Ita qui fatorum necessitatem esse credit: is aperte deum & prouidentiam negat ueluti eorum: qui deum uniuersis praesse putat uim fatorum omnino destruit: Aut enim idem est deus quod fatum: aut diuersum: idem certe non erit. Nam si seriem causarum inuitabilem caelestium motu effectam fatum esse opinantur. quomodo elementa corporea unde caelestia etiam constant priora fato non erunt: & quomodo quod elementis & caelo posterius est: idem erit quod prima causa? Quod si elementa: & rationis & animae expertia sunt: deus autem incorporeus & uita & sapientia est rebus omnibus & ut sint & ut bene sint bonitate sua largiens: non erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod cum caelestia corpora consequantur eorum accidens est. Si ergo diuersum quaerendum utrum melius deo est an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari potest. Vnicui ergo deus superabit exterminabitque omnino fatum: aut si patietur ipsum extare cum possit uim eius malignam copescere: ipse ad se ipsum malignitatis causam attrahet. imo uero siquidem creator omnium deus est: fatum quoque ab ipso productum est. Ita nullae uidebitur sibi curae uniuersum esse. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionem & ab his quae a libera potestate animi fiunt a parte prouidentiae pateant effectus. Nam & si nullae quaedam partim corporis partim externarum rerum animi plarumque a uirtute repellant: ad omnia tamen resistit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quae res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula comprobatur. Infiniti pene homines non solum graeci & barbari. uerum etiam mulieres teneraque puellae intrepidae cruciatu omni supato libenter a corpore abierunt. Nec quisque poterit fatorum necessitati haec accommodare. Quando. n. alias talia caelestium motus effecit certamina: aut quando uita hominum ante saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit: quae prauam superstitionem deiceret: & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autem sapiens unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod si haec nunquam fuerunt: non est certe causarum series & fatalis necessitas omnium horum causa. Nam si esset profecto alius quoque eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro satis saluator hostes deus uerus per uniuersum orbem praedicatur. & qui apud graecos uel apud barbaros dii putabantur: non alia re quam praedicatione nostri saluatoris deiciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmant: qui nullam esse fatorum uim docuit atque docet quomodo igitur ipsum fatum non esse se ipsum praedicat? Qui autem praedicationis euangelicae gratia uel certarunt iam multis annis: uel etiam nunc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendi rationem diuersis temporibus & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mentis compos credere unquam poterit iuuenes simul ac senes uiros & foeminas seruos & liberos doctos atque indoctos non in uno climate orbis neque in eadem hora natos: sed ubique terrarum & diuersis temporibus factis coactos unam & eadem nouam atque inauditam doctrinam & quidem cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse: & uere philosophiae dogmata duriciamque uiuendi quam delicias maluisse: Caecus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iudicaret non necessitate sed libero haec fieri arbitrio.

Ipsos gentilium philosophos uerba contra eos q̄ fatum esse opinantur. Cap. VI.
 Lura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris
 confundere institui: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in
 libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utitur. Sed eas igit̄
 in delphis tu: neq̄ possis tacere cum uelis: sic Iouis filius Apollo uult modo: non quia
 uult sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hūc ser-
 monem deductus sum de potestate nostra quam fundamentum humanæ uitæ multi
 appellant diligentius quærere: hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Demo-
 critus autem si bene memini atq̄ Chrysippus alter seruam alter semiseruam pulcherri-
 mam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum cu-
 randum est. Quod si deus etiam aduersus nos est quid faciemus? Sed non est aequum
 uel Apolline repugnante ueritatem prodere Christo enim Chironis sic respōdit: patria
 relicta Euboeam pete: ubi fatatum tibi est urbem ædificare. Quid ais o Apollo? An nō
 est potestatis meæ patriam relinquere? q̄ si mihi fatatum est ibi urbem ædificare: siue tu
 consulas siue non & siue ipse uelim siue nolim omnino faciam: eritq̄ mihi necesse etiam
 si nolim. Sed forte melius est tibi q̄ rationibus credere. Aliud igit̄ afferas: nuncia pa-
 ris o thesides in aëria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu uol-
 præciperes quoniam fatatum est. Aëriam autem thasum insulam archilochus thelesi-
 dis filius prius appellatam fuisse docuit: & paris coloniam illo mittere peruasit: qui tu
 delictet nunq̄ id fecisset nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ociosi sum-
 mus age nunc mihi responde: Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis.
 Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet q̄ sensu: perceptio neq̄ quadam mo-
 stra: Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Ut ego
 quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Ut uero
 tu diceres alter homo alter deus: & alter diuinator alter sycophata. Quod tibi facile co-
 cedam: si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais. An nō recte iudicauimus sensu ac
 perceptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad del-
 phicum oraculum ueniat: nisi sentiat intelligatq̄ alicuius se re indigere? Quomodo au-
 tem Chrysippus qui se in seruitutem induxit id quod dicebat intelligebat: aut quomo-
 do uel cum præsentē Arcefilao disputat uel absentē epicuro respondet: si nec quid sit Ar-
 cefilao: nec quid sit epicurus omnino percipit: nec percipere pot̄: immo uero nec quid
 ipse sit? Si hæc aduersus uos quispiam diceret nullo modo ferre posses. Quare o De-
 moerite & o Chrysippe & tu o cælestis diuinator si molestum uobis uidetur: cum quis
 intelligentiam atq̄ sensum eripere a nobis conatur: non ne nos quoq̄ moleste ferre de-
 bebimus si magni sensum & mentem uestram putatis: nobis autem fati necessitatem ne-
 scio quam incuciat: quam alius uestrum a deo esse asserit: aliud ab atomis deorsum la-
 tis ac inde sursum repercussis: quæ modo coniunguntur: modo resoluantur fieri contē-
 dit? Cum aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum
 interest inter ambulare ac ferris: aut inter uelle atq̄ cogi. Quorsum hæc? quia hæc nescire
 uidearis o Apollo. quanam sunt ea quorum domini sumus: quæ a nostra uoluntate de-
 pendent. Hæc certe uoluntas nostra nō paucarum rerum principium est. Tu autem cū
 omnia scias hoc principium ita te latet: ut quæ hinc sequuntur nullo modo scire iudica-
 ris. Non ne igitur imprudens es: qui Laio respondisti quia interim eum a filio fatatum
 esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suæ dominus nasciturus filius foret. Illud porro
 ridiculum est cōiunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Vtuntur aut̄ sapien-
 tiores

LIBER SEXTVS

tiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum sui fuisse: siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi: uerum filius quoque sicuti & pater suae uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quamnam fuit? Cades patris antecessit: & eniginatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad haec alter nepotum regnum rapuit: alter profugus Adraști filiam in uxorem duxit. Unde septem duces ridiculose mouentur quae series ista cōglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset: aut Iocastes nuptias reppulisset: quomodo maledictionem illam euripideam in filios edixisset? Praeterea si Oedipodis filii conuenissent simul uel uicissim regnare: uel si qui profugit non ad argos sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cū in argos uenisset Adraštus ei filiam nō dedisset: uel si uxore ducta in patriam reduci nō curasset: aut si cuperet quidem ipse: Adraštus uero & ceteri duces contempissent: aut si cum parati ad pugnam thebas petiissent timore percussus frater cum fratre conuenisset: quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem sed seriem istam rerum necessariam pernego: quācūque enim rem mihi optuleris simili quodam pacto eam incidere potero: ac ita ostendam nullā esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouetur? Quae omnia tu nullo modo sentire uideris apollo tibi Iupiter dedit Locro respondisti dabitque mala: non recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum nō punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur; qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artē depone. Erit enim quod fatatum est etiam si nō praedixeris. Lycurgum autem illū qua ratione laudasti o Apollo: Nam si bonus erat non illi hoc sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus ut tu praedicas: non sponte sed uel bonus erat. Quasi quispiam mēte captus formosus laudet: & deformes uituperet. Iure namque neque homines dicere possunt: noluisti nos o Iupiter bonos esse: immo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atque Cleanthes nulla laus attribuenda est si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuisse assero: quem ob probriis peteres mollem atque iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit haec quomodo dicebas si sponte ipsum peccare non credebas? Haec Oenomaus: qui tibi si non satis facit reliquos philosophos plegere non graueris. Multi enim atque inlignes aduersus huiusmodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti quam indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap. VII.

Rimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enim & nos causam esse agitabilium & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur: quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostēdit. Sed Chrysippi quaedam prius ponemus: qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit: & demum Homerum inducit dicentem.

Quae data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.

Quae nato inuoluit filis sibi parca seueris.

LIBER SEXTVS

Quum mater peperit illum. Et alibi.
 Non est qui fixas parcarum auertere leges
 Effugere aut possit.

Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse: quibus & ipse
 Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uo-
 lebat: quid enim clarius atq; acrius illis? Ut caderent tribuit sua certe amentia causam.
 Et rursus:

Quam falso accusant superos stultiq; quærentur
 Mortales: etenim nostrorum causa malorum
 Nos sumus & sua quæq; magis uecordia lædit.
 His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fati faciunda nobis proba-
 tur: quis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur.
 Non enim oia sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit:
 Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit.
 Non oia profecto sed mortē fati ac necessario euenire ostēdit. hoc ipsum ē illud uulr.
 Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris
 Non enim omnia sed quædam fato destinata necessario sibi euentura confirmat.
 Illud quoq; ab Homero optime dictum est.
 Non est qui fixas parcarum auertere leges
 Effugere aut possit.

Quis enim potest quæ necessario impendent effugere? Nō ergo suffragatur Homerus
 Chrysippo: uerum ē refragatur. Ille nāq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: ne-
 cessario at cuncta fieri nunq; ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate fatorū cun-
 cta fieri conatur ostendere. Et illē quidem cum poeta si non pollicetur ueritatem rerum
 docere: sed uarias hoīum opiniones plærūq; ponit: unde non est alienum ab eo cōtraria
 nonnunq; dicere. Philosophis aut & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uti te-
 stimonio magis q̄ ratione turpissimum. Putat aut insolubilibus uti argumentis exposi-
 tione noīum. Fatum. n. dicit dictum quoddā determinatumq; diuinitus esse. Parcas at
 econtrario qm̄ nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse par-
 cas arbitrantur: quia tria sunt tpa in quibus oia inuoluūtur. Lachesiumq; dictā esse quia
 lanchanīm græce euenire per sortem designat: Atropon quia uerti non possit. Clothon
 quoniam contorta & coordinata omnia teneat hoc. n. nomina ipsa græca lingua osten-
 dunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego at satis mirari nō pos-
 sum quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significant. n. nomina quemadmodū
 exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq;
 opiniones sequeris? An forte quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur?
 Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem qui nō æque ac Orestes & Ale-
 meon insaniat. Præter solum sapientem? Deinde addis unū uel duos aut admodū pau-
 eos sapientes fuisse: opinioneseq; multorum de gloria de diuitiis de regno de uoluptate
 quæ omnes pene bona arbitrantur tanq; uulgares refutandas ducis? Aut quomodo om-
 nes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autē tam multos etiam libros
 conscripsisti? Non enim docendi sunt qui falsas opiniones non habēt nisi forte recte tūc
 omnes opinari dicas quando tecum conueniunt: cum uero diuersa q̄ tu putant tunc fur-
 riosos appelles.

LIBER SEXTVS

riosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines non erit nobis argumēto recte illos sapere qui tecum conueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti: cum laudare quasi sapientes quia te sequitur debuisses? Ad hæc et si non fuere illos ego asseram cum tñ a sapientia longe absint: ridiculosum est propter positionem noium eorum uti testimonio quos non præstantiores teipso neq; sapiētiores arbitraris: nisi forte eos qui ab initio hæc noia excogitarunt sapientes fuisse contendast: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita quomodo ergo nominibus significatur oia simpliciter fati fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parcarum numerus & noia ipsarū & fusus & glomeratum in eo filium cæteraq; huiusmodi inuitabilem a sæculo determinationem causarum ostēdunt. Quæ tñ necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus earum alias diis hoies attribuerunt: alias uoluntati nostræ subiecerūt: aliis natura præest: aliis fortuna: quam mutabilem atq; instabilem esse uolētes prisca hoies significare in pila sedentem depingunt. An hæc oibus ita esse non uidentur? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiunt oia diuinitus fieri arbitrantur quæcūq; autem nos agimus nostræ uoluntati attribuūt. Quare uides nō attestari tibi uulgarem hoium opinionem: sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstrationibus utitur Chrysippus: in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur: quæ nos incipientes conscripsimus: ut puta studia hoium retunduntur: nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tñ ad gubernationem totius referantur ea fatata esse. Utitur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; nō capi te fatatum est si hostes caueris: liberos quoq; habere fatatum si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret milonem inquit pugillem intactum fato certamine abiturum non recte arbitraberis si luctaturum eum putares: sic & in aliis res se habet. Multa. n. sunt quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studium conferamus. Ita. n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro & nigrum albo & calidum frigido contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nā quæ fatata sunt siue nolis siue uelis omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est ne uestem amiserim & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus quia fugi: & intactus e gymnasio recessi quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit non fatata. Nō possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra fati continetur. Quomodo inquam fatata sunt: si meæ potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fati uoluntatem nostram uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit si uxorem cognoscere uolueris: si nolueris igitur non habebis: hæc ita dicere in rebus fatatis nō possumus. Non enim morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fecerint: sed simpliciter morituros dicimus: susceptibileq; doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nulla causa cōtineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est nulla serie causarum a sæculo continebatur: nisi forsitan ipsum quoq; uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igit in nobis potestas esset nisi diligentia mea uelis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expers: quemadmodū nulla

dignus laude si saluaretur: Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro quem de fato ad Antonium edidit his uerbis. Chryssippi dogma refutat: Omnium quæ fiunt inquit quattuor sunt causæ ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficietes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia: quis enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerū ut res pertior fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponitur etiã causa est. Nec istæ tres solummodo causæ sunt: uerum etiã nõ minus finis cuius gratia facta statua est: ut uerbi gratia ad quædam hominem honorandum. Nam absq; aliqua huiusmodi causa non esset facta: profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint ac inter se manifestissime differant: quis in nonnullis concidere uideantur: fatum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est consideranda. Omnia igitur quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiens ad finem aliquem tendens ea faciat: quædam nullius ut barbæ tactus manus nonnunq; extensio & similia: quæ quoniã sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt alia natura alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem puenit nisi impedita fuerit. Cum aut finem consecuta sit cessat motus ratio etiã nihil frustra facit sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione aut fieri dicimus qñ qui facit cogitatione quæ facturum est prosequitur quæ sunt quæ artificio & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atq; causas generationis habent: & fiunt quidem ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam non in ipsis productioniq; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt aut ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt: quoniam in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu aut atq; fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit aut eis cum alterius gratia fiunt quasi finis quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est ad quasnam efficientes causas connumerare fatū debemus: an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem aliquem tendere oēs dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita pariter sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatē nostram reduci fata possunt. Præter naturam et fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodã naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: profecto si natura fieri est fato fieri: fiet etiã præter fatum. Videmus. n. inquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationē eius quam complexionē corporis habet exercitio atq; doctrina melior sæpe fit. Vnde cum Physiognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis iccirco derideretur, Non errat Socrates

LIBER SEXTVS

Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim natura essem nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura præest. quæ naturalia nihil a fatis differre ostendit. A fortuna uero ei fieri ait: quæ nullomodo intenduntur quando alteri us gratia quædam fiunt: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurum inuenit cum huius gratia non federet: & equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quæ omnia fato non fiunt. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ: Nonnulla. n. suspensa morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam habemus causam incantationes et maleficæque artes quæ causam habeant incertum est: Sed propter hæc sunt quædam quæ ad utrumlibet contingunt dicuntur: quæ fato fieri omnino negamus: ut mouere pedem leuare supercilia tacere loqui cæteraque huiusmodi innumerabilia: quæ fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod factum est contrarium suscipit. Præterea consilium hominis frustra non est: esset autem frustra si homo necessario ageret quæ agit. Aperte autem id præter animalia cætera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua faciunda uideat. cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasiam: & ad agendum mouetur. Sin uero improbat eicit expellitque ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquam consilio agerimus temeritatis atque sprete consilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uituperamus hortamurque consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quæ de fato habetur falsa penitus est: inde patet: quia etiam eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Increpant etiam castigant que suos quasi propria uoluntate peccantes: plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniamque dignam putant si quis inuitus peccat: sponte autem delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostre potestatis concedimus: ut omnia quæ natura uel fortuna fiunt: quæ nullus fati subiecta dicere audebit: his ita nobis compediote a summis philosophorum sumptis quæ diuinis nostrisque scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguunt: non est alienum aduersus etiam malignam chaldaeorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam profitentur nonnihil afferre.

Bardefanes de eodem. Cap. VIII.

Icamus igitur non mea sed ea quæ Bardefanes uir genere quidem, syrus doctrina uero caelestium corporum omnium chaldaeorum excellentissimus in dialogo quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur: inquit alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: quæ omnia sibi cum cæteris animalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint coniunctione procreata natura omnino feruntur. Leo carnes est: saluti suæ propugnat si quis iniuriam infert: Oues foenum edunt carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit & pestifero non iniuriantes stimulo petit. formica natura duce hyemem suspicatur iccirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mirabilioraque possem narrare: sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rationis animalia & secundum eam iucunde uiuere. Soli

2
 autem homines cum & natura ducantur ut dictum est: mentem etiam & orationē quā
 a mente profertur quasi præcipuum quoddā donum possident: quo non natura ferunt
 Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriuntur: alii sicut oues. non
 est unus uniuersis uestitus: non mos: non lex: non unus uiuendi modus: non simplex re
 rum cupiditas. singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos
 nisi quantum uolunt imitantur: libertas enim hominis seruituti subiecta non est. Nam
 etiam si sponte seruiat libertatis suæ id quoque est ut possit cum uelit seruire. Multi homi
 num ac maxime alaneorum gentis quasi atroces bestia carnibus aluntur: panē non co
 medunt non quia non habent sed quia nolunt: nonnulli carnes omnino fastidiunt alii pi
 ses solummodo edunt: nonnulli etiam si fame morentur. pisces non essēt alii aquā: alii
 uinum: alii ceruisiam bibunt. A deo multiplex atque diuersa cibi & potus in hominibus
 est differentia: ut in oleribus quoque comedendis conuenire non uideatur. Sunt etiam qui
 ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriantur. & qui non iniuriantur quidem: sed læsi
 propulsant iniuriā nonnulli tanquam lupi rapiunt & sicut catæ furant: alii tanquam oues sic oia fe
 runt ut et iniuria uexati propetiant: Vnde alios iustos alios iniustos appellamus. His rebus ap
 tū est non natura in omnibus hominem ferri: Vna. n. in omnibus natura est: hec uero diuersa: sed in quibus
 dā natura: in quibusdā uoluntate. Quare in his laudē uel uituperationē meretur in illis
 autem iure inculpabilis est. Post pauca deinde subiicit diuersas hominibus leges scriptas
 & non scriptas in diuersis regionibus latas esse: e quibus inquit narrabo quanto meli
 3
 us possum. Apud feras lex est nec occidere nec fornicari nec furari nec adorare simula
 chra: Vnde in illa regione nullum templū conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adul
 tera: nemo fur: nemo homicida: nec uoluntatem alicuius illoque ardentissima stella mar
 tis in medio cæli constituta ad cædem hominis coegit: nec Venus Marti coniuncta ut alie
 nam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis et apud eos diebus in
 medium cæli martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci homines
 negandum. Apud indos autem & bactros multa milia hominum sunt qui brachmanes appel
 lantur: hi tam traditione patrum quam legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliqd
 comedunt: uinum aut ceruisiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt so
 li deo attendentes: At uero cæteri omnes indi in eadem ipsa regione adulteris cæde temu
 lentia simulachrorum cultu inuoluuntur: inueniunturque ibi nonnulli immo uero gens
 quædam indorum est in eodem climate habitans qui homines uenantes atque sacrificantes de
 uorant: nec ulli planetarum quos scelices ac bonos appellent a cæde ac sceleribus istis pro
 hibent: nec maligni brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex
 erat filias sorores matres quoque ipsas in matrimonium ducere: nec in perfide solum ueget
 etiam quicumque persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda hæc diligenter
 matrimonia celebrarunt: quos alia gentes hoc scelus abominata magusæos appellant
 suntque usque ad hodiernum diem in media ægypto phrygia gallatiaque plurimi magusæi
 susceptione patrum eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis & do
 mo Saturni cum saturno ipso in natiuitatibus omnium Marte aspiciente uenerem fuisse
 Apud getulos lex est a mulieribus agros coli: ædes ædificari: huiusmodique cætera opera
 fieri: & ad hæc ut quibuscunque uelint conueniant: nec a maritis accusantur: nec adultera
 appellantur cum passim omnibus misceantur: ac præcipue aduenis: Aspernantur quoque apud
 eos feminae uniuersos odores: nec tinctis uestibus induuntur: & nudis omnes pedibus de
 gunt: cum uiri apud eos econtra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant:
 nec id mollicie faciunt. Fortes enim & bellicosissimi propter cæteras gentes sunt: Nec omnes
 apud eos

LIBER SEXTVS

apud eos natae feminae in capricorno aut aquario male affectam uenerem habuerunt: nec uiri oēs in ariete una cum marte constituta uenere nati sunt: quod fortes simul & delicatos efficere uiros chaldaeorum nugae conclamant: Mulieres in bactris praestanti ornatu atque unguentis utuntur: & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultae singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atque lapidibus phaleris equorum ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis quam conuenis permiscetur: nec a uiris accusantur: quippe cum eorum dñari uideantur nec bactrianarum oium natiuitas uenerem cum Ioue ac marte in medio caeli & terminis ueneris habuit. Apud arabes adulterae oēs interimuntur: & suspectae solummodo puniuntur. In parthia uero atque armenia interdum a iudicibus iudicibus interdum occisi a cognatis homicidae necantur. Qui autem uxorem aut filium aut filiam aut caelibem fratrem aut innuptam sororem interfecerit nec accusatur quidem: lege namque ita sancitum est cum apud graecos & romanos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimū furatus est lapidibus obruitur. In bactris qui pauca furatur sputis de decoratur. Romanorum legibus uulneribus caeditur: ab euphrate fluuio usque ad orientalem oceanum cui caedes uel furtum obiicitur non magno mero re torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominiae se ipsum interficere cogitur. Graecorum est sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga pariter atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse & interficiunt & sepulturae tradere non dignantur. Apud gallos autem pueri publice nubunt: nulloque dedecore propter legem notantur: nec est perfectio possibile. oēs qui apud gallos produit florem aetatis uenerem & mercurium in domo saturni & martis termino occidentes habere. Multi uiri apud britannos unam uxorem habent apud parthos econtra multae feminae unum maritum: casteque omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculisque interfectis solas feminas alunt bellicosaeque omnes similiter sunt magnam exercitationis bellicae curam gerentes: Mercurius in domo sua cum uenere a chaldaeis efficere dicitur homines numularios & qui fingere atque pingere sciunt: in domo uero ueneris unguentarios uocē exercentes histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & mauros in superiore quoque libya & exteriori germania & apud Sarmatas & scythas caeterasque gentes quae septentrionales ponti partes habitant in Alania quoque atque in Albania Oche ne Saunia atque Aurea nullus numularius nullus pictor non architectus non geometra nemo exercens uocem nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus mercurii atque ueneris huiusmodi coniunctio inuenitur: omnes medi canes non parua alunt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes prouiciunt: neque omnes in natiuitate diurna lunam cum marte sub terra in cancro habuerunt Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores concremantur: nec omnes qui sponte rogi mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solem cum marte in termino martis in leone habuerunt. Plurimi germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes qui ita se suspendit. intercapram a Saturno atque Marte lunam habuisse. Quid plura singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbique autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem praeualere uidemus nec natiuitas aliqua nolentes Seras ad homicidium compellit: aut brachmanas ad esum carniū: nec praesae a sceleratis nuptiis remouent: nec indi a rogo: nec medi a canibus: nec parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate mesopotamices feminae nec graeci a gymnasiis ubi nudis corpo

LIBER SEXTVS

ribus exercentur: nec romani ab imperando: nec galli ne muliebria patiantur: nec gentes
 omnes quas barbaras appellamus musarum cognitione approbandam ducunt. Singu-
 lae namque gentes ut uolunt & quam nolunt libertate sua utuntur legibus moribusque obedi-
 tes: naturam quoque ipsam quae corpus homini tribuit sequentes interdum sponte sapientius
 etiam coacti suntque ubique diuites atque pauperes principes & subditi sani & aegroti: nemoque
 ipsorum necessaria natiuitatis sorte haec consecutus est. Haec o Bardesane quis satis nos
 mouent astrologi tamen terrarum orbem in septem climata partuntur: & alius in alio cli-
 mate planetarum dñari dicitur: diuersasque leges hominum a principibus positas quos non alie-
 na a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Phi-
 lippe uera inquam haec ratio. Nam & si terrarum orbis septem partibus diuidatur: in sin-
 gulis tamen partibus multas nec. vii. solummodo. vii. planetarum instar: nec. xii. ad. xii. nu-
 merum signorum: nec facierum numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differetias
 inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quae dixi. In uno. n. idorum clima-
 te atque regione sunt qui a carnibus omnino abstinent. & qui uel humanas carnes deuorat &
 magusse non in perfide solum sed ubicumque habitant filiabus matrimonii me iure conne-
 ctuntur. multaque barbare gentes aliae meridiem aliae occasum: aliae ortum: aliae septen-
 trionales partes diuersas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia par-
 ticipant. quot sapientes putatis malas leges sanxisse: quot leges necessitate solutas: quot
 uictores leges uictis dedisse: nec tamen stellarum aliqua proprium clima mutauit: no-
 stra memoria in Arabia Romani uidentes irruerunt: & barbarorum expulsis legibus
 suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oēs facile ad hanc ueritatem adducere
 potest. Omnes iudaei mosaica lege in octaua die pueros circumcidunt: nec alicuius stellae
 uel coguntur nec regionis tempore impelluntur: nec alienis moribus ut aliter faciant im-
 ducuntur. Nam siue apud Syros siue apud Galatas siue in italia siue in gracia siue in
 Parthia ubicumque sint legem suam seruant: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto
 potest. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatem omnes iudaeos: praeterea unam
 semper. vii. dierum ubicumque fuerint ab omni opere cessant: nec iter agunt: nec igne utun-
 tur: nec genethliaca quaedam ratio coereet. Iudaeum aedificare uel diruere domum: uen-
 dere aut emere illo die: atque multi eorum eo die nascuntur: multi aegrotant aut sanant
 multi denique eo die moriuntur: haec enim liberi arbitrii non sunt. In syria & osroene sunt
 etiam galli & phrygiae matris deorum multi absceiebantur. Deinde rex Abgarus omnium
 quoque manus qui id agebant abscondi iussit: ne quisque postea in Osroene uirilia sibi am-
 putauit. Quod autem dicemus de christianorum secta: qui in omni parte orbis immo-
 uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas parthi christiani ducunt uxores: nec cani-
 bus mortuos obiciunt. Medii: nec Persae filias ducunt: nec bactriani & galli matrimonia
 corrumpunt: nec aegyptii Apin aut canem aut hircum aut felem colunt: sed ubicumque sunt
 alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec genethliaca ratione aut sua aut
 principis alicuius impelluntur unquam: ut quae nefanda magister eorum duxit facienda pu-
 tent. Sed paupertatem labores ignominieam cruciatus intolerabiles sufferunt. Nam quem
 admodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest pericu-
 la effugere: & certe si omnia potestatis essent nostrae nos essemus uniuersam: sin uero ni-
 hil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem
 uiolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuique na-
 turae praecipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium ut libertate
 uoluntatis atque iudicii uteretur. Haec Syrus ille.

De eodem

LIBER SEXTVS

De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine. Cap. IX.

Erum quoniam ab exterioribus multe iam ad hanc rem collegimus nõ erit ab
 re non nihil a sacris afferre litteris: ut undique falsitate obruta ueritas facilius
 emergat. Sed qm nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellenti
 earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quãtus fuit ille Origenes quẽ
 non negauerim laboribus suis persuasus ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio: quem exte-
 riores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam minime ignorãt. Au-
 di ergo quid de proposita quæstione sentit: & quomodo totam hanc rem in commenta-
 riis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius exponere
 in signa facta esse luminaria solem scilicet atq; lunam & reliquas stellas. Non. n. solũ
 gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu quæ in terris sunt necessario accidere cre-
 dunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus cõturbantur impos-
 sibile aliter fieri credentes q̃ stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis ef-
 se libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse: ita prædi-
 ctum a scripturis dei iudicium quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinẽ
 destinãtur falso fore prædicaretur. Quid plura? Ipsa quoq; fides & saluatoris nostri ad-
 uentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in constituendis ecclesiis prædica-
 tio inanis erit nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coa-
 ctum fecisse quæ fecit passumq; fuisse quæ passus est: nec suæ deitatis sed stellarum cun-
 cta uirtute euenisse: his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in chri-
 stum credant: quos libenter interrogabimus quãtõbrem deus huiusmodi mundũ pro-
 duxit. An ut in eo alii absq; ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crude-
 litate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dice-
 re: in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum ef-
 se ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iustus esse dice-
 tur? Præterea interrogandi sunt utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt: an
 soli miseriam effugerunt: si primum manifestum est quia a stellis etiam hanc opinionẽ
 consecuti sunt: quæ si uera est cur omnibus infata similiter non est. Sin alterum cur non
 omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ agũ-
 tur: cur orant? cur uouent? cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde nanq;
 his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato: quare aut cum illud cõ-
 sideremus sicut in signa luminaria in hunc sermonẽ incidimus nunc explicemus. Qui ue-
 ram alicuius scientiam ab aliis accæperunt: aut ab his qui interfuerunt passiq; sunt: aut
 ab his qui uiderunt: aut ab his qui nullo mō interfuerunt: sed auditu didicerunt docent.
 Si ergo ab alio quis audit factũ esse aut futurũ aliquid: cuius tñ ille nec fuit nec erit cã: si
 iccirco qm ab illo didicerit cãm ipsius fuisse illum uel futurũ esse arbitratur: non parum
 profecto errat: ueluti si quis prophetæ librũ euoluat in quo de prodicione Iudæ scribit:
 & cum iam parratã rem uideat qm a libro futurum id didicit librum causam putet: aut
 si nõ librũ ipsum auctore libri uel hunc quidẽ minime sed deum qui inspirauit. Nã quẽ
 admodũ pphetiæ de Iuda diligentius uerba examinata non fuisse dcum cãm pditionis
 ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurũ. Sic si qs
 altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationem scrutari: & q̃ i quibusdam futura
 nõ ipressit: nec eũ qui præsciuit oĩum q̃ præsciuit: nec eas res quibus præscita ipressa sunt
 cãm esse profecto itelliget. Deum igitur omnia futura præscire q̃q; etiam per cõmunem

de deo conceptum clarissimum sit: tñ & a scriptura nonnihil afferamus Susanam ergo audiamus dicentem. Deus aterne qui absconditorum es cognitor qui nosti omnia anteq̄ fiant: tu scis q̄ falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide aut̄ in tertio regum non solum res gesta: sed ipsum quoq̄ nomen regis complures annos propheticè sic conscribuntur. Et constituit Hieroboam diem solemnem in mense octauo quintodecimo die mensis in similitudinem solēnitatis quæ celebrabatur in terra Iudæ & ascendit in altare quod erat in bethel ut immolaret uitulīs quos fabricatus fuerat. Et post pauca & ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in bethel Hieroboam stante super altare & thus iacente: & exclamauit contra altare in sermone dñi & ait. Altare altare hæc dicit dñs, ecce filius nascetur domui. Dauid Iosias noīe: & immolabit in te sacerdotes excelsorum: qui nunc in te thura succendunt: & ossa hoīum iacēdet super te: deditq̄ in die illa signum dicens hoc erit signum quod locutus est dñs. Ecce altare scindetur: & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare, scissum ac effusam pinguedinem fuisse secundum signum quod homo dei dederat in uerbo dñi: apud Esaiam aut̄ qui multo ante captiuitatis tempora fuerat noīatim de Gyro mentio fit: qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit dñs deus Christo meo Gyro: cuius apprahendi dexterā ut subiiciam ante faciem eius gentes & uires regum fundam: aperiam ante eum ianuas & urbes non cludentur. Ego ante ibo & montes humiliabo: portas areas conteram: & uectes ferreos confringam: & dabo tibi thesauros absconditos: ut scias quia ego dñs qui uoco nomen tuum deus Israel propter seruum meum Iacob & Israel electum meum: quibus dilucide significatur propter beneficia quæ populo contulit multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoq̄ Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum nanq̄ assyriorum argentum parsarum æs macedonum ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro & de quattuor Alexandri successoribus: de Ptolemæo quoq̄ rege ægypti q̄ cognominatus est Lagus his uerbis scribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos suos: & uenit usq̄ ad arietem illum cornutum quem uideram stātem coram Vbal: & eucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ: cūq̄ appropinquasset prope arietem efferatus est in eum: & percussit arietem: & contriuit duō cornua eius: nec poterat aries resistere ei: cūq̄ misisset eū in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius: Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumq̄ creuisset factum est cornu eius: & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cæli. De uno autem ex his egressum est cornu unum: & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus: locum ubi natus ubi educatus est: recessum in ægyptum: miracula etiā quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt deum ab aeterno cuncta præscire. Ipse quoq̄ saluator euerfione hircosymorum prædixit. Quorsum hæc: ut facilius enodare possimus quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cælo stellas non ignoramus: ut & contrario motu quin uniuersum & alias tardius alias uelocius ferantur. ut hoc modo per uarios earum aspectus atq̄ coniunctiones tam uniuersa q̄ singula non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes quibus ut postea ostendemus hæc scire necesse est percipiant. Cum autem homines aut̄ quibusdam obseruationibus: aut aliquorum spirituum & doctrina qui ordinem suū transgressi multa hominibus suggererunt: nonnulla stellarum motu confusus præuiderint

LIBER SEXTVS

derint putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse res quas non efficiunt sed significant de quibus oibus breuiter ac exquisite secundum uires nostras dicemus: Proponantur igitur hæc ordine considerata: quo pacto cum a sæculo futura deus oia præsciat libero nos arbitrio fruamur: & quomodo stellæ non sint humanarum res causa: sed solummodo signa: & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeant: sed uirtutibus quæ superiore homine sunt hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quænam eam fuerit ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur quod gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum enim præscire deum uniuersa minime negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt: Nam si ab æterno iniqui in iniustum aliquid futurum deus præuidit nec scientia diuina falli potest erit omnino ille iniustus: nec possibile est iniustum eum non fore cum non possit aliter agere quam deus præsciat: ex quo ad sequentia et nonnulli descendentes frustra culpari iniustos contendunt: similiterque de cæteris de iactis & de uirtutibus opinantur. Unde sequitur liberam non esse hominis uoluntatem si deus frustra præsciat: aduersus quos dicendum quod oia deus ab æterno uideat antecedentia sequentia causas rerum atque effectus. Nec tamen omnium ipse causa est: nam quemadmodum si quis temeritatem hominis alicuius perspexerit quia ignorantem eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera in quibus lapsus misere iacebit non effecit hunc ipse temerarium illi homini lapsum: sic deus cum uniuersumque uoluntatem præuideat hunc perperam illum recte acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa: nec enim ullo pacto ad peccandum deus quem impellit aut mouet: sed econtra dicam enim si absurdum multis forsitan uideatur id quod futurum est causa est ut deus euenturum illud præuideat: non ergo ideo fit quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus sic accipit quasi necesse sit omnino fore minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur: necesse fuisse ipsum prodere. Si sic enim esset non uituperaretur ab his qui proditurum præuiderunt: uituperatur autem nimium quoniam potuisset et non prodere. Audi quid propheta de ipso dicit: nec sit qui misereatur pupillis eius pro eo quod non est recordatus facere misericordiam & persecutus est hominem inopem & mendicum & compunctum corde mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem etiam aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam enim dei ueram non esse impossibile simpliciter est. Quæ ergo contingentia sunt: quæque accidere & non accideri possunt: ea uel euentura uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsitan hoc modo dicetur: si continget Iudam prodere præsciuit hoc deus: si non continget similiter deus præsciuit: cum ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iuda sit: deus præscientia sua præuidit quod a Iuda eligeretur nec præscientia dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui possibile est Iudam proditorem fore. Sed contrarium quoque possibile est: quis ergo contingens utrumque sit: ego tamen uideo proditurum. Non enim similiter istud accipiendum est: quemadmodum si diceres præuidere deum hunc hominem nunquam uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest homini: sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit: qui rationi non obtemperat: is peiora sequitur. Qui uero ratione cuncta iccirco inquirat ut rationi parcat: is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinitus nihil de honestate curat: hic communi conceptioni persuasus rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest qui laborem sufferre nolit: alter spernit

LIBER SEXTVS

atq; repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoq; affirmari potest quia sapius in scriptura pœnitentiam per prophetas mādasse inuenitur: nec cognouisse simulauit utrum conuerterentur delinquentes an non: ut apud Hieremiā scribitur: Forsan audient & agent pœnitentiā: sed æqualiter utrūq; contingens a dictis esse ostendit ne præscientia sua paralam facta audientes deiiciat quasi necessario aliqui eorum futuræ sit nec in delinquentibus conuerti & non conuerti potestas insit: & hæc res peccandi causa foret & econtra si conuersionē eorum oīno futuram prædixisset huiuscemodi prædictio dissolutionis cā fuisset: faceretq; ne uiriliter in uoluptate insurgerent: quasi emendatio, uelint nolintue futura sit: Sic. n. prædicto impedimento futuri boni esse uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura cælaui: quorū cognitio minime hoībus conducit. Si. n. malos futuros se præuiderent desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherentur. Cuius rei gratia dictū esse in exodo arbitror quis fecit surdastrum & surdum & uidentē ac cæcum: an non ego dñs deus? Eundem. n. cæcum atq; uidentem fecit alterum ad præsentia alteri ad futura. De surdastro uero ac surdo dicere alienū ab hoc proposito est. Non aut ambigimus ea quæ in nobis non sunt causam esse interdum eorum quæ in nobis sunt. Facimus. n. aliqua plerūq; libenter aut non facimus quia nonnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatē putat ut nullā se præcedente uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur: is mundi se particulam esse contineriq; ab uniuerso oblitus est. Sed de præscientia diuina q; nullā necessitatem agendi hoībus afferat breuiter ita dictū sit. Nunc ostendamus nihil humanarū rerum a stellis effici: sed tantummodo significari. Primū igitur illud patet si quid a stellarum sextili ponamus aspectu qui hodie fiat. efficeretur: nullo posse illud pacto præteritum esse: prius. n. efficiens effectum est. Nō ignoramus aut eos qui hanc scientiam profitentur multa præterita hodierna stellarū propositione prædicere. Nam cū positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint: gradusq; ac minuta singulis conuenientia domibus perspexerint: ac erraticas stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint: & ortus atq; occasus aspectus & conjunctiones considerauerint nō solum futura uerum et ea quæ natiuitatem hoīs & conceptionem præcesserunt dicere conantur. Patris. n. fortunas & corporis eius prosperas aut econtra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum aliisq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogentur: si res humanas necessitate agi stellarum puratis quomodo talis hodiernus aspectus ea quæ præcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est: inuenitur autem uere dixisse astrologus de præteritis: patet nō a stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur non nihil ueri eam rem putat continere certe necesse est ut concedat non fecisse id stellas: sed solummodo significasse. Quod si quispiam obiciat præterita quidem significari: futura uero a stellis effici differentiā ostēdat causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent præteritaque sunt hæc positio significat: futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unq; uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint nihil humanarū rerum a stellis effici sed forsā significari concedent: tanq; si non a stellis tam præterita q; futura: sed ab ipso deo per propheticam orationem quandam quispiam perciperet. Nam quemadmodum potestas humana ut diximus minime tollitur quis deus quæcumq; facturi sumus præuideat: sic etiā signa quæ ad significandū diuinitus ordinata sunt liberati nostræ

tati nostrae nequaquam officiant sed est uniuersum caelum quasi liber quidam apertus omnia futura in se conscripta continens. Idcirco in oratione Ioseph quod a Iacob dicitur sic intelligi potest. Legi. n. inquit in tabulis caeli quaecumque contingent uobis & filiis uestris. For- san autem etiam illud complicabuntur caeli: ut liber significatiuas futurorum rationes con- sumatas & ut ita dixerim adimpletas fore ostendit: sicut prophetias et adimpletas dici- mus: cum iam euenerint hoc modo in signa secundum scripturae uocem stellas factas ar- bitramur. Hieremias autem ut hoies ad se ipsum conuertat: utque formidinem quae a signis impendet auferat: ac ut oem forsan huiusmodi opinionem ab hoium animo eiciat. A si- gnis inquit caeli non timeatis. Sed rursus alia ratione non efficientes stellas esse ostenda- mus. Concedentes igitur interim posse ab hoibus hanc scientiam comprehendendi quare- mus quod a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nam si patibulo mo- riturum aliquem dixerint non a natiuitate sua id solummodo uerum et fratrum filiorum aliorumque attinentium immo uero et interfectorum posse intelligi credunt. Stultum mi- hi certe uidetur in unaquaque tam multarum natiuitatum mortem unius esse contentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt si quis eos interroget. In una ne uniuersi po- sitione iudaei oes in lucem eduntur: ut necesse sit in octauo die oes circumcidi: & statim in hanc uitam ingressi male uulneribus affecti medico egeant. Ismaelitas autem qui in ara- bia degunt tredecenes cunctos circumcidi. Ita enim de ipsis traditum est: quomodo. n. hac in quibusdam gentibus stellae perpetuo faciunt: in quibusdam nunquam: & nulla profe- cto ratio uerisimilis ut mihi quidem uidetur afferri potest. Verum cum multae prou- dendi uiae ab hominibus excogitatae sint: ut augurium aruspicium somniorum interpreta- tio: nescio cur alias oes uias significare tantum genethialogiam uero efficere putarunt: Si. n. futura cognosci possunt ut hoc sibi gratis concedamus. sunt autem inde unde cogno- scuntur. Quare a stellis potius quam ab extis aut a uibus aut somniis aut fulguribus & tonitruis producantur. His satis demonstratum esse puto stellas non esse causas huma- narum rerum. In praesentiarum perscrutemur an uerum sit exquisite loca stellarum & do- morum posse ab hoibus inueniri. quod superius (nihil. n. operat) dedimus. Afferunt igitur Genethialogici planetarum loco exactissime inuenienda: ut & gradus & minuta & mi- nutorum minuta non ignorentur: similiter non signum solummodo uerum etiam gra- dum & gradus minuta prima domus quam ascendente appellat recte teneri oport- tere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem ascen- dentis minutum inuenies: cum tam minutam diuisionem temporis habere nequeas. Opus enim esset scire quanta hora & minutis minorumque minutis ex utero puer effusus sit. Alia. n. atque alia posse significari uolunt minimo temporis discrimine habito. In piscibus uero atque arietem per obliquam istorum ascensionem signorum (hora. n. & tertia hora parte ascen- dere pene uidentur) minimam temporis partem magnam mutationem facere non igno- ramus: ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendente immutet. Sed hoc etiam eis concedatur. Demonstratum autem esse scimus quemadmodum erraticae ab occasu ad ortum feruntur: sic & fixae centum annis uno gradu moueri: & in hoc spacio temporis po- sitionem signorum mutari: cum aliud sit intelligibile illud signum aliud quod quasi fi- gura quaedam est. At non ad figuram sed ad intelligibile aiunt omnia signum esse refe- renda: quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam sibi condonemus: ut aut intelligibile signum comprehenderet aut a sensibili ueritas haberi possit. Quae autem commixtione compositione ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asse- runt profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo etiam quantum diminuat

no
h
e
o
m
n
i
a
f
i
m
e

LIBER SEPTIMVS

a læsione maligni propter inspectionem benigni percipies: Et utrum auferat malignus quod a benigno cõceditur quoniam locum eius aspexerit aut mutet aut imminuat: aut mixtura quædã inde fiat: quis percipiet? Quæ oia si quis altius inspiciat facile credat nõ posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit uidebit in pluribus errare q̄ ueritatem consequi genethialogicos. Quãobrem Esaias est quasi hæc oibus impossibilia sunt ad filiam chaldaeorum qui maxime ista profitetur ait: Adfint & saluam te faciant astrologi cæli anuncient tibi quid tibi accidat: His. n. uerbis docemur uel diligentissimos in hac re chaldaeos non posse prædicere quæ uelit unicuique genti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratũ iam esse puto nec deos nec bonos demones gentiliũ deos esse. Sed contra seductores quosdã atq; maleficos nulli magis resistentes q̄ ueritatis euerfioni. Ita cũ magnos in genere hoium errores perspexerint: factorum est necessitate falsa oēs pene gentes decæperunt: a quibus erroribus nemo a sæculo q̄ dominus & saluator nõster Iesus christus liberauit. Quæ oia iccirco in hac euangelica præparatione priora collocamus: ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebantur: & unde nos per solam euangelii doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEPTIMVS INCIPIT.

Repetitio gentilium theologiae. Cap. I.

Is ergo Ita dictis atq; dispositis iam tempus est de philosophia hebræorum ac pietate uitæq; moribus differere. Nã quoniam falsam religionẽ gentium nõ absq; ratione spreuisse iam demonstrauius: reddenda modo ratio est: quare sapiẽciam hebraicæ scripturæ delegimus. Quod at nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tpe omnem philosophiã oẽmq; disciplinam a barbaris: græcos accepisse ostendemus. Nunc uero aperire proposuimus ab hebræis solummodo ueræ pietatis fundamenta iacta fuisse. Cæteri. n. hoies cæteraq; gentes uniuersæ pter hebræos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid pter hæc uisibilia cogitantes corporis uoluptate fœlicitatem terminarunt: adeo ut quasi maxima deorum uoluptas ab eis coleretur: ac pp uoluptatem uitam oprabilem ducerent. Quare alii solem & lunã & reliquas stellas a quibus hanc uitã dari putabãt. Alii terræ fruges & reliquas mundi partes unde non paruã se uoluptatem capere uidebant deos & auctores oium rerum esse prædicarunt. Alii non ueriti sunt titillationem sensuum cupidinẽ & uerem non sibi solum uerum et cæteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrannos qui eis uoluptati fuerunt & uiuos adorarunt: & post mortẽ in cælũ ascendisse crediderunt. Alii malignos quosdã spiritus qui cupiditates eorum incendebãt & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatem perspicientes nõ esse deos oino arbitraci sunt. Alii multo impudentius cæteris summũ bonorum oium summãq; beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt: cui quasi supræmæ deæ seruire perpetuo non erubescabant. Nã & eorum mulieres ut sacer apostolus dicit mutarunt naturalẽ fœminæ usum in eũ qui est præter naturã. Mares autem etiam similiter spreto naturali usu altere exarserunt: masculi in masculos turpitudinẽ operantes. & erroris eorum mercedem in se ipsis capientes. Ita græci simul & barbari docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis

& hymnis tam in deorum solēnitatibus q̄ in publicis spectaculis uoluptatem efferebāt
 Fornicationis. n. uitium est idolorum exquisitio. Tāto. n. errore impliciti mala malis ad
 debant. In nefandis nuptiis patētes cum liberis ac mares cum maribus sceleratissime ui
 tam trahentes: ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo longe superantes. Quae
 oia a philosophis & historicis suis cōfirmata sunt.

Quod solum hebraeorum genus ueram sequebatur pietatem. **Cap. II.**
 Olim autē hebraeorum genus inter tot tantosq; errores ab uno uoluptatis col
 lo tanq; hydra diuersa capita profusos uerā pietatem secutum est. Hebraei. n.
 soli pia sanctaq; consideratione primum elementa & quae ab elementis coposi
 ta sunt solem similiter & lunam & ceteras stellas & caelum ipsum non solū deos non es
 se: uerum etiam aīa penitus expertia iudicarunt. Deinde qm̄ neq; a lapidibus casu unq; si
 na artifice domus aedificari: ne pannus absq; texente fieri: nec nauis sine gubernatore na
 uigare potest: cum aīalibus rationalibus atq; irrationalibus & substantiis aīatis atq; ina
 nimatis plenum hunc mundū uiderent: non absq; sapientia dei hae oia facta putantes a
 magnitudine atq; pulchritudine creaturarum puritate mentis creatorem oium immor
 talem ipsum atq; inuisibilem cognouerunt. Cum autē non contēendam totius partē ho
 minem esse uiderent partem eius praecipuam aīam uidelicet uerum hominem corpus uero
 quasi hominis indumentum esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui aīa affere
 re non dubitarunt creatori hoc deo placere arbitantes qui a genere hoīum non corpo
 ris robore sed admiratione oia quae in terris sunt gubernari constituit. His fundamētis
 factis corpus quidē & quae corporis suauia sunt non maioris q̄ reliqua pecora fecerunt.
 Animum autē qui rationalis atq; intellectiuus est: quicq; ad similitudinem dei creatus est
 summo studio excoluerunt: nec quicq; uerum bonū praeter bonorum oium largitorem
 deum credentes extremum finem summāq; beatitudinem in cognitione atq; coniunctio
 ne dei posuerunt: qui solus humanae uitae rerumq; oium causa est. Quare illum solum
 deum cognoscere: illi se soli uitae puritate coniungere studuerunt: ac pietate ueraq; in de
 um religione altissimi sacerdotes genus electum atq; regium: & gens sancta aliisq; simi
 libus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus: qui hae gra
 corum aegyptiorum phoenicum ceterarumq; gentium nugis praeposimus? In tantum
 autem uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt: ut angelorū uisione diuinisq; ora
 culis non syllogismis neq; coniecturis instituerentur: ut quae futura erant plerūq; gra
 tia dei repleti quasi praesentia uiderent. Hae ante q̄ graecorum nomen esset immo uero
 etiam ante Moysen & ante Iudaeorum genus priscis hebraeis innotuerunt. Post enim
 Moysen a Iuda iudaei appellati sunt. Haebrei uero ab hebere: a quo Habraam originē
 traxit multis ante Moysen saeculis absq; lege aliqua scripta pie sancteq; uiuebant: absq;
 doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi cō
 secuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyses scripta reliquit: qui diuini
 tus anteq; leges poneret maiorum uitas animis hominum impraessit. Ita bonorum pra
 miis & impiorum suppliciis ad amplexandam uirtutem & fugiendam impietatem ex
 hortatus leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis
 praecapta iudaei ducerent atq; ab illis resiliērent priscorum exempla esse proponenda: ut
 omnibus pateret absq; legum mandatis sola ratione nixos optime maiores iudaeorum
 uixisse: atq; ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari: si paria diuinitus consequi
 praemia desiderarent.

Compediose non nullorum hebraeorum uita narratur.

Cap. III.

LIBER SEPTIMVS

Non est autem ab re compendiositas illorum a mosaica scriptura excerptas percurrere. Nam quemadmodum ab aegyptiis aegyptia a phoenicibus phoenicia theologiam & a graecis graecam: sic & ea quae ab hebraeis dicuntur ab illis ipsis petenda sunt. Non enim aliunde quam a Philosophis opiniones philosophorum narrantur nec medicina ab aliis quam a medicis perdiscenda est: ut igitur hebraeorum scriptura docet ante diluuium post primam originem hominum multi iusti deoque amici homines fuerunt: quorum primus nomen domini dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur quod nihil aliud ille quam creatorem dominum & deum secutus fuit quem credebat non solum uirtute sua a non simpliciter ante cuncta produxisse: uerum etiam tamquam magnae ciuitatis dominum uniuersa regere atque gubernare atque ideo ceteris omnibus contemptis sperauit inuocare nomen domini dei. His duabus appellationibus creatoris atque gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare primus homo uerus apud hebraeos conscribitur. Enos enim uocatus est quod latine uerus homo interpretatur. Neminem enim putant uerum esse hominem praeter eum qui uerum deum & cognoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti bestiae ad terram proni uentri & ueneri obediunt: quorum alios lupos: alios canes: alios porcos: alios serpentes uaria quadam uitiorum similitudine scriptura iudaeorum appellare consuevit. Quemadmodum si quoniam communiter genus hominum appellandum est commodissima similiter uoce appellatione Adam significauit quo nomine a terra natus designatur. Primus igitur iustorum Enos qui primus nomen domini dei sperauit inuocare: & certe semper atque continue domini dei nomen inuocare: id profecto est summa extremaque beatitudo. Illum nos uirum non fallaces gentilium heroes imitandum arbitantes optamus: illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut nomen eius firma spe perpetuoque inuocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur quia propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est qui periculosa multorum colloquia fugit. Si enim forum curiam theatraque aliquis sequitur in ipso malignitatis profundo submergitur. Is autem hominibus inuisibilis est: neque ab ipsis facile inuenitur: qui deo charitate coniunctus ab eo solo cognoscitur: hunc hebraei Enoch appellant: quod nomen latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus michi concedi magis opto quam omnium simul qui uirtutis cultores apud gentes narratur fuisse. Tertius uir iustitia eximius in saeculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta uirtus & pietas hinc cognoscitur: nefanda malignitas uniuersum genus hominum: tunc occupauit. Nam & gigantes illi qui per ora omnium uolitant impiis factis quod adhuc usque praedicatur deo pugnam. In uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt siue immortales quidam siue mortales maleficia quaedam artificia & magicam prauitatem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuium perdere statuerit unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est qui omnibus ui aquarum submersis cum filiis suis simul ac nurbus mirabili quodam modo quasi semini humani generis conseruatus est: quem utinam quasi uiuam quandam imaginem imitari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt post diluuium autem alii quorum unus altissimi dei sacerdos iustitiae ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebraeorum appellatus est: apud quos nec circuncisionis nec mosaicae legis ulla mentio erat. Quare nec iudaeos (posteris enim hoc nomen fuit) neque gentiles: quoniam non ut gentes pluralitatem deorum inducebant: sed hebraeos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictum est: aut quia id nomen transitiuos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata non scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contempta ad rectam uitam peruenisse

peruenisse scribuntur: cum quibus oibus præclarus ille totius generis origo Habraam numerandus est: cui scriptura mirabilem iustitiã quam non a mosaica lege (Septima eni post Habraam generatione Moyse nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus summa cū laude attestatur. Credidit. n. Habraam deo & reputatum est ei in iustitiã. Quare multarum quoq; gentium patrem diuina oracula futurum: ac in ipso benedicendas oēs gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictum est: cuius ille iustitiæ perfectionē non mosaica lege sed fide consecutus est: qui post multas dei uisiones legitimum genuit filiū: quem primum oīum diuino persuasus oraculo circūcidit: & cæteris qui ab eo nascerentur tradidit: uel ad manifestū multitudinis eorū futurae signum: uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinentes maiores suos imitari conarentur: aut quibuscūq; aliis de causis. Non. n. id scrutandum nobis modo est: Post Habraam filius eius Isaac in pietate successit: foelice hac hæreditate a parētibus accepta: qui uni uxori coniunctus cum geminos genuisset castitatis amore ab uxore postea dicit abstinuisse. Ab isto natus est Iacob qui pp. cumulatam uirtutis prouētum Israel ēt appellatus est duobus noibus propter duplicē uirtutis usum Iacob. n. athletam & exercentē se. Latine dicere possumus: quam appellationem primum habuit: cū practicis operationibus multos pro pietate labores ferebat. Cum aut iam uictor luctando euasit: & speculationis fruebatur bonis: tunc Israelem ipse deus appellauit æterna præmia beatitudinemq; ultimam quæ in uisione dei consistit. ei largiens: hoīem. n. qui deum uideat Israel nomen significat: Ab hoc. xii. iudæorū tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita istorum uirorum fortitudine prudentia pietateq; dici possunt: quorum alia secundū scripturæ uerba historice considerantur: alia tropologice ac allegorice interpretatur: de quibus multi conscripserunt: & nos in libro quem inscripsimus de doctrina præscorū uirorum. Præter hos Iob iustū uerum piū innocuum ab omniq; malignitate alienū fuisse inuenimus: qui quis iudæo generi non fuit affinis: pietatis tñ laude uel iprimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti hebræorū famam facile ad maius a deo producerunt: ut totius ægyptii principatus ab uno eorum Ioseph dependeret: qui castimonie præmiis coronatus gubernatione tot tantarumq; ciuitatū suscepta uirtutem hebræorum manifestauit. Is suorū insidiis ad seruitutem reductus tãto cumulo uirtutis resaluit: ut nemo possit rem oratione assequi: Aderat. n. ei libertas animi maxime robur in uictum pudor eximius iustitia modestia prudentia summa: sed pietate in uerum deum maxime præstabat: cūq; domini sui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formositate: qua adolescētia uirtutibus ornata insignis uidebatur) furore cupidinis acta uerbis ac precibus persuadere non potuisset: manusq; iniustum iniicere non dubitasset: præcepta parentū non oblitus repp. ipsa hebræum se esse ostendens mulierem quidē magna uir repulit: quasi aut a rabida fera traferit fuga salutem quaesiuit: cogitabat. n. atq; dicebat si dñs meus domui suæ me proposuit quomodo ergo huiuscemodi rem turpissimam coram deo faciam? his ille uirtutibus ad ægypti gubernacula diuinitus peruenit: quem uti nam cæterosq; oēs de quibus diximus imitari possimus. Fuit aut etiam hic hebræus nō iudæus: nondum. n. iudæi fuerunt in multitudinem deinde magnam genus creuit: paulatimq; diligentissima norma uiuendi labebatur: & parentum pietas obtundebatur. Ita post aliqua sæcula ægyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt ut nihil ab ægyptiis differre uiderentur. Tunc deus patrum suorum Moysen ad eos mittit: ac p. eū in auditis factis miraculis conuenientē iudæorū moribus legē imposuit. Nā cū iam corrupti uirtutē mutare non possent: alia manifeste mādauit: alia occultius suggessit: symbo

LIBER SEPTIMVS

la umbramq; non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens hoc pacto iudæorum disciplina a temporibus moyfi cœpta usq; ad saluatoris nostri aduentum secundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyse aliisq; prophetis dictum inuenitur mosaicam legem usq; ad Christi tempora duraturam.

De Iudæorum theologia. Cap. III.

u Erum quoniam breui hebræor; qui ante Moysem fuerunt uitas tetigimus & pietatis eor; ad umbrationē edidimus: nunc theologica eor; dogmata a Moyse aliisq; prophetis fundata consideremus. Primus igit; oïum eximius ille theologus qui diuinas leges conscripsit cum pietati conuenientem disciplinā tradere uoluisset non cōmunibus atq; tritis exordiis usus est: sed nihil potius ducens q̄ priscorum generis sui thelogiam ac recte uiuēdi normam pertinere a deo secundū hebræorum thelogiam incepit: nec ut ægyptii aut phœnices aut certe oēs gentes multitudinem deorū falso induxit sed a prima uisibilibus oïum atq; inuisibilibus causa exorsus illū docet creatorem esse uniuersi regem atq; dñm non solum quas ipse scripturus erat legum: uerum etiā naturæ ipsius cuius solo nutu a non ente simpliciter cuncta fuisse producta ostēdit cuius uirtute oīa quæ producta sunt gubernari docet: Primūq; oïum cælum uerbo dei fuisse firmatum: & pondus soliditatemq; terræ præter naturam suā super aquas suspensam asserit: uerbo ēt dei solis stellarumq; motu diem ac noctem sibi uicissim succedere: legeq; diuina uicissitudines mutationesq; temporum anniq; uolutiōes fieri lege dei atq; instituto in locis suis fluctuantia reuolui maria minime statutos audentia terminos prætransire. Instituto similiter diuino innumerabilia plantar; atq; arborum genera e terris germinare: ac ut breuiter dicam naturam oïum matrem instituto dei seruiētem diuinæ legi semper parere. Non. n. casu aut fortuna neq; irrationali latione orbem circūuolui: neq; temere mundū tantam tāq; pulcherrimam rem esse productum: sed dei esse creaturam & ab eo gubernari: ita legibus hoïum naturæ leges anteposuit maxime deo uocare exhortatus. Nam si uniuersus mundus cælum sol luna stellæ oēs terra & quæcunq; in ipsa sunt cuncta naturæ opera naturaq; ipsa creatori deo seruit. q̄to magis hoies ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet: Germinet terra uirentē herbam & lignum pomiferum faciens fructū & habens unūquodq; sementem secundū speciem suā & statim non modo tunc sed usq; ad hunc diem paruit terra: parebitq; semper in posterū. Producant aquæ reptilia animæ uiuentis & uolatilia uolantia sub firmamento cæli. & una cum uerbo nutuq; diuino opus effectum est: & eo instituto semper ita factitatur. Sint sol & luna cæteraq; stellæ in signa & tēpora in dies & annos: neq; unq; hoc præceptum stellæ neglexerunt: sed incessabili mirabilisq; suo cursu dies & noctes tempora & annos conficiunt. Quā igitur ueniam hoies consequant; diuina negligentes mandata: hæc illius thelogia nos cæpit. Nihil. n. huiusmodi apud cæteras gentes inuenire potuimus sed post hanc primā thelogiam ad eā quæ secūda est ordine procedit: deoq; cognito necessariū putauit homini esse cognoscere se ipsum. Quare deinceps quid homo sit quidq; ipsum in cognitionē & pietatem dei adducat: & qualis principaliter hois uita esse debeat docet. In aīam. n. & corpus hoīem diuidit: uerūq; hominem aīa terminat quæ in corpore intellectualisq; substantiæ est tanq; ad imaginem dei creata: corpus uero terrenum & indumentum animæ esse confirmat: quibus tertiam partē addidit spiritum scilicet uitæ: qui uirtus quædam est: qua terrenū corpus & quæ ad imaginem dei creata est aīa coniunguntur atq; uniantur. Nunc hoīem a deo creatū in foelicissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno constitutū legeq; dei munitum affirmat transgressione autē diuini

LIBER SEPTIMVS

diuini præcepti ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate anteq̃
 ponendæ seriem legum aggrediretur auditores instruit. Non. n. fas est imaginem dei
 unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuendo despiciere. Primitiua uero ueraq̃
 dei imago uerbum suū est sapientia uita lux & ueritas per se ipsum existens: cuius ima-
 ginis mens humana imago est: propter quam ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita ne-
 cessarium duxit hæc legibus esse prægustāda. Recordari. n. profecto debemus quid no-
 stria terra sumptum in terrā reuenteretur: & quid melius deoq̃ simile ut cognoscamus
 quid sumus: nec uitis eam partē nostri maculemus quæ ad imaginē dei facta est: utq̃ a
 perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pendeamus: & redire oibus uiribus dilige-
 ter conemur: præparemusq̃ nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mandati negli-
 gentia decidimus. Ad hæc rez̃ diuinarum atq̃ humanarum ille non humana doctrina
 sed dei uisione peritissimus nequam quēdam dæmonē inuidum atq̃ uersutum unicuiq̃
 hoīum inphærere docet: quem serpentem ueneni plenum atrum tenebrosūq̃ appellat:
 qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq̃ diem multos insidiis suis decapit cuius fraude
 parentes quoq̃ nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semperq̃
 aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita conscribere cum ipsum
 audire liceat non syllogis nisi neq̃ hominum callidis argumentis: sed spiritus sancti gra-
 tia cum magna uenustate atq̃ grauitate cuncta scribentem? In principio inquit fecit de-
 us cælum & terram. & dixit deus: Fiat lux: & facta est lux: Et rursus dixit deus. Fiat fir-
 mamentum: & factum est: Et paulo post dixit deus: Germinet terra: & germinauit: &
 iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem & noctē & sint
 in signa & tempora & dies & annos & luceant super terrā. Præterea dixit deus: Produ-
 cant aquæ reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupes & reptilia
 & bestias terræ secundum species suas: & factū est ita. In his igitur oibus cum a scriptu-
 ra dixisse deum dicitur nutum & uoluntatē diuinam non uocē syllabis prolaram osten-
 dere uoluit: deinde uniuersum hunc repetens sermonē hic inquit liber cæli & terræ: qua
 die fecit deus cælū & terram & oīa quæ in ipsis sunt: huiusmodi hebræoz̃ theologia est
 quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit: ad hæc non esse reli-
 ctum mundū a deo gubernatione illius priuatū sed prouidentia eius rei asserit. Non. n.
 solum creauit cuncta uerum etiā saluator rex dux oibus præsidens oīa disponens dicit
 oīa eum uidere oibus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum
 fuerunt propheta nonnunq̃ a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquans ego
 sum dicit dñs & deus de longe. Quid faciet occulte homo quod non cognoscam? nōne
 cælum & terram ego impleo. Nonnunq̃ a se ipsis hoc pacto interrogantes: quis aquam
 mensurauit? quis montes pondere ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem do-
 mini? aut qs̃ consiliarius eius fuit? Et rursus quis constituit cælū & extendit tanq̃
 scanā. Et alibi eleuate oculos uestros ad alta & uidete quis ostendit hæc oīa. Et deinceps
 dñs deus qui fecit cælū & fixit illud: qui firmauit terrā & quæ in ea sunt: qui dat spiracu-
 lum populis qui degunt in ipsa & spiritū eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dñs deus
 solus extendi cælū & firmaui terram nō est alius præter me. Et alibi sic dicetis ipsis: dii
 qui cælum & terrā non fecerunt perdant a facie terræ dñs qui fecit terram in fortitudine
 sua erexit habitabile in sapientia sua & in prudentia sua extēdit cælū & adduxit nubes ab
 extremis terrarum fulgura fecit in pluuiam: & aduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus
 quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tua me occultabo. Si ascendero in cælum tu illic es:
 si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extre

mis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Hæc posteriores cōuenientia priscis diuinitus prædicabant. Sed eos et audias qui ante Moysen fuerunt. Dixit autem Habraam ad regem Sodomorum. Extendam manū meam ad altissimum deum: qui fecit cælum & terram. Melchisedech quoque dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraam deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælum & terram. Et Habraam rursus pone manum tuam sub femore meo. & adiurem te per dñm deum cæli. Et subiicit dñs deus cæli & deus terræ qui cepit me a domo patris mei: & a terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione. Moysi deus interrogatus quis esset diuino respōdet oraculo: Ego sum qui sum sic dices filiis Israel: qui est misit me ad uos: hæc breuiter ab inumerabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentiū theologiam immo uero impietatem cū istis ullo modo conferre. quorum alii nullum esse deum alii cælestia corpora crederunt. Et stellas ignem in cælo. fixas dicentes aut ignem uia & arte circūlatum loco dei adorarunt: alii nulla dei prouidentia mundū sed irrationali quadā natura gubernari alii cælestia solum modo diuinitus regi: non autem etiam terrestria: mundumque sine ortu: neque ullo modo a deo productum: sed casu & fortuna constitutum esse: nonnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo.

Cap. V.

De uerbo.
h Is ita dictis alteram quoque personā a prima persona genitam non creatam hebraeorum scripturæ significant quā uerbum sapientiā uirtutem dei appellant: unde inquit Iob: Inuenta est sapientia: Quis autem locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. Et Salomon ex persona ipsius sapientiæ. Ego inquit sapientia consilium & cogitationē constitui. & dñs possedit me in initio uiarum suarum ad opera sua. In principio antequam terra facta est antequam abyssi producti antequam montes firmati ante omnes colles genuit me. Et alibi. Quid autem est sapientia & unde nata sit dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus unigenitus omnipotens omnia penetrans: uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus gloriæ omnipotentis uerissimus fulgor æterni luminis & immaculatū speculum uirtutis diuinæ ac bonitatis eius imago ab extremo ad extremum omnia transiens ac omnia recte gubernans quod quidem diuinū uerbum a patre ad hominum salutem missum scriptura confirmat. Quod deū & dñm. i. creatorem & gubernatorem a Moysē prophetisq; appellari conspiciamus. Venit autem ad homines homine assumpto a patre missum pro salutem nostram. Misit. n. uerbum suum inquit & sanauit eos. Unde doctrina est euangelica prophetica & paternā hebraeorum renouans theologiam hoc pacto incipit: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum & deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deū omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod factū est in ipso uita erat & uita erat lux hominum. Merito igitur eodē spiritu Moyses plenus factus cælo & terra quasi cū filio suo uerba conferentem sic deum patre introduxit dicentē: Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostram. Quod plasmasti est occultius significauit dicēs. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte namque patris ad filium ordinē atque mandatum more humano (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit omnem qui aliquid dicit ad aliū dicere: & qui mandat ac præcipit alii præter ipsum mandare atque præcipere. Manifestius autem Moyses duorum dñorum patris uidelicet atque filii mentionem fecit dicens. Pluit dñs a deo sulphur & ignē: & Dauid similiter. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Donec ponā inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Et paulo post æternam illā & ineffabilem generationem uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luciferum

ferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura oculcius (non. n. oēs tunc ferre poterant) uerum et noua ipsis quoq; solaribus radiis dilucidus predicat: quamuis nonnulli iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus non nulla ponam iccirco non inutilia quoniam non effusum in aera uerbum dicunt nec spiritum nõ subsistētem sed diuersas personas probe sicut & nos: male autem quia diuersas quoq; naturas opinātur. Philonem ergo audias scripturæ uoces interpretatione sua explicātem quamobrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominē: Per pulchre id diuinitus scriptori tuit inspiratum. Nullum. n. mortale ad supremum patrē tanq; imago conferri potest: sed confertur ad secundū deum qui primi uerbum est. Necessē enim erat rationalē uim a deo uerbo aīa hominis imprimi. Deus. n. qui supra uerbū est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinē eius possit recipere. Hæc in primo quæstionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbū dei filium quoq; dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex deus iure gubernat. legēq; statuit. rectum eius uerbū & primogenitum filium qui curā totius grēgis quasi maximi regis lux diligenter suscepit. Idem in secundo qui dubitandi ruborem effugere uelit: audacter dicat nulla re materiali machinam mūdi conseruari: sed uerbo æterni dei sempiterno quod a mediis ad extrema: & ab extremis ad media protensum inuictū naturæ sustinet cursum fouens ipsum atq; conseruans: quasi uinculū quoddam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unq; aquis summerget: nec ignis extinguetur nec cætera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elementa constitutum oīa conseruet. Hæc Philo. Nōne igitur uera hæc nostra sunt qui uerbo ac sapientia dei oīa producta esse predicamus: falsa uero illa quæ nec uerisimilitudinem ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim milesius aquam originem rerum dicit Anaximenes aerem. Heraclitus ignem. Pythagoras numeros Epicurus atq; Democritus indiuidua quædam corpuscula. Empedocles quattuor elementa: hoc dei uerbum magni consilii angelum lucem ueram iustitiæ solem etiam nomināt. Tertio spiritus additur sanctus a scriptura quem sicuti patrem & uerbum suū eadem dignitate atq; honore honorari præcipit. Tertius igitur a patre spiritus esse ostenditur tanq; a patre p sapientiam elucens: post hæc æternam dei substantiam rationales uirtutes nec numero nec specie nobis notas sed solum uisibilem proportionē (alia. n. gloria solis est: alia luna: alia stellarum scriptura iudæorū non ut deos sed ut ministras honorandas ostendit. Et mortali quidem naturæ stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudinem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto & intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim dicitur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cū enim numerum uideatur aliquē nominare numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo. Cum uero tantam numeri quātitatem dixerit ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum reliquit. Domine deus meus q̄ uehementer magnificatus es cōfessionem & decorem uisti amictus lumine sicut uestimento extendens cælum sicut pellem: qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere nec de irrationali aere atq; spiritu: sed altius quidam atq; sublimius: necesse enim est eum a sensu nostro uerba prodeant translatiue non proprie de intellectualibus dici: unde ipsum quoq; deum spiritum & ignem & lucem & huiuscemodi nominibus significat

mus. Virtutes autem illas angelos archangelos spiritus celestem exercitum principatus potestates tronos dominationesque nuncupamus: Quarum omnium iustitiam solem & sanctum spiritum ei annexum una cum deo ac patre creatorem atque gubernatorem scriptura confirmat: quem unum deum ab uniuersis sicuti patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta precipit dicens. Laudate dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelorum & aquae quae super caelum sunt laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in aeternum & in saeculum saeculi praecipuum posuit & non praeribit. Haec hebraeorum dogmata merito erroribus gentium spretis complectimur uirtutes caelorum ut dei ministros honorantes. Solum autem deum & uerbum ac spiritum eius qui caelum & terram ac omnia quae in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebraeorum doctrina occultius & euangelica expressius precipit colimus atque adoramus.

De Contraria. Cap. VI.

Vnde consequens esse uidetur ut qualem hebraei de contraria uirtute doctrinam tradiderunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui aeternae consecuturi uitae sunt hereditatem sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac ideo luminatibus caeli conferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinam lucem suscipere nequiuerint tenebrae factae sunt. Quorum primum qui est alius defectio causa fuit quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit: quique totius uenenosae prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsus draconem serpentemque latiferi ueneni per ductorem atrocem baluam & leonem humanis carnibus uiuentem ac denique basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogancia hoc pacto dicitur fuisse quomodo decidit de caelo lucifer qui mane oritur contritus est in terra: qui mittit ad omnes gentes: tu autem dixisti in mente tua in caelum ascendam: super astra ponam sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus haec dicit dominus quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum in motu dei natus es in ter igneus lapides immaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiae in uentura in te sunt. Exaltatum est cor tuum in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua propter multitudinem delictorum tuorum in terram deieci te: His uerbis apertissime eum superioribus illis uirtutibus conuersatum fuisse docetur. Et quoniam eceruices extulit propter arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidam sunt spiritus simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataque habitatione ad conuenientia sibi ac omnibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quae loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: ex numero quorum multae exercitationis hominum gratia in terra & regione quae sublimis est derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fruerunt: quibus interdum noxia indit scriptura malignos spiritus & daemones potestates & principatus mundi huius appellans iterum symbolicum cum piis atque religiosum uirum ne multitudinem daemonum formidet horretur. Super aspidem. n. ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autem est deum ab ipsis odio haberi eiusque uoluntati repugnare: quoniam se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultum in se transferre conantur diuinationibus atque oraculis tanquam incantationibus stultos allicientes quos a deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem hebraeorum malicia illorum a priscis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus omnes deos gentium daemones esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicam doctrinam

LIBER SEPTIMVS

doctrinam uniuersis orbis uinculis dæmonum solutus deum uerum glorificat.

De Hominum natura.

Cap. VII.

Ed phœnicum quidem ac ægyptiorum theologia casu hoïum cæterorumq; aïali
 um productionem factam e terra dicebat: nullū inter rationalem aïam & irra-
 tionalem substantiam discrimen arbitrata: quibus abiectis hebræos laudamus
 qui pulcherrime ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hoïum productione docue-
 runt duplici quadam natura constitutum esse hoïem asserentes: cuius altera pars cū in-
 corporea: & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinē dei: nō for-
 tuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit. n. suprema oïum causa non carere rationabi-
 libus terram animalibus: ut non solum a cælestibus uerum etiam a degentibus in terra
 maiestas sua laudaretur. Itaq; dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hoïem ad ima-
 ginem & similitudinem nostram: & fecit deus hoïem ad imaginem & similitudinem su-
 am fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hoïem de limo terræ: & inspirauit in faciē
 eius spiraculum uitæ: & factus homo in aïam uiuentem: quem textum iudæus Phylo-
 exponens his uerbis utitur. Cæteri quidem ab ætherea natura mentem nostram consta-
 re dicentes ætheri affiné esse hominem uoluerunt. Moyses autē ille nulli creaturarum ra-
 tionalem aïam similem: sed nomisma dei uerbo suo isignitum esse uoluit. Inspirauit. n.
 deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in aïam uiuentē: Et quo-
 niam necesse est mittenti missum similem esse: ideo ad imaginem dei hō: non ad ima-
 ginem creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designa-
 ta: necesse fuit corpus quoq; ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Hæc Philo.
 Non ergo absq; causa cætera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis protu-
 pisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare so-
 lus omnium quæ sunt in terra rationis participes principari ac regere leges ferre arteq;
 inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omni-
 no mortalia ad seruiendum homini facta sunt. Præest. n. uniuersis quasi dominus atque
 dux homo rationis uiribus robustiora corpore domans: ideo prudentiæ iustitiæ alia-
 rumq; uirtutum capax est: & ad cælestia se ipsum extollēs stellarum cursum orbiumq;
 uolutiones ita quærit: ut cælestem se esse argumētum præbeat. Quod autem sibi circū-
 iacet terrenum corpus opus & ipsum dei est de terra sumptum & in terram reuertens.
 Quia propter oportet sicut pecoris cuiusdam ita corporis hominem curam habere: ale-
 re: recolere ipsum seruum ut ad huius uitæ ministerium perutilem: dñm uero interiore:
 quasi dei affinem uehementius amare ac honorare: quoniam & a prima causa honora-
 tus est: homini igitur sic diuinitus ornato idoneum deus largitus domicilium fuit. Ipse
 autem sua sponte diuini contemptu præcepti domicilium mortale decidit: propterea
 pietatem esse adhibendam censemus: & uirtuti dandam operam: ut delictum nostrum
 deleamus: & ad primum redeamus statum. Non. n. in terris finem homini esse constitu-
 tum: sed illic unde resiliit restitutione imaginis quam deprauauimus: huiusmodi sunt q̄
 de natura hominis hebræorum doctrina antea q̄ græci omnino essent philosophata est.
 Græci uero heri uel nudius tertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebræis ut progre-
 dientes monstrabimus furati sunt.

Quod natura non est genita.

Cap. VIII.

Erum quoniam hebræorum ueritas unum creatorem omnium deum cogno-
 scit: ipsius quoque subiectæ corporibus substantiæ quam hylen appellare so-
 lent. Innumerabiles uero tam barbari q̄ græci contra opinantur: Alii maligni

LIBER SEPTIMVS

tatis fontem esse hylem nec genitam nec corruptibilem dicentes: alii natura sui absq; qualitate funguraq; asseretes uirtute diuina mundum ab ipsa formata asserunt. Rationibus demonstrandum est solam hebræorum opinionem non falsam esse. Nam ut soleo non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabelium hæc de proposita questione reliquit. Nō sunt absq; scelere illi qui materiam primam ad fictionem totius deo subiecerunt: quam dicunt cum passibilis mutabiliq; natura sit diuinitus ad generationem oīum alterari. Sed ostēdant nobis unde similitudo ac dissimilitudo materiæ primæ ad deum est: necesse. n. est si positionem sanam uolunt sustētare superiorem quendam deo excogitare: quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroq; dicatur & aliud alterum ab altero sit: unde id ipsis aduenit? Nam si non genitus deus per se est & ipsum non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua est non erit non genita hyle. Non. n. idem est deus & hyle: quod si utriq; est quodcūq; est. i. deus quidē deus: materia uero prima materia. Inest autem utrisq; nō genitum esse: patet aliud esse ab utroq; & utrisq; prius atq; superius. Ad hæc causam reddi postulabimus: quamobrem cum utrunq; non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis atque actiuus est: materia uero prima econtra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis receptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt? utrum ad materiæ primam naturam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est: an ecōtra? Sed hoc uelimum impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem: Primum autem penitus nefandum si quis putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primam causam se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapientia uaria & ut ita dicam multiformis formarū scilicet omnium receptiua hyle producta sit. Multa dici possunt: sed modo non est nobis hæc questio proposita: meliores tamen sunt qui hæc dicunt q̄ qui innumerabiles deos aliam aliquid creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant: nunc Origenem audias. Si quis autem putet non posse deum absq; subiecta inquit materia quicq; efficere quoniam nec statuarius absq; lapide statuam nec lignarius faber sine lignis rogendus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualitates non entes producit: quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoq; quam uult producere potest. Mihi autem uidetur qui hæc dicunt fortunam quoq; deo annectere: qui nisi materiam primam forte repperisset non esset auctor nec pater nec creator & dominus uniuersū: præterea unde factum est ut sufficiens ad uniuersa fingenda nec superflua ens aut deficiens materia subiecta sit: sequitur enim necessario a prouidentia quadam deo superiore ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiam artificii susceptibilem deo materiam esse subiectam. Vnde aut oīum quæ deus uult receptiua materia esse nisi eam deus talem qualē uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam supponentes sic aduersus eos insurgemus: si nulla prouidentia deo materiam nō subiecit: quæ tamen ei subiecta est quasi per prouidentiam esset subiecta. Quid præstantius factum est q̄ ea quæ casu sunt? Quod si non est a deo producta materia cur mundum ab eo formatum dicunt? an quia tantam mundi fabricam nisi a sapientissimo artifice non potuisse fieri credunt? Sed materiam quoque tantam atq; talem ut corporalium rerū formas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteque artifice fuisse credendum: Cum autem obiciant neminem posse artificem absque materia quicquam facere: sciant se multo dissimilia dicere. Prouidentia enim semper hominum artibus materiam subiicit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant: qui quoniam inuisibilis terra informisq;

LIBER SEPTIMVS

informisq; dicitur: iccirco materiam primam non genitam existimarunt. Hæc Origenes. Philo aut iudæus de hac quæstione sic scripsit. De quantitate autem substantiæ utæ facta sit dicendum est ad formationē uniuersī tantam materiam deum creasse ut nec superflueret nec deficeret: absurdum. n. est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in preciosa materia prouidere: deum uero qui numeros & mēsuram oīum nouit minime de hoc prouidisse. Aufim igitur exclamare nec pluri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non. n. integer ex oibus partibus mundus esset si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ incepit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq̄ deficienti materiæ addiramenta quærat: nonnunq̄ ablationem a superfluente. Deus uero cui nihil deest quicq; oīa potest ad unguem sufficientē produxit hylē. Sed qui cauillari uolunt argumenta multiplicant: qui uero philosophari ueritate rerum contenti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos uiro liber quidam de materia scriptus est: unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstionis decisionem. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo non genita simul esse non posse: quis illud addidisti alterum ex duobus necessarium uideri aut separatum esse deum a materia aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicet. Nam si cōiuncta simul sunt duo non genita esse nō possunt. Sed sicut consequetur dicimus unam rem genitam hoīem esse multis partibus constitutum: sic necesse est si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere: sin uero separatum quis dicet: necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo dissepantur: non. n. potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit quo distare dicuntur. Istud aut ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingēria: similiter de ipsis quæram: & si cōiuncta quis dicet: superiorem referam rōnem sin uero separata: quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsā quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus cōiunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanq̄ continens. Erit ergo a materia circūscriptus deus: cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc feratur ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoq; erit i're locoq; informi. Ad hæc interrogandum est utrum deus replebat materiā an in parte aliqua materiæ fuit: nā si in parte fuit minor multo q̄ materia est: si totam replebat quō eam transmutando formauit: necesse. n. est aut contractum illud formasse: quod sui cōtractione uacuum fuit relictum: aut se quoq; ipsum una cum materia trāformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat similiter quæredum est utrum quasi separata ut uolucres in aere an ut in loco. Si. n. separata ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus: immo re ipsa scissus: scindi. n. disseparariq; necesse est ad receptionem aliorum. Sin uero ut in loco cū deformis materia per se sit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum hylē ingenitam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogaris.

Quod materia non est causa malorum. Cap. IX.

Ergo materiā non genitam principaliter diceres multis rōnibus impossibile id esse demonstrarem: uerum qm̄ malorum ipsam cām esse opinaris: & ex hoc ēe induceris ut non genitā credas: ad hoc uertēda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiant ostendamq; non esse possibile quin malorum auctor deus sit si materia ei aliunde ad creandum subiicitur: opinio hæc funditus euertitur: Sine qua

LIBER SEPTIMVS

litatibus ergo coarternā deo fuisse materiam: unde mundū istum creauit opinaris: Sic
 prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt aut in mundo qualitates: quia a ma-
 teria diuinitus factus est: qualitatū profecto deus pductor est. Ita mihi uidetur: Qua-
 litates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicis. Ita opi-
 nor. Si ergo nec a subiectis qualitatibus educta a deo qualitates: nec a substantiis quo-
 niam substantiæ non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. fal-
 so ergo abste in superioribus dicebatur impossibile esse a nō ente: simpliciter fieri quicq̃
 a deo quod tanto absurdus uidebitur: quanto si diligētius quispiā consideret: uel hoies
 qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quædam producere. Architectus. n. ur-
 bem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substātia subiecta est ar-
 chitecto: iccirco ex ente ipsum facere opinaris: non parū erras: non est. n. substantia quæ
 urbem facit: aut templa: sed ars quæ circa substantiam est hæc autem quis ex arte fiat q̃
 in hoie est: non est tñ in lapidibus: sed forsā dices ideo non esse ex non ente artem qua
 urbs constat: quia sit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo artem illā
 quæ in homine est non ab alia quadam arte sed a non ente in homine fieri. Accidentia. n.
 oīa in substātiis & fiunt & sunt. Homo. n. sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit ni-
 si prius hominem esse intelligamus. Quare ars a nō ente in homine facta necessario est:
 q̃ si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualita-
 tes uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliqd
 ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a nō ente simpliciter ab
 eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras unde ma-
 la oriantur: quæro abste utrum substantias aut qualitates substantiarum mala opinari-
 ris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absq; qualitate ac deformem
 fateris? Dictum memini. Si ergo substantiarū qualitates mala sunt: & materia sine qua-
 litate est: deusq; omnium qualitatū creator cōceditur: erit malorum omnium auctor
 deus. Quare si abste materia non genita ponebatur: ut malorum causam deum dicere
 non cogeres: cogeres autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subici-
 ens frustra id certe opinaris: hæc sufficere mihi uidentur nisi tu aliquid habeas: ego si cō-
 tentionis non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus: nihil amplius quærerem. Verū
 quoniam charitas est quæ nos mouet & utilitatis proximi causa disputamus: altius de
 his differendum arbitror: & quoniam nihil aliud quæritas quæritur quoquo modo pu-
 tas facilius atq; dilucidius id fieri posse. Sic oratione utaris ut non tibi solum uerum et
 mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus
 nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? non-
 ne illam quæ ita per se existit ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum
 autem actum alicuius esse opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur ac-
 tus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tu actum esse posse? mi-
 nime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & om-
 nes actus cum alicuius sint agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt pro-
 fecto mala substantiæ: quod si ea quæ agunt substantiam: putas uerum id quidem est:
 ut homicida ea ratione qua homo est substantia est. Cædes autem ipsa non est substan-
 tia sed substantiæ opus: ac ideo interdum bonum hominem interdum malum uocita-
 mus dicunturq; ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt
 accidentia. Cædes enim non est substantia: sed nec liberalitas: nam quemadmodū gram-
 matica grammaticus a medicina medicus dicitur cū substantia nec medicina nec gram-
 matica

LIBER SEPTIMVS

marica sit: sed ab his accidētibus appellationem accipiat: similiter a malis malus homo dicitur. & a bonis bonus cū neutrum eorū sit. Quare si quem alium præter hoīes causam esse malorum putas: simili mō in quantum hoībus suggerit mala ab actu suo ipse quoq; malus erit. Sic. n. & homo malus dicitur quia mala agit. Quæ autem aguntur mala nō est ipse qui agit: sed actus eius a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quæ agit: agit autem eadem: erit homo cædes: Et sic quoniam quæ aguntur cum aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum non agunt non erunt. Quæ falsa atq; impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus: appellaturq; homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Malum. n. dici ab accidentibus substantiæ quæ non sunt substantia ideo concessimus: ut a grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur tunc incipiunt quando actus incipitur certe is etiam qui male agit tunc inceptus malus esse quādo male agere cepit. Non est ergo malum absq; principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atq; perfecta a quo aguntur. Recte o amice e præsuppositis. n. probe intulisti. Nam si absq; qualitatibus materia prima est: estq; qualitū auctor deus: mala uero qualitates sunt: mala essent a deo: Sed contra rationem istam hæc quæ dixisti sufficiunt: mihi uero in mentem nunc uenit falso absq; qualitatibus hylem affirmari. Nulla. n. substantia uere absq; qualitatibus dicitur: cum enim absq; qualitatibus dicitur qualitas eius profecto significatur. Qualis. n. quædam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicatur: ut aliquid in se non possideat: quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondeas. Nam cum non genita hyle mihi uideatur: qualitates esset innatas habere uidetur: & sic ab ea defluere omnia quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum quod absq; ulla pertinacia ueritatē quæras: causamq; nobis præbeas: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus acquiescētes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates cuius rei auctor erit deus: cum neq; substantias nec qualitates produxerit: quippe cū tam substantia quæ accidens serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igitur quæso quo pacto deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substantias mutauit: an quia substantias quidem nō mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutatam fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione creatorem appellari deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit: non est dicendum lapides i domum esse mutatos: Sed quali quadam deorū compositione domum factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea quam prius habebant. Sic mihi uidetur permanente substantia qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodāmodo quasdam a deo factas. ais respondere mihi non dedigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates in hærent materiæ sp an impressæ fuerunt: In se dico absq; principio. hæc igitur qualitates ad eo mutatas fuisse asseris. Ita profus. Vtrū igitur ad melius aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia in hærent q̄ in melius mutatae sunt q̄rendum adhuc restat unde mala orta sunt: aut. n. non pmanserunt qualitates illæ malæ natura ut erāt: aut si pmanserunt malæ malignitatē earū in melius deus non conuertit: & sic malorum cā ad deum rursus refert: aut forsan malas qualitates: materiæ mutatas esse nō dicis. Earum uero mutatione q̄ indifferentes erāt uniuersa diuinitus cōstructa opinaris hoc mō certe. Cur igitur malas qualitates reliquit: utrum quia euellere noluit: an quia nō potuit? Nā si noluit: & potuit: necesse tibi erit cām malorū deo attribuere: q̄ mutatione mundū

LIBER SEPTIMVS

creans non destruxit: neq; mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpate qui malignitatem materiae non abstulit cum posset: sed ad perniciem craturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoq; materiae illata est: peius. n. modo se habet quam anteq; formaretur: tunc. n. in se sibi esse mala nequaquam sentiebat: nunc uero multæ partes eius accerrimum malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in hoie uideamus. Materia. n. hominis anteq; formaretur & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat postea uero q̄ in hominē uersa est: acutum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiae ad beneficium ipsius euenisse asseris peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum in se materiae mala tollere contendis: impotentem deum esse asseris: qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitris & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua: Sin autē a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundūt: quod dictu nefas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est: si quidem illum esse deū dicimus cuius uires super omnia sunt: Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita: Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus qui ex ea est cõpositus uere dicitur: cum illud compositū sit quod a multis uariisq; constitutum est: Quod si compositam fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest: non. n. erat anteq; simplicia ex quibus componitur contuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia. n. ex quibus hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uideat ne tibi quicq; sibi ipsi repugnare atq; opponi. Nihil oīo. Quid porro aquæ ignem opponi negas: nullo modo luci autē tenebras: frigidum calidum: sicco humidum: nonne similiter opponitur. Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur nō erit materia una nec ex materia una simile huic illud est: quod modo quæram: uidentur tibi alicuius totius partes aliæ aliarum destructiuæ. Nequaquam. Ignem autem aut aquam cæteraq; huiusmodi nonne materiae partes putas: Sunt certe materiae partes: Ignis porro nonne aquæ destructiuus: & e contra tibi uidentur: Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarum destructiuæ nō sunt: ignis autē & aqua cæteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est: nō erunt partes unius materiae: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil. n. sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo: sed nigro & tenebræ non tenebris: sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum autē aliæ rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo priscorum sanctorumq; hebræorum uitas qui multo ante Moysen fuerant breuiter perstrinxi: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorum tan nobis facimus: ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EUSEBII PAMPHILII LIBER OCTAVVS INCIPIT.

De Translatione

LIBER OCTAVVS

De Traductione scripturæ: repetitio gentilium theologiæ.

Cap. I.

VNC ORDINE PROGREDIENTES AD MOY
 si disciplinam quæ secundum gradum tenuit: & solis iudæis
 non aliis gentibus data est transitum faciam. Quod aut nullo
 alii gēti sed iudæis solummodo Mosaica disciplina data est:
 nec idonea uel possibilis aliis fuit tpe suo pbabimus: sed quæ
 admodū ægyptiorū doctrinā ipsoꝝ ægyptioꝝ uocibus ex
 ponebā cæterarūq; gentiū theologiā suoꝝ testimonio auctoꝝ
 explicabā ita nunc quoq; faciendū est a iudæis ipsis & ab illis
 maxie q; doctissimi habetur ante oculos oīa ponā si prius quō
 in linguā græcā & q̄ta diligētia libri iudaici traducti sunt exposuero. Comodissimū. n. id
 mihi ad euangelicā doctrinam cuius præparationē modo scribimus fore arbitror. Cum
 enim iam saluatoris nostri tpa uiderentur propriis aduenire conducebatq; maxime salu
 ti oīum gentium quæcunq; a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam græcam
 quam fere oēs gentes intelligunt iudaicam scripturam uniuersis proposuit: Aut. n. post
 saluatoris nostri tempora non habuissē iudæis ex inuidia occultantibus aut corru
 ptiores nobis dedissent aut si recte haberi potuissent in suspicionē traductores facile uo
 carētur. Saluator ergo noster qui ut deus oīa præuidebat optima dispositione usus Pto
 lemao ægyptioꝝ regi traducendorum librorum cupiditatem iniicit. Quam rē Ari
 stæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligenter cōscripsit. Fuit autem traductio: fa
 cta temporibus secūdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba ope
 re precium est audire. Demetrius inquit Phalereus in regia bibliotheca cōstitutus gran
 dem a rege pecuniam accepit: ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel transcri
 bendo libros cōgregaret: neminiq; interrogatum me præsentē a rege quocnam libri iam
 in bibliothecis essent dixisse plures q̄ ducenta milia: sed breui tempore non erunt forsā
 pauciores quingētis milibus si nō ab uniuersa græcia solum quod feci: uerum etiam ab
 aliis gentibus ac præcipue a iudæis quorum doctrina perutilis mihi esse dicitur q̄ pluri
 ma possumus uolumina congregamus. Et quænam rex inquit causa detinuit ne iudæo
 rum libros quæ regio nobis affinis est aut emeris iam aut transcripseris præsertim cum
 ad hanc rem tanta tibi præstetur pecuniam quantā pecieris. Tum Demetrius traductio
 ne opus est inquit: propria. n. lingua & diuersis utuntur q̄ ægyptii litteris. Multi eos sy
 rica & lingua & litteris uti censent: quod ita esse non inuenio. Post hæc rex præcepit. De
 metrius scribere ad se de iudaicorum librorum traductione. Omnia enim tanta diligen
 tia faciebat: ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret.
 Quare ipse quoque cuncta ut gesta sunt conscripsit. Hanc igitur epistolam Demetrius
 philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcepisti o rex ut undecunq;
 possim i bibliothecam tuam libros utiles congeram: maiestati tuæ refero iudæorum di
 sciplinam & leges litteris & lingua sua conscriptas perutiles mihi uideri. Feruntur enim
 abiecte nonnulla trāslata tantæ certe admirationis: ut & itēgra & diuina sola legū sanctio
 iudaica uideatur. Sic enim etiā. Hecataeus abderita propter sanctionē legis nec a poetis
 gētiū tactam arbitratur nec diligenter ab historicis expositam. Si ergo tibi uideatur o
 rex scribatur ad pontificem iudæorum ut de singulis tribubus seniores uiros legilispē
 ritos & probos sex mittat ut diligenti examine id eligamus i quo plures conuenient tra
 ductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidet: foelix sis perpetuo. Tunc rex

LIBER OCTAVVS

ad Eleazarū scribi iussit quod captiuos iudaeorum remiserit: & auri quinquaginta talenta argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas & mensam ceteraq; uasa & sacrificia faciunda deo iudaeorū obtulit: cuius epistola haec est. Rex Ptolemæus Eleazarō pontifici salutem. Non ignoras multos iudaeorum in regione habitare nostra qui ab hierosolymis perfarum in tempore quo illi regnabant abstracti fuerunt quorū multi cum patre nostro in aegyptum ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt: cūq; fideles inuenisset in praesidiis collocauit: ut eorum formidine aios aegyptiorum cōprimeret. Nos etiam postq; regni habenas suscepimus humanius tuos tractantes plures q̄ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dñis deposita: & si quid impetu multitudinis perperam gestū est totum correximus. Putauimus. n. id maximo deo gratum fore. qui tantum regnū cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis ēt florentes aetate uolentesq; militare cum dignitate aliqua in exercitu constituimus & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & iudaeis tam praesentibus q̄ futuris gratissimū facere: decreuimus ut lex uestra litteris graecis ab hebraica lingua traducatur: ut uestra quoq; uolumina cum aliis regis libris in bibliotheca nostra inueniantur: recte igitur facies & nostro studio condigne: si uiros probos & seniores peritos legis linguae graecae non ignaros sex ab unaquaq; tribu. elegeris. Oportet. n. qm̄ res q̄ maxima est illud eligatur in quo plures conueniant traductores: hac re gesta non paruam nos gloria consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecū loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Aristo qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant argenti atq; auri pondus non contempnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscūq; uolueris. Gratum. n. id nobis erit & amicitia nostra dignum: & q̄ primum fieri curabimus quod petieris. Vale. Ad haec Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus pontifex amico uero Ptolemæo salutē. Si tu & Arisnoe regina & soror & filii uestri ualeatis bene est: & ut uolumus fit: ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus cum per litteras tuas bonam erga iudaeos uoluntatem tuā cognouerimus. Itaq; uocato populo publice tuā epistolam legimus ut scirent quantā in deum nostrū habes pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas quas misisti & argēteas triginta: & crateras quinque & mensam argenteam ad sacrificandū & ad alia faciunda quibus templū agerēt argenti talenta centum: quae Andreas & Aristo uiri probi & docti & te digni abs te nobis tradiderunt quibus latius diximus quae uisa sunt. Oia. n. quae tibi conferunt et si praeter naturam essent tui petentis gratia efficere parati sumus. Plurima. n. ac maxima: & q̄ obliuisci nunq̄ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regina & filiis & amicis tuis sacrificia optulimus deo: & orauit uniuersus populus ut cūcta tibi sicuti uis succedant: regnumq; tibi cum gloria dñs oium deus conseruet. Praeterea ut diuinæ legis commode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu seniores elegi quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime exquisitissime traducta scriptura curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis post iam traductā scripturam haec subiungit Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretū ac sacerdotes & multi aegyptiorum principes coram rege congregati propositis in medio libris magna uoce dixerunt quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est: decens modo est rex iustissime ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat: quod cum omnes uoce approbassent iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent si quis addiderit aut subtraxerit aut mutauerit aliqd̄ rectissime id agētes ut p̄petuo inuolata scriptura seruarietur. His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudio:

a iudaica

LIBER OCTAVVS

Lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio quō nemo poetarum neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem fecit: Cui Demetrius diuina hæc lex est: & a deo data ut uides ac ideo si qui tetigerunt deo percussi resilierunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo quod cœperant nonnulla a iudaica scriptura translata græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuit seque per somnium quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus aderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoto tragœdiarum poeta accipit: quod cum nonnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credit hac de causa id sibi euenisse magno tempore poenitentiam egit: & tandem sibi uisus fuerant restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit referuari.

De Vita & disciplina mosayca. Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudæorum scripserunt exponam. Philo igitur de iudæorum ab ægypto egressu in primo libro quos de hypotheticis inscripsit ubi pro iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste qui a Chaldæo ^{Abraham} parente traxit originem a syria in ægyptum trāsitus post multos annos: quoniam multitudinem eorum ægyptus nō capiebat & magnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur magnopere in eam terram unde maiores sui in ægyptum profecti fuerant redire cupierunt. Quo facto a deo creuerunt ut ad hæc usq; tempora iudæorum genus durauerit: Et paulopost ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo præstantiorem cæteris putato. Petunt. n. multi eum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerborū omnia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane: sed artificium tamen illud maleficum & uerfugia hominis non modo uniuersum populum a siti fame cæterisq; periculis quæ quotidie locorum asperitate & solitudine accidebāt liberauit ac uelut in copia rerum omnium aliud: uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista sed tanto seruata sunt: quanto nec domus una in pace atq; concordia conseruari facile potest. Itaq; non sitis non fames non calamitas aliqua non futurorum formido non ignoratio euentorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem aut uerborū lenocinia aut prudentiam aduersus tot tantaq; accidentia quotidie mala suffecisse: Aut enim subditus illi populus natura obtemperans: humilis: & peritia futurorum munitus libenter eum sequebatur: aut si illi mala fuerant deus dura omnia eis mitigabat: & tam præsentium q̄ futurorum notitiam Moyse concedens effecit: ut tandem ab omni periculo populus suus euaserit. Vtrum. n. isto tum concesseris magna laude Moysem certe affeceris: posteaq; in terram istam uenerūt & si quo pacto eam consecuti sunt diuinæ litteræ significant: malo tamen ego probabili coniectura q̄ ueritate historica uti: Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam aut multitudine. aut armorum peritia syrios & phœnices patriæ propugnantes uicisse: aut ui quidem nihil fecisse: sed a dantibus sponte regionem accipisse: ac nō multo post pie & sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros alterum a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe hostes atq; inimici erant eorum a quibus regionem ubi & ipsi & maiores sui nati educatiq; fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis: post hæc nescio quid pri

philo

LIBER OCTAVVS

mo quid secundo collocabo: probitatem ne legis: an obediētiam sanctitatem iustitiam
 & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem accēperunt sic admirati sunt: ut quic
 quid ille uellet: hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hęc agebātur: siue
 a superiore quadam uirtute doctus faciebat: ad auctorem deum omnia reducūtur. Mi
 rabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere
 transacto: non enim exquisitissime annorum possum dicere numerū nec uerbum unum
 in lege illius esse immutatum: sed centies unusquisq; Iudæorum morietur: q̄ legi mosai
 cæ derogabit. His dictis compendio trāscurret disciplinam ciuilem: quā iudæi lege mo
 saica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud iudæos est non forum & iudi
 cia: non postergationes & moræ: non lites & accusationes: sed oīa uera simplicia & con
 stātia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte pu
 nieris: si seruum si licerum uituperaueris: si uinculis premis: si abductum uendideris: si
 priuata si sacra sublegeris si impietate usus fueris: nō opere solum uerum etiam uerbo:
 propitius autem nobis sit deus qui hęc cogitauimus si in patrem si in matrem aut in be
 nefactorem tuum morte morieris non communi: sed lapidibus obrutus: præterea mu
 lieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obedientiam parentes in filios
 ad salutem eorum habere imperiū: unumquēq; suorum esse dominum: nisi deo ea ob
 tulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet. dei oblata nemi
 nem rapere nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbū emisit quo sua omnia deo
 oblata esse uideantur: ac demum pœnitentia ductus tangere audeat: aut ad aliū sensum
 prolata sibi uerba interpreteretur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innu
 merabilia præterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quæ quis odit nō
 faciat: quæ non locauit nō rollat: nec a prato nec a torculari nec ab area magnū aut par
 uum aliquid auferat: Ignem potenti dare: aquarum fluentia non includere: in opibus &
 mancis opem petentibus stipem propter deum esse cōcedendam: mortuis sepulchri lo
 cum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere nihil mali cuiq; inferre: nō
 obtundere aut eicere sperma: nulla ui fœcunditatem mulierum retardare non aliter uti
 animalibus: q̄ deus & lex uoluit: semina non dispergere: iugum nō imponere iniuste nō
 habere modum præter mensuram: nec nūmum adulteratum: amici arcana inimicitias
 lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas nō uxo
 re a uiro etiam si argento tuo emeris: hęc maiora pulchrioraq; sunt illa parua multis ui
 dentur non destruere domi nidum. Nullius animalis preces cum ad te lamentanti simi
 le refugiat contēnere uelis. Sed lex quæ ista iussit magna cura seruanda esse cōstituit ma
 ledicunturq; qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo
 post non semel sed sepius immo uero singulis diebus septimis propter malos hęc repe
 tuntur: maledicunturq; qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum
 etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis enim diebus in idem congrega
 ri uoluit: ut confidentes scripturam audiāt: ne quis se ignoratione possit excusare. Ita cō
 ueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorū uer
 bum aliquod communiter emiserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus legem re
 citat & exponit: fitq; per totum id diem septinū usq; ad uespertinum crepusculum: de
 inde abeunt & sacrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi se
 ptimum peragere diem iudæi tibi uidentur: an hęc quæ faciunt cæteris omnibus neces
 saria magis ducis: hac enim re fit ne a iure consultis quid faciundum sit quærrent: nec p
 ignorantiam fallant: Sed unusquisq; facile de legibus atq; moribus interrogatus respon
 deat: &

LIBER OCTAVVS

deat: & uir uxori: pater liberis: dominus seruis legis præcepta tradat. Facile de septimo quoque anno quis non similiter dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant: sed agros ipsos cessare patiuntur: ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur: si eum cessauerint: in noualia rursus proscinduntur: quod etiam corporibus hominum accidit: semper enim eundem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atque corporis deicit. Sed si quis iudæo polliceatur fecundior rem in septimo anno agrum futurum si eum coluerit: nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt: & agros aliquando quiescere: ut & ipsi lætiores & agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiantur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agriculturæ laboribus abstinere: si quid sponte agri protulerint non colligunt neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est: communiter cuiuscumque uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit: nemo a me quæret: qui a medicis atque philosophis de uirtute quam ad omnia maximeque ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo: Similia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiquitate iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet quisnam maxime tam iustissimas leges quam pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii principatu unius alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernentur: nostræ legis conditor hæc omnia despexit: & soli deo (dicam enim: etiam si durum uideatur) gubernationem iudæorum attribuit: ad illum enim tanquam omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit: quem nec factum ullum nec cogitatum fuisse gere potest: qui cum immortalis æternusque sit: omnia potest: nec alia nobis ratione quam creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam grecorum principis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multique alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multos efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit: non solum sui temporis iudæos sed omnes usque ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit: atque reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes iustitiam: dico: modestiam: fortitudinem: ciuium inter se concordiam altius omnibus impressit. Omnes enim operationes nostras omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit: nec aliquid horum incastigatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus: alii quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atque Cretenses non uerbis sed re atque consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene greci omnes quæ facienda essent uel non: legibus iuebant. Re autem atque opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moyses diligenter hæc utraq; coniunxit: nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita complexus est: ut nihil adeo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit: sed quæ comedenda sunt: & a quibus abstinendum: ac de omnibus quæ simul uiuunt: de diligentia præterea in agendo: ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignoratione peccamus. Non enim semel aut bis: sed

singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire ius-
 sit: ut præceptis eius maxime omnium cognitio nemo se posset per imprudentiam pur-
 gare: quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc
 tandem quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos
 maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferunt: cum legisconsultos se
 cum semper habeant assistentes. Quocumq; uero iudæum de Moyse legibus interroga-
 ueris: facilius tibi omnes percurrerit quam nomen suum proferre posset. Ita fit ut ab in-
 eunte nobis ætate leges imprimantur & raro quidē aliquis transgreditur: & si quis trans-
 gressus fuerit: nullo pacto pœnam deprecari potest: Quæ ex re mirabilis generi nostro
 concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi mori-
 bus nulla differentia est: summa omnes concordia coniungimur. Non audies. n. apud
 nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerum etiam phi-
 losophi factitant: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse conce-
 dentes gubernationem rerum ipsi cōcedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiā
 & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere: unde factum est ut non-
 nulli tanq; magos atq; inertes non accusent: quia nouarum rerum inuentores nō sumus:
 quod apud alios ita laudatur ut qui patria consuetudine contempta innouare quicq; po-
 tuerunt sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra id præcipuum prudētia atq; uir-
 tutis munus existimamus: ut nihil omnino contra legem aut facias aut cogites: quæ res
 maximo argumento est leges Moyse optime atq; diuinitus latas esse: nam quæ aliter se
 habent: experientia redargutæ ceciderunt: nostræ autem legis quidnam aliquis mutare
 queat: uel quid melius aut inueniet aut ab aliis accipiet: num uniuersum disciplinae cui-
 lis modum repræhēdet: Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit
 qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gu-
 bernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis tum omnium regimen commi-
 serit: quos non censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis
 aliarumq; rerum curam illis commisit: ut ipsi & dubia decidant & peccantes puniant.
 Quis igitur præcipatus hoc melior aut quis maior deo potest honor afferri? Tota quip-
 pe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarum rerum cura committi-
 tur. Ita fit ut tota disciplina ciuilis quædam solennitas esse uideatur. Nam quæ paucis
 diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellantes: hæc nos toto aîo si maq; sen-
 tentia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autem q̄ ueræ simplices
 integræq; nostræ opiniones sunt: Primum enim omnium de deo opinamur quod ipse
 perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerum princi-
 pium: ipse medium: ipse finis: operibus notissimus atq; manifestissimus: substantia peni-
 tus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq; possumus: Quare nec materia
 ulla ad imaginem eius suscipi nec ars imitari eum fingendo potest. Opera eius oculis cer-
 nimus: cælum terram solem lunam lucem fluuios mare animalia plantas quæ ipse fecit
 non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia
 illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus: colitur au-
 tem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei amicum enim omni-
 bus: quod simile est commune templum omnibus est quia communis deus est: hunc sa-
 cerdotes præcipue colant: quibus unus præest huic: qui non obtēperat tanq; impius pu-
 nitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram quæ deo ac omni-
 bus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram in quibus pro cō-
 muni

LIBER OCTAVVS

mani prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est qui communē
 salutem suā anteponit. Petimus autem a deo peccantes non ut bona nobis concedat: q̄
 sponte iam præbuit: sed ut capaces eorum honorum ita nos faciat ut eū coeperimus nō
 efferamur. Sacrificantes a luctu ab uxore aliisque plurimis abstinere lex iubet. Hæc de deo
 sentire mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere quæ de nuptiis conne-
 xioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit: q̄q̄ seuerissime præter naturam
 agentes ulciscitur: quæ de latrocinio atq; furto: quæ de rapina & uir: quæ de liberis educa-
 dis: quæ de parentationibus mortuorum: ut non magno sumptu neq; magnificentia se-
 pulchrorum charitateq; fiant: purgari autem a cadauere uenientes iubet quasi immun-
 dos: ut hinc discamus q̄ magna immundities in cæde hominis sit. Parentes secundo lo-
 co post deum honorari iussit: & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obru-
 endum esse censeat: seniores a iunioribus honorari præcepit: nihil inter amicos occultum
 esse uult: & si dissidium acciderit amici arcana efferri non sinit: Iudici muneribus corru-
 pto mortem intulit: qui non auxiliatur supplicanti cum possit reus secundum legem esse:
 non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues scenore. Innumerabi-
 lia huiusmodi sunt: quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos continetur. Sed
 non est prætermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim
 diuinitus hanc rem etiam curauit ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his posse-
 mus qui legem nostram recipere uelint. Quicūq; enim nostris legibus uiuere desiderat
 omnes humaniter suscipiendos iussit: dum non genere sed uiuendi disciplina coniunctio-
 nem hominum distinguere uideatur: si qui autem non integre sed simulatione accedunt
 hos repellendos imperat: ne conuersatione sua corrumpamur. Cætera uero quorū usus
 necessarius est petentibus danda esse constituit: ignem aquam alimentum cæteraq; hu-
 ius: ut uiam ignorantia ostendere: insepultum hominem non negligere. Quam humani-
 ter autem gerenda bella esse censuerit idem patet: quoniam nec igne nec ferro agros ho-
 stium populari dimittit: nec eos spoliare qui ceciderunt in prælio: nec captis iniuriam in-
 ferre maxime mulieribus: tantaq; facilitate ac māsuetudine fuit ut uel brutorum anima-
 lium curam habuerit: nam usum congruentem eorum nobis cōcedens crudelius ea tra-
 ctare prohibuit: nec interficere sinit si quæ quasi supplicantiæ ad nos refugiunt: parcen-
 dum etiam in hostili regione: nec interficiendum animalia illa uoluit: quorū labore ho-
 mines iuantur. Sic undiq; cum docendo tum puniendo a uitiis ad uirtutem reduxit.
 Mors enim imminet si adulteratus es: si puellam rapuisti: si marem tentasti: si tentatus
 concessisti: de aliisque omnibus punishmentes rebus conuenientes absq; deprecatione conscri-
 psit. Seruatoribus autem legum præmia proposuit: non argētum neq; aurum nec olea-
 stri aut hederæ feta & inane quoddam præconium sed & ipse prædixit & deus miracu-
 lis confirmauit. Siquis etiam mortuus esset pro lege: uiuet tamen & meliora maioraq;
 præmia consequetur. Vnde factum est (nō enim uereor dicere quod res ipsa prædicat)
 ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint q̄ quicūq;
 ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint q̄ quicūq;
 ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint q̄ quicūq;
 facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris hominibus esset nec
 legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliquis omnia diligenter scripta græ-
 cis nunc legeret: narraretq; talem se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quam
 multis sæculis cum summa in deum pietate seruata diceret omnes admirarētur. Nul-
 lus enim uere sanctiores leges excogitauit: nec tot sæculis leges suas animis hominū fir-
 miter imprimere potuit. Prætermitto Platonem qui ueram opinionem de deo in multi-
 tudinem efferre non esse tutum confitetur: & leges uerbis inanibus conscripsit: unde nul-

la utilitas nisi forsan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartem in cælum efferunt. quia longo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruauerunt: quæ res certe non parua uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse. inueniuntur si quis eos cum Iudæis comperat: qui non minus ferre quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabant: quæ primum autem fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ omniumque suarum pene legum obliuisci: nos autem sapius aduersa fortuna multo magis quam cæteri homines uexati: nec est in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristetum de allegorico sensu scripturæ. Cap. III.

Acc Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occultis legum uirtute & allegorica speculatione: sed tangam pauca quæ ab Eleazaro atque Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisque Ptolemæi tempore perfluxerunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit: ut paulo ante scriptum est cum de translatione scripturæ in linguam græcam dicemus: qui regis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est: ut Aristetus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est inquit nonnulla eorum quæ ab eo audiuius breuiter ponere: præcipue quoniam temere quædam de puris atque impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrem si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocata: a quibus abstinendum esse iubet: ita disseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atque cõsuetudo: malos enim homines si cum improbis: laudabiles si cum probis conuersantur facile facit. Primum igitur legum diuinarum lator ita cuncta deo parere ostendit: ut nihil agi nihil excogitari possit quod eum lateat: deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit: cum ipsi multo præstantiores sint quam dii sui quos uenerantur: quorum simulachra lapidea uel lignea tanquam imagines eorum qui ad uitam sibi non nihil contulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autem omnia quasi dii a gentibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt: cum non fecerint neque produxerint ipsi quicquam: sed meliorem eorum quæ sunt usum excogitarint: aut cur hodie quoque multi non adorantur: cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumque multa sagatiores acutioreque sunt. Nam de ægyptiis quidem nescio quid dicere oporteat: bæluas enim & serpentes & uiuos & mortuos uenerantur. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir moenibus ferreis & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atque animo immaculatos longeque ab huiusmodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter cæteras gentes adorantes illi solummodo inhaeramus. Vnde factum est ut a nonnullis ægyptiorum sacerdotibus qui disciplinam nostram aliter considerauerunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliquis enim cibo potui uestituique inhiantibus nostri omnibus istis cõtemptis per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atque consuetudine aliorum corrupti ad impietatem eorum deferamur: cibi & potus tactus & auditus atque uisionis purificatione legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt: quibus singula a quibus abstinemus & quibus utimur profundam habeant rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne putetis temere

LIBER OCTAVVS

tes temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probitatem hominum & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes quibus utimur domesticæ mundæq; sunt tritico aut leguminibus connutritæ: ut columbæ turtures perdices anseres cæteræq; huiusmodi quæ uero prohibitæ sunt eas rapaces carnibusq; aliarum auium nutriti cõperies: a quibus agnis hædisq; raptis hominibus quoq; tam uiuis q̄ mortuis infertur iniuria: quæ omnia merito imunda nominauit: ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret: & ad iustitiam hortaretur: moneretq; iustissime atq; pacifice uiuere: sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auium nec omnino aliis iniuriatur. Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi tangenda non sunt propter immundiciam suã: quales erunt homines qui prauitate morum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc tropologicè sancteq; intellecta plurimũ conferant: consideratio enim unguis fissane an contra sit distinguendos esse linguos actus probe significat: quos qui non distinguit omnes quasi pecora parentes simul & filia sorores & fratres: quodq; nec in pecudibus inuenitur mares inter se commiscuntur: a quibus omnibus nos longe absumus. Vnde marifice una & hunc distinguendi modum docuit: & uitæ constitutionisq; nostræ habendam esse memoriam monuit. Cum enim dixisset quacumq; unguam scindunt: adiecit & ruminant. Nihil enim aliud per ruminatiõnem signat q̄ uitæ constitutionisq; nostræ ut dixi memoriam habentem uiuere. Hoc uita alimento conseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt si quis diligenter considerat formatio corporis: alimenti dispensatio: & ad singula membra mirabilis transitus: ac multo magis sensuum uis mētis agitatio & summa uelocitas: unde singulæ quoq; artes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendum omnia quæ diximus diuina uirtute & fieri & gubernari: loca deinde ac tēpora omnibus accomodauit ut semper & ubiq; dei memoriam habeamus & incipientes quicq; agere & desinentes: & cum inter agendum sumus constituti: iam cibi & potus tam mundiciæ q̄ immundiciæ q̄ primitiis: quibus factis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea per uestitum etiam simile fecit: quod plura. In ipsis quoq; ianuis præcepta dei scribere iussit ut continuã eius haberemus memoriam: & in manibus ipsis circũferre ipsa uoluit: ut ostenderet omnia nobis iuste faciunda creatorem timentibus: & nostræ creationis memoriam firmam retinentibus. Iubet enim siue quis dormitũ eat: siue a lectulo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei opera sibi esse meditanda: & in singulis dei potentiam qua sumus & possumus non uerbis tantummodo: uerum etiam cogitatione atq; animo admirãdam laudãdam amandã. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit ut nihil audiendum nihilq; tangendum uelit quod immundum sit: & hoc simili quadam ratione Rapaces. n. prauæq; bestiolæ sunt: aquarum tactu nos prohibuit sicuti catæ ac mures pestifera quædam animalia & omnino inutilia hominibus: ita lex nostra nec uerbo nec opere iniuriõse quẽq; dicere aut facere pmittit: & tam expresse q̄ per signa & symbola omnibusq; modis non fabulose sed ueris rerum indiciis ad iustitiam & omnipotentem nos deum conuertit: omnis enim mentio mundorum atq; immundorum animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad omnia respõdisse: nam etiam uitulos arietes & iuuenos non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat ut qui sacrificabãt hac re intelligerent mites se atq; humanos esse oportere: præsertim cum oblatum affectus animi significet. Hæc Eleazarus ad legatos qui ad eum de interpretatione legum a Ptolemaeo missi, fuerunt quibus aperte significauit profundam quadam rationem ac allegori-

cam in lege diuina contineri: quam inuestigare deberent qui scripturam intelligere optarent. Aristobolus autem ille cuius secundus Machabæorum liber meminit quæq; Aristotelica peritum fuisse philosophia constat: similiter manus & cætera membra quando de deo dicuntur intelligenda esse in libro quem ad Ptolemaum scripsit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea quibus etiam tu o rex significari tibi uoluisti quid uelit dicere scriptura nostra cum manus & brachia facies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta rectam de deo sententiam non fabulosam aut falsam confirmat. Magnæ namq; res quæ sensibus non cadunt multis profecto modis a sensibilibus a scriptore legum exponuntur. Et ideo qui recte intelligunt sapientiam illius & diuini spiritus gratiam quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur: ex quibus prædicti philosophi fuerunt & poeta etiam nonnulli qui propter illa quæ ab eo acciperunt maxime admirantur. Qui uero a sensu eius profundiore remoti litteræ tantummodo inhaerent: nihil magni cum scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter atq; clare quantum in me situm est q; si longe a ueritate abfuerit non scriptori qui recte ac profunde omnia edidit: sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertissimum est: nam cum magnam exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis magnam manum te habere dicere uulgo solemus: & omnes qui audiunt uires tuas per manum significari non dubitant quod etiam Moyses designauit dicens, In manu potenti eduxit te ab ægypto deus & alibi a persona dei. Mittam manum meam & percutiam ægyptios: & rursum ad ægyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum & actus omnis in manu eorum sita esse translative dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transtulit. Quies autem diuina nõ iniuria utputo dici potest stabilis creaturarum duratio atq; immobilitas: quam esse percipimus: quia deus cui omnia subiiciuntur ita constituit: nõ enim cælum in terram conuersum est neq; terra in cælum mutata nec sol luna neq; luna sol facta est. Et in aërialibus similiter non est: est. n. in naturã hois fera conuersa: nec homo in bæluam unq; pertransiuit. Hæc igitur quies atq; stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem et tempore quo lex ferebatur scriptura deum perhibet: ut omnes operationem dei conspicerent: quam descensum appellamus. Scribitur enim exarsisse montem igne qñ deus descendit: turbatumq; uoces exauditas fuisse: cūq; tota multitudo non pauciores q; decies centena milia essent per quinque dies in omni loco montis ardens ignis aspiciebatur. Ita descensus ille nullum localem motum significat: ubiq; enim deus est: sed uiribus ignisq; mirabiles sunt quia uniuersa consumunt quinque dierum spatium sic ardentis ut nihil ibi consumptum fuerit: sed ipsa quoq; herbarum uiriditas intacta permanserit: turbatumq; sonitu intolerabili nullis edito instrumentis descensus dei omnibus significatur. Descendit enim quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus communire. Hæc Aristobolus.

De Essæis qui præcis temporibus apud iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. III.

Erum quoniam diuinarum legum præcepta percurrimus: & formam allegorici sensus tetigimus: illud prætermittendum non est uniuersam iudæorum gentem in duas maxime partes fuisse diuisam: unam quæ præcepta legis certo quodam litteræ sensu sequebatur: alteram quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius oia speculabatur: qui & philosophi iudæorum esse putabantur: horum disciplinam omnes

qui nouerunt

de Essæis

LIBER OCTAVVS

qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudæi perpetuæ me-
 moriæ uitam eorum commendarunt: itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur
 a libro Philonis quem pro iudæis composuit nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Prae-
 ter cæteros inquit quos pene innumerabiles sanctio moysæ ad bene uiuendum incita-
 uit. Essæi summi omnium atq; maximi sunt ab hosiotete idest græca lingua sanctitate (si-
 cut mihi uidetur) appellati: quorum secta nō genere sed uirtute atq; humanitate discer-
 nitur. Itaq; nemo puer nemo adolescens propter instabilitatem ætatis sed uiri omnes aut
 senes sunt: qui nullo corporis morbo nulla animi perturbatione feruntur: sed uera soli ho-
 minum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium ali-
 quid possidet: non domus non pecus non uas aliquod: sed omnibus in medio positus cō-
 munitur utuntur: habitant simul & conuiuunt quasi sodales: cūq; omnia pro comuni
 utilitate faciant: alia aliorum negocia sunt: quæ impigre subeuntes certant non frigus
 non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes: sed ante ortum solis ad so-
 litos labores uersi crepusculo uespertino cum gaudio redeunt: non aliter q̄ qui certami-
 ne gymnico exarcentur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̄ corpori ea certami-
 na putant: quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ: alii pasto-
 res: alii apium cultores: alii harum artium magistri: ita ut perfecte inter se uiuant aliis nō
 indigentes: nihil facere recusant: quod cum utile societati sit turpe non est. Cūq; a labori-
 bus suis mercedem ceperint apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is omnia dili-
 genter procurat quibus egent: egent autem paucissimis: cum omnem luxum tanq̄ ani-
 ma atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerum
 etiam uestis tenuis quidem emnis sed grauior in hyeme: quæ in uno deposita loco est:
 unde unusquisq; indifferenter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit studio at-
 que cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt fee-
 licissimi omnium putantur honorari a cæteris non minus q̄ si eos genuissent: & quoni-
 am acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerūt: uxo-
 rem ducere omnino recusant castimoniam summopere studentes. Nimum. n. mulier se
 ipsam amat & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodam atq; lenoci-
 nio facile potest in peius peruertere. Si uero est liberos uiro pepererit: quæ prius astute fa-
 ciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omniq; ui regere maritum conatur. Qua-
 re uxor huic societati inimicissima iudicata est: non seruat. n. mores: nec probus erga om-
 nes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitutē uxoris de-
 ductus est. Hac uita eorū sit ut nō priuati solum uerū etiam reges atq; principes eorum
 philosophiam plurimū admirentur. Hac quidem in apologetico Philo scripsit ut dixi-
 mus. In eo uero libro quem inscripsit oēs studiosos liberos esse ita de Essæis narrat. Pale-
 stinam maxima gens Iudæorū habitant: inter quos qui dicuntur Essæi comperiuntur plu-
 res numero ut ego opinor: q̄ quattuor milia Essæi dicti quasi sancti græce: quoniam dei
 cultores præcipue sunt non animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas offe-
 rendas deo putantes. In ciuitatibus nō habitant existimantes ut contagionem aeris cor-
 poribus: sic conuersatione in uulgi aīo nocere. Horū alii agros colunt: alii pacificas artes
 ad utilitatē suam & proximorū exercent: nec argentū nec aurum reponunt: nec ingentes
 agros laudant: sed tantū colunt quantū necessitati possit sufficere. Hi. n. ex oibus pene
 hoibus soli pecuniā & fundos negligentes uirtute diuissimi putantur facilitatē uiuendi &
 paucorū indigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorū tela enses gale-
 as scuta cæteraq; belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent quibus facile om-

nes in improbitatem labuntur: nulla mercatura nullus cauponatus nulla eis cognoscit nauigatio omnes rapinae occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos: sed cum uni uersi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur non solum quia aequalitatem contemnunt tanq̄ iniustos oderunt: uerumetiam quasi naturae leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadē natura genuit: quare quis non uocemur sumus tamen re ipsa fratres: auariciae crimine ab alienati: rationalem philosophiae partem non necessariam ad uiuendum: naturalem maiorem humana natura cōsequi posset putantes alteram sophistis alteram leuioribus reliquerūt hominibus illam philosophiae partem solummodo approbātes: qua de deo & de creatione omnium seruatur: morali maxime inuigilant: ad quam absolute consequendam paternis legibus adiuuātur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem sed maxime septem diebus docentur. Dedicata enim septima dies depuratur: in qua ceteris omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes quae sinagogae appellatur: ordine sub senioribus iuniores considerare solent: legunturq; scripturae diligenter & exponuntur a peritissimis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igitur pie sancte iusteq; uiuere triplici regula utentes amore dei ardentissimo: uirtutis cultu diligentissimo: charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant multa nobis argumento sunt: Castitas perpetua: Iurisiurandi nulla mentio: mendacii: odii: & praecipue q; bonorum omnium nullius mali causam esse deum opinantur q; uirtuti studeant patet quia pecuniam negligunt gloriam spernunt uoluptatem oderunt: constantes seueri magniq; animi sunt: ceteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem argumenta sunt beniuolentia societas aequalitas. Nullus enim domum habitat quae omnium communis non sit: unum ararium unus sumptus oibus est. Praeterea uestis communiter omnibus proposita: communis cibus & potus: communis mensa: omnis uita communis est: Quae omnia multo magis illi opere faciunt q̄ alii uerbis significant. Nec mirum: quaecunq; enim quotidie laborantes consequuntur non ipsi seruant sed in medicum afferentes communem utilitati attribuunt: non negliguntur apud eos aegrotantes: sed a communibus curantur. Seniores non minus q̄ parentes liberi uenerantur: huiusmodi homines sine graeca doctrina mosaica philosophia effecit: quae uirtutis opus hominibus proposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cum multi atq; uarii diuersis temporibus alii crudelitate carnicum more uniuersam Iudaeam uexarint: alii astuta simulatione adeo ad improbitatem cunctos peruerterint: ac suae impietatis inhumanitatisq; calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint: nullus unq̄ ita efferatus fuit nullus ita ueterator ac malus ut Essaeorum aut potius sanctorum uitam criminari uoluerit: sed omnes probitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ueneratione atq; laudibus profecuti sunt. Haec Philo.

De Deo & quod mundus creatus est.

Cap. V.

Erum quoniam philosophorum disciplina iam patuit & totius etiam multitudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt. Restare uideretur ut iuniorum theologiae pietati maiorum idoneam atq; consentaneam ostendamus: Sic enim perdiscemus quales in theologia & in ceteris disciplinis hebraei fuerunt. philonem igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli ait mundum magis q̄ auctorem mundi admirati non ortum: sed aeternum esse mundum putauerunt: male nullum pene opus deo attribuentes: cum econtra oporteret dei quidem uirtutes quasi creatoris atque patris admirari: mundo autem non maiorem q̄ creaturae conueni-
at laudem

LIBER OCTAVVS

ac laudem attribuere: At uero Moyses qui & ad summum philosophiæ peruenit: & dei
 responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut rerum aliud quidē agat
 cum sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior omni bono
 melior omni pulchritudine formosior: aliud uero inanime p. se atq; immobile sed ab in-
 tellectu commotum atq; formatum perfectissimum opus hunc mundū effecerit. Quē
 qui fuisse ortum negant perutilem atq; ad pietatem necessariam prouidentia uirtutē ra-
 dicitus sustulerunt. Patrem. n. atq; auctorem operi suo prouidere ratione probatur: pa-
 ter. n. omnis atq; auctor ea quæ genuit aut fecit diligenter studet conseruare: quæ oppri-
 mere possunt expellens: quæ utilia sunt suis acquirens: ad id uero quod non fecimus nul-
 la coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res oīno est ut sine principatu ciuitatē sic mun-
 dum sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernentur consistere posse putare. Mirabi-
 lis igitur ille Moyses quod sine principio est alienum a re uisibili omnino existimans.
 Quod. n. sensibile est mutationi subiectum nunq̄ idem est inuisibili quidem atq; intelli-
 gibili perpetuitatem attribuit: sensibili autem aliud uocabulum accommodauit. Nā quo-
 niam uisibilis atq; sensibilis hic mundus est: necessario ipsum ortum habuisse affirmāt.
 Vnde non ab re creationem etiā eius magna cum theologica uenustate cōscripsit. Hæc
 de origine uniuersi: Quod uero prouidentia mundus gubernetur in libro quem de pro-
 uidentia scripsit: contrariis primū expositis deinde confutatis magnifice probauit: quo-
 rum plura quoniam longiora sunt compendiosius ponam. Prouidentiam esse inquit ar-
 bitraris cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid. n. humanorum ordine
 certo gerit. An solus ignoras prauos atq; rapacissimos hoies bonis omnibus florere di-
 uitis gloria cultu multitudinis magistratibus bona ualitudine quibuscūq; dixeris uolu-
 ptatibus affluere: Virtutis autem amicos oībus malis oppressos paupertate infamia hu-
 militate duricie uiuendi affligi: His aliisq; compluribus ita dictis responder postea hoc
 pacto. Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate: sed ut rex regū iuste uniuersum mū-
 dum deus gubernat: rex autem uerus & iam pater est: ut enim se habet pater ad liberos
 ita rex bonus ad ciuitatem & deus ad mundum: quippe qui naturæ stabili lege principa-
 tum & prouidentiam in solubili coniunctione: una copulauit. Quare quemadmodum
 non negliguntur oīo uitiosi a parentibus liberi inimicorum opus esse putantibus. sub-
 merfos inuadere sed maiore interdum ope fouentur cū nullum in eis præsidium esse ui-
 deatur. Similiter quoq; deus oīum curam gerit: nec minus eorum qui perperam uiuūt:
 tum ut occasionem eis pœnitentiæ præbeat: tum ut natura se propitium esse ostendat.
 Ad hæc longe ablis a ueritate si malorum aliquē fœlicem arbitraris ēt si Cresco ditior:
 acutior uisu q̄ lynceus: maioribus corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede
 formosior sit: oībusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui. n. mentem suā
 plurimorū dominatui ac pessimorū subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ
 fœlix atq; beatus esse nullo mō poterit: ēt si uulgo beatus appelletur. Nam si animi ocr-
 los parumper uolueris eleuare: atq; ut possibile homini est de uero bono considerare:
 oīa quæ nunc admirari uideris magno risu prosequeris: Semper. n. cum meliora lateant
 in locum eorum mala irrumpentia laudātur cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ
 contraria sunt hac luce dilucidius turpitudinem suā ostendunt. Si ergo diuinū illud bo-
 num mente concæperis: nihil eorū quæ dixisti facile apud uitiosos iueniri inter bona col-
 locabis. Preciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt: quæ a pessima ter-
 rarum parte solent prodire: permultum nanque profecto interest inter metallorum ste-
 rilitatem & fœcunditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atque auri

LIBER OCTAVVS

natura a bonitate frugum sine quibus uiuere nequimus: quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes. n. thesauros pro medici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes proficere solent: quando autem necessaria nobis cumulate affluunt naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus: sed argento atq; auro inhiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur: cōtinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus: quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autē ualitudinem aurum quæret si didicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri: qui uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos baluas ponit. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari: formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq; florescat defloruisse uideatur: præsertim cum etiam inanimata artis opera picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quorum omnium nihil unq; apud deum inter bona enumeratum est: quid dico apud deum: cum neq; periti homines qui recte philosophantur bona caducas has res aut arbitrentur aut apellent: qui uero falsam & nomine solum philosophiam sequuntur hi animi se medicos professi seruituti corporis inhaerent: nec corporum quidem medicos imitantur: qui si res ac princeps ægrotes omnia transgressi inter colūnia porticus tabulas argentum adrilicium aurum lapides cubile ipsum ilico petunt: nec uestem auro insertam admirati nec lapidibus ornatum cōsiderantes lectulum q̄ citius possunt ceteris omnibus contemptis manus ægroti tangunt: pulsum examinant interdum etiam uestibus sublatis qua duricie sit ueter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inquitunt. Ex quibus omnibus aliisq; compluribus quæritate & qualitate ægritudinis percepta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinam animi tenere profiteantur omnia despiciere quæ falsa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius: & cōsiderare si propter iram inaequaliter pulsus mouetur tactuq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto idonea poterunt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucem ueram aspicere exteriorum falso rerum nitore perculsi quasi cæci pererrant: reginam omnino mentem negligentes: & satellites eius diuitias gloriam sanitatem aliaq; huiusmodi persequentes. Et quemadmodum summa infania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica: sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices constituere: mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obcæcati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstuosa ipsi artificia didicerunt: nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera acciperunt. Nihil. n. aliud q̄ uirtutem bonū putabant. Quod si mortali corpore circūducti & morti: ut hoies subiecti ac cum multitudine iniustorum hoium maxima uiuentes iniuria perierūt: cur accusanda natura est cum crudelitas hoium culpanda sit? Nō. n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et ueluti cū magna uis pluuia descendat nisi sub tecto sis necesse est et si sapiens sis imbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat boreas frigore premi: & æstatis ardore cale fieri. Eodē profecto modo si cū iniustis uitam agis: necesse est multa inde perpeti mala. Verum oēs qui uirtutē negligentes falsa corporis laudant bona a sole se ungi: & a loue lauari putant. Symbolica enim hæc priscaq; proueria re ipsa uera esse ostenduntur: nec enim post

enim post mortem solummodo: sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei qui siculam conscripserunt historiam testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt ut cubulis cubiculum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur: nudūq; ita ut nihil occulte ferre posset: aditumq; ipsum fouea intercipisse: ut uel saltibus uel lōgis gradibus uel ascensu descensuq; pergendo nullum posset telum occultare. Quod quantū igitur animus hominis qui uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat. Illis certe mihi simillimus uidetur fuisse: qui cum ad alta præcipitia scādant anteq̄ ad cacumen peruenerint timore perculsi nec altiora perūt iam fessi: nec descendere audent cū ad hiatum & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem aggressus cū pericula eius cognouisset; & stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pericula: & abeunti mortem imminere non dubitabat: omnibus & si non corporibus: sed animo tamen aduersus eum armatis: quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum quidem uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad cenam regio apparatus constructam hominem dicitur: ac super caput illius sedētis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaq̄ repente cōiuiua ille respexit nec surgere inde ausus timore tyranni: nec bibere aut comedere potens periculo percussus ceruicē ac oculos ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius num inquit intelligis q̄ beata sit uita nostra: talis enim est nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium. n. rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur: quæ ueste atq; auro ualde ornata & fūco facie deformitatem occultantes: quali hamo pisces his infidiis captos attrahunt adolescentes. Hac infelicitate nos premimur qui multis foelices uidemur: & sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus quæ saginantur: quibus comedendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exemplū et si quotidie uidemus: unum tamen ex prisca referre operæ precium diximus. Dicunt igitur qui foetidum sacrum bellum conscripserūt cum lex esset aut præcipites ex alto deiici: aut in mare submergit aut igne cremari sacrilegos: cūq; Philomelus Onomarchus & Phaylus tres isti Delphicū spoliauerint templū: secundū legē diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca præcipitem decidisse: ac ita expirasse. Alterum cum eques per littora ferretur in profundo lapsum una cum equo fuisse aquis demersum Phaylum autem alii sacro morbo consumptum: alii cum templum Inabis incenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus propter idem delictum non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punitos non a fortuna & casu: sed diuinitus credere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines qui non alienos solummodo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uidentur: mirandum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant: homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt: deus uero in animum ingressus ipsum nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̄ meliora & iustiora præponenda sunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis atq; turbationibus animi. Iudæo autem nihil est quod fallat: sed summa iusticia una cum ueritate

LIBER OCTAVVS

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populū tyrannos quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundant ut nulla legum reuerentia sit: tunc deus ut vitia repellat & ad uirtutem hoīes conuertat crudelibus atq; tyrannicis uiris nō iniuriam potentia præbet: uitiotum enim cumulus sine crudelitate mīdari non potest: & quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laudatur: se quia populo necessarium est: eodē profecto pacto huius mundi gubernator quasi communes uindices tyrannos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriā atq; impietatem aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat: qui quoniam nō recto animi proposito sed crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt: ut ignis consumpta materia demum extinguitur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint tūc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur si tyrannorum interdum ministerio effusas hominum iniurias deus compescit: cum etiam sæpius non aliorum opere sed per se ipsum fame terræmotu peste aliisque huiusmodi quibus multas urbes desolatas uidemus id factitet? Satis dictum esse puto neminem qui male uiuat esse foelicē: unde maxime prouidentia esse probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluriæ uis non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inundare solet: & utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nonnunq̄ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero totius humani generis deo est. Ut ergo in editione ludorum atq; certaminis ædiles propter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerunt nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humidiorem æstatem & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit: quibus nonnulli hac temporum inæqualitate magna dāna patientur. Elementorum igitur inter se transmutationes ex quibus mūdus constat & quibus conseruatur tanq̄ necessarias ipse instituit: pruinæ autem & niues cæteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequuntur: sicuti ad concussionem nubium fulgura & tonitrua: quorum nihil forsan & prouidentia sit. Pluriæ uero ac uenti cum uitæ alimentis crementisq; causa plantarum atq; animalium sint prouidentia certe fiunt & ex istis illa consequuntur: ut si editoris munerum liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibusdam in terram deflexis lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia editoris munerum lubricitatem factam esse contenderet: sed ad magnificentiam abundantiam que unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt: tranquillitatem enim aeris motus uentorum hyemes & serenitatem his signis prædicere solent: fornices porticusque num uides quorum plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme calefiant & in æstate opaco frigore utantur: quam rem illud consequitur non ab ædificatoris sententia: factum quod umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est, necessarium: quem quasi accidens quoddam fumus consequitur. Qui tamen est quando non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim non igne sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest quæ solem atq; lunam cōsequuntur & aut mortis regum aut urbiū desolationes prudētibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius cæteræ. Cuius rei causam quis difficilis sit non

LIBER OCTAVVS

sic: non tamen negligunt sed diligenter quarunt philosophantes: putant. n. & recte iu-
 cundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna cæteræq; stellæ per
 prouidentiam factæ sunt: sic profecto cælestia omnia quæ nos naturam atq; uirtutem
 omnium inuestigare nequeamus. Terræmotus autem & pestilentiæ fulminum ictus &
 similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum
 mutatione generantur: neq; sunt principalia naturæ opera: sed ad ea quæ necessaria & prin-
 cipalia sunt consequuntur: & si aliqui damnum inde habuerunt non est accusandus gu-
 bernator. Primum quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde
 quemadmodum in re militari ad sedandam seditionem qui forte primus oblatum est ple-
 ctitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos est si in culpa non sint legis exterminant:
 eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdum est innocentes
 communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omnes periclitantur quæ
 non æque peccauerint. De atrocibus autem bestiis exercitationis bellicæ gratia productas
 diuinitus diceremus. Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti
 corroboret quam uenatio nisi tu huic defensionem opponendo detraxisses: sed tamē & qui bel-
 licosi sunt animosiores bestiis se opponentes facilius fiunt: & qui pacem amant domi atq;
 in urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones si-
 miliaq; animalia ne insidiis hominum aliquid patiatur procul ab habitationibus homi-
 num uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragant se ipsos potius quam
 naturam accusent: sicut in equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare non patiun-
 tur cum hinc illinc transeant curruum impetu plerumq; conteruntur. Serpentes autem ue-
 nenosi non prouidentia sed consequentia quadam rerum ut in superioribus diximus pro-
 ducti sunt. Fiunt. n. cum innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nonnullæ be-
 stiæ corruptione nascuntur: ut corruptione alimentum uermes pediculi a sudoribus. Quæ
 autem sparmate natura duce generantur ea quoniam natura principaliter intendit pro-
 uidentia nasci non negamus: quæ etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum
 audiui producta: quas cælare nullo modo decreui. Primum igitur uenenosa animalia mul-
 tos ad morbos & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhi-
 bent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nonnulla membra eo-
 rum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicunt in peccatores: sicut eculeos &
 alia tormenta in iudiciis præparata uidemus: Quod autem dixisti in domibus hominum
 maxime ista nasci falsum omnino est: procul. n. in desertis inueniuntur locis hominem qua-
 si deum fugientia: quæ uero in habitationibus hominum nascuntur corruptione magis pro-
 ducuntur: quæ & carniū nidore animalia huiusmodi attrahantur. Hirundines autem si no-
 biscum uersantur mirum non est: nam quoniam eas homines non uenantur ideo plurimæ abun-
 dant: nam e regione fugere illa uidebis quibus insidiamur: non. n. hominibus solum uerum etiam
 brutis ut se salua uelint innatum est: Syriæ maritima quædam ciuitas est nomine Ascalo-
 quo tunc applicui quoniam oraturus atq; sacrificaturus hierosolyma ad patrium templum mis-
 sus fui: eo cum applicuissem magnam columbarum multitudinem uidens admirabar: inter-
 rogantq; mihi quæ ob rem hæc aues omnia pene loca illa occupassent responsum fuit: lege eos
 apud columbarum usum esse prohibitum. Apud ægyptios autem mirabilius quiddam considera-
 ui. Crocodilus. n. omnium beluarum atrocissimus in sacratissimo natus & enutritus ni-
 lo quamuis sub aquis uiuat utilitatis tamen suæ non est ignarus. Magna enim copia apud
 eos crocodilorum inuenitur qui animal id tanquam sacrum uenerantur: minime autem reperiri
 apud eos potest qui eum uenantur: & nauigantes hic quidem nec digito aquam fluminis tangere

LIBER NONVS

audent: crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiore etiam homines uel ludo in nihil natantes profiliunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus: ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidem abundant: hominibus autem quorum gratia diuinitus alimenta producuntur carere uidentur. At contra accusanda gratia est: quia sine semine atque cultu nihil producit: sed sola homines generat uere caelestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Non enim temere dixit Heraclitus. Aer siccius: anima prudentior atque melior cuius signum quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt qui cibo & potu semper replentur. Immergitur enim quodam modo motus mentis quam cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur non solum animalia plura maioraque uerum etiam arbores maximae nasci solent. Non est autem culpa naturae si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim ad huiusmodi uoluptates natura sed crudelitas nos atque in temperantia incitat. Ad mundi enim totius consumationem necesse erat ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit autem necessarium ut homo qui sapientiae decore ornatur ab humanitate in feritatem conuersus caede animalium uoluptatem sibi pararet. Unde ad haec usque tempora qui curam continentiae gerunt ab hominibus abstinent carnibus suauissimo cibo herbarum fructuumque utentes. Qui uero carniuum usum natura concedi arbitrantur magistris & legibus quibus curae modestia est ab esu immoderato prohibentur. Rosae autem & crocus uariisque flores atque aromata non uoluptatis gratia sed bonae ualitudinis producta sunt. Nam & odore ipso iuuant interdum: & in compositione medicinarum (magnas enim uires habent) a medicis adhibentur. Multa enim singula nihil prosunt: coniuncta uero quemadmodum maris atque foeminae coniunctio ad procreationem: sic uires suas ostendunt. His ceterisque huiusmodi nisi contentiosus sis concedas: oportet diuina uniuersum hunc mundum providentia gubernari. Haec a Philone compendiosius sumpsit: tum ut ostendam quales hebraei et iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia iudaeorum appareat.

EVSEBII PAMPILII LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores iudaeorum gentem admirati sunt. Cap. I.

VNC AVTEM TESTIMONIA ETIAM EXTERIORUM de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim et graecorum non imperiti omnino iudaicae philosophiae alii uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quantum potuere secuti sunt. Sic enim discas non temere sed absolute exquisitaque ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis praepositam a nobis fuisse. Primum igitur ea ponam quae de uita iudaeorum praclarissimi graecorum testantur. Theophrastum igitur audias: cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris posuit quos de abstinendo a carnibus conscripsit: his uerbis iudaei ad haec usque tempora Theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire non pateremur. Non enim comedunt ex sacrificatis: sed mel atque uinum noctu infundunt holocausta facientes: nihilque inde relinquentes: ut nec ille qui omnia perspicit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam philosophi

LIBER NONVS

losophi natura sunt de deo inter se colloquentes noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum & bruta & se ipsos offerre ceperunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotii hac a se ipso scribit Porphyrius. Essæi iudæi genere sunt: hi alter alterum magis diligunt quam cæteri homines faciant: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernantur: continentia & integritatem animi ab omni perturbatione remotam præcipuam putantes uirtutem. Vxores non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc & ad omnem aptos doctrinam adoptantes pro suis educare ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt non quia matrimonium abominentur: sed quia mulierum mores cauendos purant. Diuitias omnes a deo spernunt ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo tactus fuerit diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit: non enim molles: sed aridi atque duri esse corpore cupiunt. Alba semper induuntur. Electione communi quæstores & gubernatores sibi creant: & indiuisa in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam: sed hinc illo facile migrant: semperque assequentes hæresim suam proficiscuntur: a quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impensæ secum ferant. Vestem & calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant: nec emunt aliquid nec uendunt: sed commutatione rerum utuntur cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcunq; uolunt assumunt etiam nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur: nam ante quam soloriatur nihil eis prophanum dicitur: sed patria oratione uruntur: qua solem oriri precantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaque suamittuntur: & postea quam horis quinque laborauerint ad unum rursus locum congregantur: & aqua frigida per lotum in domum ueniunt: quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad coenaculum ueniunt: ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis opponitur & ferculum unum unicuique. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasque omnino putant ante orationem quicquam gustare: cunq; pransi fuerint multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinentes laudes dei diligenter cœnunt. Post hæc uestibus quibus prandentes quasi sacris utuntur depositis ad opera rursus exeunt: nocturnoque reuersi crepusculo similiter cœnant. Hospitibus etiam confidentibus si qui forte affuerint clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur: sed ordine ita colloquuntur: ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile uideatur: cuius causa perpetua continentia est. Cibis & potus uitæ necessitate mensuratur. Qui ad eam sectam ueniunt: non statim: sed postea quam foris anno integro eisdem moribus uixerint tunc suscipiuntur: non tamen omnino sed propinquius quidem accedunt. Vna uero cum illis inuicem non licet nisi duobus aliis annis patientiæ signa dederint: & antequam communitè cum eis uescantur iureiurando confirmant primo pios se erga deos futuros: deinde iustitiæ ita fore cultores: ut nec sponte nec imperio alicui homini sine nocituri: odioque semper iniustos sibi futuros: putaturosque semper se ipsos lædi si iniusto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus ac maxime principibus. Non enim absque dei uoluntate principatum alicui commedari. Ad hæc si ipsi præessent nunquam se quicquam fautores unde maculari præfectura uideret: nec ueste aut ornatu quodam meliore quam subditi se usurum: ueritatis fore amicos & mendaces accusaturos: manus a furto animam ab iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid sociis: nec eorum secreta aliis se dicturos etiam si mortis periculum immineret: postremo nulli aliter hæreseos dogma:

ta tradituros quod sicuti ipsi acciperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruatosque se-
ctæ libros diligenter & nunciosque nomina. Hæc seruaturos se oia iurant. Qui autem non
seruant diligenter illico expelluntur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueni-
ant moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt. cum putauerint non mino-
res iam ipsos penas dedisse quam delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate pauci-
tateque utuntur reque ut raro plus quam semel in septem diebus a lui purgatione indigeant. Qua
quidam ex continentia in tantam perueniunt patientiam animique robur: ut nec eculeo nec
igne nec alio quaestionum genere impelli possint: ut aut uerbis leges latorem uituperent:
aut illicitum quicquam comedat: quod maxime in bello quod sibi a romanis illatum fuit oste-
derunt: nulla. n. adulatione ad torquentes unquam sunt usi: nullas lachrymas torti emiserunt
sed suauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabant
iucundissime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos est corpo-
ra quidem morti esse subiecta: aias uero tanquam immortales semper uiuere: cumque a subtilis-
simo aethere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cum ue-
ro a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint. tunc summo cum gaudio al-
tiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura praeuideant
praecipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetarum dictis exer-
centur. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Essæorum testatus est.

Hecataeus de eodem.

Cap. II.

Hecataeus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de iudeis
conscripsit: a qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella op-
pidaque iudeis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorum
habens circuitum plures quam centum & uiginti milia homines habitat: quae uocatur He-
rosolyma: in medio cuius aedes lapidea est quinque iugerum longitudinis: latitudinis cur-
bitorum centum cui portae duplices sunt in eorum ara quadrata est integris lapidibus ac in-
ornatis composita: cuius singula latera uiginti: altitudo autem duodecim est cubito-
rum apud quam domus magna est ubi altare atque candelabrum: utraque aurea sunt pon-
derum talentorum duum: ubi lux nocte atque die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simu-
lacrum est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliquid huiusmodi: ubi no-
cte ac die sacerdotes caste uersantur nunquam in templo uinum bibentes. Deinde cum rege
quoque Alexandro nonnullos ait iudeorum militasse & successoribus eius fideles fuisse:
sequitur cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum profi-
cisceret: inter alios equites iudeus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo
quem omnes tam graeci quam barbari qui eum cognouerunt & animi maximi & robusti cor-
poris praedicabant. Erat autem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidem omnes nos
stare iussisset: interrogauit quare fixi staremus: augureque auem ostendente atque dicente
conducere ita stare quousque quo auis tederet perspexissent: ut si ad anteriora uolaret: cor-
petum iter perageret: sin autem posteriora uolatu peteret reuenterentur: silentio arcu tra-
cto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledi-
cebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines: quomodo enim auis ista quae ni-
hil de sapientia praeuiderat uerum aliquid de itinere nostro poterat nobis praedicere quae si
futura praescisset nunquam huc uenisset: ne a Mysoniano iudeo interficeretur. Hæc ab He-
cataeo sumpta modo sufficiant.

Plearchus

Porphyrius de Essæis

hoc pom allegat
Joseph mli. extra
appone grammat
cum Alexandri

in
no de facto iudei
quidam

in li Josephi de
messolabi

LIBER NONVS

Plearchus de eodem.

Cap. III.

Learchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens
 p uerba hæc de iudæis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici sed
 pauca modo referenda sunt: quis non ignoro multos somnia fingere me puta-
 turos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gli-
 scimus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si pla-
 cet dicamus. Ita profus placet hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iu-
 dæus erat qui sunt Calani ex india: Iudæi aut a loco quem habitant appellati sunt. Urbs
 eorum aspertimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur: Hic ab altioribus asiæ locis
 ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit. Cūq; accidisset ut eo
 tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uersaremur philosophiæ amore ad nos spon-
 te uenit qui multo plura nobis attulit q̄ accepit. Hæc Clearchus Clæmens autē noster
 Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nixū doctrina le-
 gem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atq; septua-
 ginta ab urbe condita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum
 respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem
 dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem qui cum Seleuco uixit uir historiæ pe-
 ritissimus in tertio iudaicarum rerum hæc dicit. Omnia quæ de natura prisca Græci scri-
 pserunt alii etiam ante ipsos scripserūt. Nam & Brachmani apud Indos qui & iudæi uo-
 cantur multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad philometora his
 uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis dilige-
 genter examinasse singula uidetur. Nosaica enim uolumina ante Alexandrum & ante
 perfarum imperium traducta fuerant: unde plurima sicut & Pythagoras philosophus
 ille accepit Numenius autem pythagoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonem q̄
 Moysen attica lingua loquentem: & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Py-
 thagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti Iudæiq; inuenerūt ea græce ipsi exposuerūt.
 Et in tertio Moyse meminit his uerbis. Iannes & labres ægyptii erant uiri magicis arti-
 bus adeo præpotentes: ut Musæo iudæorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere
 posse a cunctis ægyptiis iudicati sunt. Multas enim calamitates quas Musæus ægypto
 intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miraculis a Moyse factis & q̄ deo con-
 iunctissimus esset Moyse attestatur: Sed iudaicæ gentis Chorilus etiam poeta priscus
 meminit & multos eorum cum Xerxe i græciam militasse affirmat. Porphyrius autem
 in primo de philosophia respōsorū apollinem ipsum inducit de iudæis hoc oraculum
 edidisse. Attendere inquit oportet quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculū
 Apollinis quod dicturus sum.

*Megethenes
 cum Seleuco in
 xxxi in hys
 vig peritissim*

*Iannes & labres
 in i. p. y. arao
 ms. 7*

Dura uia illa nimis æratis clausaq; portis.
 Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.
 Nec uero uerbis facile enarrari ullis
 Exponiq; queat: illo quo semita ducit
 Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras
 Qui Nili epotant lymphas: phœnicibus inde
 Proximaq; assyriis ea cura: sed inclita longe
 Gens hebræa illam nouit: notamq; recipit
 Et subiicit exponens ita uiam ad deum a barbaris inuentā fuisse: didicimus ab ægyptiis
 scilicet atq; Chaldæis hi enim Assyrii sunt & maxime a iudæis. Idem Apollo etiam quo

dam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldaeis quæ uera esset sapientia tantum:

Hebraeisq; ipsis concessum agnoscere pura:

Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;

Sed de Iudæorum pietate atq; philosophia hactenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiae.

Cap. III.

E historia uero hebraica ueritate dicenda conscripta q̄ multi cōueniant modo
 d consideremus. Cum igitur Moyse diluuium diuinitus illatum conscribat a
 quo Noe cū suis arca lignea euasit Berosus chaldaeus Hieronymus ægyptius
 & Nicolaus damascenus historici eadem de re ut Iosephus in primo antiquitatis iudaicæ
 scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimo sexto libro: ait super ninia
 da magnum montem esse in armenia Barin appellatum: quo multos temporibus dilu
 uii confugisse ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse: lignaq; arcæ il
 lius longo temporis spatio postea perdurasse: unde bitumine ablato & expiationes: ut
 Berosus ait homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno historico non
 nulla tibi transcribam. Sissithrus inquit principatum deinde accēpit: cui Saturnus ma
 gnā uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad armeniam nau
 gio confugebat: sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postq̄ aquæ cessa
 runt aues emissit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tege
 tur ad Sissithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies si
 militer factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt Limo pedes refertæ: & tunc
 dii ab hominibus Sissithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cu
 ius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursum
 cum primos homines Moyse longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes græco
 rum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitatem uitæ nostræ considerans fal
 so scribi opinetur tam magno ãnorum numero priscos uixisse. Illi enim deo amici & ab
 ipso immediatius producti: & integriore utentes alimento quod longiore tempore po
 terat permanere non iniuria longioribus temporum spatibus uiuebant. Præterea etiā uir
 tutis gratia & ut res posteris peruciles Astrologiam Geometriamq; inuenirent: longa si
 bi diuinitus uita largita fuit: quæ inuenire non potuissent nisi saltem sexcentis solaribus
 annis: quibus magnus annus reuoluit uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul græ
 ci atq; barbari qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui ægy
 ptiorum & Berosus qui Chaldaeorum historiam collegit: Molus præterea ætius: He
 ronimus ægyptius & qui phœnicam historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus Heca
 tæus Elanicus Acusilaus Ephorus: ac deniq; Nicolaus cōsona nostris dicentes mille an
 nos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moy
 ses: & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abyde
 nus his uerbis illi attestatur. Primos homines ferunt & terra natos robore atq; magnitu
 dine confisos: dii spretis turrim eo in loco ubi nunc Babylon est ad solem usq; tollere cō
 tendisse: cūq; iam fere ad cælum ædificando peruenissent uim uetorum diis affuisse: qua
 super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguæ fuissent multas in
 linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc inceptum: locumq;
 Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quā hebraei Babel uocant.
 De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum oēs uno
 uterentur sermone turrim ædificare constituerunt qua in cælum ascenderent eam dii uē
 tis diruerunt:

de uerbis in
 Iosepho.

de uerbis in
 Abideno

19

Sibylla

LIBER NONVS

eis diruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit ut Babylon ea eiui-
 tas uocaretur. De campo autem qui Senaar appellatur, Estius sic memorat. Sacerdo-
 tes inquit qui euaserunt Ioui sacra in Senaar babylonix contulerunt: confusaq; lingua ho-
 minum diuersas orbis partes habitare cœperunt. Moyses rursus uitam Habraæ late cō-
 scripsit: cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De pa-
 tre autem nostro Habraam quis non nominat scribit tamen Berosus ita ut a rebus ipsis
 non de alio q̄ de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatione præcla-
 rus quidam iustusq; uir & singulari cœlestium doctrina præditus apud Chaldæos fuit
 Hecataeus uero librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damasco-
 nus in quarto historiarum hæc narrat Damasci habraamus regnabat cū exercitu a Chal-
 dæa profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeā quæ mo-
 do iudæa dicitur migravit: cui nomen etiam nunc magnum apud damascenos est: nul-
 lac; ibi demonstratur Habraam domus appellata. Verum cum fame cananea premere-
 tur: ægyptus uero magna copia rerum effluere diceretur: libenter illo ut etiam ægyptii
 sacerdotes de diis dicentes audiret cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis disce-
 re aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: cūq; una cū peritissimis
 ægyptiorum uersaretur & uirtutē & gloriam suam multo clariorem effecit. Aegyptus
 enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obscenis prosequentibus uer-
 bis: ille semper quæ in absentes dicebantur: falsa esse demonstrās respuebat. Unde factū
 est ut tanq̄ grauem sapientemq; uirum admirati tam ad intelligendum q̄ ad persuaden-
 dum quod uellet paratissimum duceret ipse uero arithmeticam & astrologiam eos do-
 cuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant ægyptii: sed a chaldæis i eos
 unde in græcos quoq; disciplina istæ affluerunt. Hæc Iosephus. Alexander autē histo-
 ricus qui multarum rerum peritiam habuit i uolumine de iudaica historia Eupolemon
 ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas inquit babylon ab his cōdita primum fuerat qui a di-
 luuio euaserunt: Quos dēs gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postq̄
 turris quam ædificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Cami-
 rine babylonix urbæ quam alii Vrien dicunt quod nomen latine Chaldæopolim signi-
 ficat natus est Habraam qui sapientia omnibus excelluit a quo astrologia fuit apud chal-
 dæos inuenta: Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit ut diuino præcepto in phœnicē
 uenerit: ibiq; habitauerit & ratio non solaris motus atq; lunaris: aliaq; astrologica phœ-
 nices docuerint: unde phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cū Armenii temporibus su-
 is bello phœnices uicissent forte factum est fratruelem etiam eius captiuum abduxerūt:
 Habraam uero uernas suos armauit: factoque impetu sudit fugauitq; armenios: nec fra-
 truelem solum liberauit: uerum etiam magnam ab hostibus prædam habuit: Qua de
 re legati ad eum pro captiuis ab armeniis missi. Ille autem omnem oblatam recusauit
 pecuniam: sumptisq; solummodo quæ ad uictū pertinebant captiuos humanissime red-
 didit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine in monte al-
 tissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus magnifi-
 cis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annonæ autem charitate oppressus in ægy-
 ptum migravit: ubi uxorem eius quam sororem & uiduam esse dicebat rex ægyptiorū
 abduxit: sed peste domum eius ingressa ab aruspibus didicit id mali sibi accidisse quo-
 niam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo itactam reddidit mulierem. Vixit autem
 Habraam in heliopoli cum sacerdotibus a quo Astrologiam sacerdotes didicerūt: qui
 tamen non inuenisse: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit.

LIBER NONVS

deinde primum secundum Babylonis Belū regnasse quē latine Saturnū dicimus: a quo Belus secundus & Chanaā orti fuerunt: atq; a Chanaam patrem phenicum natū fuisse: q; genuit Chum. Hunc ait Chum Absolum papellari a græcis ac æthiopum patrem & fratrem Mestram patris ægyptiorum fuisse. Græci autem inquit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse: Sed Atlantem & Enoch eundem asserit fuisse Enoch porro inquit genuit Mathusalem qui ab angelis dei multa cognouit & cæteros docuit. Artapanus uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse: & Hebræos ab Habraamo dictos quem ait ad Pharethatem ægyptiorum regem migrasse & Astrologiam illi tradidisse: ac post uiginti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo autem in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuium inquit ab Armeniis reliquias diluuii: quæ ad eos peruenerunt pulsas montana Syriæ quia deserta erant occupasse: & post tertiam generationem Habraamum natum fuisse: quod nomen patris amicum significare asserit: eū que sapientissimum ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alteram ægyptiam: altera indigenā suscepisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerunt uniuersam: unde ad hæc usq; inquit tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac quem latine risum appellare possumus: a quo duodecim similiter filii nati sunt: quorum ultimum Ioseph appellauit: a quo tertius Moyfes fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcepto dei ab Habraamo in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arietemq; qui repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam i primo de antiquitate iudaica q; Afrem Habraæ filius libyā occupauerit ac ab eius noie illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dicitur non aliter fere q; Moyfes de iudæis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios narrat: quorum tres nominat Afer Assur Afran: & Assyriā ab Assur dictam contendit: ab Afran uero atq; Afer urbē Afran & regionem Africam appellatā: Sed de Habraam hæctenus. De Iacob autem idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque annos natus esset in Mesopotamiā parentum iussu fugisse ut iram fratris Esau uitaret: reliquisq; parentem Isaac centum & triginta septem annos natum: Et postq; septem annis in Mesopotamia fuit fratris maternifilias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septem annis duodecim filios suscepisse: quorum nō modo nomina uerum etiam menses in quibus nati fuerunt memorat: cūq; redire ad parentes uellet rogatum a Laba alios sex annos permanisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uixisse: redeuntemq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatū unde nō Iacob sed Israelem appellatum: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decem & a Sichen filio Hemor dinā decennē quattuorq; mēsum raptā fuisse. Quare Simeon uiginti & unū annos ac menses quattuor natum & leuin annos uiginti & menses sex: commotos Hemor & sichen filios eius cæterosq; omnes mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Bethelcem appellant uenisse: ubi Rachael postq; ei genuit Benjamin mortuam fuisse: quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in mambri ad parentem Isaacum rediisse. Tūc Ioseph decem & septem annis natum ægyptiis uenditum fuisse asserit & carcerum uincula tresdecim annos perpetuum: somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptum gubernasse. Isaacū uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Aseneth filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efrem natos & ab ea suscepisse & post annos nouem postq; in ma-

Alexander de
Habram & Isaac

LIBER NONVS

gnum peruenit statum patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fuisse quæ res ægyptius turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse ne si a rege interrogarentur de artificio suo pastores se dicerent. Quæstionem etiam mouet quare in prandio quincuplas Benjamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat: quod ideo factum affirmat quoniam septem filios Lyapatri eius pepererat. Rachel autem mater sua deos: propterea Benjamin quicquid partes dedisse: & ipsum duas accepisse: ut septem etiam ipsi partes quot & Lyæ filii haberent ne domus matris suæ minor uideretur: habitasse autem eos in terra Chanaam annos ducetos & quindecim: Habraam uiginti quinque Isaac sexaginta Iacob centum triginta: cumque iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur: migrasse in ægyptum Iacob annos centum & triginta natum. Aetatem deinde omnium filiorum Iacob quam transmigrantes habebant conscribit fuisseque affirmat ab Adam usque in migrationem Iacob in ægyptum annos tria milia sexcetos uiginti quattuor. A diluuiio uero annos mille trecentos quadraginta: mortuumque fuisse Iacob in ægypto annos natum centum quadraginta septem: Leuim autem centum & triginta septem annorum naturæ concessisse: filiumque reliquisse Elath nomine annorum quadraginta a quo natum esse alterum Habraam. in cuius ætatis anno quartodecimo Ioseph diem suum in ægypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hunc pastorem duxisse uxorem. Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimo septimo ætatis suæ anno Aaron & Moysen ab ea suscepisse: inter quos tres annos interfuisse dicit: mortuumque fuisse Habraam natum annos centum & triginta sex. Hæc ab Alexandro sumpta sufficiant. Theodotus autem elegantissimo carmine gentis iudeorum historiam conscribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon non iudeus in. xliii. de Hierosolymis ipse quoque carminibus similia de iudeorum maioribus testatus est. Aristæus autem in iudaica historia de Iob quoque conscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseque in Idumæa atque Arabia finibus: fuisseque ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum: tætarumque diuinitus magnis calamitatibus fuisse: Primum enim armata eius latrocinio sublata: deinde septem milia ouium una cum pastoribus perisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atque uno eodemque die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse: cumque male ita affectus esset Eliphaz Cemanitarum regem & Valdad Saucheorum tyrannum & Sopham Mineorum regem & Elium zobitem ad consulendum ipsum accessisse: Quibus Iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre ut a pietate in deum nunquam remoueat. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum a morbo & ditiores quam prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupolemum de Moysen audiamus. Ait enim sapientissimum hominem Moysen fuisse & litteras iudeis primum tradidisse: & a iudeis Phœnices accepisse: Græcos uero a phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri ægyptiorum filiam regis ait puerum quoniam ipsa non pareret iudeum adoptasse: quem iudei Moysen inquit græci Musæum appellant: cuius doctrina multa Orpheus dedit. Hunc Moysen instrumenta bellica inuenisse affirmat: litteras quoque quas sacerdotibus tradidit: ægyptiorumque urbem in sedecim partes diuisisse: ac singulis præfectos instituisse: quæ omnia uidelicet fecerat: ne populi ut solebant conspirantes modo hunc modo illum regno expellerent. Unde factum esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleretur & propter litterarum inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephri inuidia commotum causam interficiendi Moysi quaesuisse: & sic aduersus Aethiopas in ægyptum irruentes

ab idaz usq; in migrationem in rebus iustitiam p[er] Alexandrum

Iob

moyses græce musæus

demose iugypto

LIBER NONVS

cum imperio ipsum misisse: exercitumq; sibi a iudæis maxime conscripsisse: ut propter
 imperitiam militum una cū eis periret. Quod bellum ut ab Heliopolitanis accepisse as-
 serit decennio gestum fuit: & propter diurnitatem eius ciuitatem in eo loco cōditam:
 ubi sedentes æthiopum impetum sustinebant: quam Hermopolim inquit: idest Mercu-
 rii ciuitatem appellant. Ibi consecratam ibi primo fuisse: quoniam nocentes interficeret
 serpentes. Aethiopus at admiratione uirtutis ita Moysen coluisse ut et circumcissionem
 ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor redisset uerbo quidem a rege bene susce-
 ptum: re autē quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime
 cum ad Merida matrem ultra ægyptum in æthiopiæ finibus sepultam ex præcepto re-
 gis proficisceretur: a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroen appellatam nec mi-
 nus quem ibi cultam fuisse. Quæ cū Moyses percipisset in arabiam ilico profugisset: &
 Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxisset. Interea Elephantia morbo quoniam
 multis modis iudæos premebat ægyptiorum regem expirasse. Ad alia eni opera quæ
 ipsos construere iussit diuersam etiam quæ ægyptii uestem indui uoluit: ut facilius cogniti
 ab omnibus tanquā impii punirentur. Moysen autem a deo quotidie liberationē populi
 petere & quodam die repente coram eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies
 erat subito erupisse ac uocem editam fuisse liberandos sibi esse Iudæos: & in antiquam
 patriam conducendos. Hac re fratrum prius quæ exercitum comparasset ad regem ægypti-
 orum soceri consilio descendisse: dixissetq; orbis domini iussu liberandos esse Iudæos:
 Quo audito in carcerem ipsum fuisse intrussum: unde nocte custodibus mortuis & repen-
 te portis parentibus: armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse: rectaq; uia in regi-
 am usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a
 stupente rege quodnam esset dei nomen a quo missus esset: cūq; a ceruicibus inclinatus
 Moyses in aure sibi dixisset audientem mutum cecidisse: & a Moysese suscitatum fuisse:
 scripsisse quoq; ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nonnulli sacerdotum
 deriderent legere nescientes spasmo ait oēs expirasse. Tunc etiam signum rege petere ba-
 culum a Moysese in serpentem cōuersum oibusq; magno timore percussis a cauda captū
 draconem in baculum rursus conuertisse. Deinde nilum baculo percussum abundasse a
 deo ut uniuersa ægyptus summersionē timuerit: singulisq; annis ex illo tpe similiter abū-
 dare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum redisset aialibus in flu-
 uio cunctis morte corruptis magno fetore aquam ita oluisse ut ægyptii siti & pestilētia
 simul laborarent: regem autē perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum popu-
 lum: sed memphiticis sacerdotes uocatos moriq; iustos nisi aliquod signum ipsi etē ede-
 rent: magicis artibus dracone pducto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atro-
 citer iudæos tractaret. Tunc a Moysese terram baculo percussam muscas uenenosas dein-
 de rursus percussam ranas locustas aliq; huiusmodi monstra produxisse. Unde apud
 ægyptios ubiq; in templo Isis baculum deponitur atq; colitur. Terram. n. Isidem esse
 quæ baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur & ter-
 ramotu ægyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderunt perfra-
 ctum calamitatibus regem iudæos liberasse quos ab ægyptiis argentea aureaq; uasa ue-
 stem ac aliam gazam mutuo accepisse: ac tertio die postq; recesserunt in mare peruenisse.
 Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere: cū magnam locorū Moys-
 es haberet peritiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo transiisse: Heliopo-
 litas autē propter gazā quam iudæi mutuo abstulerunt regem commotum magna ma-
 nu in iudæos

LIBER NONVS

nu in iudæos profectum fuisse. Moysem uero percussisse baculo mare ut caelesti uoce ad-
 monitus fuit: & sic diuiso mari transisse: cūq; post iudæos persequerentur ægyptii tum
 fulminibus tum refluentibus aquis periisse: iudæosq; liberatos annos triginta i heremo
 uixisse: quasi niuem deo quotidie illis pluente qua nutriebantur. Moysem autem lon-
 gum ait fuisse: flauum canū: prolixiore capillo ac barba: & deniq; statura & facie digni-
 tatis permagna: omnia uero ipsum absoluisse ait ānos natum octauagintanouem. Eze-
 chielus ēt poeta uniuersam iudæorum historiam carmine moreq; tragico scripsit: & in
 omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit: & Demetrius historicus similiter: qui dicit
 Moysem ex ægypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorē nomine in
 uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affir-
 mat. Habraam enim ex Thetura Iessan genuisse: & ex Iessan natum fuisse Adam: a quo
 Raguelē: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moyfi nuptam fuisse: ge-
 nerationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphoram & Moysem & Habraā
 descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysem enim septimum: Semphoram autem
 ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorū Habraæ nominatam fu-
 isse Eupolemus uero Moysem ait. lx. prophetasse annos: Iosue autem. xxx. & uixisse cē-
 tum & x. & tabernaculum ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetā
 se: a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eum Dauid
 filium Cis a quo Syros & phœnices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumæos etiā
 ammanitas Moabitas Itureos Nabatæos Nabdeos Suronemq; Tyri ac Phœnices rē-
 gem bello coactos tributa Iudæis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus mon-
 stratum ubi templum esset ædificandum: Angelum enim uidisse in eo loco statem ubi
 altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo non fuisse permis-
 sum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quæ gessit contaminatus erat
 templum ædificares sed q̄ magnam posset facere præparationem ut templum a filio eius
 facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum æris argenti auri talenta non pauca: la-
 pides etiam & ligna cupressi atque cædri: naues enim eum præparasse Melanis Arabiae
 ciuitate misisseque in insulam V rphen in rubro mari positam auri metallis abundantis-
 simam: unde in Iudæam innumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnasseque Da-
 uid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agenti tra-
 ditum fuisse: Impetratumque ut templum ædificaret: a quo iam regnate ad Vaphrem
 ægyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse: Rex Salomon Vaphri ægyptio regi
 amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cū
 que mihi pater præceperit templum deo qui caelum & terram creauit condere: ut etiam
 ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abste ut artifices atque fabros ad ædifi-
 candum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptii uar-
 phres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis non paruo affectus gaudiosum q; pa-
 tri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem
 templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominum ad te destinaui.
 Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis non careant: temploque dei
 condito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptum fuisse hoc modo. Rex
 Salomon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a
 deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cūq; mihi pater præceperit templum
 deo qui caelum & terram creauit condere ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igi-

LIBER NONVS

tur & peto abste ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoq; sic scripsisse. Suron tyri sydonis & phœniciaæ rex Salomoni regi salutem. Iectis litteris tuis gratias ægi deo qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos: nisi ad te milia hominum octuaginta & architectum tyrium hominem ex matre iudæa: uirum i rebus architecturaæ mirabilem. Curabis igitur ut necessariis non egeant: & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in galileam & samariam ad moabitas inqt & ammanitas & galacidas ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministrarēt. Oleum autem a iudæa eis præbebatur. Ligna igitur primum quæ a patre ipsius in monte libani casa iacebant per mare in Iopen ac inde in Hierosoly ma duxisse: incepisseq; templum dei ædificare annos tredecim natum: populosq; prædictos in opere iugiter fuisse: & præter frumentum ac uinum cætera quæ necessaria sunt a iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathā dei prophetam iussisse: ædificatumq; templum totum undiq; a pauimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factum & aureis tegulis æneis de foris contectum duasq; columnas æneas altitudini æquales templo decem cubitos in circuitu continentes auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quæ a Moyse in tabernaculo facta erant fecisse: & alia a dextris templi alia a sinistris posuisse: Lucernas autem aureas sexagintaseptem in uno quoq; candelabro factas & fornicem maximum ad borealem templi partem ædificasse quæ quadraginta octo æneis columnis sustentabatur: fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum quinque gradusq; circumductos construxisse ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent: posuisseq; ad dextram partem altaris: iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tāquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisse: a quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant: hoc factum fuisse ne aues super templum sederēt neque nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret immunditia incōtaminatum: Hierusalem quoq; urbem muris turribus ac foueis ab eo fuisse circumductam: regiam quoq; ibi ædificasse: quæ Hieron Salomonis idest latine Salomonis ædes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse: & Hierosolymam graece appellari. Quibus factis sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisse: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosoly ma ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam: ceteraq; omnia ut propheta præcepit: deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum autem aurum quod in templo columnis ceterisque omnibus templi uasis fuit consumptum quadragesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduō talenta. Aeris uero in colūnis fornicibus ac cæteris talēta decem & octo milia & quinquaginta: missisq; omnes in regiones suas phœnices simul atque ægyptios. Decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico inquit quod Siclum appellāt. Et ægyptiorū quidem regi oleum

LIBER NONVS

regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroi autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrum filiaë fecit quod in aurea columna imposuit mille quoq; scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixissetq; ipsum ait annos quinquagintaduos & regnasse quadraginta. Timochares autem qui antiochi res gestas conscripsit quadraginta stadiis circūduci Hierosolymam asserit abruptis ualibus undiq; natura munitam urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usq; ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pauimentum templi constratum est: & aqua sapius in templum immittitur ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solēnitatibus offeruntur. Fons uero copiosissime atq; integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inquit Ioachin. Hieremias prophetauit qui missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomē erat Baal sacrificantes repperisset futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachin uiuum iussit cremari: illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorū captos iuxta Trigidem atq; Euphratē eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babiloniorum regem audiuisse: ac a Stribare Medorum rege in auxilium abducto ceterum & octuaginta peditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia curuum. Primo Samaritanas omnes: urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem euerisse: Deinde Hierosolymam & iudæorum regem Ioachin uiuum capisse: & aurum argentum æs cæteraq; omnia quæ in templo fuerant arca excepta & tabulis in Babylonē asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inquit prædicta mœnia ædificare cœpit: grauitè ægrotauit: mortuusq; est post quadragesimum tertium annum regni sui: Cui Enim malurchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nergisaro sororio suo insidiis excæptus in secundo anno regni periit. Deinde filius eius Labesoracus mensibus nouem: quo insidiis interfecto communi consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babylonæ muros qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babylonios petiit. Nabonida uero regnum suum defensurus exercitum construxit & uictus pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babylone capta obsedit: Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit: qui q̄ humanissime ipsam tractauit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosorē templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui cœptū decimo anno regni Darii tandē conditum fuit. Sed Alphœus est de Assyriis & Nabuchodonosore hoc mō scribit. Megasthenes inqt uir priscus Nabuchodonosorē Hercule robustiorē dicit fuisse: uniuersamq; Libyam cæteraq; Asiam usq; ad armenios domuisse: quæ chaldæi dicunt cū regnū suū rediisset furore diuinitus captū magna exclamasse uoce: Futurā o Babyloni uobis ego calamitatē p̄nūcio: quā nec Belus ille: nec ulla uis deorum auerter. ueniet p̄sa semialinus q̄ uobis asseret seruitutē His alijsq; h̄mōi dictis subito. eua

LIBER DECIMVS

nuit. Cui filius Milmarudocus successit. quem Iglifares interfecit ac loco eius regnavit: Cui Babaso Arascus filius successit. Quo insidiis interempto Nabinidochus regnavit: hunc Cyrus capta Babylone Carmania principē fecit. De Babylone quoque Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis contacta fuisse dicuntur. Belus autem regione siccaste perhibetur & Babyloniam cōdidisse: quæ incenia aquarum illuione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et post pauca cum principatum ait Nabuchodonosorus accēpisset continuo Babylonem triplici muro quindecim diebus munivit: & fluuios Armachalem atque Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludem etiam effodit viginti passuum altitudinis parasangarūque quadraginta: portasque in ea fecit quas Rivotenes appellabant: quibus apertis babylonie campos irrigabant: rubricque maris inundationem obstruxit: & Teredonem urbem ad sustinendos Arabum impetus cōdidit: & in regia pensiles hortos plantavit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniam legitur apud Daniele m Nabuchodonosorem in templo suo ambulantem arrogancia motum dixisse. An non est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi? Et adhuc ista loquentem eversum fuisse. Ad hæc omnia illa placet afferre quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendam antiquitatem iudaicam Syriorum simul & chaldæorum & Phœnicum scripturæ: & græcorum innumerabiles historici: maxime Theophilus Theodotus. Mnasses. Aristophanes Hermogenes. Euenerus Comon ac denique Zophirus: qui omnes & alii forsitan complures (nec enim omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserunt: quorum multi etsi nonnullis aberrant communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quamuis Phalereus Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus non longe absunt a veritate: quibus uenis danda est quoniam magnam nostrarum litterarum peritiam non habuere.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DECIMVS.

AC IOSEPHVS ET ALIA HVIVSMODI MULTA quæ breuitati consulentes prætermisimus & ad alia transferre constituimus: Nam quoniam quibus rationibus gentilium fabulis cōtemptris scripturam hebræorum suscepimus dictū est: ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorum admiratos fuisse auctoribus suis demonstratum. Age iam declaremus: multa quoque ab hebræis græcos sumpsisse: Quemadmodum inquit Geometriam Arithmeticam: Musicam: Astrologiam: Medicinam. Ipsa denique litterarum elementa artesque cæteras a barbaris ut postea ostendam accæperunt. Sic de pietate in unum deum ac reliqua quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata non aliunde quam a iudæis ut paulo post patebit habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadam ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea quæ a prophetis iudæi accæperunt & præclarissimi græcorum philosophi conscripserunt diligenter sequi uolumus non erimus certe accusandi.

Quod græci non solum a barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaque furantes suo nomini attribuebant.

Cap. I.

non autem

LIBER DECIMVS

On autem miretur quispiam si ab hebrais multa eos furatos esse asserimus :
 cum non modo disciplinas atq; artes a barbaris abstulerint: ueq; etiam ad hos
 usq; dies ambitioni seruentes alter alterius inuentionē furentur. Imo uero non
 nulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt: Non sunt mea hæc uer-
 ba: sed eos ipsos audias cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostendere ag-
 grediamur ut mores eorum facilius cognoscas. Cum. n. ipsi alter ab altero furti honorē
 sibi arripiat: quo modo abstinere a nostris poterunt? Clemens igitur noster in sexto ad-
 uersus gentes poetarum philosophorum historicorum oratorumq; furta præ oculis po-
 suit. Textus. n. ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti
 Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & con-
 tulit: req; ipsa ostendit multos nominibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugra-
 mō Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit nec solum perutilia
 a barbaris dogmata furatos esse: uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose
 tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt
 an ueritatis aliquid contineant. Si falsa inquit dicent ut mendaces contemnemus. Si ue-
 ra cur ea quæ a Moysæ ac prophetis facta esse dicuntur non credunt? Similia. n. multa
 esse nemo ignorat: sicut illud quod in primis fertur longo tempore Louē olim non plu-
 se Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse: quid si
 bi esset faciendum: responsumq; oratione ipsis Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus
 in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omni-
 um inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciā dignaretur: quo adhuc oran-
 te nubes excitatū tonitrua facta: magnaq; uis pluuiæ subito errumpens: uniuersam græ-
 ciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fecundissimus græcis annus tunc fuerat: Hoc in-
 de sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces
 & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit: quibus fu-
 racitatem græcorum ostendit: quem si legeris: quanta sit eorum ambitio non ignorabis
 uerum quoniam iste noster est: ab ipsis græcorum philosophis ut solemus latrocinia græ-
 corum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de stu-
 dioso auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut lingulis annis fieri solet
 multi simul philosophi cœnabamus & post cœnam ut sit colloquebamur. Cum iterim
 inter Caustrium & maximum orta dissensio est. Maximus. n. Ephoræ Theopompo an-
 teponat Caustrius uero furē fuisse: nihil a se ipso scripsisse ostendebat: ac a Demacho &
 Callisthene & Anaximene plura q̄ tria milia cōmotum sublata & in contione transposi-
 ta ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras inquit Caustri theopompum
 etiam quem tu laudas furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopage-
 nico Socratis q; nihil aut boni aut mali aliunde q̄ a se ipsis hominibus accidat: cæteraq;
 huius ad uerbum transcripsit: Sed nō orationes solūmodo ille furatur: uerū etiam alio-
 rum gesta falso aliis tribuit. Nā cum andro historiam diuinationū conscripserit: dicatq;
 de Pythagora q; aquā a puteo haustā in metaponto sitiens postq̄ bibit in tertium diem
 terræmotum fore prædixerit: hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem
 enim syrum ita prædixisse asserit nec in metapōto: sed in syria id fuisse dicit. Sibaris quoq;
 urbis captiuitatē ad Mesenæ urbis causam transtulit. Tunc nicagoras ego quoq; inquit
 cum historiam eius legerem. multa ipsum a Xenophonte accipisse: mutasseq; ad peius
 considerauit. Xenophon. n. in quarto pharnabazi Agesilai collocutionem propter Apol-
 lolophanē Cyziphenu factam ita cōscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo

LIBER DECIMVS

legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiae graecae Theopompus traduxit. Itaque dicit ut muta tardaque uideatur. Vt enim furtum caelaret ea interposuit quae tuncationem quandam colloquentium ostendunt: & animata Xenophontis oratione corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accusamus cum Menander quoque similiter fecisse inueniatur: Et ab aristophane grammatico qui eum ualde amabat admonitus fuisse dicitur: Vnde latinus sex libros edidit quos de Menandri furtis inscripsit: ubi omnia quae ab aliis accepit: unum in locum contulit: sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis quae Ionista dicitur a Menandro in dissidemonem transcriptam ostendit: Sed quoniam in hac rem nescio quo modo incidimus: ego quoque accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniam eisdem fuerunt temporibus uestrae puto coniecturae relinquendum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accepisse contendetis laudo: quoniam quae accepit multo praestantiora reddidit: Vituperandum autem Hyperidem duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca Belanicus etiam inquit quae de moribus barbarorum conscripsit ab Herodoto & Damasco intercepta. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secundo ab Hecataeo milesio multa transtulit ueluti de phoenice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de Isocrate atque Demosthene quorum alter in numularia oratione: alter in oratione aduersus Onetorem omnia quae de quaestionibus Issaeus in oratione de hereditate Chilonis dicit eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho qui in multa eisdem uerbis transcripsit: Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumque immutata scripsisse inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehendi possim: Vnde haec habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori conscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Crotii furtis liber etiam eisdem legitur de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis inscripsit furta Theopompi recitat. Tum profanes alios quidem fures deprehendistis. Platonem autem cuius sollemnitate tanquam herois celebrantes apud longinum conuenimus hoc ipsum fecisse: uereor enim furti uocabulum dicere cum de Platone uerba facio non deprehendistis. Quid ais inquit galieta? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus protagorae de ente librum legerem aduersus eos qui unum ens dicunt esse eadem omnino inueni scripta quae apud platonem leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis ipsum audiatis nouitate namque rei commotus memoriter omnia tenere studui his dictis uerba ipsorum philosophorum conscribit: quibus apertissime furem fuisse platonem ostendit. Sed satis iam dictum est quod alter ab altero graeci furentur & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplina omnes & artes a barbaris graecis acceperunt.

Cap. II.

Non est autem ab hac praeparatione euangelica alienum breuiter ostendere disciplina omnes & artes a barbaris graecos habuisse: ne quis accusare nos audeat si ab hebraeorum scriptura pietatem didicisse praedicemus. Cum qui uerum aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebraeorum doctrinam plane imitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud graecos recte

LIBER DECIMVS

recte aliquid philosophati sunt. Non hebraeis solum nec phoenicibus atq; aegyptiis: sed
 praeclaris etiam ipsis graecis. Primus enim omnium ex phoenicia Cadmus Agenoris filius
 mysteria & solennitates deorum graeciae tradidit: simulachrorum consecrationes etiam
 & hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musaeus quos circa tempora
 troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud quam aegyptiorum atq; phoenicum falsi-
 ritas paucis commutata graeciae commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythi-
 us Clarius Dodonaeus maxime colebatur simulachraq; aliorum deorum atq; heroum
 & templa constituebantur. Et post multa saecula philosophiae data ita diligenter opera
 est ut cum nihil veri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent praecleara illa
 maiorum oracula cum auctoribus suis contempserint quippe ab illis nullam se conse-
 qui utilitatem uidentes aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinae non te-
 mere scrutabantur: & ab aliis gentibus quae utilia ueraq; censebant in omnibus artibus
 atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi graeci confitentur post Orphea
 Linum & Musaeum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorum auctores er-
 rorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo ap-
 pellati sint: qui omnes temporibus Cyri persarum regis floruerunt. Quo quidem tem-
 pore apud hebraeos nouissimi omnium prophetae fuerunt annis post troiana tempora
 pluribus quam sexcentis. A Moysse autem non paucioribus quam mille & quingentis quod
 paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quam sententiae quae
 dam commoda atq; breuiter dictae ad utilitatem humanae uitae compertum est. Ma-
 gno deinde spatio temporis interposito philosophorum genus incepisse fertur Pytha-
 goras enim primus omnium fuit: quae philosophiae quoq; nomen inuenisse constat. huc
 multi samium: alii tyrrhenum: alii syrium aut tyrium fuisse contendunt. Ita non plane
 graecus maximus & primus philosophorum ab omnibus dicitur. Nam pherecidem docto-
 rem Pythagorae syrium omnes fuisse tradunt: quauis non eum solummodo: sed persarum
 et magos & aegyptiorum diuinatores audisse Pythagoras: asseratur: eo tpe quo iu-
 daeorum alii in babylonem alii in aegyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachi-
 nanas iudaeorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriam: ab aliis musi-
 cam: ab aliis arithmetica: & aliud ab aliis habuisse. A graecis at nihil eum habuisse au-
 sus quisquam est dicere: tanta doctrinae & bonarum artium penuria in graecia fuit antequam
 Pythagoras oia quae ab illis collegit summo studio docuit: & diuinos propterea meru-
 it honores: a quo prima philosophia processit: quam italiam quam ibi maxime docuit ap-
 pellare solent. Secunda est quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quae Ioni-
 ea nominantur. Tertia cleatica dicitur cuius Xenophanes colophonius auctor ascribit.
 Thalem autem multi non graecum sed phoenicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse au-
 bitantur: quem tradunt ab aegyptiorum diuinationibus pluraq; accepisse. Solone uer-
 o unum de septem qui leges atheniensium conscripsit tempore quo iudaei aegyptum fre-
 quentes habitabant illo peruenisse Plato in Timaeo testatur. Quo quidem in libro doce-
 ri eum a barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon graeci se pueri estis: senex autem
 nullus unquam graecorum fuit: ac ideo apud nos nulla disciplina uetus inueniri potest. Pla-
 to quoq; ipse cum italica philosophia hauserit: in aegyptum abiisse traditur: nec breui
 tempore conuersatus ibi fuisse. Unde grato animo omnia quae optima sunt a barbaris se-
 consecutum profiteatur. Dicit. n. in epimenide eam fuisse barbarae illum qui primus haec
 inuenit. Aetusta. n. regio inquit eos aliud qui primi haec inuenerunt. Longam autem aeta-
 tem multi consecuti sunt propter aetui temporis serenitatem: quam aegyptus maxime

*Orpheus. Linus.
Musaeus.*

30

LIBER DECIMVS

atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis exami-
 nata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a barbaris
 græci accæperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem
 multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quã
 omnes cæteri homines qui modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi. Sapietes
 uero audiui: nec quisq; me in demonstratione linearum superare potuit nec ipsi quidem
 qui arsepedonaptæ apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria
 disciplinarum amore abfui: babylonem enim etiam iste & persas in ægyptum ut disce-
 ret petiit. Quid de Heraclito ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatam do-
 ctrinam græciam constat: Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonum inha-
 bat: nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero apollinis illa re-
 sponsa nihil penitus hoibus contulerunt: sed errantes huc atq; illuc magno sudore alie-
 na sibi homines congesserunt: geometriam enim ab ægyptiis: astrologiam a chaldæis:
 & alia ab aliis accæperunt. Sed nihil unq; tanti mutuati sunt quanti hoc est quod ab he-
 bræis habuerunt. Vnius enim dei cognitionem inde recæperunt: & multitudinẽ dæmo-
 num suorum spreuerunt. Cur ergo nos incusant si hebræorum scripturam barbaram ut
 ipsi diceret græcæ philosophiæ ante posuimus: quoniam omnia bona a barbaris ipsi fu-
 rati sunt nec quicq; utilitatis a diis suis habuerunt. Quos iure multi apud eos cõtẽmple-
 runt: ut impii dici q; dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non ma-
 gis laudant atq; admirantur: qui falsitate contempta etiam theologiam secuti sumus q;
 sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus ut multi græ-
 corum sapientes nullum deum colentes: neq; rursus ut mirabiles philosophi summum
 deum cognoscetes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his ali-
 as. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum hu-
 mana uitæ utilia a barbaris græcos accæpisse comprobemus. Primus igitur qui littera-
 rum elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat: unde phœnicia litterarum ele-
 menta prisca poetæ dixerunt: multi syros litteras primos comperisse asserunt. Syrii autẽ
 etiam hebræi sunt. Nam iudæi in syria semper a scriptoribus habita est & phœniciam et
 apud prisca appellari constat. Temporibus autem nostri palæstinem Syriæ appellant
 argumẽto autem illud maximo est ab hebræis repertas esse litteras ipsarum litterarum
 apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione significati-
 ua uocantur: quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta
 sed ab illis accepta declaratur. Omnes autem litteræ apud hebræos uigintidux sunt quã-
 rum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth quod domus
 significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delth quod libro-
 rum dici potest. Quinta ita: quod uocabulũ ista significat quæ omnes uoces talem sensu
 sum efficiunt disciplina domus plenitudo librorum hæc Sextum elementum apud eos
 ua dicitur quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai quod uocabulum significat ui-
 uit Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum
 teth dicitur id est bonum. Decimum ioth & interpretatur principium. Simul hæc duo
 bonum principium significat. Undecimum Caph latine tamẽ Duodecimum labd. quod
 & postea sanich quod interpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat discer-
 tum simul tamen discere. Deinde sequitur elementum quod inen appellant quod inter-
 pretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod
 latine fontem aut oculũ significat. Deinde phi quod os dici potest: deinde sade quæ uox
 iustitia

LIBER DECIMVS

iustitia interpretari potest: simul sensus est fons aut oculus & os iustitiæ. Elementū de-
 inde accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod de-
 tes dicere possumus. postremo thau quod signa dici potest. Omnium igitur sensus ele-
 mentorum hic est Disciplina domus plenitudo librorum hæc in ipsa uiuit uiuens bonū
 principium tamen disce ex ipsis sempiternum auxilium fons aut oculus atq; os iustitiæ
 uocatio capitis & dentium signa: hæc est elementorum hebraicorum latine dicta senten-
 tia quæ disciplinæ litterarum summopere conuenit: quod apud alias gentes inueniri ne-
 quit. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebræis litteras esse inuentas: græcos ue-
 ro ab hebraicis accepisse ipsa litterarū appellatio significat hebræi, n. Aleph: græci alpha
 dicūt. Illi beth græci Vita: gama græci gimel illi: deide delth: illi deltha isti & alteri zai:
 alteri zeta: cetera quoq; similiter. Vnde patet ab hebræis litteras inuentas ad alios & ad
 græcos tandē puenisse, hæc de litteris dicta sufficiant Clemens quoq; cū in simile incide-
 rit materiam ægyptios ostendit medicinam inuenisse & æsculapium amplificasse. Atlā
 tem autem ex libya primum nauim construxisse ac nauigasse. Astrologiā primos Chal-
 dæos: ægyptios deinde edidisse. Phryges auium uolatus primos obseruasse: & tuscos a-
 ruspiciū comperisse Telmissinos somniorum interpretationem Tyrrenos tubam:
 phryges fistulam ex phrygia enim erat olympus & Marfyas qui fistulam inuenerunt.
 Lucernæ usum ægyptios qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primi q; le-
 ge non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quēquam a-
 muliere nisi lotum sanxere: Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmētem uero & dam-
 nameneum iudæos in cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut tempe-
 riem quia robur accipit Delam iudæum comperisse quōis Hesiodus delam ex scythia fu-
 isse asserat. Falceri thraces comperisse ut primo peltis equestres usos quam illyrii pri-
 mo inuenerunt: Cadmium auri metalla primum in monte pangeo excogitasse. Quadri-
 renem a carchidoniis primum factam fuisse cuius architectus Vosporus fuit: Medeā
 primam tincturam capillorum excogitasse pannones: qui noricum habitant quos noro-
 pes appellant æris usum inuenisse. Olympum ex mysia lydiam harmoniam. Dicordū
 assyrios Sambucam instrumentum etiam id musicum est trogloditas. Marfyam phry-
 gem tricordum diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyri
 thraca harmoniacam doricam sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cy-
 thara differentem: hæc clemens noster ceteraq; huius a cydippo Mantineo: Antiphane
 Aristodemo: ac Aristotele collegisse ait: operæ autem precium est a Iosepho etiā iudæo
 nonnulla transcribere: Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iuniores fu-
 isse græcos ostendit ac a barbaris omnia collegisse diuersaq; inter se ac uaria conscripsis-
 se. Verba igitur eius hæc sunt. Non possum inquit non admirari eos qui putant de uetu-
 stissimis rebus solis esse græcis credendum: nobis autem ceterisq; hominibus nullam ef-
 se fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quæ a græ-
 cis facta inuenta q; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctio-
 nes heri aut nudius tertius si eum nostris conferas incepisse putabis. Scribendæ uero hi-
 storix curam omnium postremam ipsius fuisse cōstat. Vnde ipsi quoq; chaldæos phœ-
 nices & ægyptios (non enim libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatent̄ ue-
 rustissimam firmamq; prisicarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant q̄
 minimas continentis regiones patiuntur: multaq; opera ac magno studio semper incu-
 buerunt: omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posterita-
 ti commendari. Græciam uero nō ignoramus sapius deuastatam rerum gestarum me-

Clemens

moriam amisisse. Ita nouo genere uiuendi sapius instituto a se originem rerum incapis
 se putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus acciperunt: a Cadmo enim di-
 dicisse gloriatur. Nec tamen aut ex templis aut loco publico scripturam se habuisse di-
 cere audet quæ id significet. Vnde magna quaestio est. Vtrum troiani belli temporibus
 litteris uterent & paulo post Cadmus uero milesius: & argiuus acisilaus q̄ primi apud
 græcos historiam scribere aggressi fuerunt non multo ante Xerxis tempora fuisse perhi-
 bentur. Præterea Pherecides syrius, Pythagoras & Thales qui de cælestibus atq; diuinis
 rebus primi græci pauca scripserunt ab ægyptiis & Chaldæis cuncta didicerunt: quos
 omnes una uoce græci uetustissimos omnium prædicant. Quomodo igitur supremæ
 arrogantiæ nõ est sibi solis antiquitatis memoriam attribuere? Aut quis ab ipsis scripto-
 ribus non facile percipient nihil certum: sed omnia coiecturis græcos scripsisse? Pugnât
 enim inter se omnes, & alter alterius falsitatem redarguit nõ est opus ut eos monea qui
 melius me sciunt, quod Elanicus contra quam Acisilaus de Genealogiis ediderit. Nec
 ut enumerem in quot quantisq; Hesiodum repræhendit. Nec dicam quomodo Epho-
 rus Ellanicum: Timæus Ephorum: Timæum posteriores: Herodotum omnes repræ-
 hendunt. Non est necesse de singulis atq; minoribus dicere: cum de persarum in græciã
 impetu & de præclaris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent:
 cum etiam Thycydidem qui accuratissime suorum temporum conscripsisse historiam
 creditur quasi mendacem nonnulli accusent: huius discrepantiæ quibus multæ possint esse
 causæ duæ tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima est quia nullam
 curam ut publice præclara facinora scriberentur græci populi habuerunt: ac ideo magna
 in scriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipsi etiam Athenienses quos & indigenas pu-
 tant & diligentiores fuisse constat: primas omnium publicæ scripturæ leges draconis de
 eadē qui paulo ante Pisistratum fuit commendatas fuisse asserunt. Non oportet de ar-
 cadibus dicere qui quibus uetustissimos se omnium prædicant: ultimi tamen omnium lit-
 teras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice quo & ignari docerentur & mēdaces
 redarguerentur partim ignorantia: partim affectione factum est ut magna inter scripto-
 res discrepantia inueniatur. Altera causa est quia non ueritatis amore quibus ita profitean-
 tur: sed eloquentiæ suæ ostentatione: quoniam ueteres scriptores superaturos se facile cre-
 debant scribendi laborem sumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum aut regū
 laudes aut uituperationes: nonnulli ueterum scriptorum ut ipsi eloquentiores uideren-
 tur emendationem conscripserunt: Vnde sic cum historiam scribere profiteantur non id
 sed huius oppositum faciunt. Veritatis enim historiæ signum illud est ut de eisdem re-
 bus eadem omnes conscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt si unusquisque
 aliter quæ ceteri conscripsisset. hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori te-
 stimonium asserre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his est qui
 prisca temporibus prudentia doctrinaq; clari ad ægyptum usq; profecti sunt. Sacerdo-
 tes enim ægyptiorum in sacris libris scriptum inueniunt Orphea: Musæum. Melampo-
 da: Dædalum: Homerum poetam: Lycurgum spartiatem. Solonem Atheniensem Pla-
 tonem philosophum: Pythagoram Samium: Eudoxum mathematicum: Democritū
 abderitam: Enopidē Chium ægyptum petiisse: quorum omnium uestigia: aliorū ima-
 gines: aliorum nomina locis aut instrumentis indita extant: asseruntq; uniuersa illos qui
 bus apud græcos claruerunt ab ægyptiis accipisse. Orphea enim mysteria Dionysi &
 errores Cereris sic conscripsisse ut mysteria Osiridos & errores Isidos se habent nomi-
 bus solummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos & amœnos pioꝝ
 campos

herodotus os rep
 sunt y

campos ad imitationem eum fecisse earum rerum quæ in sepulchris ab ægyptiis geruntur: quam rem Orpheus primus apud græcos transtulit: & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea quæ de Saturno & de titanum pugna dicunt ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uoluntiones labyrinthi fuisse imitatum qui usq; ad hæc tempora in ægypto permanet a mendote uel sicut quidam dicunt a rege maro multis annis ante Minoem constructus: cuius rei signum est statuarum numerus quas Dædalus apud græcos cōfinxit: neq; enim plures neq; pauciores sunt quam apud ægyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt q; in Memphyde prophylæa Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt: quo quidem opere a deo admirabilis ingenii uisus ut lignea eum statua donauerint: quæ in eodem uulcani templo conspicitur: A deo enim superauit ægyptios a quibus didicit: ut propter multa quæ adinuenit honores diuinos apud eos cōsecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usq; tempora in insula quadam iuxta memphi summopere colitur. Argumenta quoq; nonnulla solent afferre quibus fuisse in ægypto Homerum plane ostēdūt: ac maxime quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitanti præbuisse qua factum est ut calamitatum suarum obliuisceretur: quam quidē potionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam thanis uxore didicisse. Nam usq; ad nostra tempora solæ diospolitæ mulieres iram atq; incestitiam potionibus sedare rescitūt: Diospolis autem Thebæ sunt. Venerem quoq; auream Homerus appellat quo nomine uulgo ab ægyptiis nominantur. & lucus ueneris aureæ apud eos ad huc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem atq; Solonem multa in libris atq; legibus suis conscripsisse patet quæ ante illorum tēpora ægyptii habuerunt. Pythagoras quoq; geometriam & Arithmeticam ab eis didicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in ægypto conuersatum multa inde didicisse. Enopidem quoq; ab ægyptiis astrologis & alia complura & obliuationem zodiaci percipisse. Eudoxum etiam ab ægypto in græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atq; Theodorū Rheti filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinq; fingendo apud prisceos omnes excelluerunt multis annis in ægypto uersatos contendunt hæc a Diodoro sumpta sufficient. Si ergo ab omnibus barbaris quicunq; clari apud græcos fuerunt nō pauca neq; minima accæperunt: nec iccirco quispiam eos accusauit: cur nos accusant qui uera pietate commoti scripturam hebræorum complectimur.

De Antiquitate moysi ac prophetarum.

Cap. III.

Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros si quid hac de re præter hebræos uere senserūt accæpisse cōtendimus: ne quis unq; aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma contendant: declarandum est quibus temporibus Moyses & prophetae fuerunt. Plurimi ergo (perutilis nāq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarū scripserunt a quibus nonnulla transcribam quos ipse noua uia rationemq; usus hoc mō rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanorum Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrinamq; quintodecimo Tyberii cæsaris anno euāgelicam incæpisse. Si quis ergo ab hoc tyberii anno ad superiora scandens diligēter usq; ad Darium persarum regem & restitutionem templi perueniet quingētos. xlviii. annos

inter Tyberium & secundum Darii annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimæ quintæ olympiadis primus fuit Tyberii autem quintusdecimus duce tesimæ quintæ ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur: qui numerus quaternario auctus: quadrienniū. n. olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos effecit. In secundo autem anno Darii septuagesimus hierosolymorum & templi destructionis fuit ut iudæorum historia ostēdit: Quod si a secundo Darii āno ad primam olympiadem percurras olympiades: quidem. lxxiii. annos. cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolationis anno ac restorationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum ānum Ozia iudæorum regis quō tempore Isaias & Osee prophetarūt omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiæ temporibus fuisse inuenitur. Inde autem a prima olympiade usq; ad captiuitatem troiæ ut græcorum ipsorum historia significant quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quem annorum numerum a quinquagesimo Ozia anno similiter auferendo ad tertium annum labdonis Iudæorum iudicis peruenies. Ita troiana urbis destructio septem annis anteq; Sanson hebræos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse ut herculem græci scribunt hebræi testantur. Inde a captiuitate troiana si quadringentos ascendēdo annos auferas ad Moysē & terrigenam cecropem deuenies. Omnia uero quæ apud græcos mirabilia narrātur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium pthæthontis incēdium: natiuitas Erichthonii: proserpinæ raptus: Cereris mysteria: Eleusiniōrum cōstitutio: Triptolemisatio: Europæ raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad thebas aduentus: & ad hæc iuniores illi Dionysus: & Mimos: æsculapius: perseus: dioscuri: hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse confirmatur: A Moysē uero usq; ad primum annum uitæ habraam quingentos ac quinq; annos comperio: quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyrium Ninum tandem peruenies quē aiunt primum totius asiæ india solum excepta regnasse a cuius nomine ciuitas Ninus appellata est: quam iudæi niniuem dicūt. Eo tempore zoroastes magus apud bactrios regnabat: Nino autem uxor Semiramis successit. Nini ergo atq; Semiramidos zoroastisq; temporibus habraam fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt quem de temporibus inscripsimus. Vt autem impræsentiarum Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebræorum atq; Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysē atq; prophetas improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysi magis comprobabit. In quarto ergo eorum quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudæorum historiam uerissime quoniam & locorum & uirorum nomina similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earum rerum omnium monumenta ab hierobalto dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiam a belbalo berutiorum regi inscripsit quorum uirorum tempora multo ante troiana tempora fuisse comperitur. Is Sachoniatho phœnicum lingua partim a singularum urbium annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio: quem nō multo post Moysē semiramidos temporibus fuisse scriptam est hæc porphyrius. Si ergo semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: ea uero multo ante troianam calamitatem fuisse perhibetur an erit Sachoniatho quoq; troianis temporibus multo uetustior Sachoniathone uero ab aliis collegisse historiam ipse Porphyrius testatur: quos & ipsos iuniores Moysē fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Moysi Sachoniathonem fuisse

quæ h' quæ de
temporibus in
scripsimus &
porphyrius he
braeorum ac
annos primi
assimilans

LIBER DECIMVS

nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testi-
monio comperitur quando nos habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moyses se-
cundum porphyrium q̄ ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante
troiana tempora. Quare Moyses quoq; similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus
regnauit: quando nec ciuitas nec nomen Atheniensium erat. Primus autem argiuorum
rex quinti assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis post Moysen
atq; Semiramidem in quibus nihil apud græcos illustræ factū inuenitur. Quadringentis
aut annis & quinquaginta fere post Semiradē. Primus apud Athenienses Cecrops indi-
gena ut ipsi dicunt regnauit Triopa septimo post Inacū regnante apud argiuos: & post
Inachi aut tempore ogygium dicitur diluuiū fuisse. Et apud Aegyptios primus de-
us appellatus est & Inachi filia q̄ Isidem aegyptii noiarunt Prometheus quoq; & Atlas
illis t̄pibus fuerunt. A Cecrope aut usq; ad troianorū calamitatē paulo pauciores q̄ qua-
dringenti anni colliguntur: in quibus diluuiū deucalionis & incendium phaethotis fuis-
se non ignoramus. Cecrops aut primus deum Iouem appellasse fertur & aram instituit
se primus & simulachrū palladis erexisse. Post Cecropem aut̄ dii græcorum oēs nati fu-
isse uidentur. Ita ad troiana tempora a t̄pibus Moyfi plures q̄ octingenti anni Porphy-
rii testimonio fuisse comperiuntur. Homerus uero atq; Hesiodum multo iuniores troia
fuisse manifestum est. Pythagorā uero & Democritum in quinquagesima olympiade
septingentis fere annis post troiam fuisse constat. Quare huius philosophi auctoritate
mille quingentisq; annis ante græcorū philosophos Moyses fuit. Verum qm̄ multi præ-
clari apud nos uiri atq; doctissimi iudæorū antiquitatem certis uerisq; argumentis pro-
barunt: quorū alii a græcis: alii a chaldæis atq; aegyptiis: nonnulli et a phœnicibus atque
hebræis propositū suum approbarunt: immo uero cuncta simul conferētes mirabili ra-
tione ac uia singularum gentiū præclara facinora quæ in eisdem t̄pibus gesta sunt colle-
gerunt: eorū nonnullas uoces uerbaq; transcribā ne laborum suorū fructu auctores pri-
uentur. Vtar at̄ testimonio multorum ut ex oibus hebræorum uetustas indubitata ha-
beat̄. Africanus igitur in tertio annaliū his uerbis utitur usq; ad olympiadas nihil ex-
ploratū in historia græcorū inuenitur sed oia confusis conscripta t̄pibus sunt. Post olym-
piadas uero qm̄ quadriennio diligentissime oia notabantur nulla penitus confusio tēpo-
rum fit. Quare præclara fabulosaq; facinora quæ ante primā olympiadem fuerunt sum-
matim colligam: quæ uero post gesta sunt ita cū hebraicis persicisq; historiis conferā: ut
ea quæ in eodem tpe fuerint aperte significem. Hebræorū igitur in babylonem migratio
a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quin-
quagesima quinta a Diodori thalicoistoris polybii phlegontisq; historiis patet quo anno
Iesus filius Iosedech primam particularemq; deductionē populi fecit ut apud Esdras
iudæum cōscriptū est. Verum ista ut dixi propter olympiadum certitudinē eodem mō
ab oibus conscripta sunt: cum nullam oino confusionem patiantur. Ab Ogyge aut̄ in-
digena cuius t̄pibus primum & maximum diluuiū in attica fuit: & phoroneus argiuus
regnabat usq; ad primam olympiadem anni fuere mille atq; uiginti. Ita. n. oēs asserunt
qui atheniensium annales conscripserunt ellanicus dico atq; Philochorus Castor etiā &
Thalus in hoc conueniunt qui syriā historiā diligenter tractarunt. Diodorus quoq; qui
orbis historiā in bibliothecis cōtulit. aliisq; permulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogy-
gem a quo primū diluuium noiātum ogygium est t̄pibus Moyfi fuisse: quod hoc pa-
cto probamus. Ab ogyge ut diximus mille uigintiq; anni usq; ad primam olympiade
fuerunt: a qua usq; ad quinquagesimā quintam olympiadem: id est usq; ad primum an-

num Cyri persarum regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt. ccc. & vii. Quare re ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvii. fuerunt: quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies quo ab aegypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii temporibus a quo Eleusis condita est Attica: igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanouem annis usque ad Cecropem Attica sine rege & pene deserta fuisse perhibetur. Aetnaum. n. quae post ogygem fuisse nonnulli fingunt ceterosque usque ad Cecropem nuda solummodo esse noia Philochorus scribit: & post aliqua computatione annorum a iudaica scriptura diligentius facta. A. Moyses igitur inquit usque ad Cyrum mille. ccxxxvii. anni colliguntur. Quod ab ogyge ad Cyrum et secundum graecorum historicos colligi demonstrauimus: sed graecorum etiam nonnulli hoc ipsum testantur. Polemon. n. in primo graecarum historiarum temporibus inquit Apidos Phoronei filii magna pars aegyptii exercitus ab aegypto expulsa in palaeatina syria non longe ab Arabia habitauerunt. Apion est Possidonii filius grammaticorum omnium diligentissimus historiae persecutor in quarto historiarum & in libro aduersus iudaeos. Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud aegyptios iudaei duce Moyses ab aegyptiis defecerunt: Herodotus quoque Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit. Iudaeorum et quodammodo meminit cum syrios dicat qui palaestinam habitant circumcidi solere. Ptolomaeus praeterea mendesius qui aegyptiorum historiam ab initio conscripsit his ita conuenit: ceterique omnes ut minima quaedam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaque graecorum siue uera siue ficta post moysen fuisse conperiuntur. Visum est autem mihi a tempore regni Attici res graecorum haebraicis conferre. Primo igitur ogygae anno quousque ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus iudaeorum ab aegypto factus est & in Attica ogygium illud diluuium: neque ad iniuria. Cum. n. ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur aegyptii non poterant aliqua partes et orbis non commoueri: Attica praecipue quia coloni aegyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerunt. Post quattuor autem & nonaginta annos Promethaeus fuisse a nonnullis dicitur quem finxisse homines fabulantur atque formasse: quoniam sapientia eloquentiaque sua a bestiarum uita in civilem transformauit haec Africanus. Tacianus uero qui se ipsum in Assyria regione natum dicit uir lingua graeca doctissimus: graecis omnibus Moysen antiquitate anteponebat de homero inquit Stesimbrotus: Thasius: Callimachus: Colophonius: Reginus: Theagenes: qui fuit Cambyse temporibus & Herodotus halicarnasensis: alique complures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt quibus fuerit temporibus affirmare non possumus. Crates. n. ante reductionem herculidarum octuaginta post troiana tempora annos floruisse contendit. Eratosthenes post centum annos Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionem troianam. Philochorus archippi atheniensium principis tempore centum & octuaginta annis post captiuitatem troianam. Apollodorus ducetis & quadraginta post troiana tempora: nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illius euerionem: alii Archilochi aequalem fuisse contendunt: qui fuit olympiade uiginti tertio temporibus gygae regis lydorum. Sed haec relinquuntur. Nam quoniam ita confuse de temporibus scribitur uniuersa historia titubabat: Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moyses. n. modo multo ante illa tempora non uerum et ante Dardanum fuit Vtar aut testimonio chaldaeorum phoenicum & aegyptiorum. Berosus enim uir babilonius sacerdos multo antiquiorem troiano bello Moysen fuisse scripsit: Theodotus autem Ipsicrates Mochus phoenices fuerunt: quorum historiam in graecam linguam

apion grammaticus

Gerob

§

guam

LIBER DECIMVS

quam aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianum bellum paulo ante tēpora Sa-
 lomonis fuisse ægyptios oēs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse :
 quorum annales Ptolomæus non rex: sed mendesius sacerdos a sacris libris collegit ac
 edidit. Is regnate Amoside apud ægyptios Moysē duce iudæorum exitum ab ægypto
 fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion et gram-
 maticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt autē ab Ina-
 cho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringen-
 tis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oīa præclara
 facinora græcorum fuerunt necessario etiam post Moysē fuerunt. Inachus. n. primus
 argis ut diximus regnauit: deinde phoroneus qñ ogygium in attica diluuium fuit. Apis
 postea deinde argius Crassus phorbasp; regnarūt: quo tpe Actæus a quo Actæa regio
 atheniensium appellata est Triopas: deinde argis regnauit qñ promoteus epimethe-
 us: Atlas: Io: & biformis cecrops fuisse traduntur Post Triopam Crotopus regnauit:
 temporibus cuius phætonis incendium & deucalionis diluuium fuit: Sthenalo postea
 regnante Danaus in peloponensium uenit & dardanus dardaniam condidit: & ex phœ-
 nicia europa rapta fuerat Danatis postea regnauit: deinde lynceus quo regnante profer-
 pina rapitur. Cadmus thebas condidit: qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oibus di-
 citur Minos in Creta regnat. Proetus postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bel-
 lum intulit. Deinde Acrisius cuius tempore a phrygia in græciam pelops transfuit. Ion
 Athenas petit. Secundus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & præclara gessit fa-
 cinora. Euristheus Domum Atreus atq; agamemnon qui decimo atq; octauo sui regni
 anno urbem troianam expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus græcorum multo
 uetustior Moyses inuenitur: & oportet seniori a quo iuniores hauserunt multo magis
 credere. Non enim Homero solummodo Moyses superior: uerum etiam omnibus qui
 aliquid apud græcos scripsere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerūt multo po-
 sterior Moysē inuenitur. Scripserunt autem apud græcos ante Homerum: Linus: Phi-
 lammon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Phemius: Sybilla:
 Epimenides cretensis qui spartam petit. Aristæus: Preconeseus Abolus: Centaurus: Isa-
 tis: Orimō: Euculus cyprius Orius: Samius & Atheniensis pronetida. Linum igit her-
 culis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione Tepele-
 mus enim filius eius: cum Agamemnone in ilium militauit. Orpheus autem æqualis
 Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellū
 præcessit. Demodocus: uero: atq; Phenus alter in Ithaca: alter apud pheacas troiani bel-
 li temporibus uiuebant Thamyris etiam: & Philammon non ante ipsos fuerūt. Sed de
 poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud græcos sapientes habiti sunt.
 Minos igitur qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei
 temporibus: qui post danaum argis regnauit undecima generatiōe post Inachum fuit.
 Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges lacædemoniis dedit.
 Dracon in olympiade trigesima sexta leges atheniensibus tulit Pythagoras in sexagesi-
 ma & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem an-
 nis post Ilii euerfionem olympiadas incepisse. Thales uetustissimus oīum: qui septem
 sapientes appellātur in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clemē-
 tem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui phistoni-
 ces nominatus fuit acerrimus iudæorum hostis: a deo ut etiam aduersus eos uolumen
 ediderit nec iniuria: ægyptius enim erat Ptolameum Mendesium sacerdotem: qui tria

ptolomeus no rex.
apion grammat
in 20. genera troianis. 400. ad minus anni.

apio gram
thales historiar
peritissimus. no
phistoni

LIBER DECIMVS

uolumina de rebus gestis ægyptiorū edidit testem adducit: q̄. Amosis: qui auarū ægyptiorum urbem euertit: & Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerūt. Quo quidem Amoside regnante ab ægypto Moyses duce iudæos profugisse confirmat. Rex aut̄ argolicas: quæ ab Inacho cæperunt Dionysius Halicarnaseus in libro de tēporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fuisse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti generationes connumerantur: anni ad minus quadringenti. Assyriorum aut̄ regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat: cuius quadringentesimo atq; secūdo anno trigesimo scilicet atq; secūdo Beluchi octaui Moyses ducente populus ab ægypto exiuit: Inacho argiuus & Amoside in ægypto regnante. Post Inachum phoroneus argis regnauit quando ogygium fuit diluuium: & Egialeus in sycione regnauit a quo Sicyonum regnum incepit: tunc est cretus primus qui in creta regnauit: Acusilaus uero Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse: unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uiginti generationes fuerūt. Decimo autem & octauo anno Agamemnonii regni troia euertitur: Demophonte Thesei filio atheniensibus regnante: fuit autem Theseus imitator Herculis generatiōe una ante bellum troianum. Ita Moyses ante Dionysii iudæos translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigesimo iam atq; secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit. Dionysius hominem exiuit: a quo ad Herculem & Iasonem aliosq; græcorum heroes: qui in argo fuerunt sexagintatres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius: atq; Dioscuri ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in argis usq; ad translationem suam & Aesculapii iudæos triginta & octo anni fuerunt ut Apollodorus scribit: hinc autem ad Castoris & pollucis assumptionem anni. llii. quando etiam troia euersa fuit. Verum quoniam ut Hesiodus cæteri q; poetæ dicūt. Semele Cadmi filia Dionysium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras græcis tradidit. Patet etiā testimonio poetarum qua ætate Dionysius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conscripsit. Isidē Cererem esse affirmat: q̄ Linceo regnante fuit undecima generatione post Moysen. Apis uero argiuorum rex ut Aristippus in primo arcadica historia scribit mēphin in ægypto condidit: quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit: hunc ab ægyptiis diuinis honores consecutum nō ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro græce quod latine arcam dicere possumus positum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit: quem Tantalus aqualem fuisse omnes testantur. Zectus uero atq; Amphion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phemonæ oracula cecinisse Acrisio dicatur: tamen post Phemonem. xxvii. annis Orpheus musæus & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano exitere. Lycurgus uero & Solon legum apud græcos conditores: & septem sapientes: Pherecides etiam Syrius & Pythagora circiter primæ olympiadis tempora ut diximus fuerunt. Nō ergo solum poetis ac sapientibus uerum etiam diis græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: uerum quoniam non græci solummodo: sed iudæi quoq; de hac diligenter scripserunt: nō erit ab re ab ipsis etiam aliquid sumere. Vt autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiam inquit primo ab ægyptiorum auctoritate: uerum quoniam uoces illorum ponere ipsi sibi est: Manethi ægyptii: qui græce scripsit quiq; a sacris ægyptiorum litteris ut dicit transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de iudæis scribit Tuti mei temporibus

temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irruerunt facileque
 ipsam: ac sine bello ceperunt: quam gentem hycussos appellant quod significat reges:
 hyc enim lingua sacra rex dicitur: Vffos autem pastor appellatur: hos nonnulli arabes
 fuisse opinati sunt quis multi hycussos nō reges ut diximus sed captiuos pastores signi-
 ficare asserunt. Hyc enim cum aspiratione ægyptiorū lingua captiuū dicuntur: quod mi-
 hi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt ægyptum quingentis atq; undecim annis: deinde
 cum pellerentur locum occuparūt: cui nomen auaris: quo undiq; munito ægyptiorum
 impetum euitabant. Themossis autem cum obsidendo non posset eos capere cōuenit
 cum eis ut libere cum suis quo uellent abirent qui non pauciores ducētis quadragintaq;
 milibus uirorum non in Syriam: quam tunc assyrii quorum uires erant amplissime te-
 nebant: sed in eam profecti regionem: qua nunc iudæa uocatur hierosolytam condide-
 runt. Hæc Manethus qui secundum ægyptias litteras & historiam duo nobis non par-
 ua testatus est: primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migrarunt: deinde q;
 ab ægypto mille fere annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptiorū
 historia: Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum. xl. tribus annis ante
 a Salomone templum fuisse conditum: q; a tyriis Carthago conderetur. Sed quid opus
 est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moy-
 ses fuisse prædicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysen fuerūt. Post
 eum igitur Iosue iudæorum annis: ut nonnulli aiunt triginta principatum tenuit: dein-
 de ut asserit scriptura ānis octo alienigenæ dominati sunt postea Gothoniel annis quin-
 quaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octua-
 ginta. Rursus alienigenæ annis uiginti. Post quos Debora & Barach annis quadraginta
 Madinei septem. Gedeon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uiginti tribus. Iaher ui-
 gintinouem. Amanite decem & octo. Iephtæ sex. Esbon septem. Ealo decem. Labedon
 octo. Alienigenæ quadraginta. Sampson uiginti. Eli sacerdos quadraginta: quibus tem-
 poribus troia euerfa est. Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit
 annis quadraginta. David similiter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboā
 decem & septē. Abia tribus. Assa duodecim. Iosaphat uiginti quinq;. Ioram octo. Ocho-
 zias anno iuno. Goroia annis septem. Ioas quadraginta. Amassias uigintinouem. Ozi-
 as quinquaginta duobus. Tunc prophetarunt Amos: Ionas: Esaias: Deinde regnauit Io-
 lathan annis decem & septem. Achar similiter sexdecim: huius temporibus olympiades
 ceperūt: primusq; olympio stadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar au-
 tem incoffit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses
 annis quinquaginta quinq;. Amon duobus. Iosias triginta unum. quando phopherarūt
 Hieremias: Baruch: Oldā: alique nonnulli. Deinde Ioachar tribus mēsis. Ioachim an-
 nis undecim. ac demum Ezechias annis duodecim. Urbe deinde ab assyriis euerfa tem-
 ploq; cremato in babylonem populus abducitur: Vbi Daniel & Iezechiel prophetarūt:
 & post annos septuaginta Cyrus persarum regnauit: qui iudæos libertate donauit: &
 tunc Iesus Iosfedech filius & Zorobobel Salathielis: in patria deducti fundamenta inie-
 cerunt Angeo: Zacharia: & Malachia pphetantibus: post quos non fuit amplius apud
 iudæos propheta. Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes quibus nullus
 philosophus antiquior traditur floruerunt: quorum Thales milesius apud græcos pri-
 mus appellatus est physicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoq; Milesius & Ana-
 ximandrū Anaximenes milesius: & hunc Anaxagoras clā cymenius: quem audiuerūt:
 Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potētia inter athenienses

LIBER VNDECIMVS

excelluit. Euripides autem poeticae arti se tradidit: & scanicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampfacum Anaxagorae scholam suscepit: deinde Athenas profectus & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagorae uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagorae successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugé uero Empedocles audiuit: quando etiam Eraclitus cognomine Scotinus: idest latine tenebrosus florebat Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon eleata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno ut confcios diceret torqueret: dentibus abscissam in faciem eius spuisse: hunc audiuit. Leucippus: Leucippum: Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi graecorum post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post iudaeorum captiuitatem: idest post Moysen mille ac cetum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est ut fatearis philosophiam graecorum ac maxime platoniam multo posterioré Moysen fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Caesarem.

EYSEBII PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE LIBER VNDECIMVS INCIPIT.

VARE CVM NONNVLLA ITA DIXISSE PLATONEM ostendemus: ut apud hebraeorum scriptores inuenitur collatione temporum certior eris: non hebraeos a graecis: sed graecos ab hebraeis accepisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusque sapientes graecorum iudaicam fuisse imitatos doctrinam: ut nullus hos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligentes & admiramur & sequimur hoc. n. facto nihil: magni a graecis comperitum praeter eloquentiam comprobabitur! Omnia uero a iudaeis atque barbaris: furtos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquentes & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra: sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non autem in omnibus sed in principalibus: neque oēs (longum. n. id esset) sed principum omnium Platonem id fecisse confirmabimus: facile namque uniusquisque postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone ceterisque fere oēs graecorum philosophi acceperunt: & Plato ab hebraeis fundamenta omnis bonae philosophiae a iudaeis graecos accepisse: uerum quod apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expositorum eius testimonia etiam non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostrae causa dicimus ut non iniuria ceteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiae diuisione secundum Platonem. Capitulum Primum.

Mnem philosophiam Plato in tres partis: physicam: ethica: logicam particus est. Physicam deinde in sensibilibus doctrinam: & incorporalium speculationem suppartitur: quam diuisionem et apud iudaeos multo ante Platonem factam esse inuenies:

LIBER VNDECIMVS

esse inuenies: sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumam ex eo libro quem aduersus eos conscripsit: qui Aristotelicam habentes scientiam platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaque philosophia diuidatur in moralem scilicet & naturalem & logicam: cūque prima pars & singulos hominum probos constituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos denique diuersis regendi modis construat: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat: ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum: & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant: cūque ad harum duarum partium inuentionem atque cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usque ad ætatem suam sicut membra Penthei dissectas atque confusas in unum corpus atque animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atque Anaxagoras de naturalibus solum rebus confiderarunt. Pittacus uero Perianther: Solon: Lycurgus: ceterisque istis similes de gubernandis hominum cœtibus solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplina logicæ solummodo studeuerunt. Plato deinde post hos omnes natus: uir natura præstans: & uere diuinitus missus nullam partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed omnes diligenter complexus nec in necessariis defuit: nec ad inutilia delapsus est. Verum quoniam singulas philosophiæ has partes physicam scilicet ethicam atque logicam Platonem diximus perfecisse. Age nunc ita esse ut diximus comprobemus. Hæc Atticus quibus attestatur Aristoteles peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit: his uerbis. Plato proprie atque perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta cælabant. Xenophanes quique ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes ut confusionem potius quam auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & pro uerbo dicitur igne igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset: & de omni re dubitare peritus: morales & ciuiles considerationes induxit: & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractarunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorum alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atque contrarii sibi ipsis fuerunt: alii enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant: alii uoluptatem secuti sunt: ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabant nonnulli nihil se scire profitebantur: & alii uel eum infimis conuersabantur: alii econtra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit: atque diuisit: dixitque primum esse de natura uniuersi negotium: alterum de hominibus: tertium de oratione: putauitque non posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas intellexerimus: Nam quemadmodum medici cum membra quadam corporis curare uelint ad totum prius se corpus conuertunt: sic quis uelit res humanas perspicere: naturam uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat: alterum nostri: alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo, non hoc profluere: quam rationem Aristoxenes musicus ab indis emanasse contendit. Indum enim quædam ait Athenas petiisse. Socraticum colloquentem ab eo quaesiuisset quomodo & quid faciendo philosophus esset: cūque Socratis respondisset si quomodo uiuendum sit homini consideres risisse indum: atque dixisse neminem posse recte humanas res intelligere: qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam: ciuilem & logicam partitus est. Hæc Aristoteles.

hanc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio reque magis quam uerbis amplexos fuisse iudæos constat. Finem enim bonorum beatæque terminum uitæ pietatem erga deum arbitrantur: quem quidem finem præceptis dei conseruandis non uoluptate corporum secundum Epicurum consequi putabant: neque tripartita secundum Aristotelem bona corporis scilicet animæ & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quã nonnulli honestiore uocabulo retentiam appellarunt multi fecerunt: nec denique in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absque pietate ad quietam uitam conferre potest: propter quam a spe quam in deo habebant: quasi a fine dependentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominum uetustissimorum uita hebræorum conscripsit ciuilem atque actiuum uiuendi modum narratione historica docuit: quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoremque omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atque hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens priscorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur: præterea cum legum etiam auctor summa cum pietate fuerit: certe patet quod magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoque: qui post Moysen fuerunt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitiis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoque edidit: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel antequam prima elementa litterarum græci cognoscerent: sic absolute perfecteque re potius quam uerbis iudæi retinebant.

Rationalem uero partem non ut græci cauillationibus & ficta oratione discedebant: sed ipsius ueritatis recte percæptione: quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinuenierunt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum rerum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odarumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegantique oratione suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit: ut scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentque uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiæ: & iudiciū & aequitatem: ut detur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligens gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba dicta sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiã linguamque suam in omnibus prophetarum libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multos eorum

LIBER VNDECIMVS

eorum oratores fuisse putabit. Sunt. n. etiã apud eos artificiosissima carmina: ut Moysi cantus ille magnus: & centesimus decimus octauus psalmus David heroico metro: quod exametrum dicitur componuntur. Sunt alia quoque trimetra & tetrametra: sed quae ad dictionem pertinent elegantissime grauissimeque iocundissimeque composita sunt: quae uero ad sensum nulli hominum scriptura comparanda: Dei enim ipsiusque ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina rerum cognitio: & salutaria dogmata continentur. Argumentum autem exquisitum illorum doctrinae ab impositione nominum capi potest cuius rei Plato hebraeis testimonium praebuit. Nam cum Moyses primus multo antequam philosophiae nomen graeci cognosceret innumerabilia de impositione nominum dixerit: unde aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoque non impositione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idque barbarorum auctoritate confirmasse uidetur: hebraeos meo quidem iudicio significans. Non enim apud alios facile talem observationem inueneris. Sic igitur in Cratillo scribit: non est illud nomen quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam incederent. Sed rerum quaedam conditio natura duce apud graecos & barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquatulum: ergo ita dignum est inquit legis quoque latorem rationalis partis ac nominum impositionis scientiam habere. Lignarii certe fabri officium est clauum commode ut gubernator iubet fabricari: aliter enim clauus inuicilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uile quidem est ob huiusmodi recta nominis impositio: sed doctissimorum atque praestantissimorum uirorum. Tum Cratillus recte asis inquit duce nomina rebus accommodata putans: nec quibus hoc facere posse: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens potest ad eam nomen accommodare: & post multo intelligo inquit plurima graecos a barbaris sumpsisse: quae si quis quasi graeca lingua essent deducta interpretari uelit nunquam rebus potenter adaptare. Haec Plato.

heroico metro
p. 118. 2
ponte

De Commodissima nominum apud hebraeos impositione. Cap. III.

Vnc autem considera quomodo quae ipse uerbo docuit multo ante Moyses ueluti sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa praestitit. Et formauit inquit deus de humo omnes feras agri: & omnia uolucilia caeli & adduxit ipsa ad Adam ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animae uiuentis ipsum est nomen eius: cum. n. dicat ipsum est nomen eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi conuenienter ad naturam rei nomen inditum fuisse: Quod. n. uocatum est inquit hoc est in ipsa natura. Nam & nomen ipsum Adam terrigenam: aut terrenum potest significare. Adam enim apud hebraeos humus dicitur: quis per translationem rubeam corporeamque naturam significet: ita terrigenam atque terrenum aut corporalem hominem hac appellatione significat. Sed hominem. Enos quoque appellant quo uocabulo non terrenam: sed rationalem naturam significant. Proprie autem si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscentem Enos denotare uidetur: qualis certe natura rationalis corpori alligata efficitur. Quod. n. uere incorporeum diuinum rationaleque est non solum transacta recordatur: sed futurorum propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodque magno corporis pondere premitur ignorantia: obliuioneque inuolutum recte iudeorum sermo Enos: id est obliuiscentem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam: quid est Enos quod memor es eius: aut filius: Adam quod uisitans eum: quasi dicat: quod est iste homo: iste dicam obliuiscens quod tu qui es deus memor es eius: quis obliuiscens

LIBER VNDECIMVS

fit: aut filius Adam: idest terreni hominis: Ita carnalis homo Adam nomine Rationalis uero Enos appellatione significatur: sic hebræorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem hoc est Anthropen græce: a uerbo Anathrin: idest uidere atq; recogitare dici opinatur: ut sit anthropos: qui recogitat quæ uidit. Rursus hebrai uirum heis uocant: quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat deducitur. ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimat: fœmina uero quoniã a uiro sumpta hessa. Rursus Moyses hebraica lingua calum firmamentum appellauit: primum enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomen autem dei proprie ineffabile dicunt esse: nec ipsa mente hominis cõprehensibile. Quod uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiam significat: ut sit nomen dei quasi omnipotēs. Plato uero deos idest græce theos a thein quod est currere dici opinantur. Scellas enim quæ semper mouentur deos appellabāt. Clarorum quoq; hominum appellationes non frustra esse positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q; solus troiam sustinebat. Agamemnonia quia ualde menin: hoc est perseueranter constant: terq; in rebus permanit: appellatos contendit. Orestem quia montanus atq; siluester: immanis enim moribus fuit: cæteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autē ita uiolenta mosayca dicere audebit: si didicerit Cayn apud hebræos inuidiam dici (arfit. n. certe illa inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus: nam quia primus omnium omnium parentibus luctum intulit: hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam qui cum cælestium corporum scientia maxime præstaret. Abraam idest latine pater superiorum corporum uocabatur: cū deus ab his: quæ uidentur ad inuisibilia protrahens: non uocaberis inquit Abram: sed Abraã erit nomen tuum: quia multarum te gentium patrem posuit: sed lōgius modo esset extraq; propositum diligentius hæc percerere: Platonis autem testimonium non negligamus afferentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio inponendis nominibus uigilandum est: quis nonnulla eorum diuiniore quadam quam hominum uirtute indita esse uideātur: uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum scriptura: ac primus omnium Moyses ipsius Abraam Isaach & Israahel nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit: risus enim Isaach interpretatur ineffabilis scilicet gaudii: quod piis daturum se deus pollicitus est: symbolum gerens: huius quidem filius. Iacob Israhel a deo appellatus est: ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet trãslatus. Plantator enim Iacob interpretatur: quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrens. Israhel uero uidens deum dicitur qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt usq; ad ipsa prima litterarum elementa: quorum quidem nomina quid græce uelint nec ipse. Plato adinuenire unq; poterit. cū iudæorum etiam pueri: si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat: confestim disciplinam respondebunt. Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sensus sit domus disciplina: ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quadam œconomia ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus latius dictum est: quattuor quoq; uocales ad unum collata ineffabile atq; arcanum dei nomen illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur: quod græcorum etiam aliquis ab hebræis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.
Corpore: cunctorum hominum rerumq; parentem

LIBER VNDECIMVS

Dulcifona extollunt septem me carmina uocum:

Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum

Compositum miro signorum scedere nomen.

Ast aeterna chelys ego sum: quae montibus acta

Caelorum dulci resonando modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod transitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad caelestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonetur. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarunt: quod oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sunt: quae ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem non cuiusuis: sed sapientis summeq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quomodo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

De Physica parte secundum hebræos.

Cap. V.

Aec igitur pars etiam apud deos intellectualium inde corporaliumq; res contemplationem: & sensibilem physiologiam diuisa recte a prophetis non coiectura: nec mortalium aliquo: sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mirum enim immodum: cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uidemus hinc multa illis futura prædicta: multa de uniuersi constitutione: multa de animalium natura. multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autem in uestiendo pontifice lapidibus quorum scilicet uirtutes optime perciperat non absq; causa utitur. Salomon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur. locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas: fueruntq; odæ ipsius quinque milia: locutusq; est de lignis a cedro: quæ est in lybano usq; ad isopum: quæ a muris progreditur & locutus est de pecoribus & uolatilibus cæli: & serpentibus & piscibus: & consuebant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione commotus qui librum sapientiæ personæ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam ait ueram ut scientia dispositionem orbis terrarum uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipsorum temporum permutationes atq; uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones: naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum differentias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cognouit: omnium enim artifex sapientia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole: & subiicit. Quid est quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub sole: cæteros quoq; si diligenter percurrens non expertes naturalis doctrinæ comperies nec de plantis omniumque animantium naturæ solummodo uerum etiam de cælo ac stellis magnam peritiam habuerunt. Non enim paruam in libris eorum inuentionem de ursa & pliaide: de orione atq; arcturo: quem græci booten appellat fieri uidemus. Ad hæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeq; res: de aëris substantia de rationalium omnium natura: de inuisibili atq; inuisibili creatura: de uniuersali prouidentia ac præcipue prima rerum omnium causa: de cæterisq; omnibus: quæ sola mentis inspe-

ctione comprahenduntur ita tractarunt: ut si græci uoluissent: ac potuissent tanq̄ iunio-
res uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamen-
tis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus non ignorantes
eam quidem partem: quæ de sensibilibus est non omnino offerendâ arbitrabantur: præ-
ter necessarias quasdam eius partes utputa non casu factum esse uniuersum: nec teme-
re circumferri: sed deo auctore uirtuteq̄ illius ineffabili gubernari.

De Intellectuali hebræorum physiologia.

Cap. VI.

E intellectualibus autem quia sunt: & quæ sunt: quo ordine: qua uirtute: quo
discrine disseparentur: quantum scire oporteat ad bene uiuendum: pieq̄ sentien-
dum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt traditum est.
profundum autem atq̄ occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut hi ui-
delicet quærant: qui hæc perspicere atq̄ discere digni sunt. Plato autem in intellectuali-
bus etiam atq̄ in incorporalibus: siue ab illis didicerit quando in ægypto fuit: ubi mul-
ti hebræorum per se regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intel-
lexerit: siue a deo talem cognitionem habuerit Moysem hebræorumq̄ potas secutus ui-
detur. Deus enim inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mundi creaturis
intellecta conspiciuntur: æternaque ipsius uirtus: atq̄ diuinitas ut excusari non possint.
Quod ita esse uerbis ipsius Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyses scripse-
rit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos: quibus uerbis aperte
soli deo esse attribuit. Cūq̄ ut diximus. Salomon futurum esse quod fuit: & faciendum
quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidet. Nā
aliud immortale incorruptibile stabileq̄ natura intellectuale incorporaleq̄: aliud in flu-
xū mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta u-
clari principium referant: unūq̄ esse absq̄ ortu: quod uere atq̄ proprie appellant ens cor-
poralium omnium atq̄ incorporalium causam: uide quomodo non solum sensum: ue-
rum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non ha-
bens: & quid quod semper fit: est autem nunq̄? Illud certe mēte ac ratione percipitur eo-
dem semper ens modo: hoc uero irrationali sensu comprahēditur: & ortum occidit: ue-
req̄ & stabiliter nūquam ens est. Ita quod a Moyse breuiter dicitur percuntationibus la-
tius explicauit. Sibi enim ipsi respondent dicens mente ac ratione comprahēdi. Illud ue-
ro Salomonis quod fuit scilicet quodq̄ futurum est per ortum & occasum expresse: qui-
bus subiicit. hæc enim omnia erat scilicet ac erit temporis partes sunt: quæ non recte ad
æternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat autē
& erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum
incorruptibile sit atq̄ immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur nec
aliquid eorum quæ sensibilibus accommodatur recte illi adaptatur. Species. n. istæ sub
tempore sunt quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne
quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur a præclaro Pythagoreorū Na-
menio huius rei probationem assumam: qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū re-
liquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dica-
musq̄ ipsum ens nec unq̄ non fuisse: nec unq̄ non futurum: sed esse in determinato præ-
senti tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum æternitatem appellamus.
Præteritum enim tempus præterit iam & non est: futurum uero nondum est: sed uen-
turum

LIBER VNDECIMVS

turum uidetur. Quare si præteritum atq; futurum ipsi enti accomodabitur impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse: Transit enim quod fuit: & nondum peruenit quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum ac ens uere est nec localiter unquam mouebit: nec enim sursum aut deorsum: nec ante: aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa mediū mouebitur. Satus ergo ipsi conuenit quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quispiam derideat incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia & ens: nec enim factum est: neq; corrumpetur: nec motum ullum suscipit. Simplex p̄terea est atq; incommutabile in una eademq; simplicissima idæa constitutum: nec uoluntate sua: nec ab alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratilo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto potentioris uiri: q̄ Plato fuit utputa Pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semper est & ortum non habet: & quid quod semper fit: est autem nunq̄: illud certe mēte ac ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione comprahenditur: factūq; transit & uere stabiliterq; nunq̄ ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; origine ipsum esse respōdet: mutatur enim quod oritur quod autem mutatur æternum esse non potest: deinde progressus aliquātulum subicit. Si ergo ipsum ens æternum atq; immutabile est: nec exit unq̄ a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc profecto est quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autem fluit: cūq; transierit non est. Quare hoc est quod sensu atq; æstimatione percipitur utq; populo dicit ortū occidit: uereq; nunq̄ ens est. Hæc Numenius non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis enim est Plato q̄ Moyses attice loquens.

De Ei uerbo græco ex Plutarcho.

Cap. VII.

V autem cōsidera quomodo & mosaice theologiæ & aliis etiam uerbis: quibus deus a scriptura dicere introducit. Ego sum dominus deus uester & nō sum mutatus: & propheta illi qui dicit. Tu autem idē ipse es & anni tui nō deficient. Cōsidera igitur si Plutarcho in libro in quo sensum Ei uerbi græci: quod in delphici templi prophylæis scriptū erat: quodq; aut si aut es: latine significare potest his quæ diximus conuenienter exponat his uerbis non numerum: neq; ordinem: nec coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo. Ser perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriā respondentem conuertens. In eodem enim loco scriptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei quod est es: per quam uocem quasi ueram & solidè accommodata salutanti dei respondemus. Nobis. n. uere esse accommodari nō potest. Natura. n. nostra inter ortum & mortem cōsistens instabilis quædam: & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam comprahendere omnino uolueris: quemadmodum aqua manibus hausta quanto magis premitur tanto citius defluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio persequitur: tanto magis amittit. Cū enim omnia sensibilia in fluxu sint continue fiunt atq; corrumpuntur: nec eadem unq̄ permanere possunt. Fluiuium autem eundem bis intrare secūdem Heracleum impossibile est: quare nec mortalem substantiam si iterato consideres eandem habitu esse dices. Sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipat modo contrahitur. Immo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud ascitat: aliud perdat: & ali

ud habet ab ea. Ita nunq̄ adesse peruenire potest: nunq̄. n. generatio eius stat: sed embryo a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir. senex: decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis atatibus ad nouas ueniens tandem oīno moritur. Ridiculosi ergo sumus hoīes unam timentes mortem: qui multotiens iam mortui sumus: & sapius moriemur. Non. n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est ut Heraclitus dicebat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoq; uidetur. Corruptitur. n. iuuenis in uirum uir in senem puer in iuuenem: infans in puerū: & qui heri fuit in eū qui est hodie: quiq; hodie est in crastinum: manet aut nullus idem. Nullus. n. est idem: sed in uno momento circa fantasmata unum & cōmūnem materiam influentem ac refluētem omni momento commutatur. Quomodo. n. si sumus idem aliis nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq; odimus: alia laudamus atq; uituperamus: aliis uerbis utimur: aliis passionibus mouemur: nō eandem figurā: non eandem de rebus sententiā habentes? Nō. n. possibile est sine commutatione aliis nunc q̄ antea commoueri: nec qui aliis atq; aliis muratur idē profecto est q; si idem non est nec est: sed fluit cōtinua mutatione. Sensus aut ignorantia ipsius entis fallit: & esse putat quod nō est. Quid igitur uere ens est: quod aeternū est: quod ortū non habet: quod incorruptibile: quod nullo tempore mutatur. Mobile nāq; tempus est: & mobili materia coniunctum fluit semper & quasi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq; posterius & fuit & erit nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quo adesse dicimus & nunc dicimus hoc ipsum tanq̄ fulgur uelociter trāsit. Quare cum tempus mensura sensibilium sit: cūq; ipsum nunq̄ sit apte dicemus ipsa sensibilia nunq; permanere: nec entia esse: sed gigni atq; corrumpi secundum mensurantis naturam. Erat igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transitum. n. hęc & mutatione rei significant. Deus at si fas est dicere nec est in tempore aliquo: sed in aeternitate immobili: cuius nihil prius nihil posterius: nihil futurum: nihil prateritum est: sed cū unus sit ens in uno nūc illud quod est semper repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod nec fuit: nec futurum est: nec incipit: nec cessabit & sic ipsum colere ac salutare oportet: aut certe ita intelligendum est quemadmodum nonnulli priscorū dicebant et proes accipientes: & unum supplentes ut sit tu solus unum es. Non. n. multa deus est ut singuli nostrum ex innumerabilibus fere compositi: sed unum est uere ens. Diuersitas enim cum differentiam in ente faciat in ortum non entis peruenit.

Quod deus ineffabilis est.

Cap. VIII.

Raterea cum Moyses oēsque prophetæ ineffabilem rem intellectuq; solum percipibilem deum esse doceāt: huiusque rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre nō possunt. Consonantia his. n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhaerentiaq; ut ita dixerim circa rem ipsam & uitæ & integritate repete quasi ab igne accensum lumen aio innascitur quod se ipsum alit: hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem hebræorum propheta protulit dicens. Signatum est super nos lumen uultus tui domine: dedisti læticiam in corde meo: & rursus: & in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod deus unus est.

Cap. IX.

Moyses unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq; in Timæo cælū unum & deū unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum unum

LIBER VNDECIMVS

unum esse dicimus: an multos innumerabilesq; dicere rectius erat: Vnum inquit certe siquidem ad exemplar creatum est. Quod. n. intellectiua continet aialia duplicatū esse non potest. Qui & si secundū aliorum consuetudinē plures nonnunq; esse deos dicere uideatur: ab epistola tñ ad Dionysium ubi deorum nomen earum epistolarū facere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sentētia scripserit: ab unius uero dei noīe illas incipere quas studio suis edidit aperte patet unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cū studio mitto: & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autē est tibi diligēter quia multi a nobis literas petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio & ex sentētia scribimus animi deus principium epistolæ præbet. Cum autē non: non deus sed dii. In legibus uero a priscais id sed didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur ut a priscaorum sermone accipimus cum principium finem & medium rerum oīum contineat recte omnia natura perfectus determinat: cui semper adhærent iustitia seuera ultrix eorum qui diuinam legem contēnunt: quam qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis autē arrogantia elatus pecuniis aut dignitatibus effertur uel fortuna corporis & iuuentæ amentia incensus aīum deturpat: & quasi nullo principe ac duce indigens ipse alius posse se præesse arbitrat: is derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis perturbat: & multis magnus quidem uidetur breui autem diuinitus deiectus se ipsum domū patriamq; suam simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finē & medium rerum a deo contineri illi prophético cōferas. Ego deus primus. Ego etiā post hæc. Quod uero natura pfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit facies eius. Qui autē dicit iustitiam deo adhæreere ultricem eorum qui diuinā negligūt legem illi consentaneum iustus dñs & iustitiam dilexit: & mihi uindictam & ego ulciscar dicit dñs. Quod humiliter deo adharet: qui ad beatitudinem erigitur illi compar est post dñm deum tuum ambulabis: & deniq; q; a deo derelinquatur: qui arrogātia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit: humilibus autē gratiam præbet & lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidē de uno deo dicta sufficiant.

De Verbo.

Cap. X.

Vnc de unigenito filio dei: quem uerbum dñm & deum ex deo hebræorum scriptura esse denotat dicendū est. Moyses igitur apertissime domini appellatione bis posuit dicēs. Et pluit dñs a domino ignē & sulphur: ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concursum quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et dauid quoq; & propheta & rex iudæorum in psalmis scripsit. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Quomodo. n. a dextris domini dominus sedet nisi duas personas intelligamus: Quam quidem rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentē & creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini cæli firmati sunt. Saluatorem quoq; ipsum omnium: qui eū suscipiunt his uerbis ostēdit. Misit uerbum eius & sanauit eos: filius etiā eius Salomon uocabulo sapientiæ prouocabulo uerbi usus hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia cōsiliū atq; cognitionem fabricata sum: Et post pauca dñs possedit me in initio uiarum suarū: anteq; quicq; faceret a principio ab aeterno ordinata sum: & ex antiquo anteq; terra fieret: nec dum montes graui mole constiterant. Ante colles ego perturiebar: qñ præparabat cælos aderā: & alibi. Est in illa spiritus intelligentiæ: sanctus: unicus: multiplex: subtilis: mobilis: discretus: incoinquatus: omnem habens uirtutem: oīa prospiciens: per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens omnibus enī mo-

LIBER VNDECIMVS

bilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturq; per oia propter mūditiā.
 Vapor. n. uirtutis dei & emanatio gloriæ omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum
 in illa incidit. Fulgor. n. est lucis æternæ: & speculum immaculatum dei maiesta-
 tis & imago bonitatis illius attingit aut a fine usq; ad finem fortiter: & disponit oia sua
 uiter. Hæc a priscis iudæorū auctoribus modo sufficiat. Philonem etiam audias: quis
 non recte in oibus: dilucidius tñ hæc ita exponentem ut iure quis credere possit nō ali-
 um esse scripturæ sensum quā ecclesia prædicat in libro. n. quem inscripsit quod peio-
 ra soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet oēs qui scientiam quærūt ad
 deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uer-
 bum sacratissimum. Item in eodem: & si nondum aliquis filius dei appellari dignus
 est: studeat tñ ad primogenitum eius uerbum angelis oibus antiquis: & quasi princi-
 pem angelorū in ultionem sequi. Origo. n. & deus & uerbum & imago ad quā homo
 creatus est & israhel iudæus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorū
 fui: dicunt oēs nos unius hoīs filios esse. Nam & si nondū digni sumus existimari dei
 filii: sumus tñ perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei. n. imago ē uer-
 bum antiquissimum: Percipimus et a quodam Moyfi sodaliū dictum esse. Ecce hō
 cui nomen est oriens: noua inauditaq; appellatio: nec rei conueniens si ex aīa & corpo-
 re hoīem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intel-
 liges comodissime orientis nec noīe appellatus est. Hunc. n. primum filium pater om-
 nium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imita-
 tus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Plato-
 nem audiamus: qui huiusmodi uerbis in epimenide usus est. Laudem at non quidem
 alii anno: alii mense: alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum.
 Vna efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum oīum est diuinissimum. Et
 in epistola ad tres sibi amicissimos Hermiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis
 cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam oēs
 tres una legetis: uel ad minus duo communiter totiens quoties poteritis. Oportet. n.
 uos. uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti: & studio eiusq; sorore do-
 ctrina: ut per deum principem oīum præsentium & futurorum: & per patrem & cām
 principis & dñm iuretis. Quæ si recte philosophantur clare quantum homini contin-
 gere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato hebræorum scripturis insudasse?
 Vnde nāq; ipse quam ab hebræis discere posset patrem & dominum deum appellare
 ac deum principis & domini patrem noīare. Aut quis unq; apud græcos a diuinissimo
 uerbo mundum dixit esse ordinatum: Quod si Platoniorum testimonio philosophi
 sententiam confirmari cupis Plotinum audi quid in eo libro dicat: quem de tribus hy-
 postatibus a quibus oia principium habent inscripsit: mundum inquit hunc sensibile
 si quis admiratur magnitudinem: pulchritudinem & perpetui motus ordinem confi-
 derans: & deos qui sunt in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: dæmonas etiam: aīalia:
 plantas: ceteraq; oia ad primitiuum exemplar mente ascendant: & ibi cuncta intel-
 etualia contempletur: eorumq; oīum æternam mentem atq; sapientiam præsentē:
 & paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet qui ante
 hunc est: qui causa est ut ille sit & tantus sit qui numerum facit. Non. n. numerus pri-
 mus est. Ante dualitatem. n. unum est: deinde dualitas est ab uno nata: & progressus
 aliquantulum addit: quomodo igitur & quid intelligendum est circa illud quod sta-
 bile manet. Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente sicut splendentem lucē
ex sole.

LIBER VNDECIMVS

ex sole. Ita ex eo semper profluentem: ex manente autem uniuersa etiam quæ sunt ab ipso inq̄ manente progrediuntur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depēdet. Imago igitur primitiui est unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet: sed extra etiam producit: maxime aut̄ quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo qui propinqui sunt perfruuntur: omnia etiam quæ perfecta sunt generat: quare quod semper est & semper perfectum est semper generat: & quod ex eo generatur perpetuum est quod uis & minora etiam: quam ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere: aut de maximo post illud: maximum aut̄ & secundum post illud intellectus est: intellectus. n. intelligit: & eget illo solummodo. Illud aut̄ hoc non eget: & quod a summo intellectu natum est: intellectus est: Melior autem oibus intellectus est: quoniã oia post ipsum: & post pauca: amat autē omne quod genuit: & maxime quoniam sola sunt generans & generatum. Quando aut̄ etiam optimum est illud quod genuit necessario cum illo simul est: ut in eo solummodo quod alius est separetur. Imaginem. n. illius intellectum esse dicimus: & progressus subiicit iccirco etiã Plato terna oia esse circa regē dicit: primū circa prima: deinde circa secunda & tertio esse tertia: ipsam quoque causam rerum patrem habere dicit causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet: & ab hoc aiam esse creatam in illo cratere. Cū igitur causa intellectus sit ipsum bonum quod ultra intellectum & ultra substantiam est patrem eius appellat. Multis aut̄ in locis ipsum ens: & intellectum ipsum idēam noiat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero aiam: & sermones hos non esse inanes: nec modo: sed a prisca temporibus non ita explanate dictos: posteriores aut̄ sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero quod hæc opinio prisca sit scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur. Qui de primo atque secundo deo quicquid intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter. n. sui studii thesaurum effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis nostræ thesaurū eliceat incipiemus. Orandum aut̄ prius est deinde distinguendum. Deus primus quidem cum in semetipso sit indiuisibilis ac simplex est. Deus autē secundus & tertius unus est: & materiæ quæ dualitas est inhærens uiuit eam: quæ dissepatur ab ipsa quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec. n. oportet iquit deum primum creare: sed creantis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum primum inquit deum. regem oium ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oia gubernare dicimus a quo interiora mens mittitur ad oia: quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos conuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis fit ut uiuamus: corpora quoque alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suam deus se ipsum conuertat: tunc corpora quidem extinguuntur: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine oia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua: omnia a te expectant ut des illi escam in tempore dante te illi colligent: aperiente te manum tuam oia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorum: & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid. n. hæc ab illis differunt: cum philosophus asserat respiciēte deo uiuunt ipsius radiis aialia: conuerso aut̄ in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus saluari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo. Numer

LIBER VNDECIMVS

nus cōsentanea istis scripsit. Quemadmodum inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus. n. cum semen omnis uitare sit res oēs seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipientē transeunt: diuinæ uero a deo dantur & ab eo non absunt: quale quid scientia est: quam qui accipit melior factus est: qui autē dedit nihil amisit. Lucerna ē ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia. n. alterius ab igne alterius accendit. Sic & scientia non recedit a dante: & tñ in accipientem transiuit: cuius causa humana non est Substantia uero quæ scientiam habet idem est apud deū dantem & apud accipientem. Iccirco Plato quoq; a Prometheo in hoies magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat: & post pauca alia inquit primi dei uita est: alia secūdi primus enim stat: secundus autē mouetur: & primus in intellectualibus. Secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilis. n. illud est quod modo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum: a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oēs transfunditur. Idē in sexto. Nam qm̄ non ignorabat Plato creatorem ab hoibus solum cognosci. primum autē intellectum: quē ens ipsum appellat oibus esse ignotū: iccirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o hoies: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago ferat clauo inhærens gubernaculo sedēdo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad ætherā tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat harmonice ipsam ligauit: & tanq̄ nauē in ipsam fidet & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitq; non in cælum: sed in deum superiorē: quem speculari discernendi uim accipit: quem desiderādo motionem recipit. Hæc illis similia sunt: nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici oēs & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam etsi non recte intellexerunt: uerbis tñ suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accepisse. Vnde Amelius quoq; illustris iter iuniores platonicos quis Ioannis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum qm̄ iudæus fuit appellando uerbis tñ eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbum: quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ēt diceret: quid ēt ipse barbarus putat in ordine principii atq; dignitate constitutum apud deum esse: & deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habēt: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire & deum talem esse qualis fuit anteq̄ in corpus carnē & hominē deduceretur. Hæc. n. non occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum. n. neminem alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euāgelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: Hoc erat in principio apud: deum omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & uerbum caro factum est & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiā ab hebræis theologum audias: qui est inquit imago inuisibilis dei: totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia: quæ in cælis & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibilia. Sed

LIBER VNDECIMVS

lia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonicijs sunt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret: ac beatissimam sanctissimāq; trinitatem unum deū esse significet: quod expressius ecclesia & sentit & prædicat: operæ precium est audire in quo enigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat qui legant non intelligant: sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam: & tertio in tertijs. Hominis igitur anima discere gliscit quænam ista sunt. T aditur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primum deum: & ad secundam causam atq; tertiam: quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deum mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono.

Cap. XI.

Vnc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus. n. inquit dominus oibus sustinentibus eum: & confitemini dño quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonū? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore productū est: & confestim subiūgit. Bonus erat: bono uero nulla unq; inest inuidia: quare omnia q̄ maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem. Genuit. n. simile sibi: quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscēti cognoscendi uirtutem idæam esse boni credendum est: & rursus. Non enim rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideantur solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem clementum alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tñ ipsum bonum substantia non sit: sed oēm substantiam uirtute sua excedat: his uerbis Plato sententiam suam manifestissime aperit: q; intellectuales etiā substantiæ a bono idest a deo habent ut sint: & substantiæ sint. Bonum autē ipsum ultra omnem substantiam censet: quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atq; substantiam a deo accæperint creatæ profecto sunt. Quæ autem creatæ sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum nō sint: quod uni soli uere atq; per se bono attribuitur. Sed Numeniū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam comprehendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo insito signo: nec a similitudine sensibili comprehendēdi ullo modo potest. Quare necesse est quemadmodum si quis in specula sedens paruam nauiculam solam in magno pelago inter nudas acucie uisus uno intuitu perspexerit: sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedētem solum: ita ut nihil penitus magnum aut paruum perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & in hæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni opti-

ma est ut primum sensibilia oīa negligantur: deinde ut in disciplinis numeri ipsi inspi-
 ciantur ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In
 quinto uero si est inquit substantia & idæa intellectuale quid: cuius causam intellectu
 esse concessum est: sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator
 deus generationis est: satis est ut ipsum bonum substantiæ principium sit: cui quidem
 bono creator deus proportionalis est cum sit imitator eius: substantiæ autem genera-
 tio proportionalis. Imago enī est eius & imitatio q̄ si creator generationis bonus est:
 erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secun-
 dus sit ipse & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt pri-
 mus deus qui est ipsum bonum. Inuitator eius: qui omniū creator est: qui est bonus.
 Essentia uero altera quidem primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher
 mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tri-
 buit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in
 diuersis hæc libris posuit. Seorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitq; in Ti-
 mæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet:
 ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse probat-
 tur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa ut ita dicā impressa & boues bouis:
 sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius
 erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant hunc mundum necesse est imaginē
 non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mūdus
 nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro didymi sumam: quem inscri-
 psit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilibium exemplaria idæas appel-
 lat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines ho-
 minem quædam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter ani-
 malia animal nec generabile nec corruptibile ut quemadmodum ab uno sigillo mul-
 ta signantur: & multæ uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilibium idæis mul-
 ta formantur. Est autem idæa perpetua substantia causa & principium ut singularia
 talia sunt qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilibium exemplaria ad hæc
 corpora præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atq; perfectissima
 huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus si-
 millime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quæ omnia multo altius
 sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit: qui ante
 hunc solem: & stellas: & cælum uisibile quod firmamentum appellat: ante aridā hanc
 terram: ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero
 creatoreq; omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoq; inuisibilem solem ostendēs
 oratione deo accommodata. Timentibus inquit me sol iustitiæ orietur. Ipsam quoq;
 iustitiam non dico qualitatem aliquam: sed qualitatis creatricem hebræorum ille pro-
 pheta significauit: cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam uocauit eam
 in facie eius. Verbum quoq; in prioribus creatorem ab hebræis appellatum ostendi-
 mus. De quo quidē uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo
 iustitia: & sanctimonia: & redēptio dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & oīa
 substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scri-
 ptura docemur: quīs Philo iudæus scripturæ iterpres: ac expositor alter sentire uidea-
 tur: quem non est alienum audire.

De Iudæis secundum Moysen ex philone. Cap. XII.

si quis

LIBER VNDECIMVS

I quis uoluerit inquit significatiōibus uti uerbis nihil aliud intellectuāle dicit esse mundum: q̄ dei iam creantis uerbū. Nihil. n. aliud ciuitas illa intellectualis est: q̄ creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moyſi non meū est. Aperte nāq; ſcribit ad imaginem dei hoīem eſſe formatum: q̄ ſi pars imago imaginis eſt: & uniuerſus iſte mundus ſenſibilis ad exemplar diuinæ magnis factus eſt: primitiuū ergo ſigillum quod intellectualem mundum appellamus ipſum exemplar eſt. Primitiua idæa idæarum oīum dei uerbum. In principio aut̄ dicit feciſſe deū cælum & terram: non ſecundū tempus principiū intelligens ut multi putant. Non ſi it. n. tempus ante mundum: ſed aut cū ipſo: aut poſt ipſum. Meſura. n. motus tēpus eſt: motus aut̄ re mota prior eſſe non pōt: ſed aut poſterior aut ſimul. Quare neceſſe eſt tēps aut poſt mundum: aut una cum eo factū fuiſſe. Relinquitur ergo principium hic numeri eſſe intelligēdum: ut in principio pro primū accipiatur. Et poſt pauca. Primum igitur cælū fecit incorporale & terram inuiſibilem aeris idæam & uacui. Quorū alterum tenebras: niger. n. aer ex natura eſt: alterū abyſſum appellauit. Vacuum. n. profundiffimū & effuſiffimum eſt. Deinde aquā atq; ſpiritus incorporalem ſubſtantiā: & deniq; ſeptimæ lucis: quæ eſt incorporalis & intellectualis ſolis exēplar & omnium ſtellarum fuit. Duo aut̄ ſpiritus ſcilicet & lux digniora uidentur. Alterū. n. dei noīauit: quia ſpiritus uiuaciſſimus eſt: uitæ aut̄ deus cauſa eſt. Alteram aut̄ ualde bonam eſſe affirmauit. Tanto. n. intellectualis lux uiſibili hac fulgentior eſt: ut mihi uideatur: quāto ſol tenebris dies nocte & intellectus totius aīæ dux oculis corporeis. In uiſibilis aut̄ & intellectualis illa lux diuini uerbi eſt imago: quod generationē eius lucis explicuit: quæ eſt ſupercæleſtis ſtella fons ſenſibilium ſtellarū: a qua ſol: luna: cæteræq; ſtellæ pro uirtute ſua fulgorem hauriunt: qui fulgor ſimplex atq; ſincerus tantū denigratur poſtea q̄ immutabilia tranſierit: q̄tum ab intellectualibus ſenſibilia diſtāt. Nihil. n. ſincerum eſt eorū quæ ſentiuntur: qm̄ uero luce facta tenebræ abierunt: & termini utriuſq; ſpaciū fixi ſunt certis ueſpere & mane: ſpaciū tēps quod hinc effectum fuit diem nūcupauit: & diem non primam ſed unā quæ dicta eſt propter intellectualis mundi ſolitudinem qui unicam habet naturā. Et ſic quidem incorporalis mundus abſolutus eſt diuino uerbo conſtitutus: ad cuius exemplar ſenſibilis creabatur: cuius primam partem atq; optimā cælum effecit: & firmamentum appellauit quia corporeum eſt. Natura. n. firmum atq; ſolidum corpus eſt propter trinā dimenſionē. Nulla. n. alia corporis ſolidi atq; firmi notio eſt q̄ trina dimenſio. Iure igitur ita nominauit ut ab intellectuali atq; incorporeo ſenſibile hoc eſt corporeum diſtingueret. Hæc Philoſo: quibus conſentanea. Clemens quoq; noſter in ſexto dicit. Mundum inquit philoſophia barbara alium intelligibilem: alium ſenſibilem cenſet: alterum primitiuum: alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem quidem unitati attribuit. Senſibile uero ſexadi. Connubium. n. a pythagoreis ſexas dicitur: quia ſœcundus numerus eſt. In unitate igitur cælū inuiſibile factum eſt: & terra ſancta lux intellectualis. In principio. n. fecit deus cælum & terram: & terra erat inuiſibilis. Et ſubiungit & dixit deus ſi aut lux & facta eſt lux. Inſenſibilis aut̄ mundi creatione ſolidum creauit cælū: quod uero ſolidum eſt ſenſibile eſt terram inuiſibilem & lucem: quæ cernitur. Hæc latius diximus: ut oſtendamus idæas aīalium in intelligibili mundo poſitas: a quibus ſenſibilia iſta ſecundum Platonem creātur ab hebræorum ſcriptura eſſe deriuata. Vnde etiā didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias eſſe.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias eſſe uirtutes.

Cap. XIII

LIBER VNDECIMVS

Scribit enim in decimo de legibus si omnia quæ quo uolunt mouentur anima gubernat. Quare cælum est ab anima gubernari non dicimus? Certe inquit dicendum est. Vnum ne igitur aut plures? pauciores inquit duabus benefactrice scilicet atque contraria ponendæ non sunt. Et post pauca. Cõcessum iam nobis est multarum bonarum uirtutum cælum esse repletum: contrariis est non uacare. Vnde nobis bellum absque fine indictum est: in quo agendo patrocinio nobis opus est. Auxiliatores autem nobis dii & dæmones sunt. Nos uero possessio quædam sumus deorum ac dæmonum: unde ista plato adinuenisti? ego quidem nescio aliud præter quod quod mille annis ante tuam ætatem uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur. n. & uenerunt angeli dei ut coram deo assisterent: & diabolus uenit in medio ipsorum: Diabolum quidem contrariam uirtutem: angelos autem bonos appellauit: quas & uirtutes bonas & spiritus diuinos: & ministros dei scriptura nominat: qui facit dicentes angelos suos spiritus: & ministros eius ignis flammam. Bellum est a contrariis nobis inferri scriptura significat dicens non esse nobis hanc luctationem aduersus carnem & sanguinem sed aduersus principatus potestates: & principes huius mundi aduersus spiritualia nequitie in cælestibus. Cum autem possessionem nos deorum & dæmonum censeat illud Mosaicum traduxisse uidetur quo dicitur quando altissimus gentes partiebatur: disseminauit filios Adam: & constituit terminos gentium secundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoque immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIII.

De animæ autem immortalitate Moysem esse secutus: qui primus immortalitatem esse docuit: cum eam imaginem esse dei. Immo uero ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hominem ad imaginem dei fecit eum. Et distinguens in corpus & animam hominem subiungit & sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in animam uiuentem. Principem uero esse hominem atque regem omnium: quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli: & bestis: uniuersaque terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei: & deo similis erit quæ secundum intelligendi uim? Sed Platonem quoque audiamus ut quæ bonus moysæ scripturæ discipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atque diuinius in anima quam illud est quod sapit atque intelligit: nihil prorsus: hoc ergo illud est quod deo simile est: quod si unusquisque in seipso cognouerit deum quoque non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerum ponenda sunt uisibile atque inuisibile quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet. Alterum uero nunquam se habet eodem modo. Nostri quoque alterum corpus est alterum anima. Et corpus quidem uisibile anima uero inuisibilis est: & quando corpore utitur ad considerandum aliquid (utitur autem aut uidendo: aut audiendo: aut omnino sentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur quæ nunquam eodem modo se habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quasi temulenta deficiat: quando autem per se ipsam aliquid considerat tunc ad immortale sincerum sempiternum eodemque modo semper se habens se ipsam erigit: & quasi quædam emanatio eius ad illud redit: quando ad seipsam redit: & tunc ab errore cessat: & eodem modo semper se habet quia sempiternum attingit: quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates: tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque similis est esse anima? Ei ne quod eodem modo se habet: an rei mutabili? Primo inquam

omnino.

LIBER VNDECIMVS

omnino. Cum autem ad seruiendum corpus: ad principadum animam natura finxerit. Nonne hac est ratione cum principari diuinum sit: seruire aut caducum atque mortale manifestum est deo aiam similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nonne ut corpori conuenit mori atque dissolui: sic aia conuenit nunquam mori atque dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inquit Socrates munda nihil a corpore secum contrahens decesserit: quia uidelicet se ipsam quantum poterat in corpore colligebat: semperque corpore contempto de morte meditabatur: quod nihil aliud est quam recte philosophari. Meditatio. n. mortis philosophia est ad simile naturam inuisibilem: diuinam: immortalem: prudentemque profecto uera beatitudine fruere ab omni errore: stulticia: terrore: aliisque hominum malis liberata. Sin uero imunda maculisque plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo acta ut nihil aliud bonum putaret: quam quod corporeum est: quod uero intelligibile est oderit atque fugerit sincera in se ipsa non est. Hanc Plato quae in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certamque rationem eam Plato putauit: quae a similitudine aliquorum uim accipit. Nam si deo immortalis similis aia est: quomodo est ipsa sicut exemplar suum immortalis non erit? Cum. n. duo quaedam aperte opponantur: quare cui oppositorum adhaereat aia qui optimus demonstrationis modis in his rebus inuenitur. Et quis a prima aetate usque ad senectutem multa contra rationem faciamus peccantes: tamen quia uere rationali deo in multis similis aia est rationalis esse ab omnibus creditur. Cum igitur duo aperte opponi concedantur immortalis uidelicet atque diuina natura & terrestris atque corruptibilis. Dubitatur autem a nonnullis: cuius partis aia sit: a similitudine putauit Plato ueritatem esse quaerendam. Et quoniam non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortalis deo secundum operationes similis est hinc similitudinem esse in substantia quandam habere: ac inde immortalis esse ratiocinatur. Nam ut quae irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & instabilia longe abesse uidentur sic certe consequens est quae operatione intelligendi conueniunt ea immortalitate quoque substantiae conuenire. Quoniam. n. substantia conueniunt: ideo est operatione conueniunt. Fluunt. n. a substantia operationes: ac quaedam eius sunt emanationes. Nam si si millima deo aia est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandam immortalitatem eius? Non. n. diuinis operationibus uteretur: nisi est ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortalique corpore defossa sit: continet tamen & uiuificat illud diuinam suam ostendens substantiam: nec pondus corporis eam omnino deicere potest: quomodo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit: cuius praesentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulum diuina est aia inquit quoniam indiuisibili similis est: mortalis autem uidetur: quia mortali corpori coniungitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. etiam est qui uentri sicut pecora deditus est: homo autem & in mari a periculis naues gubernando liberat: morbis affert remedia: ueritatem rerum perscrutatur diligenter atque inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est: quibus caelestium corporum motus comprehendere potuit: quae diuinae atque immortalis certissima mentis argumenta sunt quibus multi uoluptatis deliniti illecebres mortalem eam putauerunt ex his quae uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hanc Porphyrius. Horum igitur omnium doctor Moyses fuit: qui a similitudine creatoris: quam aia possidet immortalitatem animae confirmauit: Sed reliqua uideamus. In omnibus enim hebraeorum similis Plato est: quis in multis ut diximus errare ideo forsan uidetur: quoniam diuina scriptura nemini praeter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

Quod productum esse mundum ab hebræis Plato accepit.

Cap. XV.

Oyse igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est: fieri. n. nihil potest absq; causa. Vniuersum igitur aut cælum: aut mundus: aut quauis alia notæ appellatione considerandū utrum erat semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est & ab aliquo incepit principio. Visibilis igit & tangibilis est cū corpus sit. Cūcta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiaccere & facta esse demonstrauimus. Quod porro factum est a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi: qui sit inuenire difficile est: & cum inuenieris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere aiatum hunc mundum: ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus.

Cap. XVI.

Rursus cum Moyses solem & lunam & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento cæli: & sint in signa & in tempora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamento cæli & stellas. Similiter Plato quoq; dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinque stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoq; ipsis cōsentaneum est quod psal mista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum: & summatim repetens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus hic optimus effectum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi.

Cap. XVII.

Ræterea de cōsumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante: quia complicabitur cælum sicut liber: & rursus erit cælum nouum & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timæo dicens. Constituit cælum uisibile atq; tangibile: & propter hæc: & ex istis & talibus: & ex quattuor numero mundi corpus factum est proportionem conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter q̄ ab eo qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cælo factum est: ut simul facta simul etiam dissoluantur: si quando solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: quod ligatum est solubile est: quis si bene aptatum beneq; ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inquit deo attribuens uerba dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis immortales quidem non eritis nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati: & in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit cum circulationes cōuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo qui fecit in principio sumpserit. Cælum enim corporeum est: quare absque imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principatum: quod

LIBER VNDECIMVS

tum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri: ex quibus omnibus nõ oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & cõtrarias uolutiones accepisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus. Sed sicut modo dictum est aliquñ quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortalitatemq; a creatore super iniunctam. Aliquando at̃ cum dimissus fuerit per seipsum uolui tpe quo dimittitur: qm̃ cum maximus sit ac æqualissimi p̃oderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quæ mirabiliter accidunt hæc uniuersi circulatio causa est: quæ aliquñ sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animalium: interitus hominum: & alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebræis Plato discere potuit. Cap. XVIII.

Progressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempore in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hoibus multa nobis nunciata esse: q̃ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens. n. est hos fenes ad puerorum rursus naturã conuerti: & mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliã conditionem traduxerit. Et progressus dicit tpe oĩum exacto: quoniam mutationẽ fieri oportet cū terrenum genus defecerit omni aĩa per generationem in corpus iussum deducta tunc uniuersi gubernator habentis gubernationis dimissis ad altitudinẽ suam abibit: mundum aut̃ rursus parca: & innata cupiditas euertet: quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi cõmissas relinquent. Mundus aut̃ reuolutus atq; in cõtrarium latus & magno terræmotu concussus inauditam oibus animãtibus pestem incutiet. Et tpe aliquo exacto omni turbatione sedata solitũ cursum recipiet. Deus. n. ne oĩno dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalẽ ipsum & insenscentem efficiet. Et post pauca dicã inquit tibi sermonẽ fortissimi uiri. Iris noie: genere Armenii: qui olim in prælio mortuus post decimũ diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domũ cum in rogam poneret̃ decimo die postq̃ decidit reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit: ac inter alia quod aĩa egressa e corpore cū multis in locum quærendã demum deuenisset ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erãt: & ex opposito duo ad cælũ itinera. Iudices aut̃ sedentes uidisse: a quibus qui iusti fuisse iudicabantur in anteriore parte signis alligatis ad dexterã & sursum in cælũ ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistra: & deorsum signis ad posteriorẽ partem eorũ alligatis: in quibus scripta erant eorũ facinora: quæ cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoibus hæc nunciare: quod cū illis placuisset per oĩa illa loca diligẽtius ductum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus aut̃ in primo de aĩa hæc narrat. Enarchus inquit nuper agrotans tanq̃ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuũ fuisse: & in corpus iterum restitutũ: nec me ægrotatiõe moriturum: reprehensosq; aiebat uehementer a dño suo eos spiritus qui aĩam eius duxerunt: ad Nicandã. n. missos: non ad illum fuisse. Nicandas aut̃ corarius erat: & in palæstris non ignobilis: qui eo tempore: quo Enarchus reuixit in maximas incidit febres ac repente mortuus est: hic aut̃ uiuit superstesq; est foelicissime nobiscũ manens. Hæc ideo posui quia scriptura ẽt hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De Cælesti terra secundum Platonem. Cap. XIX.

Erum quoniam in repromissionibus scripturæ solis piis terrā quandam re-
 seruari fertur secundū illud. Mites autē hæreditabunt terram: hæc uero cæle-
 stis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice consistere significat
 dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum: & ponā pinacula tibi ex Iaspide
 & fundamenta ex Zaphiro: & circuitū tuum ex lapidibus electis. Considera quomō
 ipse quoq; Plato similia i libro de aia ex persona Socratis scribit. Glauci artificium in
 quit non posset exponere quæcūq; ibi sunt. Ego autē etiam si possem o Simia uita ta-
 men mihi non sufficit. nihil tñ perhibet formam illius terræ ut mihi quod uidetur bre-
 uiter explicare satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit qm̄ est i me-
 dio cælo rotundo. nihil sibi opus esse ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maxi-
 mam rem quandam esse: nec huic similem: in qua tanq̄ in sterquilinio formicas: aut i
 palude ranas hoies uideo habitare. Et post pauca ipsam uero terram mundam in cæ-
 lo mundo ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus si natura inquit. humana
 illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse uerū cælum: ueram lucem: & uerā
 terram. hæc. n. terra: & isti lapides: & oia quæ hic sunt corrupta exesq; sunt: quemad-
 modum ea quæ prope mare sunt a falsedine maris. Et post pauca. Dignam rem audi-
 tu dicerem inquit si fabulam audire uelletis. Nos autem inquit Simias libenter audie-
 mus. Dicitur ergo Socrates inquit talem illam terram esse si quis totam ab alto pro-
 spiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphaera: quorū isti colores quibus
 scriptores abutuntur quasi fæces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentio-
 ribus & melioribus esse depictam: atq; aliam partem eius caruleam: aliam auream:
 aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudine co-
 loratas: & ultra quam oculus hominis perspexerit: In tanta igitur taliq; terra propor-
 tionabiles arbores nascuntur flores & fructus proportionabiliter gerentes mōtes quoq;
 collesq; sunt & lapides in simili proportionem: quorū quasi particulae isti lapides sunt.
 Sardiū dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil eni
 boni est quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur. Cap. XX.

Vm etiam scriptura iudicium postq̄ hinc aberimus aiarum futuræ dicitur:
 & per alia multa: & p hoc non minus. Iudiciū inquit sedit: fluuius ignis: co-
 ram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assistebāt
 ei. Audi et Platonem de iudicio dicentem. Et fluuii Noe utentem: multasq; priorum
 mansiones: & diuersa impiorū supplicia non aliter fere q̄ hebræorum scripturā narran-
 tes. Scribit. n. in libro de aia sic. Tercius amnis in medio istorum exit & iuxta hostiū
 in latissimum incidit locū igni ardentem. ubi facit paludē mari multo maiorem aqua
 & limo ebullientem: ac inde turbidus atq; limosus terram circumplexus prope pa-
 ludem Acherusiadem defluit: nec ipi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus cir-
 cūuolutus infra tartarū exit. hic est amnis: quem pyriphlegethonta noiant. Et opposi-
 to huius stygæus est quartus amnis: a quo paludem stygē noie fieri creditur. In hunc
 fluuium qui incidit grauer in aqua tortus fertur circūuolutus pyriphlegethonti op-
 positus: tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius
 aqua cuiquam miscetur: sed circūlata in tartarum tandem exit in oppositum pyriphle-
 gethonti: hunc poetæ cocytum appellant: hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad
 eum locum deuenerint quo deportantur primum diiudicantur quinam iuste: & qui-
 nam contra

LIBER DVODECIMVS

nam contra uixerint: & si qui uidebuntur medio quodammodo uixisse in uehicula scandunt sua: & per acheronta in paludem deferuntur ubi graui supplicio depurgantur: & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse: in tartarum omnes deiecti nunquam inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt quis maxime peccarint ut puta si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerit: & postea poenitentiam habuerint uel homicidio: uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarum deuenire necesse est: & annuo torti temporis spatio eiciuntur ab unda: homicidæ quidem in cocytum: patris autem & matris uiolatores in pyri phlegethonta: cumque ad Archerusiadem fuerint paludem clamantes uocant: alii quos uituperarunt: alii quos occiderunt: cumque uocarint rogant & supplicat ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt & liberantur a malis. Sin uero non exorauerint rursus in tartarum feruntur: ac inde iterum in fluuios: nec prius cessant: quam exorauerint quos læserunt: hæc. n. ultio a iudicibus imponitur. Qui autem sanctitate uiuendi excelluisse uidebuntur: hi sunt qui ab ista terra quasi a uinculis liberantur: horum qui se philosophia purgarunt sine labore in sempiternum uiuunt: & habitaciones pulcherrimas consequuntur: quas nec uerbis exprimere possibile: nec si possem tempus sufficeret. Horum igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curam oportet in hac uita gerere: optimum. n. propositum est: & spes maxima. Hæc Plato. Quod autem dixit non esse possibile uerbis pulchritudinem illarum habitacionum exprimere: nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: quæ præparauit deus amantibus eum. Habitaciones autem multas dicit: & nos multas esse apud patrem mansiones didicimus pyri phlegethonta uero ignem æternum esse quis dubitabit? Hebræorum. n. propheta similiter clamat: quis nunciabit uobis quia ignis ardet: quis nunciabit uobis locum æternum? Et rursus uermis eorum non morietur: & ignis non extinguetur. Plato quoque in tartarum deiectos ipsos non exituros inde asseruit: & pios in beatis locis in sempiternum uicturos affirmat: quod uero addit sine labore. Nonne illi simile est: unde abest dolor inæror & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter: sed cum in uehicula conscenderint sua in acheronta amnem depelli: quam alia uehicula denotantur per quam corpora: quibus assumptis una cum eis secundum hebræorum scripturas uitæ retributio fit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DVODECIMVS

ERVM QVONIAM HOC VOLUMEN SATIS iam creuit ad duodecimum librum transgressi quæ restant ad ostendendam Platonice philosophiæ ab hebræis defluxisse conscribemus: ut multi uideant non nobis solum: uerum etiam Platoni iam pridem scripturam hebræorum.

Quod querere legibus non querere rationem iuuenes debet.

Capitulum Primum.

c Enset igitur sine dubitatione aliqua leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus.

Si quis recte laconum aut cretensium leges reprehendere possit aliqua quaestio est. Ego autem iudico optimam esse legem: quæ iubet ne quis iuuenum cogitari. Senex autem si quis dubitauerit principibus aut æqualibus referat nomine iuuenum audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinae litteræ fidem cæteris proposuere uirtutibus

LIBER DVODECIMVS

Vnde apud nos quoque incipientibus ac imperfectionibus quasi secundum aetatem infantibus simpliciter scripturae leguntur. Credendum. n. oibus est omnia quae in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autem qui ad maiorem iam habitum scripturarum peruenerunt altiora petere: ac rationem singulorum quaerere conceditur: hos iudaei quasi scripturarum expositores secundarios appellare solebant poetae: deinde Plato ait Theognim ex megara Siciliae testem habemus: qui ait fidelem uirum omni argento atque auro in seditione meliorem. Nemo. n. integer atque fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum haec: quia legis latorem qui a Ioue missus est ita leges conscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutum respiciat: quam theognim secuti fidem quae maxime in periculis lucet esse arbitramur: eam non iniuria perfectam iustitiam notare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem sed eam quae uirtuti coniuncta est comprobare uidetur: quod Saluator noster breuius apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atque fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias: prudentiam. n. & magnanimitatem fidei coniunxit. Praeterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctorum animae uirtutem quandam habent: qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera. n. haec opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus: quoniam a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis qui ita haec se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse iudaei contendunt. Et machabaeorum liber retulit uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap. II.

Rimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est ut breuiter dixerim falsum quiddam quod & uerum esse possit. Fabulis autem prius quam gymnasiis pueri exercendi sunt. Haec Plato Iudaei autem re ipsa scripturae historiam simpliciter quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cumque non magis aetate quam habitum scripturarum creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principium est praesertim in iuueni atque tenero. Tunc enim praecipue aetas formatur: & quicquid dixeris facilius ingressum inlidet. Quare non quascumque fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atque nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iam adultos prouectosque retinere non erit inutile. Haec multo ante Platonem iudaei obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant dicta & scripta diligenter examinabant: & quae aliena uidebantur a ueritate sicut pseudo prophetarum libri reprobantur: scriptura quoque ut diximus historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturae inhaesisse uideatur. Cap. III.

Lato autem in Gorgia audi sermonem inquit quem tu fabulosum dices: ego uero uerissimum arbitror. Et post pauca: qui iuste sancteque uixit eum postquam mortuus fuit in beatorum insulas profectum absque ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atque impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quae tartarum appellant. Et post pauca: Nudi autem mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animam perspicit ab omnibus derelictum cognatis ac ceteris: quae hic habebat: ut iustum iudicium sit. Et subiicit. Haec sunt o calliditates quae ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his autem sermonibus tale quid ipse mecum ratiocinari soleo nihil aliud mors mihi uidetur quam corporis atque animae dissolutio quae postquam

LIBER DVODECIMVS

quæ postq̄ disiuncta fuerint retinet utrūq; habitum suum: quem homine uiuo habue-
 rat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoie & mortuo quoq; magnum: & si pingue
 pingue quoq; poq̄ anima decesserit aliquo tempore manet: & si cicatrices uulnerū ha-
 bebat uiuens: aut ossa quædam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se
 habet post mortem antea q̄ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̄ depu-
 data corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passiones & studia inesse perspiciū-
 tur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenerit ueluti ad Rhadamanthum asiaticum: con-
 festim iudex etiam si regis magni aīa esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarū
 quas singulæ operationes animæ impresserūt. Videt tortuosa oīa falsitate atq; super-
 bia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: delicias: contumelias: incontine-
 tiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carce-
 rem tartari immittit: ubi suppliciis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut
 exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando detererantur. Purgantur autē
 quicūq; curabiliter peccarunt doloribus & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enī
 aliter possibile est impressas uitioꝝ detergi maculas. Qui uero maxime iniuriati sunt
 ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq̄ utilitas accidere potest quia incurabiles sunt
 sed alii exemplo suo iuuantur: ex quibus ego archelaū fore & similes ei tyrannos non
 dubito. Reges. n. propter peccādi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Ho-
 merus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit: Tantalū
 Sisyphum: Tityum: Thersiten: aliosq; consimiles: priuatos autem homines nullus
 unq̄ scripsit perpetuis tanq̄ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare sceli-
 ciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum prin-
 cipem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentia se ipsum cō-
 tinere magna laude dignum est o callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de
 his qui potentiam habuerunt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo dixi-
 mus atrocissimas uitioꝝ ferentes in anima cicatrices a iudice in poenas mittuntur.
 Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deterfam uidebit animam: nec quæ sit:
 nec unde fuerit quærēs admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aea-
 cus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrū
 tenens solus sedet utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rationes
 uerissimas esse credens nihil aliud considero: q̄ quomodo mundissimo animo adinu-
 cem accedā: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuendo q̄ optimus
 fieri. Obsecro autem cæteros omnes: & te ipsum ad hūc calcem uirtutis curriculo ten-
 dere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc
 forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset
 autem mirum hæc a te sperni si diligenter quærentes meliora uerioraq; istis inueni-
 re possemus. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu: & Po-
 lus: & Gorgias non poteritis tamen uere dicere q̄ oporteat alia quadā nos uita q̄ ista
 uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguūtur. Hic
 uero sermo firmus atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas:
 q̄ ut lædaris. Omnes enim studere debent non ut boni uideantur: sed ut & publice &
 priuatim boni sint: Plato igitur Aecum: Minoem: Rhadamanthum defunctorum
 iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit: qui singulis secū-
 dum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata.

Cap. III.

LIBER DVODECIMVS

c Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Hi. n. nihil magis quam has utilissimas narrationes derident: quemadmodum econtra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cum eis sapius hæc naratur crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgatur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet: apud quam primus Moyses scribit recusasse profecturum. Alium. n. inquit supplico dñe qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susciperet. Hieremias quoque recusasse fertur: & Plato similiter cõsultat dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De Viro iusto secundum Platonem.

Cap. V.

a D hæc cum hebræorum prophetarum cõtumelias oēs atque pericula subeunda propter uirtutem & ueritatem conclament consentanea Plato in secundo: de republica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiã colit: sed ut sit. Si. n. quia iustus uideatur honores quispiam nanciscitur incertum fit utrum propter uirtutem an propter honores iustitiã sequitur. Sed figuramus ut cum neminem unquam læserit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute remouetur: tunc uere iustus atque generosus est. Hæc Plato uerbis quare ipsa iusti uiri apud iudæos cõprobarunt: qui tanquam iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo necati sunt. Caprarum atque ouium pellibus induti rebus pene oibus egentes in desertis errantes in montibus & speluncis & terrarum cauernis. Apostoli etiam saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt mundo & angelis & hominibus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborantes: ut ait apostolus. Sed iniuriã ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno ferebant animo: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabant: & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant: & usque ad hæc tempora generosi martyres ubique terrarum non ut uideantur: sed ut sint pii atque iusti multo plura maioraque quam Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur: uincti uerberibus: afflicti tormentis: atque eculeis cruciati. Et demum post multos diuersosque dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentes aliquem nunquam inuenies: ut non iniuria de iudæis nostrisque præclaris uiris: qui pietate ac uera iustitiã perfulerunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysem Plato sequitur.

Cap. VI.

o Vm Moyses ineffabili quadam ratione in principio creationis mundi paradysum quandam a deo plantatum dixerit hominemque ibi a serpente per mulierem deceptum narrauerit: aperte Plato commutatis nominibus in symposio allegorie similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos iouis appellauit: pro serpente deceptioe que ipsius paupertatem insidiantem posuit. Pro uiro autem primo: quem dei consiliũ atque providentia quasi nuperrime natum filium produxit consilii filium. Porum nomine posuit. Cumque Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta esset id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinem mundum appellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cum inquit facta esset Venus & alii dii & consilii filius Porus in conuiuium conuenerunt: & post coenam inopia tanquam mendica ad ianuam domus ubi conuiuiebant. accessit. Porus autem nectare superatus (nondum. n. uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauius dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad insidiandum parata ut ab eo liberos susciperet. apud eum accubuit & hoc dolo cupidinem a Poro concepit: his Plato allegorice illa moysayca uoluit significare

Quomodo

LIBER DVODECIMVS

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

Raterea Moyse dicente Adā autē non inueniebatur coadiutor similis eius. Immisit ergo deus soporē in Adam. Cūq; obdormissit tulit unam de costis eius: & repleuit carnē pro ea: & ædificauit deus costā quam tulerat de Adā in mulierem. Cū non intellexerit Plato quo sensu id dictum est: quia tñ mosayca oīa fuerat admiratus uoluit oīno præterire. Itaq; Aristophani comædo: qui ēt rebus honestis illudere solebat orationem in Symposio attribuit dicens: oportet primum uos naturā humanam & passiones ipsius p̄dicere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non. n. duo genera hoīum ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum. n. atq; fœmīnam tertium ēt aderat utrisq; commune: cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus perit. Nam Androgynum tunc re ipsa & noīe ex utrisq; mare scilicet atq; fœmina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophanes solebat illuserit subiungit dicens. Hæc Iupiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit partes iuciforum ita coniungere: ut facies ad cæsuram uerteretur.

De Prima hominum uita. Cap. VIII.

Nam Moyse primam hoīum uitam in paradiso dei nulla re indigētem qua si diuinā asserat: oīaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi quemadmodū ea ipsa plato græce conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc hoīes nonnulla animalium genera nulla tūc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra. n. hoīes emergebant: & hæc oīa: quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atq; optime uiuebant: quos nō culta: sed sponte terra edebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuæ secutus est. Cap. IX.

Rudentiorem oībus bestiis terræ serpentem fuisse: & sermonē eius uicissim cum muliere habitū Moyse scribit: quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui saturni t̄pibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut nō cum hoībus solum: uerū etiam bestiis oratione uti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singulorū naturā ad accumulationē prudentiæ. Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhaerentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. X.

Oyses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimorū uirorum: qui post diluuiū fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiā legibus futurā iudicauit: hunc scribēdi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis. n. legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta uitam ēt quæ post diluuiū fuerat explicare non reuuit. An inquit igitur prisca sermones ueri nobis uidētur qui nā multis pestibus atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relictī sint. Valde inq; hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea hoīes multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinæq; ciuili imperitos fuisse ac ab omni ambitione habendiq; cupiditate cæterisq; uitiiis: quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos: his talibusq; lauius narratis uitas hominum qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad græcorum antiquitatem descendit: ut ad hebræo-

LIBER DVODECIMVS

rum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in troia fecerunt disciplinã lacedæmoniorũ ciuilem non prætermittit. Persarum quoque uitas tam eorum qui recte q̄ eorum qui perperam uixerant nobilissimorũ tetigit: Et post historiã huiusmodi legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moyfi doctrinã admiratus ẽ.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

Ubi Moyses uniuersas leges suas disciplinamque uiuendi a pietate in deũ dependere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium libri orum suorum fecerit: & res humanas a diuinis depẽdere docuerit ipsasque diuinas ad deũ creatorem omnium rettulerit: operæ precium ẽ considerare quomodo Plato eũ diligentissime sequens cretensium ac lacedæmoniorum leges icusat. Mosaycam uero legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensiu leges oĩbus græcis non maxime conferunt. Ita enim recte positæ sunt ut utentes eis cum oĩa bona inde consequantur scelices sint. Dupliciter aut bona dicuntur: alia enĩ humana sunt: alia diuina: dependent aut a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sũt susceptis minora et possidentur. Illis aut spretis utrisque ciuitas priuatur. Minorũ uero primũ est sanitas deĩde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt ut uulgo dicitur si prudentiã sequuntur: quæ quidẽ prudentia diuinarũ rerũ prima est: deinde rone habita moderatio ex his duobus fortitudine adhibita iustitia tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ oĩa natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet ut legislator hunc ordinẽ sequatur: deĩde mandandũ ciuibus ut ad hæc respicientes operentur. Humana enĩ ad diuina. Diuina uero ad principem intellectũ referenda sũt. Et post pauca. Oibus istis legislator custodes pficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc oĩa moderationi atq; iustitiæ coniuncta: non aut diuitias aut ambitionẽ sequat. Quæ oĩa in legibus Louis & Apollinis pythii: quas Minos & lycurgus cõposuerunt inesse uidebitis. Patent enĩ his q̄ artificio & exercitatione legũ peritiã hñt. Cæteris uero nullo pacto Moyses quoq; multo prius a diuina doctrina facto principio: & uiuendi disciplina ad illã relata oibus principes atq; custodes dei sacerdotes pfecit. uiros. s. iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. XII.

Consulo igitur ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atq; studendo rebus tam men semper congruenter has res pueri percipiãt. Hoc. n. modo in bonos uiros euadent. Si. n. agricolam quendam aut ædificatorem probum fore desideramus eum in tenera ætate ludentẽ pueriles quasdam domos ædificare uidebimus aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ quis inutilia sint: ad imitationẽ tamen utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus. n. etiam ludendo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est quod ludentium animum ad experendum illud adducet: quo in uirili ætate ipsos uti decreuimus: multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo & in anima tua: & propones ea filiis tuis quod ex prisca consuetudine ad hodiernum usq; diem diligenter iudæi conseruant. In secundo autem legum disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorũ animos cõtinere potest. Voluptas enim & dolor: amor & odium q̄ recte fieri põt anteq̄ ratione moueantur in animos eorum fluunt: ut facilius cum ad ratiocinandũ puenerint conuenienter rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus pfecta est. Assuescant ergo a pu

eritia

LIBER DVODECIMVS

eritiam dolore ac uoluptate recte moueri ut a principio usque ad extremum uitæ oderint quæ odisse oportet: & ament quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid quæ odio insequenda: & quæ amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicens. Venite filii audite me: timorem dñi docebo uos. Quis est homo qui uult uitā: diligit dies uidere bonos. Prohibe linguā tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuertere a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon audite filii inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci: & rursus uiam impiorū non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adolefcētes atque prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

In uinis oraculis Moyſi dictum est: facies oīa secundum figuram quæ tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens. Umbrā exemplūque celestium legalem cultum fuisse. Apertissime namque moſayca uniuersa tanquam umbræ ac symbola celestium sunt. Nunc uero audi quæadmodum Plato in sexto de republica hunc locū imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens mundus atque diuinus quantum potest efficietur. Si ergo necesse fuerit quæ ibi uidet in moribus hoīum & priuatim & publice ponere: ut non modo seipsum uerum etiam alios per illa confirmet: putasne modestiæ: iustitiæ: & oīno uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inquit. Sed multi uidelicet parum nobis credunt dicentibus non aliter posse foelicem ciuitatē fieri nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: immo credent inquit. Sed quid est modus picturæ? Quasi tabula in qua ciuitas & mores hoīum primum quod oīum difficillimum est mundi purique faciendi sunt: non enim prius scribendæ sunt leges quæ mundam feceris ciuitatem. Deinde formula disciplinæ scribenda depingendaque est.

Quod adoleſcentes cantibus ad uirtutem preparandi sunt. Cap. XIII.

Das etiā canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictū est disciplinam esse puerorum educationem: quæ ad rectam legalemque uitā pducatur. Ut igitur pueri auius legem ita sequatur ut una cum ea gaudeat atque doleat odas pdiscent: crebroque canticent: quibus laudes atque uituperationes earum rerum contineant: quas lex laudat: aut uituperat. Quonia. n. teneriores anni rationem uirtutis non suscipiunt: ludo atque cantu pparantur: Iure igitur apud nos prophetarum odæ a pueris addiscuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

Poetæ inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonū quidem modestū iustūque uirum foelicē esse atque beatū: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset et si ditior esset quam Cyniras aut Midas miserimum oīum esse. Dicant igitur poetæ neminē esse uirum appellandum: qui non oīa quæ uulgo bona dicunt iuste acquirat atque disponat: quæ hæc bona non recte bona dicunt. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitiæ numerant. In numerabilia huiusmodi cætera sunt. Nam & acute cernere atque audire: aliisque sensibus integre uti bona uident. Et ad hæc oīa posse facere quæ cupias: & demum immortalitas cum ipsorum oīum possessione. Ego autem assero iustis sanctisque uiris hæc optima esse: iniustis autem pessima. Sanum. n. esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortaliter uiuere absque uirtute pessima sunt. Talia ergo Rhythimo ac numero a poetis composita adoleſcentes pdiscent. Ego enim dicere non dubito ea quæ mala uulgo dicunt iniustis bona esse: iustis mala. Quæ uero bona uidentur bona uere bonis sunt: malis

LIBER DVODECIMVS

autem mala. Hæc multo ante odis Dauid sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitq; quis uere beatus est: & quis beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites aut si mali sint miseros esse qd ipse dauid sic in psalmis edidit. Diuitiæ si fluūt nolite cor apponere. Cætera quoq; oia quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmoz uolumine scripta inuenies.

Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur. Cap. XVI.

addit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythmo atq; carminibus uti quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re aut ipsa iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spiritu sancto p̄ prophetas essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur uoluptate musicā diuiduari. Sed illā esse optimam musicā quæ optimos & doctos uiros delectat ac maxime illum qui uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus & præsertim fortitudine atq; prudentia. Neq; n. theatri plausu aut pp̄ ignorantiam aut propter formidinem duci debent. Apud iudæos et̄ priscis t̄pibus diuinorum cantuum iudiciū non multitudini tradebatur. Sed erant aliqui quibus paucissimi diuino spiritu hæc iudicantes quibus solūmodo licebat prophetarum libros consecrare ut ita dicam ac comprobare: ea uero quæ aliena a spiritu sancto uiderentur improbare atq; reicere.

Quod non semper uino utendum est. Cap. XVII.

Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorum atq; cretensium laudo ut nunq̄ in castris quisq; uinum gustare gaudeat: sed toto militiae t̄pe aqua usum cōprobari. In ciuitate autē seruis nunq̄ uini usus concedendus est: nec magistratus t̄pe quo rempublicā gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudices: nec qui deliberaturus in consiliū uocatus est: nec ullo modo in die nisi ualitudinis gratia: nec nocte eos tā uiros q̄ fœminas: qui liberis dare operam statuerunt: leuiores enim hoies uini usi fiūt & aīæ calefactæ tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt. Hæc multo ante Moyses constituit. Sacerdotes. n. iubet sacrificandi t̄pe a uino abstinere. Locutus est. n. inquit dñs ad Aaron dicens: Vinum & sicerā non bibetis tu & filii tui tecum: qm̄ in testimonii tabernaculum ingredimini: aut qm̄ ad altare acceditis ne moriamini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit: uotum et̄ uouētibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sicerā mundus erit & acetum uini & acetum siceræ nō bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a uino abstinere iubet. Consilio inquit oīa facias consilio uinum bibe: potentes qui iracundi sunt uinum non bibant: ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscātur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Siq; dem inquit dubitant utrum huiuscemodi disciplina ciuilis fuit: aut etiā nunc est apud aliquos barbaros procul ab oculis nostris: aut futura unq̄ sit parati sumus rationem ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia: futuramq; esse qm̄ eadem musa in aliqua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. XVIII.

Ecte inquit a nobis dictū est omnes hoies sibi ipsis pugnare neiemq; eē qui sibi ipsi hostis non sit. Quare p̄cipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere sicut econtra turpissimū atq; pessimū a se ipso uinci. Et post pauca unus est unusquisque nostrum: sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios uoluptatem

LIBER DVODECIMVS

luptatem atq; dolorem quibus opiniones futurosq; accedūt: quas cōmuniter Spei noīe appellamus: proprie at quæ ante dolorē spes est timor: quæ uero ante uoluptatē cōfidentia noīatur. Ad hæc oīa ratio accedit melior aut peior: qua cū quid publice cōstitutum sit lex nuncupat. Deinde hæc passiones inquit in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad cōtrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni sp̄ rationi oportere cōstāter inharere psuadet: quæ quidē ratio aureo quodam fune atq; eōi lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Aliæ aut duræ asperæq; tanq̄ ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litteræ prædicant appetitū rationi pugnare docentes rationemq; optimā esse quæ dei lege dicitur uictoriamq; laudatissimam cum huic rationi appetitus subiicitur.

Quod peccatorum anima est causa. Cap. XIX.

Ndecimo at legum necesse est inqt tam uirtutē quam uitioꝝ cām esse aīam quod mosayco illi consentaneū est: si aīa peccarit: & si aīa delictum fecerit.

De uero Philosopho. Cap. XX.

Vm in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicat: bonū est uiro si tollat iugum in iuuentute sua: sedebitq; solus ac tacebit: cūq; diuini prophete ac sublimi philosophia in montibus atq; spelūcis degerint ad solum deum mentem erigentes. Audias quēadmodum et Plato hunc uiuendi modum cōprobauit dicens. Qui præcipui in philosophia sunt ab adolescētia et ipsam uiam quæ in forum abducit ignorant: nec ubi curia aut cōis alius cōueniendi locus sit sciunt. Leges aut & decreta nec scripta uiderunt nec audierunt sodalitia & magistratus: coetus & coenas nec somnio quidē uiderunt. Si bene aut aliquid aut malē a uiris uel mulieribus in ciuitate factum est non minus eum fugit q̄ maris harena: quæ oīa ita nescit: ut nec nescire se quidem sciat. Non. n. hæc fugit ut melior uideatur: sed ut sit. Quare si et corpore in ciuitate sit: mens tñ omnia hæc cōtemnens super terrā uolauit: ut est apud Pyndarum quō id dicitis o Socrates inquit cum Thressa quædam Thalem cælestia respicientem quia cogitatione occupatus in puteum deciderat repræhendisse dicatur q̄ dum cælestia quæreret quæ ante pedes sunt non uideret. Hoc inquit scūma in oēs philosophos dici potest. Vere nāq; qui recte philosophatur non solum ignorat quid uicinus faciat: sed pene si homo est aut pecus: non aiaduertit. Quid sit homo & quid p̄cipue hoīem facere conueniat id uero diligentissime quærit: quare o carissime Theodore si qñ huiusmodi philosophus i iudicio uel alio loco publico loqui de rebus istis minimum cogitur risum oībus præbet: & in difficultates qm̄ inexpertus est quasi in puteum incidit. Proprium. n. sibi est neminem conuitiis petere: & in laudationibus cum non fictē sed uere ac ex aīo dicere uideatur: leuis quidam atq; insanus uidetur. Si regē enim laudari aliquem audiuerit agasonem aut bubulcum laudibus efferri arbitratur quod si mille iugera terræ possidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuersum orbem cogitatione complecti consueuit. Valde aut etiam illos contēnit qui se generosos prædicant: & auos proauos attauosq; suos in medium adducunt: amentiam ipsorum ideo spernit quia uniuersum hoīum genus cognoscere nequeunt. Auos. n. & progenitores innumerabiles singuli habuimus: quorum alii diuites: alii pauperes: alii reges: serui barbari græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli gloriantur. In oībus igitur istis uerus philosophus uulgo deridet. Et modo superbus: modo rex humanarum ignarus putatur: & paulo post si oībus inq; o Socrates ut mihi persuaderes maior pax & pauciora mala essent in hoībus. Nō est possibile o Theodore inquit mala oīno ab hominibus auferri: non. n. apud deos:

sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur: quod obrem toto aëo conari debemus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrenorum est imitatio dei quantum homini possibile est. Imitatur autem deum iustitia sanctitate prudentia. Sed non est inquit facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemque sequendam putant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hæc inquam aniles fabulæ sunt: ueritatem autem altius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed quæmaxime iustissimus: nec est ei similius aliquid quam si quis nostrum iustissimus fiat quare dei cognitio sapientia est: & uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta: quæcumque autem alia dicitur sapientia uidetur quidem sed non est. Nam quæ in rebus ciuilibus est onerosa: quæ uero in artibus fabrilis. Quicumque igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est. Ignorat. n. quod minime ignorare oportet quantum iniustitia detrimentum afferre soleat non quod ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem: quæ patiuntur est qui nihil iniuriantur: sed quod effugere iniuriatibus impossibile apud scripturam est humana uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est. n. Perdam sapientiam sapientum: & intellectum intelligentium destruiam: ubi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi. Quod autem qui uere ac secundum deum philosophatur nihil prauum sapere debet. Inde discimus quia non ea quæ uidentur: quæ temporalia sunt: sed ea quæ non uidentur: quæ æterna sunt considerare iubemur. Nequitiam autem in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostendit dicens. Quia futuræ & adulterium & cædes fusa in terram sunt: & sanguinem sanguini commiscunt. Ad deum autem hinc fugiendum esse Moyses ostendit. Post dominum deum tuum ambulabis: & ipsi adhærebis. Imitandum quoque deum esse significat dicens. Sancti sitis quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uero dei David clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias continendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere: & rursum: noli timere cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit domus eius: quoniam cum interierit non sumet cum eo omnia: principatus est hominum non multifacere morietur cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus. Exibit spiritus & abibit in terram suam: in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod nonnunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

Non autem inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliquid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere: maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat ut non uideant sed sponte iustitiam uelint suscipere: solidum. n. bonum ueritas: sed non ita facile plerumque persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura ut puta quoniam poenitere deum: aut dormire: aut irasci: aut aliis perturbationibus ferri scribitur: quæ quis altius interpretata non procul a ueritate sunt: uerba tamen ipsa uel terendo uel permulcendo nonnihil prosunt illis qui altiorem uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. Cap. XXII.

Ecte in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuuenes & senes: sic disciplinam ciuilem dictum est amplecti oportet: ut non cessent uariis modis atque carminibus quæ diximus decantare. Et in quinto de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendam rempublicam pertinet quod ad mulierem: quia mulier non pertineat: aut ad uirum pertineat quia uir. Sed cum una natura utriusque aialis sit: quæ ad uirum natura hæc ad mulierem etiam natura pertinet: est autem in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia: mulieribus uero nihil concedemus: non recte inquam. Recte inquit dicitis: nam mulier alia medica esse potest: alia

test: alia musica: alia ad utrūq; inepta natura: similiter alia bellicosa: alia non: alia philosophus: & alia non: alia magni animi: & alia pusillanimis: & alia ad custodiendam ciuitatem nata: alia nō: sicuti & uiri: eadem. n. est utriusq; natura præterq; q; altera imbecillis: & altera robusta est: quare similes natura mulieres ad cohabitādum simulq; rempublicā gerendum uiris dandæ sunt. Decet. n. ut natura similes potius q̄ dissimiles cōueniant: hæc re ipsa apud iudæos factitata cognouimus. Docet. n. eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatē ab hostibus liberasse. Doctrina quoq; nostra omne genus hoīum tam uirorum q̄ mulierum liberorū simul & seruorum græcorum aliquantulum ac barbarorū paruulorum ætate ac senum in hoc diuino ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accepit. Cap. XXIII.

N parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferi: & nomen impiorū extingui breuiter atq; cōmode dicit. Similiterq; dictū est ne beatum aliquē putes anteq̄ moriatur. Audi ergo quō hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues præclare laborioseq; aut aīo aut corpore gesserint: legibusq; sp̄ obtemperantes fuerint laudibus post mortē efferi oportet: uiuos. n. laudare anteq̄ e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum nō est: hæc non de uiris solum: uerum etiā de mulieribus intelligendum censeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de re publica. Iam diximus inquit quæ custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere sp̄ debent: curareq; ne aditum in ciuitatem habeāt: quæ ista inquit sunt. Diuitiæ inq; & paupertas: alteræ nanq; delicias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem malignitatem & factionem. Malignitatē uero appello operationē infamem. Moyses in legibus patrem atq; matrem scripsit unusquisq; timeat: & alibi dicitur. Honora patrē & matrem ut bene tibi fiat: quæ ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Unusq; inquit nisi mente captus sit: & timet: & honorat. parentes. Et rursus seniores re & uerbo unusquisq; uereatur: & si ultra. xx. annos excedunt tāq; parentes honoret.

De Seruis.

Cap. XXIII.

Um Moyses hebræum hebræo seruire indecens duxerit: & si acciderit septimo anno liberē emitti iusserit Plato in libris de republica græcarū græco seruire prohibet: dicens nec græcum seruum habeas: & cæteris græcis similiter facere consulas. Sic enim ad barbaros græcia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terræ moueat: nec domestici: nec ciuis: nec uicini: putauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediaris terminos antiquos: quos posuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accepit.

Cap. XXV.

Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnū restituat: impudentiæ autem atq; illiberalitatis pœnas det: duplumque loco supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luant filii: nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem solum: sed usq; ad pronepotem procedat: hoc apertissime inde traxit: qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt: sin autem quodcumque animal sit uiuum apud aliquem reperiatur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur: duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis

LIBER DVODECIMVS

teneatur quousq; aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit nō esse homicidam eum qui furem in fouea latentē interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliante interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hoiem interfecerit: extra urbē interficiatur: nisi in certamine id factū sit. Moyses uero si cornu iquit taurus uix aut sceminam pcusserit atq; interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur. Dñs autem eius innocens erit: cum prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israel filii hois pmixti oēs sunt ari: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dñs: quoniam facti estis oēs mixtura una: idēo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentum: & æs & ferrum: & plumbum: & stagnum: in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quō Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulā exposuit: Audiatis inquit fabulam. oēs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cū deus nos fingeret aurū cum illis miscuit: qui ad gubernandum apti sunt: argentum autē cum illis qui armis ciuitatē defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum autē & æs agricolis & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq̄ alterum ex altero fiunt. Nascitur. n. ex auro argentum: & ex argēto aurū. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnā diligentiam habeant: si quis denegauerit ab auro in argentū: aut ex argēto in peiora nullo mō ignoscant: sed naturæ congruentem reddentes honore in opifices aut agriculas deducant. Quod si a peioribus argentū aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientēq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime oīum seruandum est. Cū. n. ferrum aut æs ad regendū peruenerit: tūc ciuitas destruetur: cum prophetica scriptura ad præsules populi dixerit: O pastores israel: an pastores seipso pascuntur: nonne oues pascunt pastoribus: Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumenta conficitis: oues autē meas nō pascitis: nec quod perierat queri uistis: nec fractū alligastis: nec errantē reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interpretatus est. Nunc inquit Thrasy mache illud dicendū pastoris esse pinguis quā maxime pōt pecudes reddere. Tu autē dicebas non ad ouium utilitatē: sed ad suam. istud sibi esse faciendū: quasi aut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō esset autē hoc modo pastor: sed heluo quiddam aut auarus. Pastor autē ille est cui nil curæ aliud est quā ut optime opus suū faciat: opus autē suum pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatē considerare quā subditi: cum in scriptura feratur a timore tuo dñe in utero cōcepimus & parturimus: & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonē in thetico sic imitatus est. Qui mecum inquit uersantur idē patiunt quod parturientes: Doloribus. n. partus ac dubitatione replent: multoq; magis quā mulieres parturientes exagitant: quem quidē dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pōt. Ezechiel scribit & uidi: Ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone: ac paulopost: & in medio eius similitudo quattuor aialium & aspectus eorū similitudo hois in eis & quattuor facies uni. Similitudo autē uultus eorū facies hois & facies leonis a dextris ipsorū quattuor: & facies uituli a sinistris ipsorū quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsorū quattuor quæ Plato imitatus sic ē. Imaginē inquit animi fingamus talē uidelicet: quales apud præcos naturæ quādam factæ narrant. Chimæra. s. Scyllæ ac Cerberi: dicunt inquit: hæc: finge igit unam quādam idæā uariæ feræ atq; multicapitis: quæ domesticarū capita & siluestrium ferarū habeat. Difficile inquit est quod fingere te uolo: sed tñ quia facilius oratione quā cæra fingimus: progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hois. Cōiungatur deinde sic in unum: ut hois imago extrinsecus

go extrinsecus complecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: cõsimiliter cum eam solummodo uideat: & interiora lateant. hoïem solummodo esse putet: his ita factis iniustissime faciet: & inutiliter consullet: qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas esse. hominem aut̃ fame sic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipsasq; feras non esse ad amorem reducendas: sed incitandas potius: ut inter se pugnantes aliam deuoret. Is autem iustissime simul atq; utilissime consullet: qui dicet dandã esse operam diligenter: ut animalis huius compositi ac multicapitis principatum solus teneat homo: & quasi agricola quæ mansuetæ sunt moderate nutriet: immanes autem feras leonis uiribus usus domet.

Quod in. xii. tribus ciuitatem suã iudæoz imitatione Plato diuidit. Cap. XXVI.

N duodecim tribus iudæorum genus diuisum nemo ignorat: quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens in duodecim quam æqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur: & sorte una tribus unam partem possideat: & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis iudæorum secutus est. Cap. XXVII.

Risci iudæi metropolim suam diuino consilio longe a mari in montibus cõdiderunt: Plato quoq; quam in legibus condit urbẽ in simili hierosolymoz loco eam constituit: ut uideantur ad urbem hebræoz respiciens uerba composuisse. Ferme nãq; inquit o amice p decem milia passuum a mari aberit hæc ciuitas portumq; habebit quamoptimũ: & agros regionemq; fecundissimam: cauebitur autẽ ne alia ciuitas prope nimum sit: Maritimã. n. condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibusq; faciliusq; corrumpatur. Cum aut̃ per decem milia passuum distet a mari: portuosaq; optime sit: nec utilitate iocunditateq; maris omnino priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia.

Cap. XXVIII.

N decimo aut̃ de legibus omnium rerum minimarum et̃ curam & gubernationem deo creatori attribuit: impietatisq; crimine illos accusat: qui non agi gubernariq; oia diuinitus putarit. Primum. n. inquit deum iam ambo cõceditis uidere audire scireq; uniuersa: nihilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita inquit: an aliter? Ita prorsus. Quid porro: posse ne deũ oia concedimus: an contra: non est negandum inquit oia deo possibile esse: optimum aut̃ esse oes concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadam otioq; pernicioso teneri deus uidebitur: si cum possit & sciat: uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris est: immo uero potentissimus atq; optimus & sapiētissimus: oibus simul providere. Nõ enim fas est aliter oino opinari: falsumq; oino est nõ habere curam artificem his de rebus quas artificio suo effecit. Et post pauca: nulla inquit mundi pericula dei prouidentia effugit: nam cum pars totius gratia non totum partis factum sit: nullus pene totum gubernat nisi parti quoq; prouideat. Et post aliqua: nec. n. negligeris recte facies nec si in profundũ terræ deueneris: aut si in cælũ euolaueris sed supplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos quod mihi de illis et̃ dictum putato: quos tu quĩ magnos de paruis scelere quodã euasisse uidisti amiseris in beatitudinem uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt: Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscondam: si ascendero in cælũ tu illic es: si descendero ad infernũ ades: si sumpsero pennas uentoz & habitauero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me.

LIBER TERTIVSDECIMVS

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVSDECIMVS.

Quod Plato gentiliū deos contemnebat.

Capitulum Primum.

ED ABVNDE IAM VT PVTO PLATONI,
 cam philosophiam quasi hebræorū lingua in græcam esse
 translata demonstratū est: nūc reliqua persequamur. Pri-
 mum igitur considera quomō patriam de diis opinionem
 tanq̄ falsam redarguebat hoc modo scribēs in Timæo. Sed
 de aliōz dæmonum atq; deoz generatione scribere maius
 est opus q̄ humeris nostris ferre possumus: quare his q̄ hæc
 crediderunt credere debemus: qui cū a diis orti sint: & parē-
 tes suos qui sint optime teneant nullomō falluntur: quare
 quis nec necessario nec uerisimiliter dicant: tñ quia rem suam enarrant: æquum est ut
 eis fidem adhibeamus legi obtemperantes: quare secundū priscorum instituta genea-
 logia deoz terminetur: credanturq; cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex qui-
 bus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii q̄ plures nati sunt: a Saturno autē & Ope Iupiter
 & Iuno. Primum igitur deoz nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur:
 non deos sed hoīes nepotibus eoz natura similes fuisse ostendens: deinde theologos
 ipsos quos deorum nepotes appellauit uehementer carpere uidet: cum inferat: quis
 absq; necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant: locari autē uidetur dicēs
 quia ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit deorum filius
 non credere: præter sententiam autē animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit:
 quia ut legem patriam uidelicet sequeretur: ita dixisse fatetur. Quæ oīa ita esse facili-
 us cognosces: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in
 epimenide repræhendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionē: quoniam
 male maiores nostri de his tradiderunt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduer-
 sus impios dicere nil timeamus. Iure autē maiorum theologiā contemnendam esse in
 secundo de republica docet: ubi de poetis & theologis & de gentiliū diis his uerbis
 utitur: quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq; uide-
 bimus: oportet enim eandem esse naturam: & idem posse maiores atq; minores: non
 ne ita tibi uidetur? Videtur inquit: sed nō intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq;
 quos Hesiodus atq; Homerus cæteri q; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; poe-
 tæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiciendi ergo sūt
 non solum quia mentiuntur: uerum etiam maxime quia non bene mentiuntur: sed sūt
 quasi pictores dissimilia omnino illis pingentes: atq; cōtraria quæ pingere debuerūt.
 Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quanam sūt falsa atq; improbe dicta? Primum
 inquam maximum & de rebus maximis mendatium non bene mētitus ē: qui dixit cæ-
 lum ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & q; Saturnus ipsū ultus fuerit. Nā etiā
 si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed
 maxime certe cælanda: q; si necessitas quædā dicere cogeret: paucissimis tradenda fu-
 isse. Ardua enim sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enī inueni-
 persuadendum est: ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferant: nec autem om-
 ninō credendum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam cieant: nec
 enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rempublicam cōseruare uolumus:
 in testina

LIBER TERTIVSDECIMVS

in testina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantū aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico: sed si aliquomodo possemus nunq̄ cuiu ciuem fuisse inimicū id libenter persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris: hæc senioribus p̄dicanda. Quare poetæ cogē di et sunt: hæc carminibus edere. Saturni aut̄ uincula: & Vulcani a patre proiectio cū auxilium pulsatae matri afferret: deorūq; pugnae quas Homerus cōscripsit nullo modo audiendæ. Nam et̄ poeta q̄ optime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum. n. ad uirtutem huiusmodi carmina cōducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de diis fabulas esse: ut respondeamus si quis interroget?

Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.

Cap. II.

Non sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ: sed urbiū conditores. Conditorem aut̄ urbis oportet formas quasdam regi tenere: in quibus uersari poetæ ita debet: ut inde digredi sibi nō liceat. Recte inquit dicis. Sed quænam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus heroicis lyricis tragædisq; dicendum est: nā cum deus bonus uere sit: nihil ei mali attribuere debent. Bonum autē nullū nocet an non? Ita uidet̄ inquit. Putasne igitur quod innoxiiū est nocere an non? Nullo modo inquit. Quod autem nō nocet facitne quicq; mali? neq; id quidē. Quod porro nihil mali facit: nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile est an nō? Utile uidelicet. Erit ergo causa felicitatis. Ita prorsus. Sequitur ergo ipsum bonum nō esse causam oīum: sed eorum solummodo quæ probe se habent: malorum uero minime. Id iam negari non potest. Neesse igitur est in quam qm̄ deus bonus est non oīum ut multi putant: sed paucorum (pauciora. n. bona q̄ mala sunt) causam esse. Malorum uero non deus: sed alia quædam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur. Non ergo audiendus est Homerus: cum ita impudenter de deo loquatur quod duo apud Iouem doliā sunt: alterum bonis: malis alterum fati plenu: & cui Iupiter ex utrisq; dederit: is modo feliciter: modo contra se habet: cui aut̄ mala solummodo destinauetit hunc magna sperumna calamitosaq; pestis insequitur: fœderis aut̄ confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit nō approbamus: nec contentiones atq; pugnas deorum: nec quod Aeschylus dicit: occlusiones diuinitus hoibus dari malorum: qm̄ eos deus perdere uoluerit. Nec nobis calamitas cæteraq; huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel si a deo facta contendunt dicendum cum qui puniuntur miseri sunt: non deum creatorem sed miseriam suam sibi debita supplicia concitasse: quibus cruciati meliores facti sunt: sed modo hæc præmittenda. Malorum aut̄ si quis audet causam deum dicere: si quidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare nullomodo patiemur. Nec enim fas est id dicere nec conducibile nec cōgruens: sed omnino nefandum ac falsum. Probatur mihi hæc lex inquam. sitq; ista prima formulæ quod nulli omniū liceat malorum: sed bonorum solummodo causam deo attribuere.

Quod deus immutabilis ac uerus est.

Cap. III.

D hæc responde quæso: utrū putes ab illa in aliā formā deum mutari ut nos decipiat: an simplicē esse: ac nunq̄ mutationē aliquam suscipere. Non habeo inquit mō quod respondeam. Si quid at̄ a forma sua mutetur: uel a se ipso: uel ab alio mutari necessarium putas: an non? Necessarium certe: quod at̄ summum optimum potentissimūq; est: mutari ab illo non poterit: hæc aut̄ omnia deus est. Nō ergo diuersas ab alio formas accipiet. A se ipso autem mutari qui potest dici? Vtrum

LIBER TERTIVSDECIMVS

enim ad melius: an ad peius mutabitur? Necessè est inquit si mutatur quod mutatur optimū est ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymāte sponte se quenq̄ in peius mutare. Minime inquit necessè igitur est cū sit pulcherrimus atq; optimus simplicissimum eum esse: ac in forma sua sp̄ constantissime manere. Mihi et̄ ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circūire asserat: nec multa de Proteo ac Thetide mendacia dicat: nec Iunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat quæ multi conscripserunt: Sed hæc omniaq; his similia pellantur a ciuitate. Sed forsā inquit ipsi quidem dii nullo modo mutantur. Nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̄ uellet ne unq̄ deus mentiret̄ aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est si ita dicere conuenit id nō deos solū: uerum etiam hoibus odio esse? Quomō id dicis inquit? Non. n. intelligo: putas. n. inq̄ magnū quid me dicere: ego uero dico cum falsum ita in aīo se habeat ut errore intellectus circūuoluetur atq; ignorātia nemo penitus id uellet: & oderunt oēs id falsū. hoc enim est quod paulo ante dicebā uere falsum animi eius qui mentit̄ ignorantia. Falsitas. n. quæ in uerbis est eius falsitatis imago est: qua aīus seducitur: quod quidē falsitatis simulacrū sincera. puraq; falsitas non est: atq; ideo non sp̄ odio dignum est: cōducit. n. nonnunq̄ uel aduersus hostes uel ad eos qui amici uidentur qn̄ mali aliquid inferre conantur. Tunc. n. ad incommodorū euerfionem falsitate uti non incommodū est: prisca et̄ quæ certe scire nequimus querisimiliter fingentes nō nihil inde utilitatis ad pisci conamur. Quæ igitur rōne falsitas deo conueniet. Vtq; quia prisca nesciat: an quæ hostes uehementer formidet: an quia suorū insidias uelit effugere? Nihil inquit horū de deo dici pōt: mentiri ergo deum nefas est dicere. Vnde simplex maxime & uerus uerbo atq; re est: nec ipse in se ipsum mutat: nec alios aut phantasmatibus: aut uerbis aut signis uigilantes: aut dormiētes decipit. Recte ista oīa dicta sunt inquit. Si ergo ista secunda formulat̄ ne cui liceat seductorē aut mendacem: aut mutabilē aliquo mō deum appellare. Quare non est laudandū illud homericum q̄ somniū Agamēnoni missum est: nec Aeschylus audiendus cū fingat Thetida dicere Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eū dicit diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam: nunc at̄ uideo ab eo ipso qui mihi secunda de filiis cecinit filiū meum esse interfectū. Hæc cæteraq; huiusmodi pellenda oīno a ciuitate sunt. Quod igit̄ Plato uerbis p̄cipit: id ipsum re in hebræorū scriptura factitatum inuenies: nullā. n. de deo turpem fabulā: nullam de āgelis: nullā de piis uiris inuenies. Cum aut̄ bonorū causam esse deum Plato asserat: nonne a Moyse illud accepit: qui singulis creatis subiungit. Et uidit deus quia bonum: & oīa simul repetens: & uidit deus inqt̄ uniuersa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̄ apud hebræos malorū causa deus putatus est. quare propheta et̄ ad hoīem qui sua se uoluntate deprauauit his uerbis utitur: factuosam ego te uitem plātaui: quō retro uersa es? q̄ si alicubi mala diuinitus improbe dare scribit̄ p̄enas: atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus: quas deus cū sit bonus non ad detrimentum eorū qui puniuntur: sed ad utilitatem atq; commodū mittit: sicut medicus ad salutē laborantium cura nō nunq̄ utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum est: utilitatē consequi eos qui puniuntur: & iudæus quidam dixit. Castigat dominus quem diligit q̄ autem mutari deus non potest: sic a persona eius in scriptura dictū inuenitur. Ego dominus deus uester & non mutor: & apud psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent.

LIBER TERTIVSDECIMVS

ueterascent: & sicut operatorium mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient: quod si dei uerbum in forma figurarum hominum uenturum scriptura predicat: quod nos imma uenisse affirmamus: atque ideo mutatione deo attribui nonnulli putent: Sciant quia non ut gentium fabulae de Proteo: Thetide: atque Iunone: nec ut ceteri dii qui errantes sicut peregrini orbem circumeunt: ita uerbum dei hebraeorum scriptura in hominem mutatum esse affirmat uerum quoniam rationale animal homo dei a deo errauit: ut neque deum deique prouidentiam: neque se ipsum cognosceret: sed in naturam bestiarum male agendo incidit. Idcirco deum ut medicum & saluatorem uenturum praedicebat: non quidem a sua natura mutatum. Non enim seduxit eos qui uiderunt: sed utraque uerissime conseruauit: uisibilem dico atque inuisibilem naturam, uisus enim homo est: & qui dem uerus homo fuit: uerbum est dei uerum: filiusque dei uerus est. Quare non seduxit credentes: neque falsitas ulla in eo inuenta est: qualis etiam Platoni deus esse uideatur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atque re simplex est: nec a se ipso mutatus unquam fuit: nec alios aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormientes decipit. Sed sicut rationalium medicus aiarum salutem uniuerso generi hominum afferentes uere non phantastice hominem assumpsit: ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem ad ueramque dei cognitionem conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt: eos uero qui aliter dicunt ab ecclesia tanquam a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. III.

Eos autem gentium a Socrate quoque contemptos fuisse: & hac de causa eiectum ab atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in euthyphrone Plato utitur: Ipsi enim homines euthyphron inquit Iouem optimum atque iustissimum deorum putant: & tamen fatentur patrem ab eo unctum fuisse quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis & de me dicere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum quia aegre fero talia dici de deo: Haec Numenius in libro de arcana Platonica hoc modo exponit: Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset: ostendissetque seditiones parentum atque filiorum: & deuorationes ultionisque iniuriasque: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorum attribui: dedisset meo quidem iudicio causam atheniensibus: incitassetque ipsos ad caedem suam: atque ita morte Socratis obiisset: sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluisset: quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona non atheniensium solummodo sed omnium quae pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit: atque ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Nulla pacto iurandum sit.

Cap. V.

Non critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendam his uerbis ostendit. Ego uero inquit o Crito non modo nunc: sed semper talis fui: ut nulli magis quam rationi credam ei quae mihi optima uideatur: quod obrem non possum nunc quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas continere: quas & prius ut optimas praedicaui: & nunc similes mihi uidentur: & nisi meliores alias dicere habeamus: nec si et maiora quam mors & uincula pecuniarumque ablationes innueret pericula tanquam puer laruis teritus a proposito desista: Sed uideamus an recte prius dicebamus: quod oportet opinionem alias improbare: alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebat: nunc uero aliter uideatur. Ludus quidem & deliratio disputatio nostra fuit: Sed quo

LIBER TERTIVSDECIMVS

niam præfens tibi calamitas nulla impendet: non ne sententiam meam probas: quia scilicet aliarum hominum opiniones amplectendæ sunt: aliarum nequaquam: nec hominum omnium: sed aliorum opiniones eligendæ: aliorum uero minime: quid ais? Probe inquit dicitur. Bonas ergo eligendas: prauas autem eiiciendas asseris an non? Affero inquit. Bonæ autem non ne sapientum sunt: prauæ autem insipientum? Quidni. Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur: an eius solummodo qui ea in re præcipuum habeat artificium? Eius solummodo mihi uidetur. Fugienda ergo est uituperatio: & laus expetenda. Nunquid multorum sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciendum uiuendumque ut ipse monet cæteris omnibus cõtempis. Quare ne cætera percurram: de iustis quoque atque iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet: sed eius solummodo qui hæc recte intelligit: quem uereri atque timere quam cæteros omnes oportere ipse censeo quem nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Non ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret: aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio: hoc ubique pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut nullus nostrum uoluntatem aliorum consideret: sed omnes uno animo christum sequamur: nullas pecuniarum ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoque ipsam timentes: quales apud hebræos est priscis temporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

In eodem nullo pacto iniuriandæ esse Plato censet. Afferit ne inquit turpitudinem iniurianti & dedecus iniuria an non? Afferit inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo est læso referenda iniuria est ut multi putant quam nullo pacto iniuriandum est: & quam malefacere nihil aliud est quam iniuriari: non oportet male alicui facere: est si innumerabilia mala perpeffus sis. Hæc nobis a christo clarius præcipiuntur: & propheta multo ante Platonem: Si reddidi retribuentibus mihi mala: decimam ab amicis meis inanis: & rursus. Cum his qui oderunt pace eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus: quod multi hebræorum fecerunt christianorum uero ferme innumerabiles: Socratem audi apud Platonem in apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices: Anyto quidem accusatori tuo. Socrates ualere dicemus. Te autem hoc pacto ac foedere liberamus: ut nunquam amplius ut solebas philosophari audias: & si aliter feceris ut moriaris. Si hæc mihi diceretis constanter responderem quod ego diligo quidem uos o uiri athenienses: credo autem deo magis quam uobis. Quare quousque uiuam & possum: nunquam philosophari id est recte uiuere non desinam nec desistam unquam hortari admonereque uos quemadmodum consueui. Hanc Platonis Socratisque sententiam uix a solo Socrate ab hebræis autem & ante christum multis & post christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies: hebræos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus. Cap. VII.

Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriæ magno animo militantes mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiæ fortiter pro patria facientes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino inquit. Credemus igitur Hesiado postquam aurei generis homines mortui sunt a multis homines angustiis semimideos factos liberare: mortaliumque omnium esse custodes: ac in posterum quasi deos colimus: eorumque adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui præclare uixerunt quoquo modo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus qui ueræ pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monumenta quoque illorum accedimus: uotaque

LIBER TERTIVSDECIMVS

mus: uotaq; ipsis facimus tanq; uiris sanctis: quorum intercessione ad deum non pax
 iuari profitemur. Hæc a Platone collegimus: ut ostenderemus hebraica illum philo
 sophia munitū nostris cōsentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebræo
 rum sumpta scriptura non sum nescius: sed oīa colligere longum est. Ver; ne soli nos
 ab hebræis tam Platoni quā aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur: alioz
 quoq; testimonia qui hoc ipsum pspexerunt pōnenda sunt. Primūq; Aristobulum au
 dias: qui in libro quē ad regem prolemaū conscripsit his uerbis utitur. Apertissimū
 quidem est leges & disciplinā nostram diligēter fuisse Platonem secutū. Non. n. later
 si quis attentius eum legat perlectā ab eo & quidē diligenter scripturā fuisse. Scimus
 etiā oēs ante Demetrii phalerei tpa: immo uero ante Alexandrū & persarum impe
 rium quinq; Moysi libros in græcā linguam quis non cōmode traductos fuisse. To
 ta uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui pgenitoris iul
 su aptissime translata est. Et post pauca diuinā uocem inquit cum dicat. Et dixit deus
 fiat: & factū est: non syllabis prolatū sermonem: sed operis nutu ipsius constitutiōē
 intelligere debemus. Quod mea quidē sententia Pythagoras Socrates atq; Plato se
 cuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productionē a deo emanasse uidentes: & uir
 tute illius contineri nō dubitantes. Sed Orpheus ē in carminibus quæ inscripsit de
 uerbo sacro diuinā uirtute oīa gubernari cūctaq; a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.

Dicta aures adhibite: animosq; intendite uestros.

Contra q̄tū sanctas leges contemnitis: hinc uos.

Effugite: & procul hinc miseri procul ite profani.

Tu uero qui diuinas specularis: & alta

Mente capis musæ uoces ampletere: & illas

Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.

Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi

Ingentem auctorem: solum interituq; carentem:

Quem nos præsentem qui sit sermone docemus:

Vnus perfectus deus est qui cuncta creauit:

Cuncta fouens: atq; ipse ferens super omnia se fer:

Qui capitur mente tantum: qui mente uidetur:

Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq̄:

Quem præter non est alius: tu cuncta uideto

Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.

Hic etenim uideo ipsius uestigia: fortem

Hicq; manum uideo: uerum ipsum cernere quis sit?

Nequaq; ualeo: nam nubibus insidet altis.

Nemo illum nisi chaldæo de sanguine quidam

Progenitus uidit: quem cælorum aurea sedes

Sublimisq; tenet: cuius se dextera tendit

Oceani ad fines: quem de radicibus imis.

Concussiq; tremunt montes: nec pondere quāuis

Immenso sunt ferre queunt: qui culmina cæli

Alta colens terris: nunq̄ tamen ille sit absens.

Ipsè est principium: medium quoq; & exitus idem.

no de + ducty
 one in g. az lo
 gna
 no de 70. p. p.
 p. t. lly

. no v. m. p. p.
 hec carmi
 na de sed.

LIBER TERTIVSDECIMVS

Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:

Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.

Aratus etiam sic de deo loquitur.

Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena

Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur: ab ipso

Nos sumus: ille fauet: uires cunctisq; ministrat.

Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit.

Sed non his solum: sed oibus philosophis qui hoc noie digni uisi sunt: ita piade deo sententia uidetur habenda: nostra lex sola diligētissime sanxit. Ad pietatē. n. ueram sola nos adducit: & ueræ uirtutis curam habere cōpellit. Et post aliqua. Oibus ergo p-

ductis inquit ad requiē a laboribus septimum diē nobis concessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux: in qua uniuersa cōspiciuntur dici pōt: quam quidē lucem

sapientiā quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est: unde quidā peripatetici fulgorē ipsam appellarunt: qm̄ qui eam sequit per totam uitam nūq; cessabit.

Quod clarius Salomon ille dixit: ante cælū & terram sapientiā genitam esse affirmans. Quod autē scriptura dicit requieuisse deum in septima die: id non quia nihil

deus postea faciat dictū est ut nonnulli putant: sed qm̄ ordo rerum fixum habuit statum qui nūq; mutatur cessasse deus dicitur. Ideo. n. dicitur in sex diebus illū cælum &

terram & oia quæ in eis sunt creasse: & ut tpa & ordo rer; secundum prius & posterius significetur. Eo. n. ordine facta sunt quo postea gubernant & transmuntantur: lege

aut iussit hanc diem nobis esse seruādā in signum rationis septimæ quæ in nobis cōstituta est: in qua humanarum diuinarūq; rerum cognitionem consequimur. Hebdomadibus aut uniuersum uoluitur cuncta fouens quæ uiuunt & germinant: unde nomine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest: hoc ipm̄ He-

siodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.

Septima lux rursus sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc. n. significat quod obliuione uitioq; aiæ i septima secundū ueritatem rōne ubi cognitionē ueritatis adipiscimur oia prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluere cœpit.

Omnipotens pater inq; bonis est septima: & ipsa

Est etiam rerum cunctarum septima origo.

Septima prima eadem perfecta & septima: septem.

Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.

Voluitur & circulis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobulo nobis sumpta sunt. hunc elamentē quid de hac ipsa re scripserit

audiamus. Modo inquit a barbara ut ipsi dicerent philosophia multos furatos græ-

cos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt quia in corpore & spiritū secundum substantiā quasi totius aiæ. Hæc aperte in scriptura iuenies. Altiorē. n. sensum

atq; ueg; perspicere nequiuertunt: unde per uniuersa mundi substantiam tāq; fouerem

aiam transire deum asseruerunt. Seducti aut sunt quia de sapiētia dicitur per oia ipm̄

transire tenuitat: atq; mundicie sua: non. n. intellexerunt de ea sapientia q̄ prima creatura est

*Hemio Alexandre
ecclie p̄bit
a herodiano fr
damples erudi
a s̄imo m̄cipi*

LIBER TERTIVSDECIMVS

rura est scriptum esse. Hylen quoq; in pricipiis philosophi stoici scilicet Plato Pythagoras & Aristoteles posuerunt: quā informē & absq; qualitibus asserunt: quīs Plato in Timæo unū occulte principiū censere uideat his uerbis. Quid nobis uideatur de oīum principium: aut principiis mō dicendum non est: non alia de cā nisi difficillimū est. Ille ē locus scripturæ terra quoq; erat inuisibilis & informis occasionem eis dedit ut Hylē deo subicerent. Vacuum autē epicurus posuit qm̄ illud non recte intellexit: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilā prouidentiam dei deduxit illo psalmo decæptus: Dñe in cælo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica. n. dicta a te Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tā poetæ q̄ philosophi a nostris accæperunt. Ad hæc autē sequit̄ necessariō immortalitas animi: quod. n. supplicio & cruciatu uexatur oīno uiuit. Plato uero quod hebræi gehennā dicunt ignis: fluuios tartarū cocytū: acheronta: & Pyriphlegetōta secundū poetas propellat: uiros uero igneos dicit dānatas aīas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdā a quibus iniusti puniunt. Ad hæc angelū unicuiq; ad custodiā diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nō dubitauit hoc modo: qm̄ inquit oēs animæ sorte uiuendi modū eligere ordine ad sortem suā progrediunt̄ motæ a dæmone: quē singulæ sortitæ sunt qui ad custodiendā hanc uitā: & ad perficiendā q̄ elegerunt una cū eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem ē significasse cū dæmone quodā sapius atq; sapius gubernari se dixerit. Mundū quoq; factū esse a Moyse didicerūt. Aptissime nāq; Plato uniuersū huius factorē atq; patrē deum appellat quasi ab eo solo ex nō ente formatū. Stoici quoq; huius opinio nis sunt: & quē scriptura diabolum noiāt malignam aīam in decimo de legibus Plato appellat: aduersus quā pugnam nobis esse cōstitutā ostendit. Cum autē mundū aliū intelligibilem: aliū sensibilem esse Moyses ostendat: & aliū primitiuum atq; exemplar: aliū exemplaris illius simulachrū: quorum alter. s. intelligibile imitati: alter. s. sensibile senario accominodet numero: q̄ a pythagoreis quasi tœcundus coniugiū appellatur. Nā in unitate quidē inuisibile cælum terrā sanctam & lucē intelligibile creatam fuisse asserit. In principio. n. inquit fecit cælū & terram. Terra. n. erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mūdi sensibilis solidū cælum creauit. Solidum porro nihil aliud q̄ sensibile est. Terrā similiter uisibile & lucē uisibile produxit. Hinc Plato Idæas & spēs sensibilibus intelligibili mundo collocauit corpus a terra formatū Moyses asseruit: quod terrenū Plato habitaculum appellauit rōnalē uero aīam Adæ in faciem affirmat. Vnde philosophi in capite intellectiue aīæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem autē dei factum hoīem cum audiuerunt sequelā illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses: post dñm deum nostrū ambulate: & māda eius seruate: Sequunt̄ nempe deum oēs qui pie ac sancte ipm̄ colūt: hinc stoici philosophi philosophandi finē congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo p̄ similitudinē inhærere: & oē bonum bono amice esse atq; simile: & in Timæo iuxta libri finē oportere inquit ut intellecto intelligens secundū Priscam naturā simile faciat. Cūq; simile factum sit illum sp̄ præ oculis habere finē: qui oībus optimæ uitæ finis a diis p̄positus est: hūc finē in præsentī & in futuro tpe sequi: fratres quoq; hoīes oēs qm̄ ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argēteos: alios quasi aureos ait. In theetico autē cum uerā philosophorū uitam describat nonne chritianorū uita superiore quadā uirtute concitus describit: Pythagoras uero Socrates & Plato cū se uocem dei audire affirmarent constructionē uniuersorū diuinitus factā

atq; gubernatam intelligebant Mosaicā illam uocē exprimentes: & dixit & factū est. Hesiodus uero de creatione Pádoræ dicit: q̄a Vulcano Iupiter iusserit aquā terræ cōmiscere: & uocē atq; mentem hoīs limo immittere. Præterea ignē & lucem allegorice deū appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignē artificiosum uia in generatione gradientē. Epicharmus autē Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clā deo esse: & ip̄m natura oīa uidere nihilq; impossibile ip̄si cē. Democritus quoq; oīa inquit Iupiter cognouit: oīa ille dare & oīa potest auferre. Rex oīum ipse solus est. Iouē enim plarūq; primā cām solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq; Pythagoreus unū inquit hoīum genus est & ab una matre cūcti. Vnū patrem creatorem summū atq; optimum artificē habemus: qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet: Matrē profecto Hylē appellauit: Illud autē Platonis in epistola ad Erastō & Choriscō oīno diuinū: patrem. n. & filiū noīat: & p̄ eos pie tanq; uniuersi cām iurandū esse asserit: & illud similiter circa regem oīum oīa esse. Secūdo circa secunda. Tertio circa tertia. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut quod reliquum est ab hebræis eorūq; scriptura accepit. Sanctissimā. n. trinitatem illis uerbis significari nō dubito. Tertio. n. spiritū filium secundo patrē primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero ephesius unū mundum sempiternū atq; incorruptibilē op̄i natur. sp̄ fuisse futurūq; affirmans: alterū corruptibilē & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat pp̄ huius mundi forte principes. Somnum at & mortem uia aiæ in corpus similiter ut Heraclitus esse confirmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophætæ de Salvatore nostro his uerbis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi qm̄ dñs suscepit me. Non. n. resurrectionē solummodo deū excitationēq; a somno: sed descensum ēt eius in carnē somnum allegorice appellauit. Ego uero de dñico ēt die i decimo de re publica his uerbis uaticinatū fuisse Platonem censeo. Cū inquit in prato septē dies singuli affuerunt: tūc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quatrīduo puenire. Pratum. n. octauā spheram tanq; amcena sanctorū loca intelligimus. Septem at dies erraticarū spherarū: & oēm operosam artem ad finē quietis festinātem: uia uero inquit q̄ ultra erraticas stellas est ad supremū cælum ducit ad motū uidelicet & diē octauum: quatrīduo uero puenire ait per quattuor elementā uia fieri significās: Septimam ēt diem non hebræi solū: sed oēs fere tam philosophi quā poetæ sacrationē esse cognouerunt. Antisthenes quoq; propheticū illud cui me assimilastis dicit dñs cōmutauit: deumq; dixit nulli similitē esse. Quare impossibile est inquit ip̄m agnoscere cuius imaginē nullam habeas. Similia ēt Xenophon atheniensis his uerbis scribit: qui oīa quatit & oīa quiescere facit magnus potensq; est quod oibus patet: qualis at forma sit nemini patet nisi ip̄i soli qui luce sua oīa perlustrat: q̄s. n. corporeus deum uerū cælestē atq; immortalem oculis cernere p̄t. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus iter deos atq; hoīes maximus nec corpore atq; mente mortalibus similis Cleanthes ēt stoicus interrogans me inquit qualis deus sit: Atende igit̄ bonus ordinatus iustus sanctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp̄ cōmodus intrepidus sine mœsticia sine dolore tutus gloriosus charitas: quem esse oēs conueniunt mitis acer tardus sine quærela sp̄ manens. Deinde idolorū cultum occultius meo quidē iudicio reprobans subiungit. Ille liberalis at atq; seruus est qui opinione uulgari dicitur quasi bonū inde quicq; consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū colere: nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus aut uerbi quod est sp̄ inquit sensum hoīes non capiunt:

non capiunt: nec anteq̄ audiant: nec cum primo audierint. Hecataeus uero qui uniuersam
 historiam collegit cum de Abraam & ægyptiis dicat Sophoclem tragicum in tragœ
 diis scripsisse affirmat. Vnus uere unus est deus qui cælum latamq; terram fundauit: q; cæ
 ruleam ponti undam & uentorū flatus produxit. Mortales aut̄ errore seducti ex aere
 ac lapidibus auro eboreq; simulachra nocentium deorum constituimus quos sacris so
 lenitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatem amplectimur. Manifestum aut̄ unum
 principium rerū locrensis Timæus in libro de natura his uerbis predicauit. Vnum inq; *3*
 principium omnium rerū est ipsum absq; origine: Nō. n. erit principium si ab alio factum est:
 sed illud unde factum est principium erit. Epicharmus aut̄ comicus de diuino uerbo apte
 sic scribit. Diuinum inquit uerbum est quod artes hominibus suggerit: docetq; facere quod cō
 ducit: Non inuenerunt. n. homines artē: sed deus hominibus eam imisit. Verbum aut̄ hominum
 a diuino uerbo defluxit. Cum aut̄ per Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi ē
 sacrificiorū multitudine uestrorum dicit dñs: plenus sum holocaustis agnorū pingue
 dinem & tauroꝝ sanguinem nolo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiciatē
 iniquitatem ab aīs uestris cæteraq; huius. Menander comicus uide quemadmodum in
 cœmediā eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pamphile tauroꝝ in sacrifi
 cium oblata multitudine aut deoꝝ aliorūq; huiuscemodi propitiū se habiturum deū
 arbitrat̄: Penitus errat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiā seruare. nō adul
 terio: neq; uirginū uti corruptione: nec acus quidē tenue filium si alienū est concupisce
 re. Deus. n. prope est & oīa uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum. &
 non deus de longe. Facietne aliquid hō in occultis & ego non uidebo ipsum? Deiphi
 lus ē comicus non aliunde q̄ a scriptura in cœmediā transtulit ea quæ de iudicio di
 cit. Tu putas inquit mortuos qui delitiose uixerunt dei iudiciū effugisse. Sed est iusti
 tiæ oculus qui oīa perspicit. Duo. n. itinera mortuis proposita esse putamus: alterū iu
 storum: alterū impiorū. Caue igitur ne erres. Nā & apud inferos iudiciū est quod de
 us dñator omnium exercebit: cuius nomen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autē
 mortalium male agens putat dei oculū effugere: is impia ducit̄ opinione. Cauete qui
 putatis deū non esse: est. n. inq;. Si quis aut̄ perperam agit tps lucratur: nā postea da
 bit pœnas. In orphicis quoque scriptū inuenitur: cum oēs deos occultauerit ad lætis
 simam rursus restituet lucē. Quare si iuste sancteq; uiuemus & hic beati & postq̄ hic
 recesserimus beatiore futuri sumus: quā beatitudinem non determinato quodā tps
 spacio habebimus: sed in æternū requiescere poterimus una cum cæteris habitātes im
 mortalibus. Idē Orpheus cū inuisibilem deū affirmauerit: uni solūmodo cognitionē
 sui donasse de genere chaldaeoꝝ asserit: Abraā ut ego puto aut aliquem ex suis signifi
 cans his fere uerbis. Nullus inquit deū nouit nisi quidā unigenitus a genere chaldaeo
 rum defluxus. Deinde cōmutatis uerbis illud expressit. Cælū mihi est sedes. terra ue
 ro scabellū pedum meoꝝ. Deus inquit in cælo aurea in sede firmus sedere cognoscit̄:
 Terra uero sub pedibus eius est. Manum aut̄ eius dexterā ad fines oceani ostēdit. Mon
 tium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igit̄ ipse est & in
 terram oēm puenit. Ipse initium omnium mediū atq; finis. Hæc ab illis prophetis efflu
 xerunt: qui se aperiet cælū tremor uniuersa cōprehendet: & abs te montes liquefient si
 cut a facie ignis liquit̄ cæra. Et quis metitus ē cælū palmo? Quid oportet singula sin
 gulis conferendo longiorē esse? Oīa quæ apud græcos uel apud barbaros siue poetas
 siue philosophos rectius dicta sunt: aptissime a iudæoꝝ scriptura deriuata uidentur.
 Hæc Clæmæus: Nos aut̄ Platonē maxime admirantes neq; id ab re diligentissime nāq;

Scripturam sequi uidetur: philosophiam tñ eius reiciemus qm̄ purissimum scripturæ
 auz non oīno immaculatū seruauit. Sola. n. diuina eloquia sancta puraq; sunt longe
 ab omni mendatio remota argentū purgatum & probatū terræ. Platonis aut̄ cætero
 rumq; oīum dicta simul ac scripta qm̄ humanis cogitationibus atq; coniectura ad cō
 siderandam naturā rerum accesserunt: non nihil falsitatis pmixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

Cap. VIII.

Am si quis uoluerit amore atq; odio depositis exquisita rōne ueritatem ispi
 cere mirabilē illum philosophū simulachris quæ manibus hoīum facta iui
 ri similitudinē fuerant dei appellationē turpiter attribuisse cōperiet. Ita post
 sublimem illā theologiam quā patrem & creatorē uniuersi unum deū esse conscripserit
 a cælo in profundū idolatriæ delapsus populi atheniensis opinionibus ferebat. Nec
 ueritus est Socratē in piræum ad soluēda deæ uota descendente laudare: gallum etiā
 Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur: & delphicū dæmona pa
 ternū graciæ interpretem appellat & diuinis libenter laudibus prosequit̄. Audi. n. eū
 q̄ turpiter uulgarem de diis opinionē confirmat dicens. Alioz aut̄ dæmonum genera
 tionem cognoscere ac dicere maius quoddā opus est q̄ nos ferre possumus. Sed cre
 dendū est his qui iādiu dixerunt qui deoz nepotes sunt: & ut aiūt clare progenitores
 suos nouerunt. Non. n. possibile est deoz filiis incredulos esse. Nā etsi nullam necessa
 riam aut uerissimilē afferant demonstrationem: tñ quia sua se narrare affirmant leges
 patrias seq̄ntes credamus propter hæc & cætera huiusmodi is philosophus nobis qm̄
 secum ipse dissidet relinquendus est. Nam qui poetas poetarūq; fabulas in libris de le
 gibus contēnit: quiq; mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit ea cælum fecisse
 se quæ ab Hesiodo scribuntur cæteraq; huius: quomodo nunc deos & deorum nepo
 tes Saturnum Iouem Iunonem & cæteros appellat.

Quod non recte Plato de dæmonibus sensit.

Cap. IX.

D hæc cum mediā rationaliū naturā non absq; ortis sed genitam scriptura
 prædicet: ex qua p̄ lapsum genus dæmonū esse cōfirmet: atq; ideo nullo mō
 angeloz aut dæmonum aliquē deum appellet: qm̄ nec natura immutabiles
 sunt: nec a se ipsis: sed a prima cā tam esse q̄ bone esse immortalitatēq; cōsequant̄. Pla
 to incorporeas quidē has intellectuales substantias & rōnales similiter asserit. Sed pri
 mum non recte non genitas tā ipsas q̄ oēm aiām opinatur: deinde quasi natura deflu
 xisse a prima cā: & ita constitutas esse contendit. Non. n. oīno a nō ente simpliciter fa
 ctas arbitrat̄. Quare plurimoz deorum genus quasi defluxus quosdā ac emanatōes
 primæ causæ & secundæ ut ipse dicit nobis proponit hos natura bonos esse: nec posse
 a propria uirtute labi: ac proprerea deos esse affirmat. Genus at̄ dæmonū aliud quod
 dam facit quod oīs nequitia ac in peiora mutationis capax esse dicit. Hoz alios bo
 nos alios prauos & esse & appellari: hæc a scriptura iudæoz. i. a ueritate ipsa alienissi
 ma sunt. Sed undē sibi hoc genus dæmonū constitutum est: Nemo. n. mentis cōpos
 a corporali materia q̄ irrationalis est rōnalem naturā dæmonū unq̄ constituet. Quod
 si ēt ipsi emanationes quædā superioris naturæ sunt: unde igitur nequitia in his poste
 rioribus: q̄ a primis emanarunt nata est: Quomodo aut̄ amaritudo a dulcediōe p̄ces
 sit: Nam si prauī dæmones oēs tenebras & oēm amaritudinē malignitate superarūt:
 quō ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt: Ex qua si emanassent non mutari
 profecto ad peiora potuissent. Si uero mutati sunt non emanarunt certe ab impassibi
 li natura. Quod si neq; a superiore natura defluxu quodā emanasse ipsos rōne confiteri
 cogimur:

cogimur: nec a corpore materia productos sequitur non genitos esse: & sic ad corpore naturam non genitā tertiam quandā naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur. Ita non erit sibi deus creator ac pater oium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

Vnc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cū immortalem hebræis si
n militer scripserit: ac ad dei similitudinē formatā putauerit: substantiā eius tñ
ex indiuisibili constare contendit. Dicit. n. in Timæo generatione atq; uirtute
te priorem corpore quasi dominam animā esse productam hoc modo. Ex indiuisibili
li substantia inquit quæ semper eodē modo se habet & diuisibili tertiam quandam sub
stantiam inter hæc extrema constituit: & quod multo peius est diuinam illā incorpo
ream rationalem deoq; similem aiām ad asinos lupos formicas apes ceterasq; bestias
descēdere asserit: & huic opiniōi absq; demōstratōe aliq; ceteros adhæref hortat. Vsq;
adeo inquit in libro de anima errant: quousq; cupiditate corporis rursus corpori copu
lentur. Talibus autem copulātur quales mores prius in hac uita comprobauerunt. Nā
quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant asinorum & similibus bestiarum corpora
ingrediuntur: quæ rapaces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediū
tur: quæ populares fuerant & uulgarem modestiam atq; iustitiam cōsuetudine com
muni non philosophia & mente approbarunt uel fornicarum uel etiam hominū rur
sus accipiunt corpora. Et in phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerūt: ad
decem usq; annorum milia non reuertuntur. Non. n. allatæ pennatæq; fiunt ante hoc
tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint: aut cum philosophia puerorum indulserint
amoribus. Istæ autem ter deinceps si hanc uitam elegerint post mille annos circūuol
uuntur: & sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandem perueniūt: aliæ
uero postq; hanc uitam exierint aut sub terra dānatæ puniūtur: aut in cæli aliquem lo
cum leuatæ congruenter huic uitæ conuersantur: & post mille annos ad quamcūq; ui
tam elegerint utræq; reuertuntur. Descendūt enim etiam in bestiarum corpora: & ex
iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica
ab Orphei dicitur anima cygni uitam muliebris odio generis quoniam a scæminis oc
cisus nolebat scæmineum rursus uterum intrare electam fuisse. Sed cygnus ait huma
nam uitam elegit. Hæc ceteraq; huiusmodi scribens non hebræos: sed ægyptios i hoc
fuit secutus: quod certe non fecisset si ueritatis esset amicus: quam falsitatem non gra
uaremur refutare si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi dissidet re
linquatur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri
scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autem
in sempiterna in insulas beatorum profectas foeliciter uiuere in aliis & in gorgia scri
psit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum con
tinnendum potius est quam refutandum. Illa uero sua opinio qua rationalem ani
mam ex diuina & ex passiuā quadam atq; irrationali compositā esse arbitratur: a mul
tis etiam platonis sprete neglectaq; est. Seuerus enim Platonis in libro de anima
his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substā
tia diuinitus anima constituta est: quali ex albo & nigro medius quidam color: neces
se est tempore disseparatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis sed
mortalis anima erit: conceditur enim quæcūq; natura sine contrariō non sunt spacio
tandem temporis disseparari. Si ergo anima quoq; ex impassibili atq; passibili substā
tia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido: calidum a frigido: leue

a graui: dulce ab amaro: album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cōtrariorum cōpagine: cum unū quodq; ad naturam suā necessario tendat. An non uidemus quod graue est quāuis a leuiore uictum eleuetur: deferri tñ & ascendēdi tarditatē atq; difficultatem leuiori coniunctione afferri sua? Ac similiter leue quāuis deferri cogatur ad supiora tñ niti? Quæcūq; n. a duobus contrariis cōiuncta sunt impossibile est eodē modo sp manere. Sed non est certe aīa hæc duobus contrariis composita: sed simplex natura atq; icorporea. Vnde Plato recte immortalē eam putauit. Verum quā ex aīa & corpore constare hoiem ab oibus dicitur: ac passiones quæ nobis sponte: cōtraq; accidūt aīa passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti possibilem substantiā eius corporalem mortalēq; opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturæ possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autē aliter se res habet a uirtutibus ipsius animæ actiuis conabor ostendere. Hæc de anima sufficiant.

Quod non recte de cælo Plato sensit.

Cap. XI.

d E cælo uero ac stellis quāuis a patre oīum hebræis similiter productas asserat quasi deos: tñ cælestes cunctas colendas consulit: sic in epimenide dicēs. Cælum inquit sicut oēs alios dæmones atq; deos honorare oportet: & nota ipsi apprime facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colendissimos pspicacissimos ac oīno primos stellæ naturam dicendū est: deinde dæmones colendi sunt. Quomō autē si hæc oīa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in superioribus diximus deorū cultu honoranda sunt? cum ille solus creator oīum secundum ueritatē scripturæq; auctoritatem colendus sit? Hæc pstringere placuit ut uideas quā rectissime a nobis hebræorum scriptura Platonica philosophia ppositā esse. Ex his at quæ nos scripsimus facile unū quisq; cætera cōperiet quā tetigimus nō ut Platonē accusemus quæ sumope admiramur sed ut ostēdamus quō ipse distat a Mosaica & pphetica ueritate. Nā si qs accusare uellet multa certe in eo iuenire posset: quia sūt quæ de mulieribus in libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sensit Plato.

Cap. XII.

q Vorum nonnulla referre alienū non est. Forsan inqt si quid pter consuetudinem dixero ridiculū tibi uideatur. Quid. n. inusitatius quā mulieres in gymnasiis nudas nec solū iuuenes sed et anus cum uiris luctantes uidere? Et subiūgit. Si quis autē irridebit quā gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is quā utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus pcepit. Lex. n. in ea inquit quæcūq; masculis tribuit eadem et mulieribus exercitia tribuit: Nec unquā ipse dixerim equitare armaq; mouere ita uiroꝝ esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera hebræorū disciplina quis non uiderit? Non. n. non dico mulieres: sed nec uiroꝝ quidem uiribus absq; nutu diuino pclarissimæ res gerunt. Nisi. n. deus inquit ædificauerit domum in uanū laborauerunt qui ædificant eā. Nisi dñs custodierit ciuitatē: frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis at ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certēt. Quæ uero quartūdecimum annū excesserunt amictu cōuenienti uestitæ in certamine rursus descendāt: in aliis quoq; certaminibus quæ ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu lapidū in arcu & funda & similibus nō uiros solū: sed et mulieres adhibere pcepit. In solenitatibus et nudas in sexto de legibus adolescentulas cū nudis iuuenibus tripudiis salire iussit. His illa quæ in libris de republica de cōitate mulierū dicta sunt addēda mihi uident. Lex inquit ponenda est ut mulieres uiris oibus cōes sint: nullaq; cum uno solūmodo habitare possit: hoc enim modo filii quoq; communes putabuntur: nec pater

filium

filiū suū: nec filius patrem cognoscat. Et post pauca non tñ quibusuis mulieres cōmuniter subiicimus: sed potestati principū totam rem committendā arbitramur: ut quēadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoq; fortibus uiris & utriusq; dignitate tribuant. Multa huiuscemodi sunt apud eum: immo multo etiā turpiora quæ negligenda potius q̄ scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana quīs præcipui philosophi a mente mosaica quæ diuinitus docebatur apertius uideas leges Platonis de cædē cum mosaicis conferas.

Leges aliquæ Platonis.

Cap. XIII.

Vodcūq; inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si quidē liber aliquis iudiciū fecerit gloriam uirtutis assequat̄. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si quid indixerit publice dño eius pecunia referatur: ipse autē liber sit. Si uero sciuerit & obricuerit morte supplicii uat. Morte crudelissime iudicio quidē meo non indicentē puniri præcipit: cū eos qui furta homicidiaq; commiserūt uiuere patiatur: ac a dño interfici seruū pro nihilo putet. Purget̄ inquit si quis seruū suum occiderit: Si uero ira concitatus alienū obrunauerit duplum dño reddat. Si quis at libez hoiem non præmeditatione atq; insidiis: sed repente ira cōmotus interemerit: cū ea fecerit q̄ illi faciunda sunt qui absq; ira occiderit: duobus ad domandā iram exulet annis: qui uero insidiis hoiem excipit hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis: q; si post exilium rursus hoiem interfecerit ppetuo exulet. Parētes si filiū uel filiam interfecerint tribus exulent annis: cūq; redierint conuersari iure simul non pmittantur. Vir autē si uxorem aut econuerso necauerit triennio similiter exulet: cūq; redierit cum libris suis non cōuertetur. Frater si fratrem: aut soror si sororē similiter. Quod si frater in defensione principis fratrem quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter q̄cunq; aliquis se ipsum defendēdo trucidauerit mundus sit: præter quā si seruus pro defensione sua libez interfecerit de quo ea statuimus q̄ de paricida qui parentes. s. interfecerit dicta sunt. Hæc si mosaicis conferas humana uidebunt̄ ad diuina conferri. Si quis inquit percussit sponte hominem: & percussus decesserit morte moriat̄. Sin uero non sponte percussit loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; insidiis hoiem interfecerit et̄ ab altari si illo refugerit ad mortē rapiatur. Qui patrē aut matrem uerberat moriat̄. Si quis i iurgio lapide aut pugno percussit hoiem si homo non moriet̄ damnū & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit ultione dñs uindicabit̄: si uero diem unū uel duos superuixerit non uindicabitur: argētum. n. eius est. Si quis serui aut seruæ oculū eruerit libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moyses. Illa et̄ non est ab re audire: q̄ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cōsensu patroni accæperit qm̄ quæ sua nō sunt accæperit damnet̄. Quod si seruus quispiā fecerit p singulas ficus atq; racemos aqua lia numero uulnera patiat̄. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi mō uicissim atq; cognosce quā humanissime atq; diuine Moyses. Si introieris inquit i uineā proximi comedes uuam & implebis aiā tuā. nihil at̄ exportabis: & rursus si in messem pximi tui ueneris non imittas falcē: sed spicas in manibus tuis colligas: si metēdo manipulū oblitus fueris in agro nō reuerteris ad accipiendū: inopi relinquantur ut bñdicat tibi dñs deus tuus. In uideamia nō reuerteris ad uindemiandū itez. Inopi erit si qd̄ relictū est. Innumerabilia in Platone sunt q̄ reprehēdi possunt: sed ea q̄ dicta sunt satis multa eē opinor ad ostēdendū iure nobis iudaica Platōis anteferrī.

LIBER QVARTVSDECIMVS

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVARTVSDECIMVS INCIPIIT.

VNC ALIORVM QVOQVE PHILOSOPHORUM sectas immo uero nugae compendiose ponamus: quorum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces: quos quoniam inter se aut cum aliis comparo non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quando uero hebraeorum theologis atque philosophis comparo & doctrinam doctrinae illorum confero: caduca & friuola omnia quae philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa diuinitus edita sunt: haec humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant contra quod nostri omnes concordant.
Capitulum. Primum.

Deo ut non simus accusandi si graecorum doctrinam despiciamus & hebraeorum scripturam amplectimur. Nam operae precium est ad hanc preparationem euangelicam diuersas atque inter se contrarias multas in philosophia haeresum opinioniones uidere ipsorumque philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato. n. ille omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur & ipsi caeteris illudere non uerentur. Ita ut iam non lingua & calamo solum uerum etiam manibus proelium geratur. His Pyrronem Aristippum Metrodorum Protagoram Xenophanem Permerididemque addemus: nec uoluptatis defensorem Epicurum praetermittamus: hos omnes ita redarguemus ut alterius armis in alterum utamur. Sic. n. inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur: non dico haec quia graecos odio habeam: aut quia eloquentiam eorum contempnam. Sed quia falso accusari reprehendi que me uideo: quod falsam ac fabulosam hebraeorum scripturam elegimus: Quomodo. n. falsa est hebraeorum doctrina qui ab initio humanae uitae ueram philosophiam & pietatem & inuenerunt & in temeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his quae summi uiri scriptis ediderunt: Principio. n. sapientissimus ille Moyses quem omnibus graecis multo antiquiorem in superioribus demonstraui nihil omnino ex his mutauit: quae sincera suorumque maiorum theologia tradidit: praeter quam quod uiuendi disciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis saeculis post eum uixerunt prophetae: nec unicum quidem uerbum aut mosaicae legi aut theologiae praeceptorum a Moyse conscriptae incongruens minusque consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoque ueritas a scriptura iudaeorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sententia una uoce a primis qui ante Moysen fuerunt: a mediis qui fuerunt a Moyse usque ad Christum rutilarunt: a nouissimis discipulis dico christi qui ueram pietatem. i. Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ediderunt: praedicantur ac confirmantur. Vniuersumque orbem magis indies florentem fide conspiciamus: nec imperatorum edicta: nec hostium insidiae: nec inimicorum gladii praeualere potuerunt. Gentium uero praecleara illa philosophia quem unquam fructum produxit: Nam quae admodum qui ante Platonem fuerunt ab ipso derideantur mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagoram enim

LIBER QVARTVSDECIMVS

enim Heraclitum Empedoclem & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste uidentur: quis Protagoras oino impius qui nullum esse deum opinatus est. Sic. n. in libro de diis edito ab eo statim incipit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum Democritus uero qui Protagorā docuit p̄cipia rerū inane ac plenum esse dicebat: plenū ens & solidum uocabat: Inane uero ac uacuum non ens: asseritq; non magis ipsum ens esse quā non ens. Ab æterno. n. iquit in uacuo continue atq; uelociter entia mouent̄. Heraclitus uero p̄cipia rerū ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusq; resolutionis oīum in ignem determinatū esse ait: & generationis ex eo similiter. Hi oēs cūcta moueri asseruerunt. Parmenides aut̄ eleata unū esse uniuersum affirmat non genitū neq; mobile: pilæ quoq; figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit: ac eum in oibus sequitur. De quibus oibus hæc Plato in theeteto conscripsit. Ex differentia inquit ex motu & ex mixtura ad inuicem oīa fiunt quæ esse dicimus non recte appellantes. Nunq̄ enim aliquid est: sed sp̄ fit: & de hoc oēs philosophi præter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus. Empedocles & utriusq; p̄eseos sūmi poetæ comœdiæ quidē Epicharmus Homerus aut̄ tragœdiæ: qui cū oceanum generationē dicat deorū oīa fluxu atq; motu producta esse uoluit. Et paulo post heraclitii ait qui in epheso ioniaq; philosophari uident̄ nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quæsiueris enigmata quædā uerba quasi sagittas ex arcu prouiciūt: quorum si rōnem quādam aut significationem quæsiueris alio percutieris enigmatē: nec quicq; cum eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secum firmi unq̄ aliquid dicūt. Immo id apprime studere uident̄: ne quid certi aut in uerbis aut in aīs eorū insit: & subicit. Ab istis igitur nihil unq̄ discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis ac poetica dictū quod oceanus & fluxus generatio rerū est: quia nulla res prorsus stet atq; quiescat: quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam et̄ coriarii fabriq; oēs recte se tenere philosophiā putent: liberatq; ab errore uideant̄ quia falsum esse cognoscant alias rerū quiescere alias moueri. Oīa. n. moueri a præclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere aut̄ oblitus sum o Theodore illorum qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus. n. & Parmenides & quicūq; eos sequuntur spernentes illo stare oīa quiescereq; affirmant. Ipsum. n. inquit uniuersum non habet locum in se ipso quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercepti o amice dicemus: nisi magno aīo defensi effugiemus quemadmodum in palæstra nonnulli intercepti alii ab aliis simul trahenti pereunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursus quæ de prioribus philosophis i sophista scripsit. Facilia q̄dam Parmenides inquit locutus est. Et quicūq; de prioribus iudicare de entibus quot & q̄ sint uoluerunt fabulam quandā quasi pueris nobis narrare mihi uident̄. Alius. n. tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri coniunctiones quoq; partus & educationes quasi filiorum confingit. Alius duo faciens humidum uidelicet atq; siccum aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus aut̄ eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens oīa unum esse affirmat. Iades uero q̄dam musæq; sicelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum. n. ens semper aiunt ferri per contētionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semper se habere negarunt: Sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute. Veneris amicū sibi

atq; conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repugnent. Et post pauca: Quidam autem inquit sunt inter quos gigantum bellum assiduū geritur. Alii. n. quicquid manibus comprehenditur tantūq; sentitur: id solū esse contendunt corpus atq; substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt qui separatas a corpore substantias esse asserunt. Dicunt. n. quidam intelligibiles atq; incorporeas species ueram esse substantiam. His aliisq; huiusmodi uerbis oēs qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accepisse plurima probemus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De Successione Platonica.

Cap. II.

Platonem igitur ferunt in academia primum docuisse: ac ideo & academica philosophiā uocitatum fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē Platonis: deinde Xenocratem Polemonā docendi uices suscepisse: qui post mortē Platonis nouis opinionibus ilico academiā replerunt. Ita sincera Platonis doctrina tūc cū eo extincta: Contentiones nāq; ac pugnae post eū inter philosophos coortae usq; ad hodiernū diem maximopere uigēt. Paucissimi. n. immo uero duo uel ad summū tres in tāto spacio tēpōris ueri Platonici sunt reperti: Nec tñ etiam ipsi ab adumbrata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcefilaum aiunt successisse: qui fertur Platoniam oīno philosophiam cōmutasse nouamq; quandam constituisse: qm̄ nihil cōprehensibile sit. & in utrāq; partem rationes aequalium sint uirium: sensus quoq; fallaces esse: rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens caelata latet homines haud cognita cuiq;

Atq; ipsam secum dii deriuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcefilaum autē Carneades atque Clythomachus priorē philosophia contempta tertiam instituerūt Academicam: Quartam Philon & Acharmidas: Quintam quoque nonnulli dicūt Antiochum induxisse: hi quidē successores Platonis fuerunt quorum philosophia q̄lisimā fuerit si q̄s discere ḡscit. Nomenium audiatur: qui in libro de dissensione academicorum a Platone hac scripsit. Speusippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem i academia secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabāt. Praterq; hac nobilis incomprehensibilitas nōdum illos iuaserat. Ita statim post illū aut ignorantia aut alia quadā de cā Platonis philosophiā contempserunt. Nolo. n. amore Xenocratis id dicere imo uero Platonis gratia dicā: Doleo nāq; quia philosophiam & uitam Platonis imitati non sunt. Nam & si nō erat melior magno illo Pythagora forsā. tamen etiam peior non fuerat: quem quidē Pythagoram discipuli eius diligenter secuti maiore doctori suo accumularunt honorē: quam rem quis utinam nō fecissent studiosissime imitati epicurei sunt: qui cum sapiētem putarint epicurum fuisse multis post eū tēpōrib; nihil p̄tius aut illi aut alter alteri cōtrarium dixerunt: sed impietatis crimine inquinatus uidetur: qui noue aliquid dicere audeat. Ita magna quaedam inter eōs concordia est: similisque est epicuri secta disciplinae ciuili: Quippe cum sine seditione summo cōsensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiam habeat: Itaq; firmiter atq; cōcorditer Epicurum defendunt: ut etiam i posterum secuturi uideantur. Stoici uero statim ab ipsis principiis factionibus plēa nondū quieuerunt: Sūtq; inter eos a deo diuisi ut alii magis alii minus se stoicos eē fateantur. Plato autem Pythagoricus certe fuit: nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitationē pythagorae quod

& ipse secutus eo modo conscripsit ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestū
 atq; occultum sententiā suam cælauerit: non inuidia quadā neq; maliuolentia sed reze
 dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oīno debemus ab Ari-
 stotele atq; Zenone: & quē academia sua diuisa est ab ea quoq; ipsum distinguimus:
 ac ipsum in seipso considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime &
 huc & illuc & totus & p singula mēbra trahitur uir inter Pythagorā & Socratem me-
 dius. Sublimitatē nāq; illam Pythagoræ ad humanitatē deduxit. Humile uero atq;
 deiectum. Socratis ad grauitatē reduxit: ac ita Pythagora popularior atq; cōior: So-
 crate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit oratio. Polemonia
 igitur Arcefilaus & Zenon audiuerunt: quibus Zenon anteq; Polemo doceret Xeno-
 cratis et fuerat auditor qui et cratetem cynicum in nonnullis imitatus est. Sed Stilpo-
 nem quoq; & heraclitios ēsecutus. Nam cū Zeno & Arcefilaus Polemona simul au-
 dirent disputandi ambitione concitati quotidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stil-
 ponis & Cratetis auxilio nixus insignis puginator a Stilpone factus & austerus ab He-
 raclito: Cynicus a Cratete: Arcefilaus uero Crantorā platoniciū & Diodorū & Pyrrō-
 na in subditiis tenuit: & Crantor quidē credibilem eius effecit orationē: Diodorus ue-
 ro sophisticā: Pyrrō aut mutabilem eum fecit & transfugam & oīno nihil. Vnde dice-
 batur de ipso q; ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrrō: ex mediis Diodo-
 rus. Hic subtilitatibus Diodori qui acutus dialecticus erat & Pyrronis rōinationi-
 bus platoniciā eloq̄ntiam scēdauit & mō hoc modo aliud dicens: hinc illo & illinc huc
 facile tanq; nihil sciens uoluebatur. Sire tñ multa eloquentiæ umbra uidebat: nec unq;
 fuit in eo ut unū & idem bis diceret: nec putabat igeniosi esse uiri in eisdē permanere.
 Cauillator igit summus uocabat: cum ita se his q; dicebantur dare adaptareq; sp; fue-
 rit p̄meditatus: Vt cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq; pateretur. Terebat. n. oēs
 turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat scēditate illa mirifice: qā nihil tur-
 pe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si quid primo turpe dixe-
 rat repente cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quæ prius astruxerat confutare.
 Erat igit hydra capita sua pprio ense amputans: nec aliquid habēs utile nisi quod li-
 benter & audiret & uideretur. Nā & facie benigna & ore rotūdo & suauibus erat ocu-
 lis p̄dicus: quæ non repente arripuit: sed aptus ad hæc natura exercitatione quoq; ab
 initio firmauit. Audiuit. n. puer Theophrastū mitem uir: nec a cupidine alienum qm̄
 formosissimus erat. Ipse postea crantori fuit amatus. & Diodori cauillatoria naturæ
 cōmoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus: in cuius sententia quibus
 Pyrronicus appellatus non sit p̄mansisse uidetur: Aperte nāq; Mnaseas Philomelus
 & Timon sceptici suum ipsum. i. scepticum fuisse affirmant. Verū. n. & falsum & ueri-
 simile ipse quoq; ut illi destruebat. Pyrronicus igit re non noīe fuit: sed Crantoris pu-
 dore a quo amabatur nomine non re academicus erat. Magna igitur pugna inter Ar-
 cesilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudēter fe-
 rebantur: quibus Zeno non melius faceret q; Cophisidorus orator qui cum grauitate fer-
 ret Isocratem quem audiebat ab Aristotele premi dicebat scribebatq; non in Aristote-
 lem quidem ut putabat: sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristote-
 lem nullo modo intelligeret: putaret autem quoniam Platonem Aristoteles audie-
 rat Platoniciū illum esse: bellum quidem indixerat Aristoteli: Platonem uero & eius
 dogmata: quæ tñ nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis dogmata: sed
 Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutiebat cui bellum indixerat.

sed eum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zeno Arcefilao pugnans Platonē lace-
 rabat. Non enim erat forsitan nescius eorū quæ Arcefilaus dicebat: Platonica uero penitus
 ignorabat ut a libris suis manifeste colligitur. Ita quē non debebat impudenter exagi-
 tabat: & quē debebat minime tangebāt: & certe si Platonica nō oppugnasset dogma-
 ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit: utinā au-
 tem nunquā mihi tantum sit ocium ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Stu-
 debat igitur Zeno Arcefilai oīa dicta refutare: ac maxime incōprehensibilitatem qui-
 buscūq; poterat argumentis aggrediebāt: quorū Arcefilaus alia depellebat alia succi-
 debat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiciebat & auditores in stuporem uerte-
 bat facile putantes non uerbū non operam non passionē non quicquid aliud esse magnū
 aut paruum nisi quod pītanæo Arcefilao uideret. Illi uero nil profus uidebatur ne affi-
 mabat quicquid sed uerbis solūmodo pronunciano terebat. Lacydes autē qui Arcefilao
 successit œconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnā curam habebat: mani-
 bus cuncta propriis negotia sua gerebat nō paupertate oppressus: nec seruis indigēs:
 sed quia imo uero eam unusquisq; p se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gra-
 tia breuiter pstringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hoībus comp-
 hendi posse putauit. Solebat sp̄ in seruorū absentia penu claudere: clauemq; in loculo
 depositā obsignare: anulūq; quo diligenter signauerat subtili filo ligatū per paruulū
 quodam ianux foramē intro iniicere. Cum autē sibi aperiendū erat retractum p filum
 anulo clauiq; resignata: ac rursus simili mō & claudebat & aperiebat. Quā rem cum
 astutia seruorū percipisset absente Lacyde aperiētes clanculū uniuersum penu prout
 aiūs eorum ferebat consumabant exportabant fundebāt. Lacydes at cum & signacu-
 la quæ fecerat integra inueniret & anulū ut dimiserat: penu at manifeste diminutū: pu-
 tauit hoc illud esse quod apud Arcefilauū de incōprehensibilitate rerū quod nihil ui-
 dere nihil audire nihil deniq; itelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari ma-
 litia quoq; seruorū nihil uere cerni scireq; possi ab ipso se audisse affirmabat. Quare cō-
 fusus non academicā sed stoicam apud seruos disciplinā profitebatur. Illi uero acade-
 micam incōprehensibilitatē ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter in-
 quit i scholis disputamus: aliter domi uiuimus disputationibusq; ac schola neglectis
 domū sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hūc audiuere quidē multi:
 sed p̄cipuus oīum atq; insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit at ipsi Euāder
 post quē Carneades academici factus princeps gymnasiū tertiā constituit academiā.
 Is Arcefilai morem in disputādo secutus est. Nam ad utrāq; partē ita dicebat: ut oīa
 quæ aliis afferebant refutaret: incōprehensibilitatem tñ Arcefilai non probauit. Nō
 enim esse passibile dicebat hoīem ita in oībus se retinere: ut nihil affirmet: esseq; nō par-
 uam differentiā inter incertū & incomphensibile: & cuncta quidē incomprehensibilia
 esse sed non incerta: Is stoicaz quoq; rōnum non ignarus ambitione magis quā uerita-
 tis amore stoicā philosophiam p̄sequebatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carnea-
 des inqt pugnandi mortē Arcefilai renouauit oībus cōtradicens: & huc atq; illuc nūc
 affirmando nunc negando uolubilitate orationis oīa distrahens: cūq; rem nactus eēt
 grauiorem ut maximus atq; uehemens amnis fluxu orationis atq; uorticibus contra
 dicentes obruebat. Ita ceteros quidem nonnunquā ui argumentorū seducebat: ipse uero
 se ipsum quod in Arcefilao nō erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm
 quā auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam tur-
 ta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens, faciebat: modo dolo modo ui etiam
 preparatos

præparatos præmeditados etiam homines confundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oēs quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrixit. Philo cū Clytomacho successisset nimia lætitia confusus quasi gratiam habēs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatq; ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed tps̄ spacio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoq; ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat: huic Antiochus in academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptor non paucis contradixit: & aliena dogmata in academiam induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis ut uides philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatē dogmatum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt: sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoq; philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisq; philosophorum q; ipse cōiciebat de diis sequebat. Cap. III.

Nil enim ueri de diis a prioribus accæperunt: sed suis cogitationibus coniectura ducti de naturâ philosophantur: quod Porphyrius i epistola ad ægyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & demonibus bonis de quibus plurima græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiūgit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis. n. rationibus de bonis conuicimus: qui aut altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint frustra philosophantur. Idē ipse in libro ad Boethū de animæ historia inquit: Cōis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat. Rationes uero quæ a philosophis adducuntur faciles refutati sunt. Nulla enim apud philosophos opinio pp̄ contrarias rationes quas facile contradicentes inueniunt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernuntur nihil esse confirmandum multi opinati sunt: & in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse græcos: & ab ægyptiis chaldæis & hebræis ueritatem ut in superioribus diximus. conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cōtempsumus: & hebraicæ scripturæ toto aīo adhæsimus? Cur enim oportet nos philosophos audire ac magni quicq; ab illis uelle discere si cōiecturis utuntur & uariis rationibus atq; diuersis in summam oīum dubitationem adducant: quod ut re ipsa uideas ipsorum philosophorum de principiis: de diis: de uniuersa constitutione uarias immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.

Iprius ostendero nihil astrologiam: arithmeticam: geometriam: musicāq; (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quæq; non ipsi inuenerūt: sed a barbaris accæperunt ad inueniendā ut ipsi putant ueritatem cōferre. Nam si disciplinarum inquit cognitio animum non formauerit: nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur: nos qui eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitrantur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostēdit multos apud græcos fuisse: innumerabiles apud barbaros qui quis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuēdi normam cognouerunt. E contra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uiuisse: Itaq;

Socratem quē merito oēs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit quantum oporteat singularum rerum atq; artiū habere peritiā. Nam tantū geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agrorū ac distributionem: quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligenter animaduertat q̄ primum quantitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nō possit. Reprobat uero tantam eius rei curam ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam. n. utilitatem i illa speculatione uidere se afferebat: nec erat geometriæ imperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis ēē hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere nō oportere putabat. Similiter astronomiam quoq; discendam consulebat ut dies ac noctes horas & menses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & navigationes atq; custodias multa; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur putilis est: Eousq; autem astronomiam discere quousq; planetarum motus: & distantias eorum a terra comprehendas uehemēter improbat. Nullam. n. utilitatem etiam in hac re uidere dicebat: nec erat expers omnium istorū. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitam contere. Omnino autē non esse curandum homini dicebat ut per caelestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt cognitionē pquirat. Nec. n. posse hoīes illa cognoscere: nec diis gratū esse si q̄ illi ocltarūt ea tu diligēter iquiras posseq; facile irā deorū in insaniā Anaxagoræ cadere: q̄ cū caelestiuū scientiā pfiteret in id amentia; incidit ut solē ignē penitus putaret: Nec p̄spicere poterat facile nos ad ignē oculos erigere cū solem respicere neq; amus nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum a sole. Nec cernebat omnia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore caelesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita consulebat ut magnum eius studium multaq; operam improbare. Hæc Socrates apud Xenophontem: ipse autem Xenophon i quadam ad Aeschinē epistola: hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam profitebātur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana comprehendendi non posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis conducit: nec eis laudabile dixerim si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suum p̄inet scrutari uoluerint. Quādo enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de caelestibus aliquid corporibus dicere: aut ad subtilis linearum speculationes perdiscendas exhortari: Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percipisse: quotidie autem de fortitudine: de iustitia: de aliis uirtutibus differebat. Hæc nāque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare Sophistarumque ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates non placuit aut taceant aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est: Qui uero eum interfecerunt p̄nitentiæ stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona aegypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt: & solida Socratis tenuitate contempta tyrannidem coluerūt: & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platone m occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones priscorum periarathon idest de principibus.

Cap. V.

Erunt ut facilius merito contempta esse a nobis hac inanem graecorum philosophiam cognoscas non grauabimur alius uarias atq; diuersas immo uero inter se contrarias philosophorum opiniones repetere: Assumam autem ea a libro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septē sapientibus unus principium rerū aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incepisse: & ab eo ionicam philosophia esse appellata. Dicitur autem iunior in aegypto fuisse: & in miletum senior rediisse. Inductus autem fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret: & in aquam demum resolui: quia sperma omnium animalium origo humida substantia est. Unde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri: Deinde quae herbae ac plantae uniuersae humido aluntur: & fructus ferunt: eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aquae ut apertibus alitur: quae opinionem Homerus quoque approbare uideretur cum dicat Oceanum qui omnium fuit origo. Anaximander autem milesius principium rerum infinitum esse asserbat & ex hoc omnia primum oriri: & in hoc tandem deuenire: ideo infinitos oriri mundos atq; rursus corrumpi infinitum autem esse dicit principium nequid desit: neue generatio terminetur. Errauit autem quia non aperuit infinitum istud aer ne an aqua sit aut aliud quoddam corpus: errauit etiam quia subiectam materiam dicens efficientem causam elegerit: infinitum enim nihil aliud quam materia est quae actu esse non potest nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero milesius principium rerum aërem opinatus est ex quo fieri cuncta & in quem resolui contendit: aërem enim nostram aerem esse ait hic enim nos continet. Uniuersum est mundum spiritus & aer fouet. Idem autem aer & spiritus apud eum est. Hic etiam errauit quia ex informi ac simplici spiritu atq; aëre aëria posse constitui putauit. Impossibile autem omnino est principium rerum solum esse materiam cum necesse sit efficientem causam ponere. Non enim ex argēto aut ligno aut aere uasculum unquam fiet nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippalus metapontinus ignem esse principium putarunt: quo extincto caetera gignuntur: cuius solidiorem partem in se contractam atq; constipatam terram fieri: terram porro ab igne resolutam in aquam uerti: & exalationes aquarum in aerem transire. Rursus autem uniuersa corpora mundumque ipsum ignis ardore corrumpi. Principium igitur ignis est inquit quia in eo sunt omnia & in eum deum resoluuntur. Democritus quem epicurus sequitur principium rerum asserit corpusculam quaedam minutissimam: quas atomos appellat ratione cognoscibiles solidas non generabiles nec corruptibiles omni fractura superiores quae alterari non possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Atomos quoque ipsas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritum: Epicurus autem pondus etiam adiecit: Non enim mouebuntur inquit nisi pondere deferantur. Figuras porro atomorum nec infinitas & eiusmodi esse asserunt ut frangi non possint. Atomos enim dicta est non quia minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Atomos autem esse dicunt quia uacuum atq; unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigētinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem aquam & terram principia ponit. Duas etiam uirtutes amicitiam atq; litem: & amicitiam quidem coniungere: litem uero distinguere. Haec fuit primorum philosophorum discrepantia: Iste sunt de principis illorum inanes opiniones. Non enim deum creatorem nec deos oīo aut incorporeas & irracionales substantias nec illud quod supra sensum sit in principiorum numero acciperunt. Primus autem graecorum omnium Anaxagora fertur intellectum rerum omnium causam asseruisse: quod phi

losophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse: Is primus efficiētem causam
 rōnalem arbitratus est: confusa. n. oīa simul fuerunt: sed intellectus a confusione in or
 dinem ea redegit: admiratione uero dignum est q̄ ita dicentem parū defuit quin athe
 nienſes lapidibus obruerent: quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat:
 Is & si rebus omnibus intellectum proposuit non tñ consequenter ubiq; seruauit. Vn
 de Socrates apud Platonem de anima uehementer eum incusat. Cum legissem inquit
 Anaxagoram dicentem oīum causam esse intellectum magna latitia perſusus puta
 ui magistrū iam me Anaxagoram inuenisse qui mihi diceret oīa optime ab intellectu
 esse disposita: & a quo discere possem utrum terra rotūda an triangularis sit. Causam
 enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & quia optimū est
 talem terram esse: & si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est i me
 dio sitam esse: ac eodem modo de sole luna & de uelocitate ipsorum: & de aliis singu
 lis quod optimum sit alia pati alia facere quæ patiuntur & faciunt: non. n. alia causa q̄
 optima reddi potest si a ratione atq; ab intellectu disposita sunt: magno igitur gaudio
 sæpe libros eius perlegi: & progressus acrem aquam ignem cæteraq; huiusmodi affer
 re Anaxagoram uidens: eisq; causas rerum attribuere: nec intellectui ac rationi aliquid
 attribuere magna de spe decidi Simillimum. n. mihi facere uidebatur: ac si quis dice
 ret oīa intellectu atq; ratione a Socrate fieri: Deinde cum reddere causam uellet qua
 re hic sedeam responderet quia corpus meum ossibus atq; neruis constat: cum ossa ar
 ticulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq; retrahi soleāt. fle
 cti hoc modo corpus facile posse quia de causa fit ut sedeam: non. n. uera causa reddi
 tur: sed quia uidelicet eum athenienſes mortis crimine condēnarint: & mihi iustus ui
 sum est sententiam hanc subire: Idcirco expectans hic sedeo. Nam per canem nisi hoc
 esset si fugere mihi melius uisum esset: hæc ossa & isti nerui megara & i boetia essent
 Si quis uero contendat non posse me quæ mihi optima uidentur absq; neruis & ossi
 bus cæterisq; huius efficere: uere quidem dicit. Per hæc enim facio: ratio autem eorū
 quæ intellectu fiunt non hæc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & ter
 ram alius reuolutione cælorum in medium depelli alijs propter latitudinem suā ab
 aere sustineri: quod autem melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est aut
 quod omnia ligat & bonum ipsum quod nescio quomodo omnes negligūt. Hæc So
 crates. Anaxagora autē successit Arceſilaus quem Socrates audiuit: præterea & Xe
 nophanes & Pythagoras: qui Anaxagora temporibus floruerūt de aternitate dei &
 de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis.

Cap. VI.

Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus
 sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit ueluti Diago
 ras Milesius & Theodorus cyrenaicus & Eucimerus egiata & Calimachus
 nullo modo deos asserbant. Euripides et tragicus quis Ariopagitarū formidine non
 oīno se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opinionis protectorem: & quibus
 cūq; potuit rationibus sententiam eius turatus est: & Anaxagoram qui una stetit cor
 pora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta: & Platonem qui
 nō stetit: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem redacta re
 præhendit quia dixerūt deo de his inferioribus curam esse. Beatum. n. illud animal at
 que incorruptibile iquit omni bono repletum & oīs mali expers ab beatitudine suam
 cōuersum res humanas non aīduertit. Miser. n. esset si fabri aut operariū more ad hu
 iusmodi

iusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus quæ dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit: aut uigilabat: aut si neutrum uez est: nec erat oïno: Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est: Sempiternus. n. somnus mors est: Deus aut nec somnii nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectam beatitudinem habuit aut mancam atq; imperfectam: Si perfectam nullius rei indigebat: quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile fit: Sin aut manca beatitudo affuerat quō uere dici deus pōr: cui quicq; abfuisse conceditur. Ad hæc quō si diuinitus humana gubernant: & boni uexantur: & mali sceleriter uiuūt Thales mūdum deum esse asserit. Democritus mundi aiām ait deum esse: & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatē deum & bonum: unitatēq; esse unius naturā intellectum uidelicet ipsum: dualitatē uero dæmonem esse ac malum: in qua materialis ē multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atq; bonum est: hæc aut uocabula ad intellectum oïa spectare. Deus igitur intellectus est & species separabilis. i. procul ab omni materia & nulli passibili coniuncta Aristoteles supremum deū separabilem speciem uniuersi sphæræ insidentem. Sphærā autem corpus æthereum quod ipse quintū appellat. Quod cum per multas sphæras diuidatur natura coniunctas & rōne separatas. unamquāq; sphæræ compositam ex aiā & corpore aiā esse arbitratur: & corpus quidē ut diximus cum æthereū sit circulariter moueri: aiām uero quāuis per se sit immobilis ipsam tñ motus causam esse. Stoici deū artificiosum ignem atq; intellectualē esse asserunt uia rationeq; ad generationem mundi progredientē: qui mundus oēs spermaticas rōnes quibus singula secundū fata gignuntur in se continet. Deum aut spiritum esse per uniuersum mundū penetrantem diuersis noibus appellatum secundum rez per quas transit diuersitatem. Mundum ēt deū esse & stellas & terram. Supremum at omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hoium formam habere quāuis non sensu propter tenuitatem naturæ: sed rōne percipiuntur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas athomos: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidē naturas similitū partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem: quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebāt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos qui sensum tollunt inutile esse dicentes ad cognitionē Cap. VII.

Erum quoniam alii philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabatur alii contra rationi solummodo credendum & sensum oïno abiiciendum dicebant. Non est inutile quid aduersus istos Aristoteles i octauo de philosophia conscripsit perstringere. Multi inquit rationem solummodo sequentes sensum ac phansiam omnino abiiciebant: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleata: & Zeno: & Milesius de antiquioribus: De iunioribus autem Stilpo & megarici qui dicebant unum esse quod est: & quod diuersum esse uidetur: diuersum non esse nec gigni quicq; nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quāuis in philosophia multa dicantur: tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio ē: indigenus tamen sensu quemadmodū & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit quod patitur eā passionē profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā ē. Præterea si sentire pati quoddā ē: & omne quod patitur ab aliquo patit. Oïno diuersum aliquidque quod facit ē ab eo quod pa

titur ut color: & sonus a sensu. Deinde ipsum ens unū nouerat: sed nec immobile. Sen-
 sus. n. motus quidam est: quomodo autem si nihil ad cognitionē conferūt nullus est
 q̄ nollet secundum naturam sibi sensus esse depositos? Omnes. n. integritatem sensuū
 organorumq; suauitatem desiderant qui melius ita de sensibilibus iudicāt. Quare na-
 tura. duce tantus nobis amor inest: ut nullus nō insanus unum sensum pro oibus bo-
 nis quæ uocantur extrema uellet cōmutare. Cur autē si nihil sensibus egeant non erunt
 oculos nec auditum destruunt: ut operæ ostēdant ueram esse doctrinam suā: Nunc
 uero uerbis quidam eos uituperant: re autē maxime omnium utuntur. Melissus. n. cū
 sensibilia nihil esse uelit ostendere per sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Si. n. terra
 est inquit & aer: & ignis: & ferrum: & aurum: & aliud uiuēs: aliud mortuum: aliud ni-
 grum: aliud album: cæteraq; omnia quæ uere esse hoīes credunt si etiam nos recte ui-
 demus: audimus atq; sentimus: ens quoq; tale quid esset profecto quale nobis primo
 uisum est: neq; transmoueretur nec aliud ex alio fieret: sed sibi ipsi simile permaneret.
 Nunc uero cum dicamus recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum:
 & frigidum in calidum: similiter & molle in durum: atq; e contra permutari. Merito
 igitur posset quispiam percunctari. Nonne igitur calidum in frigidum trāsmutari ce-
 teraq; huius sensu cognouisti? Sed rationes opinionēsq; istorum iam ita explosæ sunt
 ut nec dictæ quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophā-
 tur qui & sensum & rationem & cognitionem rez suscipiunt. Hic Aristoteles Xeno-
 phanem & eius similes uexauit. Xenophanem autē Protagoras & Nessas audiuerūt:
 Nessam Metrodorus: Metrodorū Diogenes: Diogenem Anaxarchus: Anaxarchū
 Pyrrō a quo sceptici philosophi appellati sunt: qui nec sensu: nec ratione quicq; posse
 comprehendī docentes magno risu omnium explosi sunt.

EVSEBII PAMPHILII DE EVANGELICA PRAEPARATIONE
 LIBER DECIMVS QVARTVS ET VLTIMVS FINITVR.

Clarissimo

CLARISSIMO IURISCONSULTO ALBERTO VONICO TAR-
VISANO HIERONYMVS BONONIVS.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignarum studiosissime priscos homines
causarum solertissimos indagatores obductos terribimæ calligine cæcitatibus in uerita-
te diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephandissimæ impie-
tatis assertoribus deos oïno pertinaciter esse negatibus: ut Diagoras & Protagoras:
Nonnullis essent nec ne inconstanter dubitatibus ut Pythagoras Samius: aliquibus
deos quidem esse fatentibus: res tñ humanas & terrena negotia non respicere: ut Epi-
curus: Aliis & esse quidē & mortalium curā gerere existimantibus sicuti diuinus Pla-
to. Tantus at inter hos ipsos error in quæstione ueri: tanta carimoniæ: rituum: my-
steriorum uarietas fuit ut nulla hoïum omnino ætas fuerit quæ in diuinæ rerum sen-
tentia nō multum inter se ipsa discederet: Egyptiis Osirim: Isim: atq; animalia qdam
abiectionibus adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colenti-
bus: Romanis Martem Vestam Quirinū ac quosdam priuatos deos ueneratibus:
Atq; hæc quidem multiplex confusio per multum tps in toto ferme terrarum orbe
perleuerat usq; ad Saluatoris aduentum: Tum uero cæcitati mortaliū in lumen sa-
luberrimæ pietatis ab illa perniciosissimæ impietatis nocte traductorum lux oboriri
cepit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uariis mundi regioni-
bus Apostolici præcones euāgelica prædicatione oēs gentes omnes nationes illustra-
runt: ut eorū uere fuerit uaticinatus propheta in oēm terram sonum exiisse: & uerba i
fines orbis terræ. Viri tum doctissimi uereq; philosophi: dei optimi maximi q sola sa-
pientia est amatores tanq; sidera coruscantia passim emicere. Hinc apud Latinos la-
tæ eloquentiæ fonte Manans Lactatius Cælius: trium linguarū optimus interpres
uitaq; sanctimonia pbatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: Im-
mortalis Ambrosius: uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionem nostram
eloquiis illustrant: gentilitatis dæmonum insidiosorum astu diutius elusæ splendi-
dissimo lumine ueritatis tenebras reuoluerunt: & male de ueritate ipsa sentientes fræno-
seuere castigationis compescuerunt: Apud græcos uero Athanasius: Basilius: Grego-
rius Nazanzenus: Ioannes chrysothomus: Eusebius Pamphili aliiq; p multi indetef-
si Christianorū dogmatum assertores summopere claruerunt: Hiq; diu limitibus græ-
cæ contendi dum p quietem licuit inter suos hoc est græcos hoïes Italiæ ignoti late-
re. Scæuentibus demū tota græcia diutinis atrocissimorū hostium bellis: occupato in
felicis prouinciæ disciplinæ matris imperio. Direptis misere ciuitatibus: tota nobili-
tate atq; uirtute Attica in Italiam cōmigrante: clarissimi quiq; auctores cū gentiles tū
christiani ad tutam hospitalitatem diuertentes studio doctissimorū interpretum lin-
guam Romanā didicerunt. Vex; cum a plurimis in historiarum: poematū ue tradu-
ctione fuerit hætenus feliciter elaboratū non minus grate utiliterq; ab iis qui res chri-
stianas eligere maluerunt effectū est. Nō. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari do-
ctrina præditus minus laudis cōsecutus est in Athanasio traducendo quā alius quis
piam in quouis gentili opere aut ipse met in toto cōmentariorum infinitorū contextu
Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex pparatione euangelica Eusebii in Lati-
num uersa minus gloriæ reportauit quā Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito.
Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litterarū
toto orbe fugientiū parenti: quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempesti-

ue redeunte omnis doctrinæ spes erepta est: cū copiam facere oibus quæreremus nec
 fat facile inueniri posset exemplar: tu Albertæ liberalissime ex bibliotheca tua quâ pre-
 ciosissimis libris disciplinarum oium liberalium refertam in ornatissima domo i mo-
 dū atrii extructa studiosissime sumptuosissimeq; cōparasti: nobis promptissime sub-
 uenisti. Vnde cum te iuuante: immo causam primariam præstante germen utilissimi
 libri in angulis quibusdā abditis delitescens fuerit abunde propagatū debemus in-
 tantum nos officiosissimæ tuæ probitati. Sed quicūq; optatissimi muneris prius cu-
 pidi prope languebant immortales gratias habebunt: Cūq; in eo diuersorū male sen-
 tientium opiniones insolubilibus argumentis confutatas: & fidē orthodoxam funda-
 tissimis rationibus stabilitam & confirmatā lectitabunt non poterunt non tuæ mun-
 ficentiæ meminisse nomen tuum æternæ perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Eusebius graio tantum sermone loquebar

Nec poteram latiis utilis esse uiris.

Cura Trapezuntī non est perpessā georgi

Ignotum tanti muneris esse bonum.

Interpres latiis solers aduexit in oras

Et docuit lingua liberiore loqui.

Errores igitur quisquis cognoscere priscos

Instructus uera religione cupis

Me lege diuinis Romana uoce docentem

Historias: grates soluere utriq; memor.

Eusebii Pamphili de euangelica præparatione opus a doctissimo utriusq; lin-

guæ interprete Georgio Trapezuntio e graeco in latinum uersum Bernar-

dinus Benalius exactissima impressit diligentia Venetiis Anno hu-

manitatis Christi. M. cccclxxxvii. Pridie Kalendas Iunias.

Cum gratia ut in ea patet.

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a
Prima alba
Hieronymus
De translatione
Ad sanctissimum
se ipsum

b
Hic iste
tum & mysteria
doctrinae
magis potius

c
humanum
Quem medio
probauimus

d
etiam eo
propter factorum
Imponique
magis retribuere

e
animas mortuorum
& repente
uirtutum
enim ille

f
causam in
tiores ratione
riosos appelles
Socrates respondit

g
& hymnis
peruenisse
diuini praecipi
ferum genuite

h
lecta uero
deat: & uir
muni prius
tes temere

i
Iosphi natura
Plearchus de
tis diruerunt
gnum peruenit

k
iusticia
campos
nem fuisse
guam aditus

l
turum uidetur
unum esse
ex sole
lia. Sed

m
quae postquam
Quomodo Plato
eritia dolore
luptatem

n
mus: uotaque
tura est
non capiunt

o
& ipse secutus
praeparatos
Opiniones

FINIS

REGISTRVM HVIVS OPERIS

1	2	3
curam videtur	canon in	Primo alba
unum esse	notarum	Phononius
ex sole	notos apelles	Detractione
ha. Sed	Boetius dicitur	Ad sanctissimum
in	8	scriptum
que post	Chrymms	9
Quomodo Pars	pernabile	idicite
enim dolo	idini precepti	un & mystica
lupatam	ferm genum	doctine
11	10	ais potes
manuorap	lecti vero	11
aut est	dat & ut	manuum
non capite	inun quos	Quam modo
o	as curas	proprium
Et ipse ferunt	12	12
preparatos	Joseph dicitur	13
Omnia	Petrus de	14
FINIS	in dicitur	15
	quoniam dicitur	16
	17	17
	18	18
	19	19
	20	20
	21	21
	22	22
	23	23
	24	24
	25	25
	26	26
	27	27
	28	28
	29	29
	30	30
	31	31
	32	32
	33	33
	34	34
	35	35
	36	36
	37	37
	38	38
	39	39
	40	40
	41	41
	42	42
	43	43
	44	44
	45	45
	46	46
	47	47
	48	48
	49	49
	50	50

